

КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ
БІЗНЕСУ та ТЕХНОЛОГІЙ

ВІСНИК

№2(21)2013

**КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ
БІЗНЕСУ ТА ТЕХНОЛОГІЙ**
04078, м. Київ,
вул. Білицька, 41/43
(044) 430 15 77, 353 42 42
info@kibit.edu.ua

РЕКТОР: ЯКОВЛЕВА Олена В'ячеславівна
— кандидат філософських наук, професор
РІК ЗАСНУВАННЯ — 1961
КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ РІВЕНЬ:
бакалавр, спеціаліст, магістр
РІВЕНЬ АКРЕДИТАЦІЇ — III, IV

ШКОЛА БІЗНЕСУ КІБІТ
Відкрита у 2004 році.
Надає повний обсяг
послуг з бізнес-освіти.
Діють короткострокові
програми PDS, MBA.

www.kibit.edu.ua

Ліцензія АД № 034560
від 04.05.2012 р.

ФІЛІЇ КІБІТ:

БІЛОЦЕРКІВСЬКА ФІЛІЯ
09100, вул. Логінова, 39/2,
тел.: 8 (0446) 333 108;
8 (04463) 512 77
e-mail: info_bc@kibit.edu.ua

ВІННИЦЬКА ФІЛІЯ
21022, вул. Тарногородського, 46
тел.: 8 (0432) 69 32 62;
8 (0432) 63 06 77
e-mail: info_vn@kibit.edu.ua

ЖИТОМИРСЬКА ФІЛІЯ
10029, вул. Комерційна, 2а
тел.: 8 (0412) 44 84 07;
8 (0412) 48-24-50
e-mail: info_gt@kibit.edu.ua

ЗАПОРІЗЬКА ФІЛІЯ
69123, вул. 14 Жовтня, 15
тел.: 8 (061) 270 60 87;
8 (061) 277 00 81
e-mail: info_zp@kibit.edu.ua

ЛУГАНСЬКА ФІЛІЯ
91006, кв. Южний, СШ № 51
тел.: 8 (0642) 711 706;
8 (0642) 710 798
e-mail: info_lg@kibit.edu.ua

НІЖИНСЬКА ФІЛІЯ
16604, вул. Незалежності, 42
тел.: 8 (04631) 9 03 51/52;
8 (04631) 7 51 41
e-mail: info_ng@kibit.edu.ua

УМАНСЬКА ФІЛІЯ
20300, пров. К. Цеткін, 2
тел.: 8 (04744) 4 28 20;
8 (04744) 3 50 44
e-mail: info_ym@kibit.edu.ua

ФАКУЛЬТЕТИ:

■ МЕНЕДЖМЕНТУ ■ ЕКОНОМІКИ ■ ПСИХОЛОГІЇ

0306

МЕНЕДЖМЕНТ І АДМІНІСТРУВАННЯ:

менеджмент туристичної індустрії
менеджмент зовнішньоекономічної діяльності
менеджмент підприємницької діяльності
менеджмент промислових підприємств
менеджмент охорони праці

0305

ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО:

фінанси
облік і аудит

0301

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ НАУКИ:

психологія праці та управління
педагогічна психологія
клінічна психологія

ДРУГА ВИЩА ОСВІТА

за всіма напрямками

МАГІСТРАТУРА

за спеціальністю «фінанси»

МАТЕРІАЛЬНО- ТЕХНІЧНА БАЗА:

власні навчальні приміщення,
комп'ютерні класи, доступ до Інтернет,
бібліотека, читальний зал,
власна поліграфічна база

ПРОФЕСОРСЬКО- ВИКЛАДАЦЬКИЙ СКЛАД:

висококваліфіковані фахівці
(професори, доценти,
спеціалісти-практики)

ФОРМИ НАВЧАННЯ:

денна, заочна

Диплом бакалавра, спеціаліста,
магістра державного зразка. Студенти проходять практику у державних та комерційних установах. Працює служба працевлаштування студентів. Здійснюються мовні та фахові стажування студентів за кордоном. На запрошення Інституту лекції читають професори з провідних Університетів Західної Європи. Ведеться підготовка до незалежного зовнішнього тестування з математики, української мови та літератури, історії України.

КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ БІЗНЕСУ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

В І С Н И К

Випуск № 2 (21)

Київ
Видавництво КІБіТ
2013

*Висловлюємо подяку президенту Київського інституту бізнесу та технологій
Яковлевій Ірині Іванівні за підтримку видання*

Даний номер “вісника містить тези доповідей на міжнародну науково-практичну конференцію КІБІТ
“Студент-дослідник-фахівець” (м. Київ, 23 травня 2013 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ЯКОВЛЕВА О.В., канд. філос. наук – голова редколегії
ЯЗИНІНА Р.О., канд. екон. наук., д-р географ. наук – відповідальний секретар
ВЕТЧИНОВ І.А., д-р. екон. наук
СМАГІН В.Л., д-р. екон. наук
РОМАНЮК А.С., д-р. фіз.-мат. наук
КОНЧИН В.І., канд. екон. наук
КОРОСТЕЛЬОВ В.А., канд. екон. наук
ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., канд. псих. наук
ЄНА О.В., канд. екон. наук
ЗАПЛОТИНСЬКИЙ Г.С., канд. іст. наук

Відповідальний за випуск – **ЯЗИНІНА Р. О.**, д-р географ. наук

Вісник Київського інституту бізнесу та технологій
№ 2 (21) 2013

Видається з 2004 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію
В Держкомітеті телебачення і радіомовлення
серія КВ № 880 від 01.06.2004

Засновник: ПВНЗ “КІБІТ” ТОВ

Затверджено до друку Вченою Радою
Київського інституту Бізнесу та технологій
Протокол № 9 від 24 квітня 2013 року

Опубліковано в авторській редакції

Тираж 500

Адреса редакції:
04078, м.Київ, Білицька 41/43
Телефон для довідок: 8-044-430-32-64

Видавець – ПВНЗ “Київський інститут
бізнесу та технологій” ТОВ
04078, м.Київ, Білицька 41/43
Телефон для довідок: 8-044-430-32-64
e-mail: vestnik@kibit.edu.ua

За достовірність інформації в публікаціях
відповідальність несуть автори статей.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ (КАФЕДРАЛЬНИЙ ПІДХІД)

УДК 368.025.6

АНДРЕЄВ М.В., д.ф.-м.н.
м. Київ

ЗБУРЕНІ ПРОЦЕСИ РИЗИКУ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В ЗАДАЧАХ СТРАХУВАННЯ

Понад 300 років тому Ллойд, власник кав'ярні в Лондоні, усвідомив необхідність страхування транспортних ризиків у морських перевезеннях. На сьогодні страхова компанія Ллойд оф Лондон лише за один робочий день приймає страхових внесків на суму більш як 25 мільйонів фунтів стерлінгів. Страхова діяльність полягає в тому, що страхувальник (клієнт) сплачує страхові внески, а страховик (страхова компанія) бере на себе зобов'язання провести страхову виплату, яка компенсує збитки, відповідно страховому полісу у випадку виникнення страхової події.

Існування ризиків для життя, власності, навколишнього середовища тощо, викликає створення величезної всесвітньої індустрії, що забезпечує фінансове покриття непередбачених втрат. У центрі всього цього лежить незаперечна присутність випадковості.

Оптимізація страхової діяльності передбачає регулювання процесу надходження страхових внесків, з одного боку, а з іншого, процес управління страховою діяльністю за умов екстремальних ситуацій, результат появи яких може призвести до припинення діяльності страхової компанії, тобто до її розорення. Визначальними характеристиками страхової діяльності є страховий ризик і очікуваний доход. Кроки управління процесом страхового ризику можуть здійснюватись в залежності, по-перше, від марковських надходжень страхових подій і, по-друге, від ряду сталих у процесі страхової діяльності хеджувальних заходів і їхньої здатності вирішувати поставлені задачі.

З математичної точки зору постає питання про обчислення ймовірності розорення страхової компанії і той інструментарій, за допомогою якого це можна досягти. Використовуючи ідеї теорії відновлення, зокрема, рівняння відновлення, Крамером [2] в аналітичному вигляді отримано формулу для ймовірності розорення. Мартингальні методи дозволили Герберу [3] розглянути різні узагальнення процесу появи моментів страхових виплат і врахувати вплив інфляції та інших явищ, які впливають на динаміку страхової діяльності, при цьому основним інструментарієм виступає опціональна теорема про зупинку або теорема про перетворення вільного вибору.

Якщо процес появи моментів страхових виплат є процесом відновлення, то можливий постійний розмір страхових внесків за постійної страхової надбавки. За фіксованої страхової надбавки необхідно, щоб за будь-який часовий інтервал очікуваний доход був пропорціональним очікуваним витратам.

Процеси відновлення в якості процесів появи моментів страхових виплат допускають постійний розмір страхових внесків і розорення може трапитись лише в момент відновлення. Це значно спрощує обчислення ймовірності розорення. Перше дослідження з цього приводу належить Спарре–Андерсену [1], [12], тому моделі з процесом відновлення називають моделями Спарре–Андерсена [9]. В подальшому ці моделі значно ускладнились у зв'язку з узагальненням процесу ризику, в якому розмір страхових внесків залежить від марковського процесу надходження страхових подій, і процес ризику може збурюватись стандартним броуновим рухом.

Суть процесу ризику виражається моделлю резерву страхової компанії:

“початковий капітал” + “надходження від страхових внесків” – “страхові виплати на позови клієнтів”, а розорення страхової компанії означає досягнення процесом ризику від'ємного резерву, тобто її банкрутство.

За останні 10 років марковські процеси надходжень страхових внесків, тобто змінний розмір страхових внесків, що сприяє включенню в процес ризику очікуваних дисконтних дивідендів і загальних дивідендів, інтенсивно вивчалися в математичній літературі з теорії незбуреного та збуреного процесів ризику [5], [7], [8]. Саме з такої точки зору слід розглядати процеси ризику, щоб можна було проводити бізнес-аналіз діяльності страхової компанії.

Завдяки наявності наведених вище теорій і сукупності методів за допомогою яких стало можливим вивчати процеси ризику та різні аспекти діяльності страхових компаній, створено повнокровну галузь науки, яка називається страховою або актуарною математикою. Немає можливості тут охопити її повністю. Наведено лише короткий огляд нових результатів, в доповнення в [11], отриманих різними авторами для збурених дифузій процесів ризику [4], [7], [9], [10].

У доповіді використано результати Лі та Рена [7], [8], [9], [10], що стосуються збурених процесів ризику в марковському середовищі. У вступі описано збурений броуновим рухом процес ризику, в якому позови на страхові виплати описані марковським процесом надходження страхових подій, і цей процес впливає як на процес нако-

пичення капіталу страхової компанії, так і на інтенсивність дифузійного збурення процесу ризику.

У розділі, що стосується збуреного процесу ризику дифузійною, отримано, при заданому рівні початкового капіталу, явний вигляд перетворення Лапласа для моменту першого досягнення збуреним процесом ризику наперед заданого рівня перед розоренням. Цей результат узагальнює результат Гаррісона для процесу ризику, збуреного марковським броуновим рухом за відсутності стрибків [6], узгоджується з узагальненим фундаментальним рівнянням Лумберга [12] та рівнянням Гербера та Ландрі [4] для збуреного пуассоновим процесом класичного процесу ризику.

У розділі, присвяченому часу відновлення у випадку, коли дифузійне збурення процесу ризику викликає розорення, процес накопичення капіталу "відновлює" процес ризику миттєво, і час відновлення процесу ризику співпадає з часом розорення. Завдяки ефективному регулюванню процесу накопичення капіталу, збурений процес ризику є регенеративним процесом. З урахуванням того, що процес ризику не має стрибків вгору, визначається перетворення Лапласа очікуваного часу відновлення, що визначається процесом відновлення, обумовленим марковським процесом надходження страхових подій за умови, що задана величина початкового капіталу.

У розділі, в якому йдеться про розподіл максимальної величини розорення, як і в попередньому розділі розглядається випадок, коли дифузія викликає розорення і процес ризику повертається до нульового рівня (перетинаючи його знизу–вверх) миттєво, завдяки ефективному регулюванню процесу накопичення капіталу, тому максимальна величина розорення визначається лише тоді, коли страховий позов викликає розорення. Для знаходження імовірнісного розподілу максимальної величини розорення визначається імовірнісний розподіл абсолютного значення процесу ризику на часі між моментами відновлення для процесу відновлення, обумовленому марковським процесом надходження страхових подій за умови, що задана величина початкового капіталу.

Цікавим для бізнес-аналізу в страховій діяльності є наступний розділ, в якому вивчаються агреговані страхові дивіденди, які виплачуються в деякий момент для моделі ризику за наявності постійного дивідендного бар'єру. Розглядається новий процес ризику, отриманий в результаті модифікації вихідного процесу ризику дивідендною виплатою. Якщо новий процес ризику перевищує деякий постійний бар'єр, більший за величину початкового капіталу, тоді виплачуються дивіденди до тих пір, поки значення процесу не стануть меншими за величину початкового капіталу. Для нового процесу ризику з заданим початковим капіталом визначається час розорення. За допомогою дисконт-фактору визначаються дисконтні агреговані дивіденди з поточною вартістю до моменту розорення із заданим початковим капіталом. Визначається очі-

кувана поточна вартість дивідендних виплат перед розоренням при заданому початковому стані та марковському процесі надходження страхових подій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Badescu A. Discussion on "The Discounted Joint Distribution of the Surplus Prior to Ruin and the Deficit at Ruin in a Sparre Andersen Model" / A. Badescu // North American Actuarial Journal – 2008. – 12(2). – P. 210–212.
2. Cramer H. On some questions connected with mathematical risk / H. Cramer // Univ. California Publ. Statist., 1954. – V. 2.
3. Gerber H. U. When Does the Surplus Reach a Given Target? // H.U. Gerber // Insurance: Mathematics and Economics. – 1990. – 9. – P. 115–119.
4. Gerber H. U. On the Discounted Penalty at Ruin in a Jump-Diffusion and the Perpetual Put Option / H. U. Gerber, U. B. Landry // Insurance: Mathematics and Economics. – 1998. – 22. – P. 263–276.
5. Gerber H. U. A note on the dividends-penalty identity and the optimal dividend barrier / H. U. Gerber, S. X. Lin, Y. Yang. // ASTIN Bulletin. – 2006. – 36. – P. 489–503.
6. Harrison M. Brownian Motion and Stochastic Flow Systems [monograph] / M. Harrison – 1985. – W&S: N.Y.
7. Li S. The distribution of the dividend payments in the compound poisson risk model perturbed by diffusion / S. Li // Scandinavian Actuarial Journal – 2006. – 2: – P. 73–85.
8. Li S. Moments of the dividend payments and related problems in a Markov-modulated Risk Model / S. Li, Y. Lu // North American Actuarial Journal – 2007. – 11(2). – P. 65–76.
9. Ren J. Discussion of "The Time of Recovery and the Maximum Severity of Ruin in a Sparre Andersen Model" / J. Ren // North American Actuarial Journal – 2009. – 13. 1. – P. 155–156.
10. Ren J. The Expected Value of the Time of Ruin and the Moments of the Discounted Deficit at Ruin in the Perturbed Classical Risk Process / J. Ren // Insurance: Mathematics and Economics. – 2005. – 37. – P. 505–521.
11. Андреев М.В. Деякі аспекти оптимізації страхової діяльності / М.В. Андреев // Вісник АПСВ. – 2002. – Вип. 2. – С. 79–81.
12. Энбрехтс П. Некоторые аспекты страховой математики / П. Энбрехтс К., Клоппельберг // Теор. вероятн. и ее примен. – 1993. – т. 38. – Вып. 2. – С. 374–416.

УДК 393.9

АСТАФОВА Н.

Наук. керівник ПОПОВА І.А., к.е.н.

м. Луганськ

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Забезпечення ефективності зовнішньоекономічної діяльності для України є одним з вагомих чинників зміцнення конкурентоспроможності національної економіки. Це підтверджують деякі автори, які визначають, що головним чинником стабільного розвитку виробництва продукції в Україні є випереджувальна

реакція на процеси, що відбуваються на світовому ринку [1].

Зовнішньоекономічна діяльність відіграє важливу роль у формуванні ефективної структури національного господарства, і, як показує досвід провідних країн світу, спроможна стати одним із головних важелів економічного зростання. Динамічний розвиток ринкових відносин, інтеграція України до Світової організації торгівлі та недоліки в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності зумовлюють необхідність дослідження тенденцій розвитку зовнішньоекономічної діяльності України.

Теоретико-методологічні та прикладні аспекти формування, оцінки та аналізу сучасного стану зовнішньоекономічної діяльності України знаходять своє відображення в роботах учених у галузі міжнародних економічних відносин – І. Бураковського, З. Варналія, В. Вишнякова, Т. Мельника, В. Новицького, В. Сіденка, С. Фішера та інших [2-4].

Незважаючи на значний вклад науковців у розв’язання даних питань, сучасні умови вимагають аналізу та оцінки розвитку зовнішньоекономічної діяльності з метою розробки практичних рішень і механізмів, які б сприяли всебічному й повноцінному залученню України до світового господарства.

Одним з напрямів покращення економічного розвитку держави є вирішення проблеми підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності. Це обумовлено рядом чинників, як внутрішнього так і зовнішнього впливу. Так, серед внутрішніх чинників слід виділити наступні: низьку конкурентоспроможність національного виробництва, надмірну енерго- і ресурсоемісність галузей промисловості, занепад науково-технічного і високотехнологічного промислового потенціалів та ін. А до чинників зовнішнього впливу слід віднести: залежність економіки України від імпортованих ринків постачання стратегічно важливих позицій (енергоносіїв, сировинних та інших матеріальних ресурсів) для життєво важливих галузей виробництва; відсутність розвинутої зовнішньоторговельної інфраструктури тощо.

Однією з перших особливостей аналізу зовнішньоекономічної діяльності на сучасному етапі його роз-

витку є необхідність використання для всебічної аналітичної оцінки зовнішньоторговельних процесів і зв’язків системи показників. Необхідність використання сукупності взаємопов’язаних показників, тобто їхньої системи, обумовлено тим, що можливості окремого економічного показника обмежені оскільки відображають лише одну сторону багатогранної зовнішньоекономічної діяльності об’єкта дослідження. Система показників оцінки зовнішньоекономічної діяльності складається з: торгового обороту, обсягів експорту (імпорту, реекспорту) в натуральних та грошових одиницях; зовнішньоторговельного сальдо; товарної структури та питомої ваги країн в обсягах торгових операцій тощо. Ці показники дозволяють визначити об’ємну, кількісну оцінку результатів зовнішньоекономічної діяльності. Крім того, як свідчить практика, слід ураховувати такі факти, як порушення зобов’язань, антидемпінгові розслідування, бартерні та інші операції, які потребують аналізу та розробки заходів з їхнього усунення або зниження темпів розповсюдження.

Одними з важливих показників зовнішньоекономічної діяльності країни, яка суттєво впливає на її соціально-економічний розвиток є динаміка експорту-імпорту товарів (рис. 1).

Як видно з рис. 1, на протязі періоду, що аналізувався, відбувається зростання показників експорту та імпорту щорічно. За період, що аналізується експорт зріс на 73%, а імпорт – на 86,3%. З 2009 по 2012 роки спостерігається перевищення імпорту над експортом, якщо в 2009 році це перевищення складало 1,14 то в 2012 році – 1,23. Динаміка перевищення говорить про те, що Україна є імпортозалежною країною, в частині закупівлі стратегічно важливих позицій (енергоносіїв, сировинних та інших матеріальних ресурсів) для життєво важливих галузей виробництва.

Результати дослідження довели, що серед найбільших регіонів, які експортують продукцію можна виділити Донецьку, Дніпропетровську, Луганську та Запорізьку (рис. 2).

Структура експорту товарів за регіонами України не зазнала вагомих змін за 4 роки. Так, найбільшу частку в експорті продукції складає Донецька область

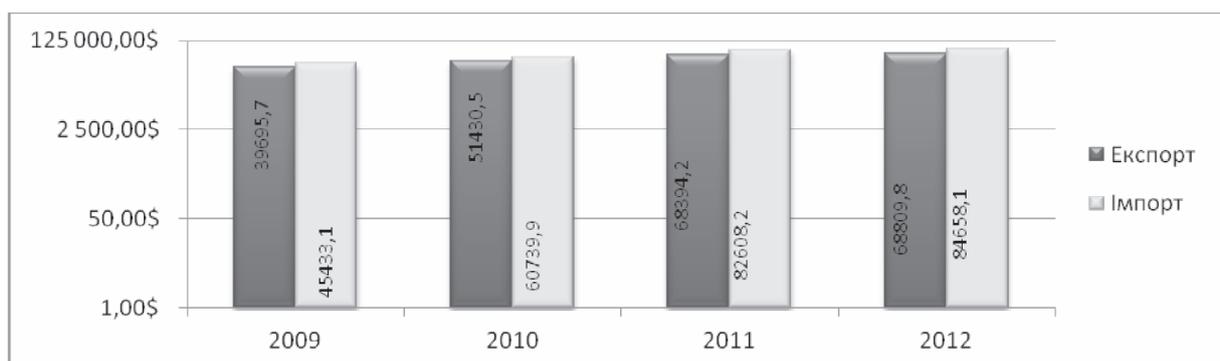

Рис. 1. Обсяги експорту-імпорту товарів України у 2009 – 2012 роках, млн. \$

(перевищує 20 %). Інші області країни мають показники значно нижче 15 %. Однак, слід зазначити, що Донецька та Запорізька області за період з 2009 по 2012 рр. втратили свої позиції відповідно на 3%, та 1%, а Дніпропетровська та Луганська покращили на 1,6%, та на 1,3%.

Результати аналізу структури імпорту (рис. 3) довели, що найбільшу питому вагу в структурі імпорту займає Дніпропетровська, Київська, Донецька, Одеська, Харківська, Львівська області. Суттєвих змін в структурі імпорту не відбулося.

Рис. 2. Обсяги експорту товарів за регіонами України у 2009 і 2012 рр.

Рис. 3 Структура імпорту товарів за регіонами України у 2009 і 2012 рр

Також слід зазначити, що у 2009–2012 рр. основними експортерами та імпортерами були країни СНД, країни Азії та Європи. Географічна структура зовнішньої торгівлі України носить відносно стабільний характер. Домінуючу роль в структурі імпорту відіграє Російська Федерація (53 % українського імпорту), Туркменістан, Білорусь, Казахстан, Китай, Туреччина, Німеччина, Польща, Італія й Угорщина. Проте, важливу роль у географічній структурі експорту та імпорту товарів відіграють країни СНД, на які припадає найбільша частка цих показників. Незважаючи на зростання обсягів експорту та імпорту, сальдо торговельного балансу носить негативний результат.

Таким чином, результати дослідження довели, що зовнішня торгівля забезпечує значні надходження до державного бюджету країни та є пріоритетним напрямком зовнішньоекономічної стратегії України.

Проведений аналіз товарної та географічної структур експорту України показав, що у структурі зовнішньої торгівлі України товарами переважає імпорт. Зменшення дефіциту торговельного балансу можливо шляхом оптимізації структури експортно-імпорتنих товарних потоків, удосконалення зовнішньоторговельної політики та розвитку імпортозаміщення. Важливою умовою зміцнення позицій України на світових ринках є корегування її зовнішньоекономічної політики у напрямку створення конкурентоспроможних транснаціональних корпорацій, озброєних технологіями стратегічного маркетингу на глобальному ринку.

ЛІТЕРАТУРА

- Білик Ю., Файчук О. Оцінка порівняльних переваг в умовах міжнародної економічної інтеграції (на прикладі сільського господарства України) // Економіка України. – 2007. – № 6. – С. 69-76.
- Варналій З. С. Забезпечення економічної безпеки України в умовах глобалізації інвестиційних процесів / З. С. Варналій // матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [“глобалізація інвестиційних процесів та фінансова безпека України”], (київ, 27 червня 2001 р.) / міжвідомча комісія з питань фінансової безпеки при РНБО України. – К. – 2001. – с. 123 – 131.
- Сучасні тенденції та чинники розвитку зовнішньої торгівлі України / За ред. Т.М. Мельника // Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. – 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>
- Вишняков В.М. Напрями зменшення від’ємного сальдо зовнішньої торгівлі України / В.М. Вишняков // Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. – 17.11.2010. – С. 283-286 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>
- Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

УДК 31.330.342

БЕРНАЦЬКА В.

Наук. керівник: СЕЛЕЗНЬОВА Р.В. к.т.н.

м. Вінниця

СТАТИСТИКА РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Статистика має багатовікову історію. Її виникнення і розвиток обумовлені суспільними потребами: підрахунок населення, худоби, обліку земельних угідь, майна і т.д. Найбільш ранні відомості про таких роботах у Китаї відносяться до 13 ст. до нашої ери. У Стародавньому Римі проводилися обліки вільних громадян та їх майна.

Вважається, що основи статистичної науки закладені англійським економістом У. Петті (1623–1687 рр.). Він розглядав статистику як науку про управління. У 1746 р. німецький професор філософії та права Ахенваль вперше в Марбурзькому університеті почав читати нову дисципліну, названу ним статистикою.

У розвитку статистики чільне місце належить представникам вітчизняної науки і практики. В епоху Петра I статистика трактувалася переважно як описова наука. Але вже з другої половини XIX ст. висувається пізнавальне значення статистики. Професор Петербурзького університету Ю.Е. Янсон (1835–1893 рр.) назвав статистику суспільною наукою. Видний економіст А.І. Чупров (1842–1908 рр.) відзначав необхідність масового статистичного дослідження за допомогою методу кількісного спостереження великого числа чинників для того, щоб описати суспільні явища, підмітити закони і визначити причини, їх що викликали. Розвиток статистики в Росії тісно пов'язано зі створеною після скасування кріпосного права земської статистикою, яка користувалася заслуженим авторитетом за об'єктивність і професіоналізм [2].

Історія розвитку статистики показує, що статистична наука склалася в результаті теоретичного узагальнення накопиченого людством передового досвіду обліково-статистичних робіт, обумовлених, насамперед, потребами управління життя суспільства.

В даний час статистика має таке визначення.

Статистика – це планомірний і систематичний облік масових суспільних явищ, який здійснюється державними статистичними органами і дає числове вираження виявляється закономірностям. Статистика як наука вивчає кількісну сторону масових соціально-економічних явищ в нерозривному зв'язку з їх якістю.

Існують два види кількісних закономірностей:

1) динамічні закономірності – характеризують односторонню залежність між причиною і наслідком (характерно для природничих наук);

2) статистичні закономірності – характеризують неоднозначні залежності між причиною і наслідком. Вони проявляються лише як тенденція в масових явищах.

Статистика як наука тісно пов'язана з іншими суспільними науками (економічною теорією, фінансами і кредитом, економікою підприємств і т.д.). Вона запозичує у цих наук основні економічні категорії і спирається на фундаментальні закони цих наук. Зі свого боку статистика пропонує цим наукам цілу систему статистичних методів і забезпечує їх результатами аналізів кількісних закономірностей.

Статистика тісно пов'язана з математичною статистикою і теорією ймовірності, так як серцевину статистичної методології становлять методи математичної статистики.

В основі статистичної методології лежить діалектичний метод. Діалектика розглядає явища у взаємозв'язку і у взаємозалежності, в динаміці, виявляє причинно-наслідкові зв'язки, виділяє головне і другорядне. Принципи, категорії і закони діалектики знайшли відображення в конкретних статистичних методах.

Статистичним заломленням закону переходу кількісних змін у якісні є закон великих чисел, який лежить в основі статистичної методології. Він говорить, що статистична закономірність може виявлятися з достатньою очевидністю тільки при масовому статистичному спостереженні, а отримані висновки тим більш надійні, ніж многочисленней об'єкт дослідження [2].

Доведено, що індивідуальні випадкові відхилення від деякого закономірного для даної сукупності процесу або рівня явища при досить великому числі одиниць сукупності взаємопогашаються. У результаті виявляються причинно-наслідкові зв'язки або вимірюється типовий рівень явищ [4].

Основні принципи організації статистики наступні:

- 1) єдина система організації статистики в країні;
- 1) єдина система показників,
- 2) єдина методологія розрахунку,
- 3) єдина форма звітності,
- 4) єдині терміни і форми їх подання.

Відповідність статистичних органів державного устрою і адміністративному територіальному поділом країни. Ув'язка в єдину систему показників і форм бухгалтерської та статистичної звітності. На світовому рівні статистичними обліком і аналізом займаються [3]:

1) статистична комісія ООН, яка здійснює розробку міжнародної статистичної методології та систем порівнянних статистичних показників, здійснює методичну та консультативну діяльність (допомога) органам ООН з питань збору та обробки інформації.

2) виконавчий орган – статистичне бюро секретаріату ООН.

3) міжнародний статистичний інститут – громадська організація, членами якої є національно-статистичні організації і найбільш видатні вчені різних країн світу, які займаються узагальненням наукових досліджень в різних країнах світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нівророжкіна Л.І. Теорія статистики (з завданнями з регіональної економіки). М., 2005.
2. Рафікова М.Т. Основи статистики. М., 2005.
3. Сабліна Є.А. Статистика фінансів. М., 2004.
4. Яковлєва А.В. Економічна статистика. М., 2005.

УДК 32.973:334

БОНДАР О.С., к.е.н.
м. Біла Церква

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ

Модель бізнесу будь-якої компанії складається з сукупності окремих бізнес-процесів, і від того, наскільки вони ефективні, залежить успіх бізнесу в цілому. В організаціях, які побудовані за функціональним принципом, працівники наділені відповідальністю за діяльність підрозділів, але ніхто з них не несе відповідальності за те, щоб процеси були якісно і вчасно виконані в цілому.

Тому компанії, які стають успішними, мають бізнес-процеси добре продумані та чітко визначені (описані), а методи реалізації процесів є ефективними та надійними. Все це має підкріплюватися також гнучкістю і високою мотивацією персоналу, використанням сучасних інформаційних технологій та орієнтацією на потреби споживачів.

Роботи з оптимізації бізнес-процесів в першу чергу включають у себе дії зі створення графічних і текстових моделей бізнес-процесів компанії. В цих моделях формалізовано розподіл відповідальності між працівниками, інформаційні потоки, порядок протікання бізнес-процесу тощо.

Оптимізація бізнес-процесів допомагає компанії досягнути підвищення ефективності бізнесу. Для оптимізації бізнес-процесів використовуються різноманітні аналітичні методи, що дозволяють зменшити вартість, тривалість, кількість помилок в рамках бізнес-процесу тощо.

Моделювання та оптимізація бізнес-процесів організації має наступні переваги:

- Скорочення витрат, тривалості та кількості помилок у кожному з процесів, в яких було зроблено аналіз;
- Формування у працівників компанії та керівників чіткого розуміння того як, коли, хто та що повинен робити для досягнення поставлених цілей;
- Інтегрування зі стратегією компанії та ключовими показниками ефективності (KPIs);

- Можливість підготовки до успішного, продуманого та ефективного впровадження інформаційних технологій;
- Можливість підготуватись до ефективного та обгрунтованого організаційного редизайну;
- Зростання керованості компанії;
- Покращення взаємодії між працівниками та підрозділами компанії;
- Наближення до сертифікації за стандартами ISO: 9000;
- Зростання інвестиційної привабливості компанії.

Сучасний менеджмент зосереджує увагу на факторах організації успішного керування, використовує більш продуктивні засоби комп'ютерної обробки і аналізу даних.

Підвищений інтерес до імітаційних моделей всі частіше пов'язують із проблемами масової реструктуризації керування економікою розвинених країн, обумовленої тотальним впровадженням нових інформаційних технологій і переглядом практично всієї сформованої системи керування бізнесом.

У дослідженні економічних процесів широко застосовуються як аналітичні, так і статистичні моделі. Кожний із цих типів має свої переваги й недоліки.

Модель є цілеспрямованим поданням досліджуваного об'єкта, реальним або уявним. Імітаційна модель відтворює поведінку об'єкту за певний період часу; тому імітаційна модель є динамічною. Значення всіх змінних, які входять до імітаційної моделі, обчислюються в кожен момент модельного часу. Далі, через певний інтервал, на основі старих значень обчислюються нові значення змінних, і т.д. Таким чином, імітаційна модель "розвивається" за певною траєкторією протягом заданого відрізка модельного часу.

Для побудови імітаційних моделей динамічних систем використовуються змінні чотирьох типів: час, фонд, потік і конвертор.

Змінна "час" є первинною для імітаційної моделі динамічної системи: її значення генерується системним таймером і змінюється дискретно, тобто, починаючи з деякого початкового значення, час за кожен такт збільшується на заздалегідь задану величину, що служить одиницею модельного часу. Кількість тактів й одиниця часу є параметрами "прогону" моделі й визначаються заздалегідь. Варто врахувати той факт, що змінна

Рис.1. Елементи процесу моделювання діяльності підприємства

час величина непостійна і змінювана, тобто виходить випадковим чином. Задається вона з параметрами +/- . Наприклад закупівля сировини й матеріалів відбувається на підприємстві з інтервалом часу 80+/-10 днів, а гроші на інші витрати (витрати на маркетингові дослідження, на рекламу, на зарплату робітником і т.д.) будуть зніматися в інтервалі 27+/-3 дні. Задані тимчасові параметри можуть змінюватися в кожному конкретному випадку залежно від системи, яка моделюється.

Змінна типу "фонд" дорівнює обсягу (кількості) деякого "продукту", накопиченого в деякому сховищі за час "життя" моделі з початкового по сучасний момент. Продукт може надходити у фонд й/або витягатися з нього. Тому значення фонду в сучасний момент часу можна обчислити як суму його значення в попередній момент і величини, рівної різниці величин вхідного й вихідного потоків продукту за одиницю модельного часу.

Змінна типу "потік" дорівнює обсягу (кількості) продукту, що надходить або береться з відповідного фонду в одиницю модельного часу. Значення цієї змінної може змінюватися залежно від зовнішніх впливів на неї. Зокрема, потік можна представити як функцію від значень інших потоків і фондів. Найпростіший приклад циклу зі зворотним зв'язком утворить вхідний потік, величина якого залежить від значення фонду, в який цей потік надходить. До змінних типу "потік" відносяться практично всі параметри настроювання роботи моделі, а саме: ціна за одиницю ресурсу, кількість закуповуваних ресурсів, кредит, який візьме підприємство у випадку нестачі власних коштів, кількість виробленої продукції в процесі одного виробничого циклу, ціна за одиницю продукції, кількість проданих виробів, а також такі змінні, як рахунок (власні кошти на рахунок в банку), кількість коштів у самому банку (настроювання зовнішнього середовища).

Фонди характеризують статичний стан системи, а потоки – її динаміку. Якщо, наприклад, уявити собі, що в деякий момент часу всі процеси в системі зупиняються, то фонди будуть мати ті значення, які були на момент зупинки, а потоки будуть дорівнюють нулю. З іншого боку, про величину потоку можна судити тільки за певний проміжок часу.

Істотно те, що зовнішній інтерфейс засобів імітаційного моделювання може бути настроєний на подання відповідних інфраструктур керування ідеограмами фондових потоків. Таке подання вдало сполучає концептуальну універсальність базового фінансового терміна "фонд" із принципово динамічним, існуючим тільки в часі, поняттям "потіку". Дійсно, підприємець із поняттям фонду асоціює різноманітні ресурси, вкладені бізнесом у вигляді коштів, дебіторський заборгованості, людські ресурси, запаси і устаткування, або отримані бізнесом у вигляді позики, торговельний кредит, облігації або акціонерний капітал.

Допоміжні змінні "конвертори" можуть дорівнювати константам або значенням математичних функцій від інших змінних (у тому числі й від змінної "час"),

тобто дозволяють перетворювати ("конвертувати") одні числові значення в інші.

Взаємодіями фондових потоків, по яких "протікають" у часі модельні одиниці що мають інтерес для аналізу (гроші, векселі, рейтинги, одиниці персоналу, курси акцій і т.д.), необхідно керувати. Подібне керування здійснюється відповідними обчисленнями на кожному кроці імітації або безпосередньо потоком, або локальним "конвертором", пов'язаним з іншими елементами моделі через сполучні "конектори".

Використовуючи концепцію фондових потоків, імітаційні моделі знаходять досить природний і проблемно-орієнтований понятійний інтерфейс із найбільш активними учасниками операційного середовища керування.

У процесі розіграшу за допомогою ЕОМ випадкових ситуацій впровадження бізнес-процесів накопичується інформація про якість функціонування досліджуваної системи у вигляді конкретних реалізацій чисельних значень показників якості функціонування. Розіграш випадкових ситуацій триває доти, доки обсяг вибірки не стане достатнім для обчислення статистично достовірних оцінок показників якості функціонування роботи виробництва.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волчков С.А., Балахонова И.В. Моделирование для непрерывного улучшения бизнес-процессов на базе стандартов ERP и ИСО 9001 от 2003 года // Методы менеджмента качества. 2004. № 2.
2. Слинков Д. Бизнес-моделирование для внедрения ИСУ предприятия // Директор информационной службы. 2004. № 3.

УДК 658.15:334.7

ВАСИЛЬЧЕНКО Д.

Наук. керівник АКЧУРІНА Ю.М., к.е.н.

м. Запоріжжя

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ВІТЧИЗНЯНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ МАЛОГО БІЗНЕСУ

У розвитку сучасної економіки України велику роль відіграють підприємства малого бізнесу. В свою чергу, значний вплив на роботу малих приватних підприємств, мають зовнішні та внутрішні фактори середовища. Адже підприємництво має чітко орієнтуватися у ринкових відносинах, правильно оцінювати виробничий, науково-технічний, економічний потенціал, ресурсний потенціал для побудови стратегії подальшого розвитку та подолання наслідків фінансової кризи.

Завжди існує небезпека кризи, чи банкрутства малого приватного підприємства, навіть тоді, коли криза не спостерігається, коли її фактично немає. Це

обумовлено тим, що в управлінні існують критерії ризику, керовані і некеровані процеси, змінюються циклічний розвиток соціально-економічної системи та співвідношення потреб й інтересів людей.

Різні технологічні способи і варіанти використання ресурсів вимагають неоднакових витрат і, звичайно ж, приносять неоднаковий економічний ефект. Якщо витрати і результати виробництва за всіма варіантами можуть бути підраховані й зіставлені, виникає необхідність відібрати з них найефективніші. На заключному етапі це завдання звужується до виявлення єдиного варіанту – оптимального плану, який за даних умов є найефективнішим у порівнянні з іншими.

Підприємці реалізують такі етапи управління: бенчмаркінг зовнішній та внутрішній, збалансована система показників, аудит бізнес-процесів, моніторинг, безперервне сканування параметрів зовнішнього і внутрішнього середовища малого підприємства з метою відстежування слабких сигналів про можливі загрози.

Економічна ситуація України змушує використовувати в управлінні підприємствами малого бізнесу нові методи планування та аналізу, які поєднують в собі тактичне та оперативне управління, а також новий елемент – стратегічне управління, що вже реалізуються на підприємствах малого бізнесу.

Приватні підприємства швидко пристосовуються до вимог ринку. Вони є тим плідним ґрунтом, на якому зростає середній і великий бізнес. Тому в багатьох країнах, у тому числі і в Україні, розвиток приватного бізнесу регулюється законодавчими актами. Водночас розроблено державну програму підтримки приватного бізнесу.

Підприємство є складною соціально-економічною системою, в якій взаємодія людей в трудових та управлінських процесах здійснюється не тільки фізично, але і духовно, емоційно. Для цього необхідна максимальна узгодженість дій всіх співробітників організації, що забезпечується, у тому числі, прийнятою системою цінностей організаційної культури. Всі розуміють, що для того, щоб розвиватися, одержувати прибуток і зберегти конкурентоспроможність підприємства, керівництво повинно оптимізувати віддачу від вкладень будь-яких ресурсів: матеріальних, фінансових, інформаційних, технологічних і головне – людських. Коли підприємство дійсно турбується про людей, його загальна філософія, клімат і настрої обов'язково позитивно відбивається на результатах.

В усіх сферах людської діяльності має бути висока фінансова та матеріальна зацікавленість, трудовий ентузіазм, чітка система програмування, планування й управління. Можна зробити висновок, що наближення до банкрутства або кризисне становище на підприємстві у 80% випадків спричиняється помилками вищого управлінського персоналу.

Таким чином, для забезпечення більш ефективної діяльності приватних підприємств малого бізнесу існує

подальша необхідність розробки і впровадження системи прогнозування основних фінансово-економічних і виробничих показників підприємницької діяльності.

УДК 332.1:339.9

ГАВРИЛІНА І.

Наук. керівник ПОПОВА І.А. к.е.н.

м. Луганськ

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Нині жодна країна світу не може обійтися без зовнішньої торгівлі, яка є рушієм виробництва як всієї держави так і окремих її регіонів. Збалансованості ринкового середовища від держави вимагає забезпечення стабільного економічного розвитку національних товаровиробників, як основи поглиблення інтеграційних процесів в економіці України, а від виробників – підвищення ефективності виробництва і збуту продукції. Створення й функціонування ефективно діючого ринку товарів в умовах глобалізації можливо завдяки розвитку зовнішньоекономічної діяльності, оскільки вона, в сучасних умовах господарювання, стає найважливішою складовою частиною світогосподарських зв'язків країни.

Дослідженням проблем зовнішньоекономічної діяльності займається значна кількість науковців, серед яких слід виділити З. Варналія, В. Вишнякова, Л. Дейнеко, М. Кравця, М. Мальського, Ю. Макогона, Т. Мельника, В. Третяк та ін. Незважаючи на значний вклад вчених у розвиток питань зовнішньоекономічної діяльності, потребують подальшого уточнення регіональні особливості зовнішньоекономічної діяльності.

Протягом останніх 100 років завдяки умовам енергійного розвитку всієї України в цілому, Луганська область перетворилася в регіон з розвинутою будівельною, видобувною і торговою інфраструктурою. Про це найкраще свідчать фінансово – економічні показники і їхня значна вага в загальнодержавному обсязі.

Луганська область складає вагому частину економічного потенціалу України. Вигідне географічне розташування, близькість джерел сировини і ринків збуту продукції, багатогалузева промисловість, розвита мережа транспортних комунікацій, висока щільність населення додають області незаперечні переваги перед іншими регіонами країни [1].

Що стосується зовнішньоекономічної діяльності Луганської області, то слід зазначити (рис. 1), що за період з 2008 по 2012 роки експорт продукції знизився на 34,1% та склав 4192,7 млн. дол. США, імпорт зни-

звився на 22,1% та склав 3475,3 млн. дол. США. В той же час слід відмітити, що на протязі 2009–2010 років спостерігається перевищення імпорту над експортом відповідно на 30% та 5%.

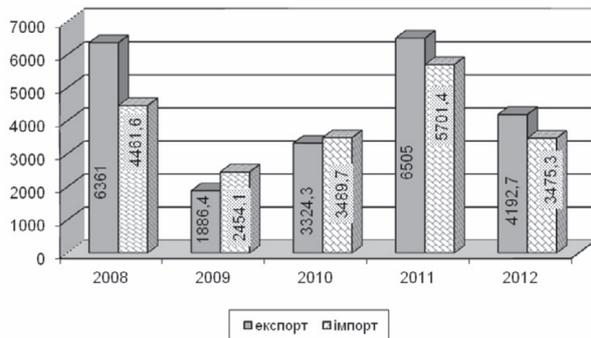

Рис. 1 Динаміка експорту-імпорту Луганської області, \$

При розгляді географічної структури зовнішньої торгівлі Луганської області було встановлено, що за період що аналізується, відбулися суттєві зміни в географічній структурі експорту, а саме в експорті товарів збільшилася частка країн СНД та збільшилася відповідно на 17,8 пунктів частка інших країн світу. Луганська область збільшує частку постачань своєї продукції до Європи, та скорочує до Азії та Америки. Основними експортерами Луганської області є Російська Федерація, Білорусь, Італія, Польща, Угорщина, тощо.

Оборот зовнішньої торгівлі товарами підприємств Луганської області за січень 2013 р. становив 470,5 млн. \$. Зовнішньоторговельні операції товарами область здійснювала з партнерами із 80 країн світу. Обсяг експорту становив 287,6 млн. \$. До країн СНД було експортовано 37,4% усіх товарів, до країн ЄС – 38,3% (у січні 2012р. – відповідно 64,7% і 14,1%).

Найбільші обсяги експортних поставок здійснювалися до Російської Федерації – 30,1% від загального обсягу експорту, Польщі – 11,2%, Угорщини – 9,2%, Індії – 6,1%, Білорусі та Бельгії – по 4,6%, Туреччини – 3,0%, Іспанії – 2,6%, Італії та США – по 2,1%, Німеччини – 2,0%.

Що стосується географічної структури імпорту суттєвих змін не відбулося, однак у 2012 році різко скоротився імпорт продукції з країн СНД, в порівнянні з 2008 роком, він знизився на 14,1 пункти та склав 2133,8 млн. дол. США. Збільшується імпорт товарів з Азії та Америки. Основними імпортерами товарів є: Російська Федерація, Чехія, Польща, Китай, Японія, США тощо.

Обсяг імпорту у січні 2013 року становив 182,9 млн. дол. З країн СНД імпортовано 60,3% усіх товарів, з країн ЄС – 4,5%. Найбільші імпортні надходження здійснювалися з Російської Федерації – 59,7% від загального обсягу імпорту, США – 15,2%, Китаю – 14,2%, Німеччини – 1,9%, Індії та Туреччини – по 1,6%, Чехії – 0,8% та Бразилії – 0,5%.

Розглядаючи товарну структуру експорту Луганської області рис. 2, слід зазначити, що за період з 2008 по 2012 роки відбулося скорочення питомої ваги

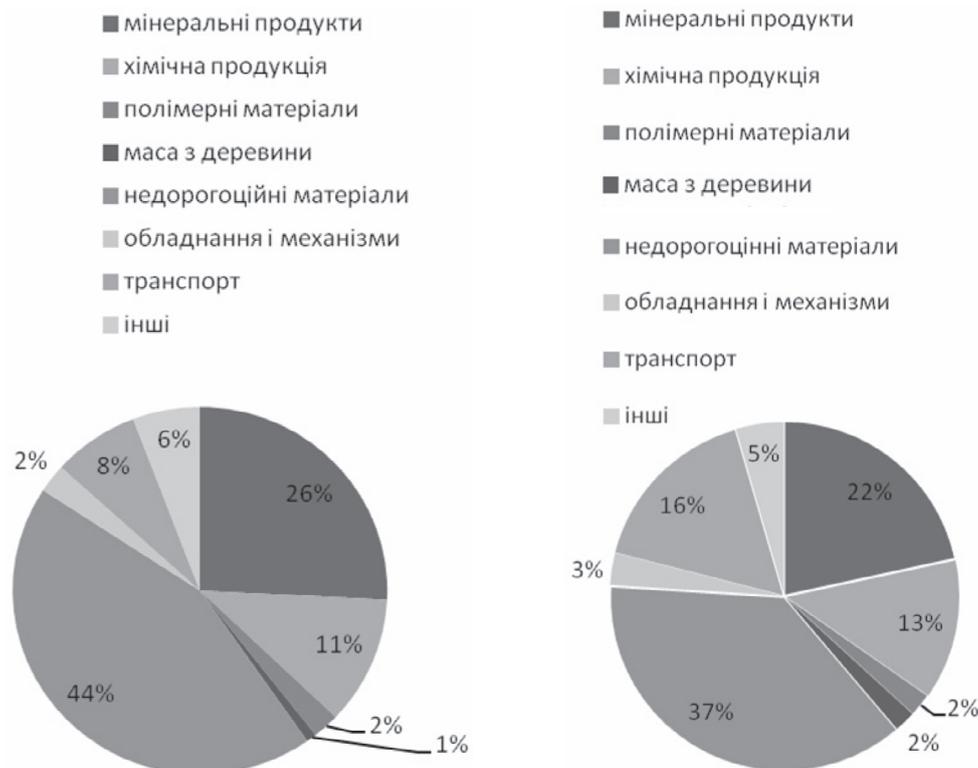

Рис. 2. Товарна структура експорту Луганської області за 2008 та 2012 роки

недорогоцінних матеріалів з 43% до 36%, збільшилася питома вага транспорту з 8% до 17%.

Основні статті експорту містять у собі: чорні метали, електроферосплави, вугілля, машини механічні і механічне обладнання, вторинний алюміній, продукти нафтопереробки, продукція азотної промисловості, будівельне і технічне скло, одяг текстильний, пластмаси і вироби з них, інструменти, запасні частини до залізничного транспорту та шляхове обладнання, а також деякі види продукції агропромислового комплексу (олія, молоко і яйця), кондитерські вироби.

Що стосується товарної структури імпорту (рис. 3), то слід зазначити, що основу товарної структури імпорту області складають палива мінеральні; нафта та продукти її перегонки – 53,2% від загального обсягу імпорту.

Обсяг експорту готової продукції, виготовленої з імпортованої давальницької сировини, становив 26,1 млн. \$, або 9,1% від загального обсягу експорту. Найбільша частка припадала на засоби наземного транспорту (70,7% від обсягу експорту готової продукції з давальницької сировини).

Найактивніше здійснювали експортно-імпортні операції товарами підприємства міст Алчевськ, Северодонецьк, Луганськ, Стаханов та Рубіжне.

На основі проведених досліджень можна зробити висновок, що Луганська область відіграє дуже важливу роль у внутрідержавному та міждержавному поділі праці. Область є економічно розвинутою, має високі показники по відношенню до інших регіонів України, в структурі експорту область займає 4 місце, а по імпорту – 6 позицію.

Рис. 3. Товарна структура імпорту Луганської області за 2008 та 2012 роки

У січні 2013 р. в область надійшло іноземної давальницької сировини на 6,8 млн. \$, або 3,7% від загального обсягу імпорту області. Основні надходження давальницької сировини здійснювалися з Російської Федерації, Китаю, Індонезії, Франції, Литви та Угорщини. Найбільша частка припадала на машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання (70,6% від загального обсягу імпорту давальницької сировини).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Третьяк В.В. Экспортный потенциал региона при оценке возможностей регионального внешнеэкономического развития // Актуальные проблемы экономики. – 2006. – №12. – С. 110-117.
2. Головне управління статистики в Луганській області [електронний ресурс]. – Режим доступу; <http://lg.ukrstat.gov.ua/>

УДК 332.155

ГОРЬВАН.

Наук. керівник: НЕСТЕРЕНКО Н.В., доцент

м. Запоріжжя

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ
РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**

Для об'єктивної оцінки ефективності роботи підприємства не достатньо знати лише абсолютну величину отриманого прибутку. Необхідно володіти інформацією щодо його прибутковості (дохідність, рентабельність), тобто вивчати відносні показники ефективності діяльності. Для цього необхідно отримати прибутки порівняти із вкладеним капіталом, ресурсами, понесеними витратами. Тому необхідно проводити на підприємстві оцінку рентабельності його роботи.

Прибуток займає одне з головних місць в дослідженні роботи підприємства та є основним спонукальним мотивом будь-якого бізнесу. У сучасних умовах економічні аналізи результатів діяльності підприємств обмежуються визначенням показників рентабельності. Прибуток і прибутковість (рентабельність) є основними показниками ефективності діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності, які характеризують інтенсивність їх роботи та успішну життєдіяльність в умовах ринку та панування конкуренції. Співвідношення одержаних доходів і понесених витрат є головним завданням політики підприємства. Життєздатність підприємства залежить саме від того, який досягається рівень прибутковості (рентабельності). Показники рентабельності дозволяють оцінювати результати вкладених ресурсів. У сучасній практиці виокремлюють такі основні групи показників рентабельності: рентабельність підприємства, рентабельність продукції, рентабельність активів (капіталу) підприємства.

В практиці українських підприємств найбільш поширеним є показник рівня рентабельності, що обчислюється як відношення прибутку до повної собівартості реалізованої продукції. Цей показник показує, скільки на кожну витрачену в господарстві гривню або іншу грошову одиницю отримано прибутку. Важливе значення відносно показника рівня рентабельності полягає в тому, що завдяки його використанню можна не лише виявити прибутковість чи збитковість, а й визначити ефективність використання коштів.

При визначенні показників рентабельності застосовують різні види прибутку, що дозволяє зробити висновки про вплив на рентабельність інших доходів і витрат, прибутків і збитків. Особливе значення серед показників рентабельності займає показник рентабельності продаж, який визначається як відношення чистого прибутку до виручки від реалізації продукції. Він показує, скільки грошових одиниць чистого прибутку отримано в розрахунку на одиницю

виручки. Його нормативне значення знаходиться в межах не менше 0,3.

Показник рентабельності продаж характеризує питому вагу прибутку від реалізації продукції в отриманій виручці. Також він відображає зміни в політиці ціноутворення і здатність підприємства контролювати собівартість реалізованої продукції, тобто ту частину коштів, яка необхідна для здійснення поточних витрат, що виникають в ході виробничо – господарської діяльності, сплати податків тощо. Динаміка цього показника може свідчити про необхідність перегляду цін або посилення контролю за використанням матеріально-виробничих ресурсів. Тому слід зазначити, що на рівень даного показника впливають методи, які використовують для обліку матеріально виробничих ресурсів.

Зробивши аналіз рентабельності роботи підприємства слід зазначити, що показники рентабельності разом складають надзвичайно велике значення для оцінки діяльності підприємства. Використання різних показників прибутку у якості прибутку від реалізації продукції, прибутку до оподаткування, чистого прибутку коефіцієнта рентабельності дозволяє здійснювати факторний аналіз формування фінансових результатів роботи підприємства.

УДК 336.75(477)

ГОРОДЕЦЬКА М. О., к. е. н.

м. Ніжин

**ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ ДОЛАРИЗАЦІЇ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Доларизація – економічне явище, суть якого полягає у витісненні національної грошової одиниці стабільнішою іноземною валютою. Термін "доларизація" походить від назви грошової одиниці Сполучених Штатів Америки – долара, проте на практиці слугує для визначення процесу заміщення внутрішньої валюти конвертованою валютою (не обов'язково долларом США).

В економічній теорії виділяють три види доларизації:

1) офіційна (повна) доларизація існує в країнах, де іноземна валюта слугує офіційною внутрішньою грошовою одиницею і виникає в процесі розширення офіційної зони однієї з конвертованих валют; офіційно доларизовані країни найчастіше використовують як внутрішню грошову одиницю долар США;

2) напівофіційна доларизація існує в країнах, де іноземна валюта використовується на рівні з національною, як рівноцінний і законний платіжний засіб; країни з бівалютними системами мають змогу проводити обмежену національну грошово-кредитну політику;

3) неофіційна доларизація існує в країнах, де іноземна валюта не є легальним платіжним засобом, проте становить значну питому вагу в грошовій масі, що перебуває в обігу цієї країні. Внутрішня валюта використовується тут головним чином для здійснення офіційних угод і платежів (податки, збори тощо), тоді як долар чи інша іноземна валюта відіграє важливу роль під час проведення великих, масштабних операцій з нагромадження капіталу та отримання заощаджень. Розвиток неофіційної доларизації зазвичай є наслідком макроекономічної нестабільності в економіці і свідчить про недовіру до національної валюти, а також про те, що вона є більш слабкою грошовою одиницею в порівнянні з експансивною іноземною валютою. Це також ускладнює та обмежує національну грошово-кредитну політику.

Україна належить до таких країн, де неофіційна доларизація набула значного поширення. Національна грошова одиниця – гривня частково витісняється з внутрішнього ринку, а у виконанні функцій грошей, поряд із нею, бере участь іноземна валюта – долар США і рідше – євро.

МВФ наводить свою класифікацію доларизації:

1. Фінансова – населення зберігає кошти в іноземній валюті, але розрахунки проводить національною.
2. Платіжна – використання іноземної валюти в розрахунках.
3. Реальна – нарахування заробітної плати відбувається у вільно конвертованих валютах.

Серед причин доларизації можна зазначити:

- вищу мінливість темпів інфляції, порівняно з курсовою динамікою, що визначає менш стабільний рівень реальної прибутковості гривневих фінансових інструментів порівняно із прибутком на фінансові активи, деноміновані в іноземній валюті;
- стабільніші відсоткові ставки за кредитами й депозитами в іноземній валюті, ніж у національній;
- прискорену лібералізацію валютного регулювання, що розширює можливості доступу до глибшого і розвиненішого ринку позик у іноземній валюті та дозволяє розміщувати цінні папери на міжнародних ринках капіталу;
- такі характерні вади української економіки, як недостатня глибина та ліквідність національного валютного ринку, низький рівень розвитку ринку фінансових інструментів і цінних паперів, деномінованих в національній валюті, високі ризики ліквідності і низький рівень довіри до національної валюти.

До основних методик оцінки рівня доларизації відносяться:

1. Методика, запропонована МВФ, відображає найбільш загальний рівень доларизації. Цією методикою користується НБУ. Рівень доларизації обчислюється

як відношення обсягу депозитів в іноземній валюті до грошової маси МЗ. Граничне значення – 30%.

2. Методика, запропонована Александровим В. та Задорожним Г., за якою рівень доларизації розраховується як відношення обсягу депозитів в іноземній валюті до грошової маси М2. Значення показника не повинно перевищувати 10%.

3. Показник депозитної доларизації, який розраховується як відношення обсягу депозитів у іноземній валюті до загальної суми депозитів.

Проведені розрахунки за 2007–2011 р.р. засвідчили, що рівень доларизації за методиками 1 та 2 є майже однаковим, і станом на кінець 2011 р. складає 30,35% і 30,51% відповідно.

Рівень доларизації, розрахований за методикою МВФ, деколи перевищував значення в 30%, тому Україну можна віднести до країн з високим ступенем доларизації економіки. За методикою Александрова В. та Задорожного Г. рівень доларизації української економіки в 3 рази більший за норму.

Слід звернути увагу на те, що розрахунки за різними методиками відображають однакову тенденцію динаміки рівня доларизації. А саме, зростання доларизації відбувається з 2007 р. і досягає свого максимуму у 2009 р. Надалі, до середини 2012 р., відбувається незначне зниження даного показника, а потім тенденція до збільшення поновлюється.

Динаміка рівня депозитної доларизації протягом 1992–2011 рр. характеризується нестабільністю, тому умовно можна виділити 4 періоди прояву даного явища в економіці України.

I період (1992–1996 рр.) – характеризується агресивним вливанням іноземної валюти в українську економіку. Перш за все це пов'язано із політичною та економічною нестабільністю. В даний період починає формуватися основа нормативної бази України. В обігу знаходяться українські карбованці.

II період (1996–2001 рр.) – період початку функціонування гривні. Сформовані закони, що регулюють діяльність НБУ і комерційних банків. В обороті знаходиться від 33% до 53% іноземної валюти.

III період (2001–2007 рр.) – період відносної стабільності рівня депозитної доларизації. Значних коливань даного показника не відбувається і він знаходиться в межах 32% – 38%.

IV період (2007–2011 рр.) – період впливу світової економічної кризи. Довіра до національної грошової одиниці знизилась і, як наслідок, зріс рівень депозитної доларизації.

Для проведення міжнародних розрахунків країни досить часто використовують іноземну валюту, що призводить до виникнення певного рівня доларизації. Таким чином, доларизація – це об'єктивний процес напряму пов'язаний з посиленням міжнародних взаємозв'язків та глобалізацією. Але, рівень доларизації не повинен перевищувати певної межі, за якою центральний банк країни починає

втрачати важелі впливу на національну грошову одиницю.

За останнє десятиліття рівень доларизації економіки України знаходиться на небезпечному рівні, який ще більш підвищується у періоди нестабільності та прояву кризових явищ, що посилює недовіру населення до національної грошової одиниці.

Тож для України в умовах світової фінансової нестабільності на перший план виходять завдання зміцнення основ фінансового розвитку шляхом забезпечення низьких і стабільних рівнів інфляції, підвищення якості діяльності фінансових посередників і забезпечення верховенства закону. Важливе значення має створення ефективно функціонуючого ринку державних цінних паперів, забезпечення корпоративного управління і захисту прав кредиторів та сприяння формуванню інституційних інвесторів.

УДК 658.14

КАМИШОВА Т.

Наук. керівник: НЕСТЕРЕНКО Н.В., доцент

м. Запоріжжя

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ДІАГНОСТИКИ ЗАГРОЗ ТА РИЗИКІВ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах функціонування, коли значна кількість підприємств ще недостатньо адаптувалася до швидкозмінливого ринкового середовища, ефективність реагування суб'єкта підприємництва на динаміку його оточення залежить від багатьох факторів, серед яких одним із значущих з огляду на загострення кризи, є спроможність захищати свої фінансові інтереси.

Складність управління в умовах нестабільності зовнішнього середовища функціонування економічних агентів полягає у тому, що відхилення значень коефіцієнтів, які використовуються у фінансовому менеджменті для їх характеристики, з встановленими фіксованими нормативами не достатньою мірою віддзеркалюють особливості та специфіку відносин, що виникають між суб'єктами господарювання при реалізації власних інтересів.

Важливим є застосування гнучких інструментів для визначення типових для конкретного підприємства значень показників, які б ураховували внутрішні особливості його функціонування.

Для підприємств є характерними такі особливості динаміки безпечного фінансового стану:

при незначних негативних коливаннях частки власного капіталу у структурі джерел підприємства та за умови ефективного управління іншими складовими зазначені суб'єкти господарювання у змозі упродовж

певного періоду підтримувати задовільний рівень фінансового стану;

при динамічній зміні зовнішнього середовища, що викликає прискорення деформації структури джерел фінансування у бік зниження величини власного капіталу в пасивах підприємства, воно не у змозі так же швидко змінити політику залучення позикового капіталу для фінансування своїх активів за причини їх важкої структури.

Деякі інші причини погіршення стану захищеності фінансових інтересів характеризують діяльність підприємства – виникнення неконтрольованих явищ та процесів у системі їх фінансових відносин призвело до вимушеного зниження запасу міцності безпеки фінансового стану, що й було головною причиною неспроможності досягти її оптимального рівня.

У свою чергу, підсистема регулювання рівня фінансових ризиків здійснює вибір способу зниження прогнозованого впливу, що спричиняє зниження негативного впливу фінансового ризику, а також його ефективності.

Особливим елементом механізму є виявлення й оцінка системних ефектів, що враховуються як в оцінці фінансових загроз, так і при виборі тих або інших заходів, спрямованих на зниження фінансових ризиків.

На підставі контролю фактичних результатів, одержання додаткової інформації про зміну прогнозованого рівня ризику фінансового стану здійснюється адаптація як підсистеми регулювання рівня негативного впливу фінансових ризиків, так і підсистем оцінки.

Таким чином, оцінка й зниження негативного впливу фінансових ризиків суб'єкта підприємництва зводиться до рішення наступних завдань: оцінка діапазону впливу фінансових ризиків; оцінка фінансового потенціалу, наявного в суб'єкта господарювання для здійснення ефективного зниження негативного впливу фінансових ризиків; регулювання факторів чутливості до негативного впливу фінансових ризиків.

Поставлені завдання покликане реалізувати механізм зниження негативного впливу фінансових ризиків, що включає комплекс методів і інструментів визначення області фінансової стійкості суб'єкта підприємництва, оцінки й зниження рівня негативного впливу фінансових ризиків.

УДК 336.713

КЛИМОВИЧ Д.

Наук. керівник: ВОЛИК Н.Г., к.е.н.

м. Запоріжжя

**ІННОВАЦІЙНЕ ІНВЕСТУВАННЯ
В СИСТЕМІ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ
ФАКТОРІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ**

Підвищення рівня конкурентоспроможності економічних систем останнім часом значною мірою обумовлено зміною економічної ролі інновацій, впливом темпів, напрямків і механізмів реалізації інноваційних процесів на загальні процеси відтворення. Інновації, а також технологічний прогрес, упредметнений в інвестиційних товарах (включаючи інформаційно-комунікаційні технології), знання, втілені у кваліфікованій робочій силі стають ключовою рушійною силою економічного зростання.

Інвестиційна підтримка пріоритетних напрямків розвитку економіки, нових технологій і інноваційних процесів є основою економічного зростання. Без стабілізації інвестиційного клімату неможливо призупинити деструктивні процеси в науці і виробництві, забезпечити високі темпи розвитку економіки України, підвищити конкурентоспроможність країни на світовому ринку. Саме тому дослідження концептуальних засад та практичних механізмів оптимального поєднання інвестиційного та інноваційного факторів забезпечення сталого розвитку в Україні є вкрай актуальним.

У механізмі забезпечення інноваційної діяльності важливе місце належить економічним відносинам, що складаються з приводу формування і використання інвестиційного потенціалу суспільства в цій сфері. Під інвестиційним потенціалом інноваційної діяльності розуміється сукупність ресурсів, що суспільство може виділити для реалізації інноваційних програм. Як відзначають вітчизняні і закордонні дослідники, реалізація можливостей соціально-економічної системи щодо вирішення проблем свого розвитку в значній мірі залежить від ефективності використання інвестиційних ресурсів, оскільки їх дефіцит створює значні перешкоди для переходу на інтенсивний (інноваційний) шлях розвитку економіки. Саме тому проблема залучення інвестицій і реалізації на цій основі механізмів господарювання, спрямованих на структурно-інноваційне відновлення економіки, не втрачає своєї актуальності для всіх країн.

Перехід економіки на інноваційний шлях розвитку вимагає досить великих інвестицій у виробництво наукоємних і конкурентоспроможних товарів, цілеспрямованого фінансування нових технологій і т.д. На думку вітчизняних дослідників, для досягнення приросту конкурентоспроможного виробництва на 5%, необхідно інвестувати 25% ВВП в інноваційний процес, науково-технічні дослідження, розробку технологій. Розміри і структура інвестицій, якість і темпи їх здійснення

є визначальними в процесах технічного і технологічного відновлення, а це, в свою чергу, забезпечує технологічну безпеку країни і стратегічний успіх розвитку економіки в цілому, оскільки формує конкурентоспроможність країни на світовому ринку. Причому важливо відзначити, що під конкурентоспроможністю країни у цьому сенсі слід розуміти не тільки здатність генерувати інновації, але і швидко їх упроваджувати, тобто вирішальне значення має не тільки науково-технічний потенціал держави, а і здатність інвестиційного сектора відзиватися на появу нововведень. Разом з тим, потрібні не тільки кількісні, але і якісні зміни в інвестуванні. Структурно-інноваційне відновлення економіки України повинно здійснюватися відповідно до загальносвітових тенденцій, для того, щоб в остаточному підсумку країна змогла зайняти відповідне місце у світовому ринковому господарстві. Це може бути досягнуто при умові, що як мінімум 70–80% інвестицій будуть, з одного боку, інноваційними, з іншого боку – такими, які б стимулювали прогресивні структурні зміни в українській економіці.

Таким чином, інноваційна діяльність повинна бути нерозривно пов'язана з інвестуванням, адже створення інноваційного продукту є процесом, що вимагає великої кількості часу і фінансових ресурсів, тобто інвестицій.

Світовий досвід свідчить, що ефективне використання інвестицій сприяє формуванню загальнонаціональних інвестиційних ринків, забезпечує впровадження сучасних технологій, оживляє ринки товарів і послуг, впливає на процеси макроекономічної стабілізації, дозволяє вирішити соціальні проблеми в суспільстві. Від стану інвестиційної сфери залежить конкурентоспроможність економіки, її структурна перебудова, реалізація стратегії переходу від існуючої екзогенно-залежної моделі до ендогенно-орієнтованої, спрямованої на інноваційний розвиток. У системі сучасного розширеного відтворення інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку стає ключовою проблемою. Інвестиційний капітал забезпечує реалізацію інноваційного процесу, а інновації породжують додатковий капітал, і, відповідно – нові інвестиції. Інноваційний характер розвитку економіки вимагає нагромадження основного капіталу за рахунок збільшення обсягів інвестицій.

Таким чином, як інтенсивний, так і екстенсивний характер здійснення інноваційних перетворень призводить до зростання обсягів основних фондів і підтримки норми нагромадження. Чим більш розвинути є суспільство, тим більше існує можливостей для підпорядкування процесу нагромадження соціальним вимогам. В умовах інноваційного типу економічного розвитку фондоозброєність в галузях, пов'язаних з розвитком науки й освіти, повинна зростати особливо швидко, для того, щоб перекрыти відставання від сфер матеріального виробництва за рівнем оснащеності праці.

УДК 336.64(477)

КОРДОН В.

Наук. керівник: ПИЛЯВЕЦЬ В.М.

м. Вінниця

ЛІЗИНГ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

В сучасній економіці України відбувається тривалий і складний процес зміни економічних умов господарювання. Актуальною проблемою є системне оновлення застарілих засобів виробництва на сучасній технічній основі, збільшення капітальних вкладень у розвиток матеріально-технічної бази. Одним із гнучких інструментів інвестицій та запровадження новачій, їх фінансово-кредитного обслуговування, є лізинг (поєднання оренди з фінансуванням капітальних вкладень).

Інтерес до лізингу вперше проявився на внутрішньому ринку лише в часи захоплення орендним рухом. Суть лізингу досить вдало висловив Аристотель, який сказав: "Найчастіше багатство полягає у використанні власності, а не у володінні нею як такою". Звичайно, Аристотеля не можна розглядати як винахідника "лізингу", але ніхто краще за нього не зміг виразити філософський зміст, що лежить в основі цієї техніки фінансування – американського походження, яка отримала значний розвиток у Західній Європі.

В 90-х роках на світ з'явилися десятки фірм, які написали в своїй назві слово "лізингова", проте не мали ніякого відношення до лізингової практики. З іншого боку, зарубіжні лізингові компанії зробили ряд спроб проникнення на внутрішній ринок країн СНД і далеко не всі ці спроби виявилися вдалими.

Актуальність розвитку лізингу в Україні, включаючи формування лізингового ринку, обумовлена передусім несприятливим станом парку устаткування: значна питома вага морально застарілого устаткування, низька ефективність його використання, немає забезпеченості запасними частинами тощо. Одним з варіантів рішення цих проблем може стати лізинг, який об'єднує всі елементи зовнішньо-торгівельних, кредитних та інвестиційних операцій. Лізинг може дати потужний поштовх процесам приватизації оновлення технологічного парку існуючих підприємств і створення нових виробництв і на вигідних умовах отримати найсучасніше вітчизняне та зарубіжне устаткування.

Лізинг можна розглядати як форму забезпечення вкладень, як прогресивний метод матеріально-технічного забезпечення, як активний інструмент маркетингу, як одну із форм кредитних надходжень, як альтернативу банківському кредиту. В українській мові немає аналога терміну "лізинг". Корінь "ліз" в перекладі з грецької означає розчинення, а з англійської – орендувати, здавати в найм.

Український лізинговий ринок в основному представляють такі лізингодавці:

- банки резиденти України;
- лізингові компанії резиденти;
- лізингодавці нерезиденти України (міжнародний лізинг.) [3. с 123]

Причиною широкого розповсюдження лізингу є ряд його переваг у порівнянні з іншими формами інвестування. Основними з них є:

- інвестування у формі майна на відміну від грошового кредиту знижує ризик неповернення коштів, так як за лізингодавцем зберігаються права власності на передане майно;
- лізинг передбачає 100-відсоткове кредитування і не вимагає негайного початку платежів, що дозволяє без різкого фінансового напруження оновлювати виробничі фонди, придбавати коштовне майно;
- часто підприємству легше отримати майно по лізингу, ніж позику на його купівлю, оскільки лізингове майно виступає в якості застави;

Незважаючи на економічні переваги впровадження лізингу, в Україні він не дуже поширений. Можна назвати багато факторів, що стримують його розвиток, але головним з них є відсутність нормативно-правової бази, яка б досконало регулювала б лізингову діяльність. Закону України "Про лізинг" недостатньо для стимулювання розвитку лізингового бізнесу. Проте, активне впровадження лізингових операцій на підприємствах України може стати потужним імпульсом технічного розвитку, переобладнання виробництва і структурної перебудови економіки.

Отже таким чином, лізинг – відносно молодий вид діяльності фінансових установ в ринковій економіці, але його запровадження та вдале використання є досить потужним альтернативним джерелом поповнення матеріально-технічного забезпечення підприємств реального сектору. Створення умов для широкого використання лізингових послуг сприятиме фінансуванню для оновлення основних фондів підприємств та зростанню обсягів виробництва у різних галузях економіки, а це забезпечить збільшення робочих місць та підвищення добробуту громадян. [4. с 236]

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України "Про фінансовий лізинг" від 16.12.1997 р. №723/97-ВР зі змінами.
2. Офіційний сайт Українського об'єднання лізингодавців. <http://www.leasing.org.ua>
3. Купалова Г.І. Розвиток лізингу в Україні: обліково-аналітичні та фінансово-економічні аспекти // Формування ринкових відносин в Україні. 2007. – № 1. – с.120-126.
4. Варналій З.С. Мале підприємство у сфері побутового обслуговування населення. Навчальний посібник. / З.С. Варналій, Л.П. Хмелевська, М.О. Хмелевський. – К.: Знання України. – 2007, 200 – 260 с.

УДК 336.717

КУШНЕР О.О.

Наук. керівник: СЕЛЕЗНЬОВА Р.В., к.т.н.

м. Вінниця

СТАТИСТИКА АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ

Активні операції банку – це операції, за допомогою яких банк розміщує власний та залучений капітал. Вони включають:

- надання позик;
- придбання цінних паперів;
- вкладання засобів до комерційних проектів;
- лізингові та факторингові операції;
- операції з векселями.

Активи банку відрізняються за ступенем ліквідності, прибутковості та ризикованості.

Різні активи банку характеризуються різним рівнем прибутку, який вони дають. При цьому, чим вищий рівень ліквідності активу, тим менше він прибутковий. Найбільший прибуток банкам дають активи у формі довгострокових кредитів та інвестицій у цінні папери. Такі активи, як правило, відрізняються високим ступенем ризику.

За ознакою дохідності виділяють:

1. Дохідні активи:

- кредити (в тому числі міжбанківські кредити);
- цінні папери;
- операції з валютою;
- факторинг;
- лізинг;
- тощо.

2. Недохідні активи:

- грошові кошти (в тому числі в касі);
- коррахунки;
- безпроцентні кредити;
- основні засоби;
- капіталовкладення;
- дебітори;
- тощо.

Активи або вкладення комерційного банку класифікуються виходячи зі ступеня їхньої ліквідності, тобто швидкості, з якою вони можуть бути трансформовані в готівку та залучені до неї засоби, придатні для негайного виконання банком своїх зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами.

Для забезпечення щоденної спроможності банку відповідати за своїми зобов'язаннями структура активів комерційного банку повинна відповідати якісним вимогам ліквідності. З цією метою всі активи банку розподіляються на групи за ступенем ліквідності, залежно від терміну погашення. Активи банку поділяються на високоліквідні (тобто активи, що забезпечують миттєву ліквідність), ліквідні активи, активи довгострокової ліквідності.

До активів миттєвої ліквідності (високоліквідних) належать: готівка та прирівняні до неї кошти, кошти на

рахунках у центральному банку, державні боргові зобов'язання, кошти на коррахунках, вкладення в облігації внутрішньої валютної позики, за відрахуванням коштів, які надходять на оплату валютних акцій, та коштів, які надходять на коррахунки банку від реалізації цінних паперів. Ці кошти належать до ліквідних, оскільки підлягають у разі потреби негайному вилученню з обороту банку.

До складу ліквідних активів належать, окрім перерахованих високоліквідних активів, усі кредити, видані кредитною організацією в національній та іноземній валюті, із терміном погашення протягом найближчих 30 днів (крім пролонгованих хоча б один раз і знову виданих кредитів на погашення раніше наданих позичок), а також інші платежі на користь кредитної організації, що підлягають перерахуванню протягом найближчих 30 днів (дебітори, а також суми переоплати, що підлягають поверненню кредитній організації на звітну дату з фонду обов'язкових резервів).

До активів довгострокової ліквідності належать усі кредити, видані кредитною організацією в національній та іноземній валюті, із залишковим терміном погашення понад рік, а також 50 % гарантій та поручництв, виданих банком на термін дії понад рік, кредити прострочені, за відрахуванням позичок, гарантованих урядом, під заставу цінних паперів, під заставу дорогоцінних металів.

Встановлюючи раціональну структуру активів, банк повинен виконувати вимоги ліквідності і, отже, мати достатній розмір високоліквідних, ліквідних і довгостроково-ліквідних засобів стосовно зобов'язань, з урахуванням їхніх термінів, сум і типів, і виконувати нормативи миттєвої, поточної та довгострокової ліквідності.

Завдання статистичного аналізу активних операцій:

- аналіз структури активних операцій банку та зміни в часі;
- аналіз структури кредитного портфеля;
- зіставлення структури активних операцій банків;
- аналіз участі власних коштів банку в розміщенні його ресурсів;
- оцінка виконання нормативів обов'язкових мінімальних резервів;
- оцінка якості активів, зокрема визначення кредитного ризику як фактора фінансового стану банку;
- групування активів за рівнем ліквідності.

Як і кожне підприємство, що працює в умовах ринку, банк стикається з ризиками втрат і банкрутства. При цьому основні види ризиків пов'язані з структурою банківського портфеля: кредитного та інвестиційного. Серед видів портфельних ризиків вирізняються: кредитний, ризик ліквідності, ризик зміни процентних ставок.

Керувати ризиком – означає чинити дії, спрямовані на підтримання такого його рівня, що відповідає поставленим на даний момент цілям управління. Важ-

ливим моментом забезпечення ефективної роботи банків є групування ризиків.

За основними видами ризику розрізняють: [2]

1. Кредитний ризик, пов'язаний із можливістю невиконання позичальником своїх фінансових зобов'язань.

2. Кредитний ризик, пов'язаний із можливими коливаннями ринкових кредитних ставок.

3. Ризик ринку цінних паперів, пов'язаний із можливим знецінюванням цінних паперів.

4. Валютний ризик, пов'язаний із коливанням курсів валют. Такому ризику піддаються при здійсненні різних операцій з іноземною валютою, наприклад, купівлі-продажу валюти, видачі валютних кредитів.

5. Ризик при формуванні депозитів. Появі втрат у діяльності банків при формуванні депозитів може сприяти дострокова вимога вкладу. На його дострокове вилучення, крім різкої, несподіваної зміни фінансового стану вкладника, можуть впливати й чинники, пов'язані з нестійкістю політичного та економічного становища в країні, виникненням кризових ситуацій.

6. Ризик при нових видах діяльності. За великої розбіжності в термінах і розмірах платежів по рахунках факторингового відділу банк наражається на відповідні ризики, що можуть поглиблюватися внаслідок допущених помилок або прорахунків у визначенні їхнього розміру для створення певного резерву по цих операціях.

7. Ризик лізингових угод. Невід'ємною частиною банківської стратегії ризику є хеджування, тобто розробка заходів щодо зниження або попередження виявленого ризику. Особливе значення в системі банківських ризиків мають кредитні ризики.

Практично всі банківські активи піддаються певному ризику. Ступінь ризику своїх активів банк повинен визначити та підтримувати на рівні, що відповідає чинному законодавству й політиці банку щодо цього. На підставі результатів вивчення структури активів банку можна аналізувати різні види ризику.

Напрями управління активами: [1]

- підтримання платоспроможності банку, тобто здатності надавати готівку для запланованих та випадкових потреб і виконувати зобов'язання в разі їх виникнення;
- запобігання несанкціонованим ризикам, що можуть завдати збитків, зокрема процентного, валютного, кредитного, ліквідності, акціонерного, товарного, економічного, фіскального, правового;
- ефективність і оптимізація прибутковості банку шляхом запобігання наявності непрацюючої готівки, тобто такої, що не приносить прибутку, і максимізація показників прибутковості банківських операцій шляхом фінансування операцій мінімально можливими ресурсами при оптимальних цінах на банківські продукти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крамаренко Г.О. Фінансовий аналіз і планування. – К.: Центр навч. літератури, 2003. – 224 с.
2. Крамченко Л.І., Лутчин Н.П., Москаль Б.С. Економічна статистика. – Львів: Новий світ – 2000, 2004. – 364 с.

УДК 658.511.5:630

МЕЛЬНИЧЕНКО Я.

Наук. керівник: МЕЛЬНИЧЕНКО О.П., к. с.-г. н.

м. Біла Церква

КОРЕЛЯЦІЙНО-РЕГРЕСІЙНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВИРОБНИЧИХ РЕСУРСІВ НА РОЗВИТОК ПЕВНИХ ГАЛУЗЕЙ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

У сучасних умовах розвитку світової економіки науковці дедалі частіше застосовують математичні методи для оцінки та прогнозування економічних процесів. Тому актуально було б представити одне з використань оперування кореляційно-регресійним аналізом у сільському господарстві, а саме: створення економічно-математичних моделей, що кількісно виражають зв'язок між наявними ресурсами і отриманими на їх основі результатами виробництва. Навчання з математичної статистики є важливою частиною методології підготовки наукових кадрів у питаннях якісно-кількісного аналізу масових явищ. Оволодіння сучасними методами збирання, обробки та аналізу статистичної інформації – невід'ємний елемент підготовки висококваліфікованих кадрів [4, с. 6].

з'ясувати закономірності математичного моделювання в різних галузях та застосувати кореляційно-дисперсійний аналіз для характеристики утворених математичних моделей. Дослідити процес факторного аналізу виробництва ріпаку в Київській області на основі економіко-статистичної моделі.

Об'єктом дослідження була статистична обробка дискретних та неперервних величин. Предметом дослідження – виробництво ріпаку у Київській області. Методи, які використовуються в даній роботі, є загальноновизнаними методами наукового пізнання: теоретичні, індуктивні, практичні, статистичні.

Розглянемо процес факторного аналізу виробництва ріпаку в Київській області на основі економіко-статистичної моделі. Увага до цієї культури прикута з деяких причин. По-перше, ріпак – однорічна олійна рослина, її насіння містить 48 – 52% олії, яку використовують у лакофарбовій, миловарній, харчовій (маргариновій) та інших галузях промисловості. Крім того, макуху після пропарювання згодують худобі. Але найголовнішим є й те, що ріпак виходить на всесвітній ринок, як екологічно чисте паливо.

Повернемося до факторного аналізу. Найбільш відповідальним і складним етапом економіко-статис-

тичного дослідження є встановлення математичної форми зв'язку, тобто вибір і обґрунтування виду рівняння.

На думку багатьох економістів [1], більш точна оцінка розміру сукупних ресурсів, що функціонують у процесі виробництва сільськогосподарської продукції, буде одержана, якщо трудові ресурси представити наявною чисельністю працівників або відпрацьованим часом, земельні ресурси відобразити площею сільськогосподарських угідь, матеріальні ресурси – середньорічною вартістю основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення або амортизації відрахувань, а фінансові ресурси – матеріальними виробничими витратами або наявними оборотними засобами.

Таким чином, у кореляційну модель включені показники наступні показники: середньооблікова чисельність працівників, зайнятих у галузі рослинництва, осіб x_1 ; площа ріллі, тис. га, x_2 ; амортизаційні відрахування необоротних активів, тис. грн. x_3 ; матеріальні виробничі витрати, тис. грн., x_4 .

Побудова кореляційно-регресійних моделей здійснювалася шляхом поступового включення до них окремих факторів. Першим фактором, що впливає на виробництво ріпаку, було вибрано середньооблікову чисельність працівників, зайнятих у галузі рослинництва.

Рівняння, що описує зміну валового збору ріпаку залежно від наявності працівників рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Київської області, має такий вигляд:

$$y = 8034,0 + 27,9x_1,$$

де y – валовий збір ріпаку, u ; x_1 – середньооблікова чисельність працівників, зайнятих у рослинництві, кількість осіб.

Коефіцієнт парної кореляції для цієї моделі дорівнював 0,7, що свідчить про середній рівень залежності. Тобто є підстави стверджувати, що валовий збір ріпаку залежить від наявності працівників рослинництва у великих і середніх сільськогосподарських підприємствах. При цьому наведена модель описує залежність тільки на 48,5%, оскільки коефіцієнт детермінації цього рівняння становить 0,485. Тому необхідно вводити інші фактори для побудови більш достовірної моделі.

Включення до рівняння ще одного фактора – площі ріллі в сільськогосподарських підприємствах – суттєво змінило коефіцієнт множинної кореляції: він зріс до 0,84. Тобто є підстави віднести залежність результативного показника від включених до моделі факторів до сильної. Отримана модель описує залежність на 71,0%. Звичайно, земля є визначальним ресурсом сільськогосподарського призначення, тому, як і слід було очікувати, виробництво ріпаку в регіоні залежить від наявної площі ріллі у господарствах Київщини. Рівняння, що описує залежність валового збору ріпаку в Київській області під дією двох факторів, набуло такого вигляду:

$$y = 1911,5 + 10,6x_1 + 1324,0x_2,$$

де x_2 – площа ріллі, га. Включення до складу ще одного фактора – амортизаційних відрахувань необоротних активів – суттєво не вплинуло на підвищення залежності між фактичними та теоретичними значеннями результативного показника: коефіцієнт парної кореляції зріс до 0,89, змінивши коефіцієнт детермінації на 0,08. Кореляційно-регресійна модель при цьому набула такого вигляду:

$$y = 3183,6 + 10,1x_1 + 1042,5x_2 + 45,9x_3,$$

де x_3 – амортизаційні відрахування необоротних активів, тис. грн.

Наступний крок у дослідженні полягав у введенні до складу рівняння ще одного фактора – матеріальні виробничі витрати, що пов'язані з виробництвом ріпаку. Цей чинник також вплинув на результативний показник: коефіцієнт кореляції збільшився на 0,09 і став дорівнювати 0,98. Чотирифакторна модель, що відображає вплив сукупних виробничих ресурсів на виробництво ріпаку в Київській області, набула такого вигляду:

$$y = 5647,2 + 4,5x_1 + 192,0x_2 + 9,1x_3 + 9,4x_4,$$

де x_4 – матеріальні виробничі витрати, тис. грн.

Перевірка моделі на наявність мультиколінеарності засвідчила відсутність останньої, а отже, отримані результати можна вважати надійними [5, с.36]. Виведення будь-якого фактора з цієї моделі зменшує як множинний коефіцієнт кореляції так і індекс множинної детермінації, що характеризує сумісний вплив усіх факторів на досліджуваний показник. У чотирифакторній моделі він дорівнював 0,959. Це свідчить про те, що побудована модель на 95,9% залежить від обраних факторів і на 4,1% – від інших, не врахованих у моделі причин [4].

Статистична надійність множинного лінійного коефіцієнта кореляції та самого рівняння оцінюється відповідно за t-критерієм Стьюдента. Отримана модель адекватна дійсності із імовірністю 0,95 тому можна стверджувати про статистичну значущість рівняння регресії в цілому, оскільки розрахункові значення статистичних показників більші за табличні.

Будь-яка побудована модель повинна пройти перевірку не тільки на статистичну, а й на логічну адекватність, що означає відповідність рівняння економічному змісту досліджуваного явища. Стосовно багатфакторних моделей логічна адекватність оцінюється, насамперед, шляхом з'ясування відповідності знаків при невідомих природі взаємозв'язків між кожним фактором і результативним показником [2, с.25].

Додатні знаки при всіх чотирьох факторах підтверджують прямі зв'язки між кожним з факторів і результативним показником. Дійсно, за інших рівних умов зростання чисельності працівників, площі ріллі, рівня експлуатації основних засобів та використання оборотних засобів сприяють зростанню виробництва ріпаку. При зниженні зазначених факторів результативний показник реагуватиме відповідно.

Висновки та перспективи майбутніх досліджень: Таким чином, головними факторами для виробництва ріпаку в Київській області є наявність трудових, земельних матеріально-технічних ресурсів. Розширення чи зменшення площ ріллі в сільськогосподарських підприємствах не є основним значущим фактором, що впливає на виробництво ріпаку в регіоні. За рахунок ефективного використання оборотних активів та трудових ресурсів можливе розширення та стабільний розвиток виробництва ріпаку без збільшення площ ріллі. Якщо врахувати, що зростання площ посівів ріпаку з метою його переробки на біодизель може зумовити виникнення в регіоні проблеми забезпечення населення продовольчими продуктами, то у подальшому дослідженні необхідно визначити оптимальні площі посівів. Зміни цих площ не повинні впливати на виробництво сільськогосподарської продовольчої продукції. Залишається актуальним розглянути застосування методів математичної статистики й у інших галузях, наприклад, промисловості, медицині чи будівництві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айвазян С.А. Прикладная статистика: Основы моделирования и первичной обработки данных / С.А. Айвазян, И.С. Енюков, Л.Д. Мешалкин. – М.: Финансы и статистика, 1983. – 471 с.
2. Бешелев С.Л., Математико-статистические методы экспертных оценок / С.Л. Бешелев, Ф.Г. Гуревич. – М.: Статистика, 1980. – 159 с.
3. Бюлетень про фінансово-господарську діяльність сільськогосподарської підприємств за 2007 рік / ред. В. П. Приймак. – Київ: Головне управління статистики у Київській області, 2008. – 116 с.
4. Гаркавий В.Г. Математична статистика / В.Г. Гаркавий, В.В. Ярова. – К: Професіонал, 2004. – 484 с.
5. Мельниченко О.П. Статистична обробка експериментальних даних: Навчальний посібник / О.П. Мельниченко, Л.Л. Якименко, Р.Л. Шевченко. – Біла Церква, 2006. – 50 с.
6. Уляниченко О.В. Формування і використання ресурсного потенціалу в аграрній сфері [Моногр.] / Уляниченко О. В. – Харків: Харківський нац. агр. ун-т, 2006. – 357 с.

УДК 330.552:338.4:339.5

МИЛЕНЬКА Н.

Наук. керівник: ПИЛЯВЕЦЬ В.М.

м. Вінниця

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ АГРАРНОЮ ПРОДУКЦІЄЮ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ТОРГІВЕЛЬНИЙ БАЛАНС

За останні роки агропромислове виробництво як складова національної економіки не тільки має значну частку у ВВП, платіжному та зовнішньоторговельному балансі і на ринку праці, але й є активним споживачем товарів та послуг інших галузей, опосередковано створює в них робочі місця.

Важливим інструментом аналізу зовнішньоекономічного потенціалу країни є торгівельний баланс який відображає співвідношення вартості експорту й імпорту країни за певний відрізок часу, як правило, за рік. До нього входить вартість товарів, проданих і куплених на умовах негайної оплати, поставлений у кредит, а також наданих безплатно у вигляді урядової допомоги або дарунку (за відрахування вартості безплатних товарів торговий баланс включається у платіжний баланс). Якщо вартість експорту перевищує вартість імпорту, то він є активним, а при зворотному співвідношенні – пасивним. Стан торгового балансу значною мірою визначає економічне становище країни. У разі збігу вартості експорту та імпорту створюється нетто-баланс.

Аналіз даних малюнку 1 свідчить, що продовольчі товари та сировина для їх переробки яку продукує агропромислове виробництво відіграє важливу роль в експортному потенціалі України

Протягом 2009–2011 років частка цього сектору в загальному експорті коливається в межах від 16 до 24 %, поступаючись лише експорту продукції металургії. Слід зауважити, що такої стабільності зазначеної експортної частки сприяє диверсифікована структура торгівлі сільськогосподарською продукцією. Разом з тим необхідно відмітити, що близько 7-12 % продовольчих товарів Україна імпортує. Але по цій групі за досліджувані роки спостерігається позитивне торгівельне сальдо. Дані рис. 1 досить вдало характеризують дану динаміку.

Основними факторами ризику в експорті продукції сільського господарства та продуктів її переробки є:

- залежність сільськогосподарського виробництва від погодних умов та інших природних чинників;
- неочікувані зміни умов доступу на зовнішні ринки;
- українська харчова промисловість наразі не в змозі випускати продукцію, що відповідає загальноприйнятим стандартам. Ускладнюють ситуацію побоювання зарубіжного споживача, пов'язані з аварією на Чорнобильській АЕС;
- експортна орієнтація на ринки Росії та країн СНД забезпечує стабільний попит на продо-

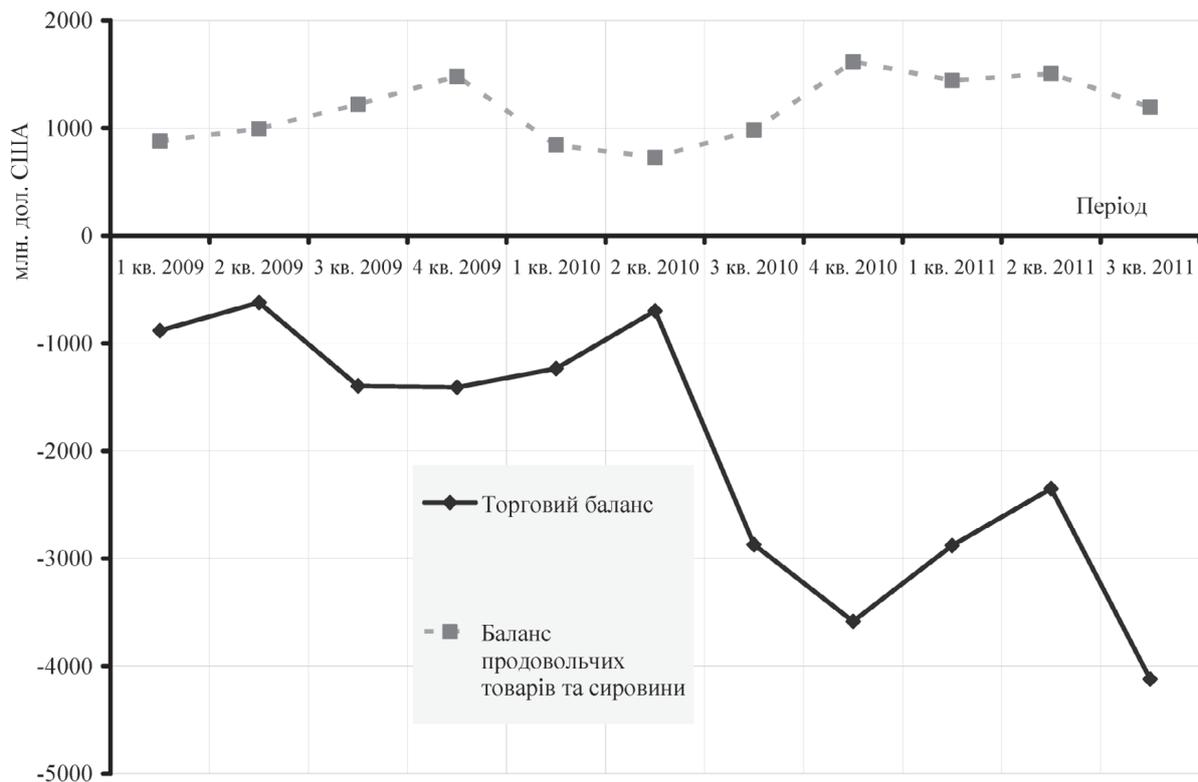

Рис. 1. Динаміка торговельного сальдо та сальдо продовольчих товарів.

вольство, але потрібно зважати, що даний ринок багато в чому залежить від зовнішньополітичної складової. (М'ясо-молочний конфлікт 2008 року, сирний конфлікт 2012).

В товарній структурі основними напрямками експорту є зерно, соняшникова олія, готові харчові продукти. Крім цього всі позиції експорту свідчать про стійку динаміку зростання в 2011 році в порівнянні з 2010 роком.

Україна є достатньо перспективним партнером для світовою спільноти в частині забезпечення продовольством. На це вказує як значний потенціал зростання внутрішнього ринку, стабільні та порівняно високі темпи економічного розвитку впродовж останніх років, так і зацікавленість вітчизняних товаровиробників у поглибленні стосунків із зовнішньоекономічними партнерами [4].

Серед конкурентних чинників українського АПК – природні переваги у виробництві певних видів сільськогосподарської продукції (зернові, олійні культури, цукровий буряк, овочі та фрукти тощо) та харчових продуктів для внутрішніх потреб та зовнішніх ринків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України www.ukrstat.gov.ua
2. Офіційний сайт інформаційно-аналітичного агентства АПК – Інформ <http://www.apk-inform.com/>
3. Офіційний сайт Національного банку України <http://www.bank.gov.ua>

4. Засоби стимулювання технологічного експорту [Електронний ресурс] <http://old.niss.gov.ua/Monitor/August/4.htm>

5. Спільна аграрна політика Європейського Союзу: можливості та виклики для України [Електронний ресурс] http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/agro_polytyka-f29c7.pdf

УДК 658.15

МОГИЛЕВСЬКА К.

Наук. керівник: НЕСТЕРЕНКО Н.В., доцент

м. Запоріжжя

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ РІВНОВАГОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Відповідно до принципу портфельного підходу рівень фінансового ризику сукупності щодо однорідних активів або зобов'язань визначається з урахуванням ступеня диверсифікованості фінансових ризиків окремих складових даного портфеля для збереження фінансової рівноваги підприємства.

Комплексність оцінки й зниження фінансових ризиків припускає облік взаємозалежного впливу зовнішніх фінансових ризиків на фінансову стійкість суб'єкта господарювання.

На підставі обліку даних принципів повинен бути побудований механізм оцінки й зниження фінансових ризиків, що включає: постановку завдання; безліч при-

пустимих альтернативних варіантів її рішення – безліч способів зниження фінансових ризиків; безліч критеріїв вибору способів зниження фінансових ризиків; безліч критеріїв оцінки фінансових ризиків; безліч методів переваг.

Механізм оцінки й зниження фінансових ризиків суб'єкта господарювання, що складається із трьох підсистем: визначення області фінансової стійкості; оцінки рівня негативного впливу фінансових ризиків; зниження рівня негативного впливу фінансових ризиків.

Визначення цільових параметрів фінансової стійкості здійснюється за принципом зворотного процесу планування – граничного рівня ризиків цільової функції стану системи й закінчуючи ідентифікацією граничного рівня ризиків окремих фінансових відносин суб'єкта господарювання.

При цьому параметри фінансової стійкості являють собою показники граничних рівнів ризиків, установлюваних послідовно щодо фінансових інтересів, системоутворюючих фінансових характеристик, видів діяльності суб'єкта господарювання, а також видів фінансових відносин. Таким чином, формується своєрідна ієрархія фінансової рівноваги критеріїв збереження фінансової стійкості суб'єкта господарювання.

Граничний рівень фінансового ризику відбиває припустимий ступінь несприятливої зміни випадкової величини, перевищення якої порушить фінансову стійкість суб'єкта господарювання. Даний показник визначає межі області фінансової стійкості суб'єкта господарювання.

Такий розподіл може здійснюватися на основі певного пріоритету, у якості якого можуть використовуватися: рівень фактичного фінансового ризику – у цьому випадку "резервний запас фінансової рівноваги" одержать ті елементи системи, які піддаються більшому фінансовому ризику; рівень очікуваної прибутковості виду діяльності або виду фінансових відносин – "резервний запас стійкості" у першу чергу одержать ті елементи, які вносять найбільший вклад у загальну прибутковість суб'єкта господарювання; величина активів, витрат, прибутку й т.п., підданих фінансовому ризику.

Поставлені завдання покликане вирішити механізм зниження негативного впливу фінансових ризиків, що включає комплекс методів і інструментів визначення області фінансової рівноваги суб'єкта господарювання, оцінки й зниження рівня негативного впливу фінансових ризиків.

УДК 338.532.4:631

НІКІТИНА О.

Наук. керівник: СЕМЕНЮК Л.І. ст. викл.

м. Вінниця

ПРОБЛЕМИ ЦІНОУТВОРЕННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ В РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Проблема ціноутворення постала найбільш актуальною на сучасному етапі. Ціноутворення та ціна-досить складні дефініції з якими пов'язуються та пере-хрещуються більшість соціальних, економічних та політичних проблем країни. Ціна опосередковує всі товарно-грошові відносини, утворюючи єдину систему, що піддається різноманітним впливам і перебуває в безперервному русі та розвитку.

Актуалізація зазначеної проблематики зумовлена сучасними труднощами реалізації державної цінової політики в аграрному секторі України в ринкових умовах господарювання. Зауважмо, що дана тема є актуальною як на рівні держави, так і на рівні кожного окремого підприємства.

Особливості політики ціноутворення на підприємствах досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: Бабич А.О., Сайко В.Ф., Ситник В.П., Саблук П.Т. Праці цих дослідників склали теоретичне підґрунтя вивчення проблем ціноутворення, проте практика розвитку галузей агропромислового комплексу свідчить про необхідність ґрунтовного перегляду системи ціноутворення в економіці країни.

Ціноутворення на продукцію агропромислового комплексу залишається однією з нерозв'язаних проблем на сучасному етапі становлення ринкової економіки України. Ціноутворення за радянськими методиками стало неефективними та застарілими, система цін та правила ціноутворення докорінно змінилися, не стало твердих цін, виникла необхідність пошуку нових методик ціноутворення. Ми переконані, що в аграрному секторі на сучасному етапі його розвитку цінова політика має ґрунтуватися на вільному ціноутворенні в поєднанні з державним регулюванням і посиленням антимонопольного контролю за цінами на матеріально-технічні ресурси, енергоносії та послуги.

Сільськогосподарські доходи мають тенденцію відставати від несільськогосподарських галузей, ціни на сільськогосподарську продукцію знижуються стосовно цін на товари, які фермери купляють для свого виробництва.

Слід визначити такі особливості ціноутворення в аграрному секторі України, які дійсно вагомо впливають на формування цін. До них слід віднести: соціальний характер продукції галузі, масштаб державного контролю та регулювання, залежність цін на продукцію від цін на сировину, інтенсивність конкуренції на міжнародному та національному ринках.

Відсутня ефективно діюча система цінового моніторингу, аналізу та прогнозування кон'юнктури аграрного ринку, збирання й поширення інформації щодо рівня цін на сільськогосподарську продукцію та продовольство.

Висновки

Перехід України до ринкових відносин вимагає в аграрно-промисловому комплексі розробки нових підходів до стратегії аграрної політики.

Аналіз державної політики щодо механізму ціноутворення на основних ринках сільськогосподарської продукції та продовольства України вказує на ряд не вирішених проблем: відсутність реального механізму економічного впливу на цінову ситуацію на ринку аграрної продукції в напрямку стабілізації цін і доходів; відсутність системи моніторингу, аналізу та прогнозування кон'юнктури аграрного ринку, збирання і поширення інформації щодо рівня цін на сільськогосподарську продукцію та продовольство, а також відсутність фінансового забезпечення для створення такої інформаційно-аналітичної системи при Міністерстві аграрної політики України. Не існує універсального підходу щодо напрямів, способів і рівня державного втручання у розвиток аграрного сектора.

Основними завданнями й першочерговими діями для їх вирішення для держави є: розробка та запровадження цінового моніторингу й аналізу кон'юнктури аграрного ринку; забезпечення учасників аграрного ринку повноцінною та достовірною інформацією щодо цінової ситуації на агропромислову продукцію. Уряду необхідно розширити спектр фінансових інструментів підтримки аграріїв.

Також застосування податкової системи й основних принципів цінової політики, збалансування виробництва та реалізації сприятимуть налагодженню процесу відновлення та розвитку **в аграрному секторі України в ринкових умовах господарювання**. Щоб досягти бажаних позитивних зрушень в АПК країни можна завдяки системі економічних важелів:

- реструктуризації;
- заборгованості, обумовленої диспаритетом цін, елементарної еквівалентності;
- цін, життєздатної кредитної та податкової системи і в завершення введення;
- положень про банкрутство господарств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аграрний сектор: час принципово змінити орієнтири розвитку / Б. Пасхавер, В. Юрчишин, О. Бородіна [та ін.] // Дзеркало тижня. – 2010. – № 26. – 10 липня.
2. Лівінський О.М. Державне управління і ціноутворення в ринкових умовах / О. М. Лівінський // Економіка та держава. – 2005. – № 3. – С. 6-9.
3. Наумчик А. Методологические подходы к формированию стратегии развития аграрного сектора / А. Наумчик // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. -2006. – №2. – С.24-30.

4. Ціни, втрати, прибутки агровиробництва та інфраструктура продовольчих ринків. За ред. О.М. Шпичака. – К.: ІАЕ, 2000. – С. 3–32.

УДК 658.011.2

ПОЛОНСЬКИЙ В.Г., к.тех.н.,
м. Київ

КАДРОВА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО СОТ

Трирічний досвід роботи автора у вищих навчальних закладах за кордоном дозволив йому побачити процеси, які відбуваються у сфері бізнесу, під іншим кутом зору. Розглянуто питання оцінки нематеріальних активів підприємства, економічні аспекти механізму ефективного використання людського капіталу та його швидкої окупності. Запропоновано ввести терміни "амортизація людського капіталу", "окупність людського капіталу", "норма амортизації людського капіталу".

Швидкий динамічний розвиток сучасного інформаційного суспільства вимагає відповідної динаміки в кадровій політиці. Щоденно, не витримавши конкуренції, закриваються фірми, на зміну яким приходять інші, що вимагають спеціалістів нових напрямків і професій. При цьому змінюється ситуація на ринку праці. Вивільняються спеціалісти в одних галузях і в той же час не вистачає спеціалістів в інших галузях.

Нові підходи повинні відрізнятися не лише цілями і методами, але і принципово іншим економічним механізмом з урахуванням сучасних можливостей освітньої діяльності. Головна мета освіти на сьогоднішній день це підготовка спеціалістів усіх рівнів з інноваційним мисленням та культурою, компетентних та затребуваних ринком.

Сьогодні відсутні будь-які механізми стимулювання роботодавців до вкладання коштів в навчання персоналу. Зі вступом України до СОТ стає актуальним питання приведення обсягів та якості професійної освіти і навчання у відповідність до потреб роботодавців. Роботодавці не завжди зацікавлені у вкладанні коштів у підготовку персоналу. Автором пропонується сформулювати напрями вирішення проблеми.

Питання отримання професійної освіти та підвищення кваліфікацій набуло особливого значення зі вступом України до світової організації торгівлі, коли кожен спеціаліст, кожен поважаючий себе менеджер має бути готовим до самостійної роботи в екстремальних ситуаціях, спілкуватися і говорити зі своїми зарубіжними колегами однією професійною мовою.

Система професійної освіти та навчання, що склалася в Україні, лише декларує пріоритетом своєї діяльності задоволення потреб ринку праці. Фактично ж вона орієнтована на ринок освітніх послуг, про що

свідчать ліцензовані обсяги та напрями підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів. Фінансування підготовки кадрів у навчальних закладах не пов'язане з кінцевими результатами їх діяльності та працевлаштуванням випускників.

Як наслідок, значна частина коштів державного бюджету використовується на навчання неконкурентоспроможних на ринку праці фахівців і робітників. В Україні не вирішене питання моніторингу ефективності використання державних коштів у галузі професійної освіти і навчання.

Така ситуація вимагає принципово нових підходів до економічних аспектів підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців та робітників.

Вступ України до СОТ вимагає від українських виробників нових знань, навичок, вивчення передового досвіду. Перед економікою України в цілому та економікою знань зокрема в рамках постіндустріальної моделі світової економічної системи постала низка питань: необхідність забезпечення взаємозв'язку між ринком освітніх послуг та ринком праці; приведення обсягів та якості професійної освіти і навчання у відповідність до потреб роботодавців; підвищення ролі соціальних партнерів, суб'єктів господарювання в реалізації стратегій навчання упродовж життя.

З іншого боку, роботодавці не завжди зацікавлені у вкладанні коштів у підготовку персоналу. Сьогодні відсутній механізм швидкої окупності коштів, що вкладені в навчання персоналу.

Не секрет, що кошти на навчання у бюджеті будь-якого підприємства передбачаються по залишковому принципу, що не сприяє створенню умов для творчого розвитку трудових колективів.

Слід обговорювати на державному рівні питання про необхідність створення нової нормативно-законодавчої бази в частині формування фондів розвитку людських ресурсів по аналогії з амортизацією основних фондів.

Амортизація людського капіталу – процес перенесення вартості людського капіталу на продукцію або послуги, що виробляються за його допомогою, та використання цієї вартості для відтворення людського капіталу.

На думку автора, до складу собівартості товарів і послуг слід ввести статтю витрат "**амортизація людського капіталу**" з відповідним відрахуванням коштів та їх акумулюванням на спеціальних рахунках і обов'язковим цільовим використанням.

Амортизаційний фонд – фонд грошових ресурсів, створений за рахунок амортизаційних відрахувань і спрямований для відшкодування вартості людського капіталу.

Оскільки навіть самі модернові знання дуже швидко морально застарівають, постає питання про необхідність законодавчо визначити поняття "**норма амортизації людського капіталу**" та "**термін окупності людського капіталу**".

Норма амортизації людського капіталу – частка вкладених в розвиток персоналу коштів, що повинна повертатися роботодавцю на протязі одного року.

Термін окупності людського капіталу – термін, на протязі якого кошти, вкладені в розвиток персоналу, повністю повертаються до роботодавця.

Для швидкої окупності вкладених в навчання персоналу коштів термін окупності повинен мати тенденцію до скорочення при відповідному зростанні норм амортизації.

Економічний механізм ефективної кадрової політики має передбачити звільнення усіх відрахувань на навчання персоналу від оподаткування.

Ще один напрямок, який стимулюватиме персонал до набуття нових професійних знань – це навчання працівників власним коштом з подальшою компенсацією (повною або частковою) роботодавцем за умови повноцінного використання набутих знань на робочому місці.

Висновки. Сучасні підходи до кадрової політики в умовах вступу України в СОТ мають бути сконцентровані навколо проблеми розробки економічного механізму ефективної кадрової політики. Для успішної реалізації цього питання автором запропоновані такі заходи:

- новітні підходи до вирішення економічних питань стосовно вартості людського капіталу та розробка відповідного економічного механізму стимулювання роботодавців;
- введення до складу витрат на виробництво товарів та послуг відрахувань на амортизацію людського капіталу;
- оскільки людський капітал зазнає швидкого морального старіння, має сенс визначити норми його амортизації та термін окупності.

Реалізація такого комплексного підходу забезпечить конкурентоспроможність фахівців та робітників на ринку праці та прискорить процес інтеграції нашої держави в світовий економічний простір.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дмитриченко М.Ф., Хорошун Б.І. Вища освіта і Болонський процес. – К.: Знання України. – 2006.
2. О.Кілієвич. Вступ України до СОТ як чинник підвищення конкурентоспроможності країни. – К.: Український центр міжнародної інтеграції, 2006. – С.38-40.
3. Кивинен Осмо, Ринне Ристо. Высшая школа, государство, рынок: три западные модели // Перспективы. – 1992. – N 3. С. 65-80.
4. Корсак К.В. Нові міжнародні стандарти вищої освіти // Науковий світ. – 2003. – N 1. – С. 14-15.
5. Левківський К.М., Сухарніков Ю.В. Завдання щодо забезпечення якості вищої освіти в Україні в контексті Болонського процесу // Вища школа. – 2004.– N5-6. С. 86-106.
6. Образовательный стандарт высшей школы: сегодня и завтра / Под ред. В.И. Байденко, В.А.Селезневой. – М.: Исследовательский центр качества подготовки специалистов, 2001.
7. Полонський В.Г. Кадрова політика в умовах вступу України до СОТ// Актуальні проблеми економіки.-2008.-№6. - С.114-120.

8. Grossman, G.M. and E. Helpman. *Innovation and Growth in the Global Economy*. Cambridge MA: MIT Press, 2001.

9. Harris, R. *Applied General Equilibrium Analysis of Small Open Economies with Scale Economies and Imperfect Competition*. *The American Economic Review* 74(5), 2004.

10. Jensen, J., T. Rutherford, and D. Tarr. *Economy-wide and Sector Effects of Russia's Accession to the WTO*. Mimeo, 2003.

11. Pyatt, G. and J.I. Round. *Social Accounting Matrices: A Basis for Planning*. Washington D.C., 2005.

12. Shoven, J.B. and J. Whalley. *Applying General Equilibrium*. Cambridge University Press, 1998.

УДК 311.4

РЯБИЩУК А.

Наук. керівник: СЕЛЕЗНЬОВА Р.В., к. т.н.

м. Вінниця

СТАТИСТИКА РИНКУ

Ринок – це система господарських зв'язків, що реалізуються через купівлю-продаж. Основною метою статистичного дослідження ринку є інформаційне забезпечення управління розвитком асортименту і якості товарів та послуг відповідно до споживчих вимог, збалансованістю попиту і пропозиції.

Важливими передумовами забезпечення збалансованості попиту і пропозиції є вивчення і прогнозування попиту споживачів для обґрунтування потреби в товарах, раціональне розміщення товарів за торговельними системами, ланками, регіонами; формування асортименту збуту згідно з потребою. У ході аналізу ринку використовують інформацію про стан і поповнення товарного асортименту, товарних запасів, виконання заявок і замовлень промисловості, виробничі програми підприємств, проведення ярмарок, діяльність товарних бірж, товарооборот і його товарне забезпечення, ефективність рекламної діяльності щодо формування контингенту покупців нових товарів і т. ін.

Вирізняють такі джерела інформації: офіційна державна статистика – про економічні, соціальні, демографічні процеси, явища, які дозволяють оцінити стан ринку і вплив на нього окремих факторів; відомча статистика – про стан, розвиток і результати діяльності окремих міністерств, відомств, підприємств і організацій щодо поставок, задоволення заявок і замовлень, які можуть обґрунтувати потреби ринку; дані вибіркового обстеження і опитувань населення для одержання відомостей, яких немає в офіційній і відомчій статистиці, про споживання, асортимент і якість товарів та послуг у формі споживчих оцінок, наміри та мотиви поведінки покупців, характеристики використання товарів і послуг; оцінку споживчих якостей виробів, ступінь і характер незадоволеного попиту населення і т. ін.; панелі обстеження – вивчення думки і поведінки споживачів на основі інформації, яку дістають від по-

рівняно постійних сукупностей (панелей) споживачів, які являють собою мікромодель структури населення даного регіону. Крім того, опитують спеціалістів торгівлі і промисловості (наприклад, про рух товарів, попит на товари та послуги); на основі чого дається оцінка ступеня збалансованості ринку, перспектив розвитку асортименту, пріоритетів окремих економічних рішень тощо [1].

Дослідження ринку дуже різнобічні. Вони охоплюють соціальний, соціально-психологічний (потреби, структура споживання тощо), економічний (попит, конкурентоспроможність), технологічний (спосіб виробництва), дизайнерський (естетичні, ергономічні властивості), медичний (безпеку експлуатації) та інші аспекти. У результаті аналізу ринку необхідно дістати характеристики: товару, його здатності задовольняти існуючі й перспективні потреби споживачів, новизни, конкурентоспроможності, відповідності стандартам та вимогам; безпосередньо ринку, його географічного положення, сегментації, місткості, товарної і фірмової структури, кон'юнктури, тенденції розвитку тощо; покупців – як існуючих, так і можливих, їх сегментації, попиту, ступеню його задоволення; вивчення конкурентів, їх складу, розвитку, методів і результатів діяльності. Збалансованість попиту і пропозиції вивчають з огляду на сьгоднішні проблеми товарних ринків, які прогнозують [2].

Для вирішення цих проблем методами статистики вивчають процес формування попиту, регіональне розміщення виробництва і ринкової діяльності у взаємозв'язку з асортиментом і якістю товарів та послуг, виконання програм розвитку асортименту та якості товарів і послуг; проводять економіко-соціологічне дослідження формування ринків нових товарів та послуг з урахуванням споживчих потреб різних груп споживачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Економічна статистика: Навч.-метод. посібн. для самост. вивч. дисц. / Р.М.Моторін, А.В.Головач, А.В.Сидорова та ін. За заг.ред. Р.М. Моторіна. – К.:КНЕУ, 2005. – 326 с.

2. Ковтун Н.В., Столяров Г.С. Загальна теорія статистики: Курс лекцій. – К.: Четверта хвиля, 2006. – 144 с.

УДК 330.33:336.77

САМБОРСЬКИЙ М.

Наук. керівник: ПИЛЯВЕЦЬ В.М.

м. Вінниця

КРЕДИТУВАННЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ (НА ПРИКЛАДІ ПІДПРИЄМСТВ АПК УКРАЇНИ)

Нормальне функціонування кредитних відносин є однією з необхідних умов досягнення сталих темпів економічного росту сільськогосподарських товаровиробників. Проте в силу особливості сучасного перехідного періоду розвиток кредитних відносин в аграрній галузі відбувається своєрідним і складним шляхом.

Складне фінансове становище сільськогосподарських товаровиробників не дозволяє їм здійснити техніко-технологічне оновлення виробництва, підвищити його конкурентоспроможність. У 2010-2012 роках збитковими виявилися близько половини сільськогосподарських підприємств, а сума збитків у них досягла 2 млрд. грн. За таких умов у виробництво вкладається лише 300–400 грн. при потребі щонайменше 1000 грн. у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь.

Дослідження процесу кредитування за останні роки свідчить про нестабільну ситуацію в кредитуванні сільського господарства. Так, суттєво скоротилось кредитування сільськогосподарських підприємств в кризових 2009–2010 роках. Наступний же 2011 рік характеризувався зростанням загального обсягу кредитів всіх видів, наданих сільському господарству. Їх сума становила близько 26 900 млн грн, або біля 6% від загального обсягу наданих кредитів в економіку країни. Зріс загальний обсяг кредитування на 1,4 млрд. грн. в 2011 році порівнюючи з 2010 роком і на 5,7 млрд. грн у порівнянні з 2009 роком. Однак щодо 2008 року відзначається все ще значний спад у кредитуванні. За попередніми даними у 2012 році, за інформацією Національного банку України, загальний обсяг наданих кредитів в сільське господарство становив 34 953,99 млн.грн [1].

Наведена динаміка кредитування свідчить про його хвилеподібний стан. Більш ніж у 2 рази зріс обсяг кредитів в 2001 році, і майже на стільки ж знизився у 2002 році, з 2003 року по 2008 рік зростає обсяг залучених кредитів і знову прослідковується різкий спад у 2009 році. Все це віддзеркалює ті складові кризової ситуації, які переживала Україна. Така динаміка характерна і для пільгових кредитів. Обсяг наданих аграрним

підприємствам пільгових кредитів неупинно зростає з 2000р до 2008р (з 0,8 млрд.грн. до 15,1 млрд.грн, але різке зниження до 2,6 млрд. грн., або майже в 7 разів мало місце у кризовому 2009 році. Починаючи з 2010 обсяг кредитних ресурсів значно зростає

Для стабілізації кредитування в АПК необхідно:

- здешевити кредити для підприємств агропромислового комплексу до 5-7% річних;
- механізм визначення процентних ставок за кредит пов’язати з технологічною особливістю здійснення сільськогосподарського виробництва і періодом надходження виручки за реалізовану продукцію;
- дозволити ширший перелік використання коштів, ніж визначений Порядком про використання коштів через механізм здешевлення коротко- і довгострокових кредитів, а саме використання їх на виплату заробітної плати;
- продовжити строки повернення кредиту не 1 грудня поточного року, а до 1 лютого, коли ціни на сільгосппродукцію дещо вищі.

Таким чином, реалізація цих заходів щодо кредитування поліпшить ситуацію зі складним фінансовим забезпеченням підприємств, що дасть їм змогу активніше виконувати свої основні функції: забезпечувати зайнятість значної частини населення і робити внесок у зростання валового внутрішнього продукту.

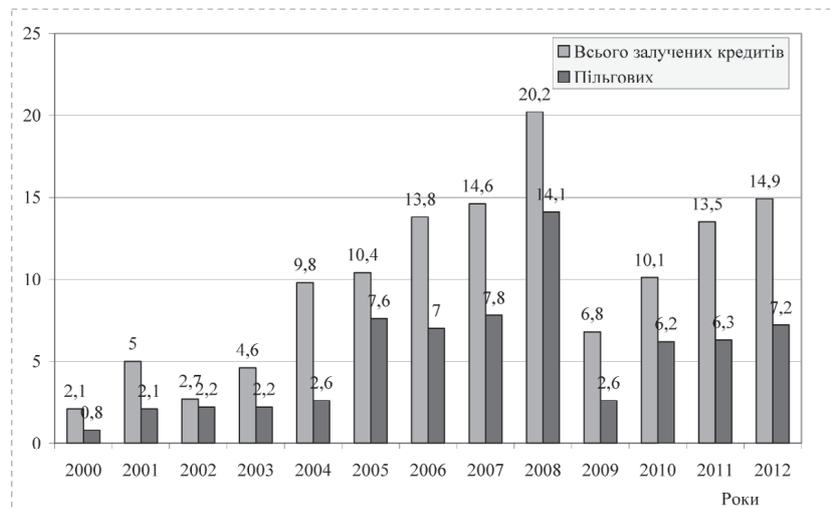

Рис. 1. Кредитування підприємств банківським сектором АПК України, млрд. грн [20]

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюлетень Національного банку України [Електронний ресурс] – 2013.-№1(208). – Режим доступу до журн.: <http://www.bank.gov.ua/Publication/econom.htm>
2. Короткий огляд ситуації в агропромисловому комплексі у 2012 році, МінАП, <http://www.minagro.gov.ua>
3. Крамаренко І.С. Кредитне забезпечення аграрних підприємств: стан, проблеми, перспективи / І.С. Крамаренко / Бізнес-навігатор. – 2010. – № 3 (20). Електронні наукові фахові видання / Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Biznes/2010_3/2010/03/100321.pdf

4. Кредитування сільськогосподарських корпорацій іншими депозитними корпораціями (банками) 29.11.2012 рік // Департамент офіційних публікацій та інформаційного забезпечення Генерального економічного департаменту [Електронний ресурс] Статистичний випуск НБУ. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

УДК 331.108:334.7

СЕМЕНЧУК В.

Наук. керівник – МАРТИНЮК В.В., ст. викладач

м. Вінниця

УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ У БІЗНЕС-ОРГАНІЗАЦІЯХ

Рассмотрены особенности эффективного функционирования бизнес-организаций на основе современной концепции управления человеческими ресурсами. В основу концепции положена идея приобретения бизнес-организациями конкурентных преимуществ за счет привлечения высококлассных работников.

Розвиток будь-якої бізнес-організації (малого підприємства, бізнес-інкубатора, технопарку тощо) залежить насамперед від успішної роботи з кадрами (людськими ресурсами). Термін "управління людськими ресурсами" виник у 60-х роках ХХ ст. Людський фактор і його вмиле використання в розвинутих країнах стає стратегічним важелем ефективного функціонування бізнес-організацій, у центрі системи управління яких постає людина [1-3].

Метою нашої статті є дослідження причин неповного використання потенціалу людських ресурсів у бізнес-організаціях та окреслення перспектив його розвитку у світлі сучасних концепцій менеджменту.

Управління людськими ресурсами бізнес-організації – це система методів, заходів впливу на її працівників заради максимального використання їхнього потенціалу та компетентності в досягненні основної мети.

Новітня концепція управління людськими ресурсами полягає в тому, що працівники розглядаються як основа цінності бізнес-організації, яка потребує розвитку та інвестицій.

Прихильники цієї концепції вивчали різні аспекти соціальної взаємодії працівників у бізнес-організаціях: змісту праці, мотивації до праці, співвідношення влади й авторитету, лідерства, впливу на продуктивність праці різних організаційних структур та комунікацій, якості трудового життя. Суть даної концепції полягає у наданні допомоги працівникам бізнес-організації в усвідомленні ними власних можливостей та налагодженні міжособистісних відносин.

Отже, управління людськими ресурсами у бізнес-організаціях – це не звичайне управління персоналом, а ширше поняття, яке вийшло за межі простого адміні-

стрування традиційної діяльності із найму, регулювання трудових відносин і організації системи оплати. На сьогоднішній день управління людськими ресурсами у бізнес-організаціях значною мірою інтегрується в процесах стратегічного планування, у зв'язку з чим підвищується роль аналітичних функцій кадрових служб.

В центрі моделі системи управління людськими ресурсами бізнес-організацій – людина як особистість. Але людина не завжди достатньо само організована в трудових відносинах, активна й ініціативна, економна у витратах робочого часу. Вищої продуктивності праці досягають, зазвичай, ті працівники та організації, які в кінцевому підсумку краще використовують робочий час.

Це означає, що аналіз робочих місць має передувати виконанню всіх інших функцій з управління людськими ресурсами. Наприклад, ефективний набір персоналу неможливий, якщо немає чітких вимог до робочого місця. Без точного визначення обсягу та змісту роботи неможливо розробити прогресивну систему оплати праці тощо.

Отже, організація праці у бізнес-організаціях має розглядатися з двох позицій: по-перше, як стан системи, що складається з конкретних взаємопов'язаних елементів і відповідає цілям організації; по-друге, як систематична діяльність людей із впровадження нововведень в існуючу організацію праці для узгодження її із сучасними вимогами до управління людськими ресурсами.

Як уже зазначалося вище, важливим фактором ефективності управління кадрами в системі бізнес-організації є оцінка їхньої праці, яка вимагає розробки відповідних нормативів. Не маючи нормативів на типові операції, не можна чітко оцінити працю фахівців, а тому неможливо винагороджувати їх, забезпечуючи відповідну мотивацію до активної праці. Тому саме критеріям оцінки необхідно приділити особливу увагу, використовуючи нестандартні підходи та досвід розвинутих країн.

При визначенні критеріїв оцінювання однією з основних вимог є участь безпосередніх виконавців завдань не лише як активних респондентів, а і як розробників відповідних нормативів без будь-якого тиску "згори". Це сприятиме вдосконаленню розроблених нормативів та викликатиме довіру з боку працівників бізнес-організацій.

Не менш важливим фактором в системі управління кадрами бізнес-організації є створення сприятливого клімату в них як умови усвідомлення працівниками своєї ролі в х діяльності.

Нормальна робота будь-якої бізнес-організації пов'язана з рухом персоналу. Працівники рухаються всередині організації, рухаються із-зовні в організацію і, що часто небажано, із організації – на зовні.

Загальними причинами руху персоналу в бізнес-організаціях є:

1. В організацію – сильний вплив мотивуючих факторів: потенційне кар'єрне зростання; визнання

особистості; висока корпоративна культура; престиж організації; визнання, користь праці.

2. Із організації – загострення де мотивуючих факторів:

- Порушення неофіційної домовленості за контрактом;
- Ігнорування навиків співробітництва, які працівник особливо цінує;
- Ігнорування ідей та ініціатив;
- Відсутність: а) почуття причетності до організації; б) відчуття досягнення вагомих результатів; в) особистісного та професійного зростання; г) визнання досягнень та результатів зі сторони керівництва та колег; д) змін в статусі співробітника;
- Створення конфліктної ситуації;
- Анти особистісна корпоративна культура бізнес-організації.

Раціональні переміщення кадрів у бізнес організації роблять їх більш дійовими та конкурентоспроможними. Для цього організації мають сповідувати нові принципи й технології переміщення кадрів.

Політика і сценарій переміщення кадрів залежать насамперед від менталітету власника (керівника бізнес-організації) та фінансово-економічного стану організації.

Якщо фінансово-економічному стану організації стійкий, то практикується чітко регламентована система управління кадрами, яка сприяє розвитку бізнесу організації за допомогою використання нових технологій, обладнання, засобів автоматизації внутрішніх бізнес-процесів.

У цих умовах уміння зберегти кваліфікованих співробітників стає одним із найважливіших завдань бізнес організації. Хоча варто зазначити, що плінність кадрів залишається гострою проблемою і для більшості ефективних бізнес організації.

Нині бізнес-організації намагаються створити таку систему управління людськими ресурсами, яка б сприяла максимальному використанню потенціалу кожного працівника в досягненні цілей, поставлених організацією.

Підсумовуючи вищесказане, можемо зробити висновки, що людина й нині є найважливішим ресурсом виробництва. На відміну від інших ресурсів, вартість яких повністю або частково використовується в процесі виробництва, вартість людського ресурсу не зменшується, а, навпаки, зростає внаслідок зростання освітнього рівня та кваліфікації працівників, накопичення ними практичного досвіду.

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України на досягнення й збереження конкурентних переваг бізнес-організацій найбільше впливають інновації. Вони, в свою чергу, є похідними від здобутків праці, пов'язаної з генеруванням ідей та отриманням нової інформації. З огляду на це, здатність працівників до пошуку нового та його втілення в конкретних про-

дуктах та послугах стає сьогодні найважливішою передумовою високої конкурентоспроможності як самих працівників, так і бізнес-організацій загалом. Отже, для того щоб кадри вирішували все, у бізнес-організаціях необхідно створити належні умови та надати можливість розкритись.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берега В. Соціально-адекватний метод-менеджмент. – К.: Академія, 2001. – 272с.
2. Волгин А.П., Матырко В.П., Модин А.А. Управление персоналом в условиях рыночной экономики: опыт ФРГ. – М.: Дело, 1992. – 182с.
3. Дейв У. Эффективное управление персоналом. Новая роль HR-менеджера в организации. – М.: Изд. дом "Вильямс", 2007. – 304с.

УДК 658.4

ТУКІНА І.

Наук. керівник: *НЕСТЕРЕНКО Н.В.*, доцент
м. Запоріжжя

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

На сьогоднішній день однією з визначальних рис економічного життя України є намагання – подолати наслідки фінансово-економічної кризи.

Основними чинниками успішно функціонуючої ринкової економіки є ефективна діяльність її господарюючих суб'єктів, яка значною мірою залежить від рівня їх фінансової стійкості.

Фінансова стійкість – це один з основних факторів успішної і стабільної роботи підприємства. Забезпеченість підприємства необхідною сумою капіталу та різних видів активів є основою його функціонування і запорукою стабільного позиціонування на ринку. Наявність необхідного рівня фінансової стійкості надає підприємству ряд переваг перед іншими суб'єктами господарювання такого ж профілю при отриманні кредитів залученні інвестицій, у виборі постачальників і підборі кваліфікованих кадрів.

Тому управління фінансовою стійкістю є одним з основних елементів фінансового менеджменту на підприємстві необхідною передумовою стабільного розвитку підприємства.

Найбільший вплив на фінансову стійкість підприємства мають економічні і фінансові чинники. Вони можуть зумовити виникнення кризових явищ, банкрутство і ліквідацію підприємства. Необхідно також зауважити, що на сучасному етапі розвитку української економіки фінансова стійкість багатьох підприємств істотно погіршилася. Основними чинниками цього є світова фінансово-економічна криза, зростання інфляції, нестабільна державна податкова і кредитна

політика. Нестабільність економічної ситуації в Україні зумовлює погіршення інвестиційного клімату в державі.

Виділяємо загальний, ціновий, фінансовий аспекти стійкості підприємства та внутрішній і зовнішній, залежно від чинників, що впливають на неї. Внутрішня фінансова стійкість підприємства відображає такий стан його потенціалу, матеріально-технічної і цінової структури виробництв

а, за яких забезпечуються стабільні фінансові результати його діяльності. В основу досягнення внутрішньої стійкості покладено своєчасне і гнучке управління внутрішніми чинниками діяльності підприємства.

Щодо зовнішньої фінансової стійкості, то під нею треба розуміти стійкість суб'єкта господарювання до впливів зовнішнього середовища. Така стійкість значною мірою залежить від ефективності макро-економічних методів регулювання ринкової економіки.

На фінансову стійкість підприємств істотно впливає фаза економічного циклу, в якій перебуває економіка держави.

У період кризи існує відставання темпів реалізації продукції від темпів її виробництва, що спостерігається сьогодні в Україні. Зменшуються інвестиції в товарні запаси, що ще більше скорочує збут. Зменшуються також і доходи суб'єктів господарської діяльності, падають обсяги прибутку. Все це зумовлює зниження ліквідності підприємств, їхньої платоспроможності та формує передумови для масових банкрутств.

Фінансова стійкість багатьох українських підприємств знижується також внаслідок низької конкурентоспроможності вітчизняних товарів і послуг на світовому ринку.

Фінансова стійкість залежить від фінансового потенціалу підприємства. Фінансовий потенціал визначається обсягом власних, позичених та залучених фінансових ресурсів підприємства, якими воно може розпоряджатися для здійснення поточних та перспективних витрат. З огляду на це, ефективність управління фінансовою стійкістю підприємства залежить від раціональності управління його фінансовим потенціалом.

УДК 657.4

ФОКІНА І.

АФАНАСЬЄВА І.І., к.е.н

м. Луганськ

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Основним законодавчим актом, який закріплює правові засади здійснення зовнішньоекономічної діяльності вітчизняними суб'єктами господарювання, є Закон України від 16 квітня 1991 року "Про зовнішньоекономічну діяльність". Цей Закон визначає основні правові та організаційні засади здійснення ЗЕД в Україні і спрямований на удосконалення правового регулювання усіх видів ЗЕД, включаючи зовнішню торгівлю, економічне, науково-технічне співробітництво, надання послуг відповідно до загально визначених засад, принципів, норм і правил міжнародної торгівлі та зобов'язань, взятих Україною в рамках міжнародних угод.

Вирішення проблем економічного і соціального розвитку держави неможливе без формування конкурентоспроможного підприємницького середовища та посилення його впливу на розв'язання державних проблем. Формування цього середовища унеможливується відсутністю або недостатнім створенням необхідних умов, таких, як активізація інвестиційної діяльності, пільги по податках, пільгове кредитування та інших чинників.

Розвиток економіки спрямовується на:

- підтримку великих акціонерів, які на приватній основі володіють контрольним пакетом акцій і мають змогу концентрувати необхідні ресурси в рамках фінансово-промислових груп національного і міжнародного характеру;
- створення відповідної бази і фінансової підтримки малого і середнього бізнесу;
- зміцнення державних підприємств стратегічного значення на основі створення ефективної системи корпоративного управління державною власністю;
- підтримку іноземних інвесторів, які гарантують зростання виробництва на сучасній техніко-технологічній основі.

Зовнішньоекономічна діяльність повинна обов'язково відображатися в бухгалтерському обліку, адже саме за його результатами робляться висновки про ефективність діяльності підприємства. Перед кожним керівником, що вирішили вийти на міжнародну арену, стоїть важливе завдання по грамотній організації бухгалтерського обліку на високому рівні. При веденні зовнішньоекономічної діяльності бухгалтерський облік повинен постійно консультувати митний брокер, не

тільки відображати дані, але й активно впливати на зовнішньоекономічну діяльність підприємства, а саме: гарантувати виконання господарської діяльності та валютного контролю, сигналізувати про можливі збої в реалізації продукції та ін. Тому бухгалтерський облік – це важлива складова діяльності компанії в умовах ЗЕД, яка дозволяє отримувати достовірну фінансову інформацію і приймати вірні рішення [1, с.254].

У ЗЕД бухгалтерський облік має чимало особливостей, значно відрізняють його від обліку діяльності на території країни. Процес оформлення зовнішньоекономічних угод проходить за іншими схемами, також особливості існують і в оподаткуванні. Тому здійснення імпорتنих і експортних процедур вимагає грамотного підходу, знань у сфері податкового, митного та валютного законодавства, основ регулювання ЗЕД, інших нормативних документів [4].

В оподаткуванні ЗЕД також існують певні особливості, до яких відноситься: складання декларації ПДВ, порядок митного оформлення товарів і формування їх вартості, митне оформлення імпорту, обчислення

ПДВ і прийняття до відрахування при ввезенні на територію країни тощо [3, с.210-211]. Крім того, певними особливостями характеризується облік курсових різниць, порядок відображення в книзі продажів, закупівель та формування собівартості товарів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутинець Ф.Ф. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності: навч. посібник/ Ф.Ф. Бутинець, І.В. Жиглей, В. М. Пархоменко.- Житомир: ППРута, 2002р. – 462с.
2. Бутинець Ф.Ф. Проблеми науки бухгалтерського обліку: реалії, монографія/ Ф.Ф.Бутинець. Житомир: Рута, 2005. – 324с.
3. Дахна І.І. Зовнішньоекономічна діяльність. – К.: Центр навчальної літератури, 2006.- 360с.
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. <http://ukrstat.gov.ua/>
5. Інформаційно-аналітична газета "Податки та бухгалтерський облік" [ел.ресурс] <http://nibu.factor.ua/ukr/find/doc.htmlid=22751>
6. Офіційний сайт Реальна економіка [ел.ресурс] <http://real-ekonomy.com.ua./news/612.html>

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЦТВОМ

УДК 331.658.3

АБРАМОВА М.

Наук. керівник: АКЧУРИНА Ю.М., к.е.н.,

м. Запоріжжя

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Управління підприємством в умовах виходу з кризи формує особливі вимоги до системи підбору й організації праці персоналу. Вдосконалення цієї системи відбувається за допомогою заходів підтримки персоналу, шляхом ефективної організації взаємодії керівників, спеціалістів, службовців, формування антикризових проєктів, впровадження мотиваційного інструментарію з урахуванням особливостей менталітету персоналу, заходів з удосконалення компетенцій фахівців, роботи над формуванням мобільності персоналу підприємства.

Масове безробіття провокує погашення природних прагнень людини до реалізації особистого притаманного їй таланту і набутої професійної орієнтації та породжують низьку сприйнятливості персоналу до взаємодії, до активного прояву індивідуальних здібностей, до особового розвитку людини за її істотною здатністю. Не маючи особистого вибору місця праці, вона віддає перевагу показнику оплати праці і при тому часто губить свої можливості отримання сатисфакції від самореалізації, а також втрачає відвагу відстоювати права стосовно власного покликання, що призводить як до індивідуального, так і загального зuboжіння трудових кадрів.

Натомість роботодавець, вирішуючи питання кредитування підприємницької діяльності, пошуку власної ніші для її розвитку та можливостей власної платоспроможності, постійно підвищує вимоги стосовно підбору персоналу до формування команди професійних робочих груп.

Організація праці в сфері малого бізнесу свідчить, що управління персоналом не може ґрунтуватися на застарілих традиціях індивідуалістичної чи колективної концепцій менеджменту, із яких перший веде до можливих проявів агресивності, а другий – до тоталітаризму. На протигагу індивідуалістичній та тоталітарній концепціям управління персоналом, які позбавляють людину права на участь у підприємницькій

діяльності, пропонується впровадження засад персоналізму.

Специфікою дослідження впровадження засад персоналізму є врахування особливостей мотиваційного механізму для персоналу вітчизняного менталітету.

Історично склалося, що мотивацією до діяльності працівника в переважній більшості випадків виступає матеріальний фактор. З огляду на це необхідно запроваджувати засади персоналізму, вимірюючи індивідуальний внесок персоналу в загальний результат підприємства. Але даний підхід має як переваги, так і недоліки. Роботодавець має зважити усі ризики та переваги та обрати концепцію мотивації та стимулювання персоналу.

Стабілізації на ринку робочої сили сприятиме наступне: розвиток промисловості України, зміна структури зайнятості, деталізація трудової міграції, участь населення у підготовці та проведенні в Україні Євро-2012, а також посилення відповідальності органів виконавчої влади й соціальних партнерів за реалізацію державної політики зайнятості.

Для визначення напрямів формування ефективного соціально-економічного механізму мотивації персоналу щодо створення активної проєктної команди необхідним є дослідження сучасного стану мотивації персоналу. Таку оцінку можна здійснити використовуючи дані, отримані шляхом проведення соціологічних опитувань.

Таким чином, вважаємо, що пріоритети мотивації періодично змінюють один одного. Тому необхідним є визначення більш повного складу потреб працівників. Сила мотивації сьогодні залежить від оцінки людиною співвідношення результатів праці і витрачених зусиль, а також рівня задоволеності від роботи тому головним є оцінка результатів діяльності робітника і правильне співвідношення моральних і матеріальних стимулів.

УДК: 658.6:339.

АЛЕКСАНДРОВ О.

Наук. керівник: ІГНАТОВ Л. М., к.е.н.

м. Вінниця

КОНКУРЕНЦІЯ ЯК ФАКТОР ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ОРГАНІЗАЦІЇ

Здатність ефективно і раціонально використовувати сучасні фактори конкурентної політики із забезпеченням власної конкурентоспроможності обумовлює особливий характер виконання підприємством функцій посередника між виробником і споживачем. Відповідно, дедалі вагомішого значення набуває саме управління ресурсним потенціалом торговельного підприємства, визначення його конкуренто-спроможності та здатності до швидкої адаптації змін ринкового середовища.

Наукова проблема оцінки конкуренто-спроможності підприємства, обґрунтування методів її забезпечення є об'єктом вивчення економістами як минулої, так і сучасної наукової думки, зокрема Ансоффа І., Градова А. П., Томпсона А. А., Фатхутдінова Р. А., Юданова А. Ю., Аполія В. В., Бланка І. А., Качмарика Я. Д., Мазаракі А. А., Маркіної І. А.

Актуальність дослідження є визначення економічних методів формування як фактор системи забезпечення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання галузі торгівлі під дією фактора зовнішнього середовища ведення бізнесу. Насамперед, результативність використання методичних інструментів забезпечення конкурентоспроможності торговельного підприємства визначається: взаємодією товарних ресурсів з ринковим середовищем; прагненням задоволення потреб широкого кола покупців; отриманням конкурентних переваг щодо збільшення обсягу реалізації товарів та відповідно цільового прибутку. При цьому, характер використання певних методів одержання конкурентних переваг підприємством торгівлі для досягнення більш сильної позиції залежить від факторів дії конкуренції, моральних принципів. Конкуренція, як примусово-стимулювальна сила, є формою збільшення цільового прибутку торговельним підприємством, яке використовує новітні технології, сучасні способи організації стратегічного управління. У торгівлі характер конкуренції полягає у тому, що кожне підприємство веде постійну боротьбу за покупців, задоволення їх різноманітних потреб, маніпулюючи ціною, якістю товарів і послуг.

Основними методами здійснення конкурентної боротьби між торговельними підприємствами є цінова та нецінова форми конкуренції. Цінова форма конкуренції поділяється на відкриту та приховану. У торгівлі цінова і нецінова конкуренція є тісно пов'язані формами здійснення боротьби за купівельні фонди покупців. Нецінова конкуренція є прихованою, не-

прямою формою цінової конкуренції на відміну від відкритої (прямої). Підприємства, що використовують методи нецінової конкуренції забезпечення власної конкурентоспроможності, начебто б формально дотримуються сталих цін, але продають за цими цінами товари різної якості або з різними умовами продажів [2, с.460]. Форми цінової конкуренції є засобом забезпечення ефективного використання конкурентних переваг, умовою виконання конкурентної стратегії торговельного підприємства та розвитку конкурентного середовища. Розвиток цінової конкуренції має свої особливості в умовах глобалізації ринкового середовища, зокрема вступу України у Світову організацію торгівлі.

У сучасних умовах ведення бізнесу асортимент торговельних залів характеризується великою кількістю товарів. За таких умов торговельне підприємство намагається використовувати такі методи просування товарів, щоб споживач вибирав саме його товар. Одним з найдієвіших інструментів ефективного управління продажами є використання дисконтних карток, що зводиться до трьох форм: розрахункової; схеми лояльності покупців; змішаної схеми. Відома на Україні маленька торговельна сіть "Економ", яка ефективно, починає розвивається з маленьких містечків, населення яке не перевищує 25–30 тис. осіб, з появою нових конкурентів, з відчуттям що вони втрачають свою ланку, одразу, переходить на іншу стратегію, застосовує дисконтний метод для забезпечення конкурентоспроможності своєї організації. Це обхідно для залучення нових покупців і утримання попередніх за рахунок надання знижок під час купівлі товарів. Схема дисконтних карток досить проста – "дохідна частина формується за рахунок збільшення обороту, витратна обумовлена наданням знижок" [3, с.127 – 128]. З новітніми технологіями, "Економ" співпрацював на святкових днях з одним із філіалів "Приват-Банку", із залученням розраховуватись кредитками, і набирати певне число балів, щоб пізніше отримувати подарунки, до свят.

Зниження цін в одного конкурента викликає аналогічні дії інших конкурентів, що не призводить до зміни позиції підприємства на ринку, а лише зменшує прибутковість галузі загалом. Враховуючи швидкість тінізації економіки України, доцільним є обґрунтування прихованої цінової конкуренції (конкуренція "за товаром", конкуренція "за умовами продажу"). Прихована цінова конкуренція є формою не прямого зниження цін (завдяки відмінностям у споживчих властивостях та якісним умовам реалізації товарів). Конкуренція "за товаром" виявляється у прагненні торговельного підприємства до захоплення частки товарного ринку конкурента впровадженням нового, більш якісного асортименту товарів. Конкуренція "за умовами продажу" охоплює різноманітні методи просування товарів для залучення покупців. Що стосується підприємства "Економ" Одним з ефективних

методів забезпечення конкурентоспроможності торговельного підприємства за нецінової форми конкуренції є використання реклами як стимулятора бажань покупців вибрати і купити товар, який продається. Методи недобросовісної конкуренції задля забезпечення конкурентоспроможності користуються високою популярністю серед торговельних підприємств. Недобросовісною конкуренцією є будь-які дії, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності, тобто фінансові махінації і спекуляції, економічне шпигунство. При цьому одним з найпопулярніших методів нецінової незаконної конкуренції є підкуп чиновників державного апарату.

Аналогічним підсумком, для забезпечення конкурентоспроможності торговельного підприємства використовують як цінові, так і нецінові методи, що характеризуються ефективністю, раціональністю, інтенсивністю впровадження в межах чинного законодавства чи за його межами. В сучасних умовах ринку, полягає в перспективі подальших наукових розробок в умовах зростання конкуренції у торговельній діяльності у дослідженні забезпеченості системності розрахунків показників стратегії соціально-економічного розвитку підприємств та конкурентної стратегії зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Україна. Закон. Про захист від недобросовісної конкуренції №236/96-ВР від 7 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 36.
2. Виноградський М. Д. Менеджмент в організації. / Виноградський М. Д., Виноградська А. М., Шкопова О. М.; Київ. економ. ін-т менеджменту "ЕКОМЕН". – К.: Кондор, 2004. – 596 с.
3. Лошенко І. Р. Сучасні методи досягнення конкурентних переваг у роздрібній торгівлі / І. Р. Лошенко // Наук. вісн. Полтав. у-ту спож. кооп. України. – 2005. – № 1 (15). – С. 125 – 129.

УДК 65.012

БЕЗПАЛИЙ О.В.
м. Ніжин

ВИБІР МОДЕЛІ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Забезпечення сталого розвитку виробничих підприємств є важливою проблемою сучасної економіки, яка зумовлює необхідність поглиблених удосконалень стратегічного планування. Дослідження механізму та основ вибору моделі стратегічного планування дають змогу виробничим підприємствам впровадити найбільш прийнятну систему стратегічного планування

Стратегічне планування охоплює систему довго-, середньо- та короткострокових планів, проектів і програм, однак головний змістовний акцент при цьому

робиться на довгострокові цілі та стратегії їхнього досягнення. Стратегічне планування – це адаптивний процес, за допомогою якого здійснюються регулярна розробка та корекція системи досить формалізованих планів, перегляд змісту заходів щодо їхнього виконання на основі безперервного контролю та оцінки змін, що відбуваються зовні та всередині підприємства.

Виходячи з різноманітності характеристик підприємств, можливі різні підходи до організації системи стратегічного управління загалом та стратегічного планування зокрема. Світовий досвід свідчить: на основі загальних принципів кожне підприємство обирає ту чи іншу систему, робить акцент на окремих сторонах діяльності підприємства, вводячи цей орієнтир як основу планування.

Основні підходи до організації стратегічного планування на підприємстві мають спільну: мету – активну адаптацію до середовища, адаптацію середовища до потреб підприємства, а також декілька загальних етапів планування.

Першим, найбільш суттєвим і визначальним рішенням за стратегічного планування є вибір цілей. Основну ціль підприємства заведено називати місією. Вибір місії виробничого підприємства здійснюється з урахуванням дії чинників зовнішнього середовища. На основі загальної місії підприємства формують стратегічні цілі. Реальність та ефективність стратегії підприємства буде забезпечено, якщо стратегічні цілі будуть: конкретними та вимірюваними; чітко зорієнтованими у часі; досяжними, збалансованими, ресурсно-забезпеченими; однонаправленими та такими, що взаємно підтримують одна одну. При цьому бажано встановлювати цілі для кожного напрямку діяльності підприємства.

Другим рішенням є визначення впливу негативних та позитивних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства. Основним завданням при цьому є аналіз стратегічних проблем та альтернатив розвитку для подальшого вибору стратегій підприємства. На цьому етапі дуже важливо обрати відповідний інструментарій стратегічного планування.

Найбільш поширеними матричними або портфельними методами чи в стратегічному плануванні є: матриця Бостонської консультативної групи (BCG), матриця "привабливість – конкурентоспроможність" (GeneralElectric/McKinsey), модель портфельного аналізу методом Shell/DPM, матриця фірми Arthur D. Little (ADL/LC). Також при стратегічному плануванні використовують різноманітні методи стратегічного аналізу, основним з яких є SWOT-аналіз.

Для оцінки кількісної закономірності показників при стратегічному плануванні також використовують методи ділового комплексного аналізу (PIMS) та збалансовану систему показників (BSC), розроблену Д. Нортонем та Р. Капланом.

Для підприємств машинобудівних галузей найбільш прийнятними є моделі стратегічного плану-

вання, які базуються на врахуванні ринкових переваг. Це, передусім, зумовлено тим, що підприємства цієї галузі є достатньо великими за розмірами та мають враховувати інтереси як акціонерів, так і членів ради товариства. Дана модель може використовувати різноманітний інструментарій, але основними методами планування є методи стратегічного аналізу: SWOT-, PEST-, SNW-аналізи.

Стратегічне планування на виробничому підприємстві – це переважно централізоване планування, із залученням усіх підрозділів, що розробляють стратегії власного розвитку. Та чи інша модель стратегічного планування використовується залежно від обраного підходу до розробки стратегії; від особливостей функціонування виробничих підприємств. Порівняння характерних особливостей моделі стратегічного планування та особливостей функціонування виробничих підприємств дає змогу обрати відповідну систему стратегічного планування.

Вибір найбільш привабливої моделі стратегічного планування являє собою багатоплановий процес з урахуванням багатьох нюансів. Застосування представлених вище інструментів стратегічного планування необхідне для вітчизняних виробничих підприємств, але тільки за умови їх глибокої адаптації до специфіки функціонування національної економіки.

При аналізі моделей стратегічного планування було визначено, що кожна з моделей має свої особливості і не може підходити для будь-якого підприємства. Саме тому, було розроблено порівняльну характеристику моделей стратегічного планування, яка за ознаками тієї чи іншої моделі може допомогти менеджеру у виборі системи стратегічного планування для різних організаційних форм підприємства. Крім того, проведено дослідження основного інструментарію стратегічного планування: матриця Бостонської консультантської групи (BCG), матриця "привабливість – конкурентоспроможність" (GeneralElectric/McKinsey), модель портфельного аналізу методом Shell/DPM, матриця фірми Arthur D. Little (ADL/LC), SWOT-аналіз, метод ділового комплексного аналізу (PIMS) та збалансовану систему показників (BSC). Внаслідок чого було розкрито сутність кожного з методів, їх переваги та недоліки. Також запропоновано використовувати даний інструментарій, відповідно до обраної моделі стратегічного планування.

Подальші дослідження за проблемою необхідно проводити в напрямках розробки адаптованих моделей стратегічного планування до вітчизняних підприємств.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Василенко В. А., Ткаченко Т. І. "Стратегічне управління", Київ, 2003
2. Виноградський М. Д., Виноградська А. М., Шканова О. М. "Менеджмент організації", Київ, 2002
3. Герасимчук В. Т. "Стратегічне управління підприємством", Київ, 2000

4. Круглов М. И. "Стратегическое управление компанией", Москва, 1998
5. Майкл Р. Байс "Управленческая экономика и стратегия бизнеса", Москва, 1999
6. Немцов В. Д., Довгань Л. С., Сініок Г. Ф., "Менеджмент організації", Київ, 2000
7. Смирнов Н. Н. "Стратегический менеджмент", Санкт-Петербург, 2002
8. Хміль Ф. І. "Менеджмент", Київ, 1995
9. Шершньова З. Є., Оборська С. В. "Стратегічне управління", Київ, 1999

УДК 658.51:005

БЕЗСМЕРТНА Н.Б.

Наук. керівник: ІГНАТОВ Л.М., к.е.н.

м. Вінниця

ПРІОРИТЕТНІСТЬ В МЕНЕДЖМЕНТІ: ВСТУП ДО ТЕОРІЇ ПРІОРИТЕТНОСТІ

Пріоритетність в менеджменті є найменш досліджуваною проблемою. Тільки в останні роки появились деякі фрагментарні публікації в цьому напрямку. З зарубіжних авторів виділимо Сааті Т., який розглядає питання ієрархії і пріоритетності та динамічних пріоритетів у зв'язку з прийняттям рішень в умовах багатокритеріальності. Встановленню пріоритетів при опрацюванні управлінських рішень присвячена глава навчального посібника Л.І.Скібіцької "Тайм – менеджмент".

Поняття та категорія "пріоритетність" пройшли певну еволюцію. Пріоритет походить від латинського "prior" і означає – перший (у відкриттях, винаходах). Пріоритетність – більш широке поняття і має ряд значень: головне, найбільш значуще, домінуюче, першочергове. Тобто те, що має перевагу в повній сукупності елементів (в системі). Пріоритетність в економіці – це перемога в конкуренції, досягнення максимальних результатів. Пріоритетність в управлінні, на наш погляд, означає вибір оптимальних шляхів соціально-економічного розвитку на всіх рівнях менеджменту: самоменеджмент, підприємство, галузь, регіон, країна. Особливо важлива пріоритетність при прийнятті управлінських рішень з урахуванням умов внутрішнього та зовнішнього середовища, пошуку ефективних методів.

Практика розвинених країн доказує, що ефективне управління обов'язково передбачає пріоритетну політику, яка має базуватися як відповідність теорії. Так, Японія чітко визначила пріоритети свого розвитку після другої світової війни і сконцентрувала фінансові та інші ресурси на самих ефективних напрямках – інновації, досягнення НТП та інше. Які пріоритети соціально-економічного розвитку країни на сьогоднішній день – важко сказати. Це доказує політика української влади за 20 років незалежності.

Пріоритетність має наступні основні фактори механізму дії: цілі, цінності, потреби, мотиви, умови, люди, які приймають рішення, тобто суб'єкти управління. Основним критерієм пріоритетності в управлінні, з нашої точки зору, є соціально-економічна ефективність та швидкість одержаних результатів (індекс людського розвитку, рівень життя та інші).

Математичний апарат теорії пріоритетності включає, на наш погляд, систему показників та індексів, призначених для виміру рівня пріоритетності, що дозволяє виявити кількісно та якісно характеристики конкретного пріоритету, про місце, роль та вплив на поведінку всієї керуваної системи.

Таким чином, при комплексній оцінці конкурентоспроможності підприємства, як основи розробки конкурентної стратегії, необхідно враховувати та розраховувати систему пріоритетів подальшого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заболотний Г.М. та ін. Стратегічні індустріальні кластери і конкурентоспроможність компаній (підприємств) на світовому ринку. Вінниця, 2004.
2. Саати Т. Принятые решений: Метод анализа иерархий: Пер. с англ. – М.: Радио "Связь", 1993. – 320 с.

УДК 005:658.5

ВИССАЛ І.М.

м. Ніжин

СУТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, що відбувається на світовому ринку, має свій особливий вплив на сутність усіх економічних процесів на підприємстві. Перехід української економіки до ринкових умов функціонування супроводжується зростаючим науково-технічним і технологічним відставанням від індустріально розвинених країн, але вітчизняний народно-господарчий комплекс має для розвитку достатній науковий і технічний потенціал. Один із основних недоліків у розвитку інноваційної сфери підприємств полягає у відсутності ефективної методики управління зазначеними процесами, що відповідала б національним особливостям та забезпечувала ефективний розвиток інноваційного потенціалу підприємства. Ефективна дієва система управління інноваційною діяльністю необхідна не тільки для суб'єктів господарської діяльності, що тільки створюються, але, перш за все, для вже діючих.

Важливість інноваційного розвитку для сучасної економіки України переоцінити неможливо. Адже саме завдяки інноваціям повинно бути досягнуто економічне зростання вже в найближчій перспективі.

Метою дослідження є розробка системи стратегічного управління інноваційною діяльністю на підприємстві. Відповідно з поставленою метою були сформувані наступні завдання:

- аналіз інноваційної діяльності на підприємствах України;
- аналіз принципів та стратегії управління інноваційною діяльністю на підприємстві;
- характеристика методики оцінки ефективності інноваційної діяльності компанії;
- дослідити та оцінити процес впровадження стратегічного управління інноваційною діяльністю.

Інноваційна політика є частиною загальної політики підприємства, яка регламентує взаємодію науково-технічної, виробничої та економічної діяльності при реалізації нововведень. Управління цією взаємодією має здійснюватися на основі певних норм і правил, які охоплюють: організаційні та правові процедури, розвиток функціональних напрямів діяльності підприємства, основні фактори та механізм реалізації інновацій; механізм коригування напрямів інноваційної діяльності [5, с.24].

Стратегічне управління інноваційною діяльністю націлене на реалізацію масштабних інноваційних проєктів та визначає основні напрями в науково-технічній і виробничій діяльності підприємства у сферах розроблення і впровадження нової продукції, залучення у виробничу діяльність нових ресурсів і технологій, освоєння нових методів організації виробництва. Для реалізації цих завдань необхідно розробляти плани і програми інноваційної діяльності; здійснювати обґрунтування проєктів створення нових продуктів; розробляти ефективні організаційні форми управління; керувати ресурсним забезпеченням інноваційних програм та проєктів. Плани і програми інноваційної діяльності складають на основі ретельного вивчення таких чинників зовнішнього середовища, як економічні, науково-технологічні, демографічні, екологічні, рівень конкуренції в галузі тощо. Водночас оцінюють реальні можливості підприємства щодо інвестування інноваційних проєктів, оскільки їх реалізація передбачає значні інвестиції, пов'язані із зміною техніко-технологічної бази.

Ефективна система стимулювання інноваційної діяльності забезпечує зміщення акцентів у системі мотивації персоналу: від простої соціалізації і прагнення задовольнити матеріальні процеси – до реалізації власних здібностей через участь у проєкті, здобуття визнання завдяки його успішному впровадженню тощо. Активне залучення до інноваційної діяльності працівників підприємства підвищує потенціал його розвитку, створює нові інноваційні можливості, оскільки упровадження нових ідей здійснюється не під тиском вищого керівництва, а на основі розуміння можливості і за безпосередньої участі у генеруванні ідей та створенні нового всім персоналом [2, с.169].

До стратегічних аспектів управління інноваційною діяльністю підприємств роздрібної торгівлі віднесемо:

залучення нових (вітчизняних) джерел постачання товарів; освоєння нових методів організації праці та формування торгово-технологічного процесу; пропонування споживачам товарів із покращеними властивостями (без ГМО, екологічно безпечних тощо). Відповідно оперативними аспектами управління інноваційною діяльністю підприємств роздрібно-торгівлі є: оперативне планування структури роздрібного товарообороту; розробка системи стимулювання збуту; розробка системи стимулювання інновацій.

Стратегічні аспекти управління інноваційною діяльністю закладів ресторанного господарства передбачають: розробку і впровадження нового продукту (страв, послуг); залучення нових продовольчих ресурсів і сировини; освоєння нових методів організації праці у всіх підсистемах закладу ресторанного господарства. До оперативних аспектів управління інноваційною діяльністю закладів ресторанного господарства віднесемо: оперативне календарне планування виробничо-торговельної діяльності закладу ресторанного господарства; розробку системи залучення споживачів продукції закладу в умовах падіння купівельної спроможності населення; розробку системи стимулювання.

В Україні до початку економічної кризи об'єктом управління у закладах ресторанного господарства був стабільний виробничий процес та стабільний торгово-технологічний процес у підприємствах роздрібно-торгівлі. Інноваційні процеси в цей період мали короткостроковий локальний характер. Однак нові економічні умови, що склалися сьогодні, вимагають інтенсивної інноваційної діяльності, підвищення уваги до ефективної організації досліджень і розробок, організації нововведень, зниження інноваційних ризиків. У діяльності організації на всіх стадіях життєвого циклу продукції поєднуються стабільний та інноваційний процеси. Вони взаємодоповнюють один одного: стабільний процес визначає інноваційні завдання, а результати інноваційної діяльності реалізуються у стабільному процесі діяльності [4, с.3-26].

Формування ефективних організаційних форм управління інноваціями підвищує чутливість підприємства до змін і його здатність гнучко переналагоджуватися, реагуючи на сигнали зовнішнього середовища. Такі структурні утворення можуть бути вкраплені у звичайну механістичну структуру і бути постійними центрами ініціювання змін; можуть утворюватися спонтанно у формі внутрішнього підприємництва чи формуватися у вигляді організаційних штабів. Вибір організаційних форм реалізації нововведень залежать від ступеня мінливості ринку, на якому працює фірма: за високої мінливості використовують адаптивні структури (проектна і матрична), за низької – спеціальні підрозділи, які працюють на перспективу, або штаби, коли інноваційний проект вступає у стадію реалізації.

Управління інноваційною діяльністю є невід'ємною частиною виробничо-господарської діяльності підприє-

мства, яка несе в собі імпульс розвитку, ґрунтуючись на нових підходах до вирішення звичних виробничих завдань. Оптимальне поєднання виробничої та інноваційної діяльності дає змогу не лише постійно вдосконалювати виробничий процес і продукцію, а й діяти на випередження, виявляти нові перспективні напрями чи форми бізнесу, диверсифікувати діяльність з метою задоволення нових суспільних потреб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ансофф І. Нова корпоративна стратегія. – СПб: Пітер, 2009. – 370с.
2. Веснін В.Р. Стратегічне управління. – М.: ТК Велбі / Проспект, 2006. – 328с.
3. Вінокуров В.А. Організація стратегічного управління на підприємстві. – М.: Центр економіки та маркетингу, 2006. – 24с.
4. Віханський О.С. Стратегічне управління. – М.: Економіст, 2006. – 296с.
5. Глушенко І.І. Стратегічне управління інноваційною діяльністю. – Вид-во: ТОО НЦП "Крила", 2006. – 356с.

УДК 331.5

ГОРГОДЗЕ Т.П.

Наук. керівник: ІГНАТОВ Л.М., к.е.н.

м. Вінниця

АКТУАЛЬНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ

Прагнення багатьох сучасних компаній до формування ефективної системи управління персоналом спонукає до вивчення різних теорій, висновків та підходів, які пропонувалися вченими та практиками-управлінцями, та вибору найбільш прийнятних до визначеного соціально-економічного становища, адаптації їх відповідно умов зовнішнього та внутрішнього середовища організацій. Формування сучасних управлінських підходів до управління персоналом передбачає застосування знань, умінь, що пропонує наука управління персоналом та які на практиці довели свою ефективність та здатність забезпечувати організаціям конкурентоздатність та стійке положення на ринку.

Люди є найціннішим активом організації. Тільки дотримання цієї тези на різних рівнях управління людськими ресурсами забезпечує успіх ефективного функціонування суб'єктів господарювання: сільськогосподарського підприємства, певного регіону чи країни в цілому. Людські ресурси визначають рівень розвитку, успішність діяльності та формують його інтелектуальну базу. Тому підходи до ефективного стратегічного менеджменту людськими ресурсами мають знаходитися у центрі уваги відповідних органів державної влади. Недостатня якість людських ресурсів загрожують самій здатності підприємств, регіонів, країни здійснювати соціально орієнтоване ефективне суспільне ви-

робництво. До сьогодні в державі ще не склалося розуміння цього, і тому основною проблемою є відсутність послідовного стратегічного підходу до управління персоналом та підтримки відповідного його рівня, необхідного для максимізації добробуту населення країни та її економічного зростання.

Таким чином, ми вважаємо, що першим кроком на шляху підвищення якості персоналу організацій має стати визнання існування цієї проблеми, ідентифікація та використання потенціалу всіх адміністративних органів, до завдань яких входить управління людськими ресурсами та їх розвитком.

Другим кроком є реалізація відповідних реформ у законодавчій сфері з метою надати цим органам додатковий інструментарій та гнучкість з тим, щоб наймати, управляти та зберігати певний рівень людських ресурсів, зокрема – щодо критично важливих професій. Третім кроком буде тісне співробітництво між всіма зацікавленими сторонами при реалізації реформ у сфері покращення людських ресурсів. Ці реформи мають приділяти особливу увагу таким критеріям, як вміння, знання та ефективність, а не часовим та монетарним параметрам, як це часто має місце сьогодні.

Поява стратегічного виміру в управлінні людськими ресурсами робить кадрову політику активною, замість пасивної чи реактивної політики, які є характерними для традиційних моделей управління персоналом. Відповідальність за реалізацію активної кадрової політики покладається і на лінійних керівників, а це означає, що кадрова робота всіх ланок інтегрується в систему кадрового менеджменту, яка і є здатною ефективно реалізувати таку політику.

Проходить переорієнтація системи кадрового менеджменту на індивідуальну роботу з працівниками.

Якщо працівники служб персоналу старались економити витрати на відтворення робочої сили, то технологія управління людськими ресурсами спрямована на підвищення ефективності інвестицій на постійне професійне зростання працівників організації і покращення умов праці.

Якщо система управління персоналом всю увагу концентрувала на виробничий персонал, то управління людськими ресурсами переносить акцент на управлінський персонал: на контингент менеджерів, від компетенції яких значною мірою залежить ефективність роботи організації в цілому.

Нова система управління людськими ресурсами передбачає сильну, адаптивну, організаційну, корпоративну культуру, яка б стимулювала розвиток атмосфери взаємної відповідальності найманого працівника і роботодавця, бажання всіх працівників організації зробити її "кращою компанією" за рахунок підтримки ініціативи на всіх рівнях організації, постійних технічних і організаційних нововведень, відкритого обговорення всіх проблем.

Таким чином, управління людськими ресурсами спрямовано на вирішення принципово нових, довгот-

ривалих завдань, підвищення економічної і соціальної ефективності роботи організації, підтримка її балансу із середовищем. Вважається, що концепція управління персоналом має "національний відтінок". В США, наприклад, вона прагматична: людину розглядають як ресурс, до якого потрібно бережливо ставитись і вкладення в нього повинні окупатись. В Японії людина не тільки ресурс, але й самостійна цінність: тут значно вища роль корпоративної культури і організаційних цінностей. В Україні до такої концепції ще "руки не дійшли", але традиційно вітчизняний менталітет підходить до людей, як до чогось другорядного, тому не скоро підхід до управління персоналом досягне світових стандартів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колпаков В. Управление развитием персонала/ Виктор Колпаков.; Межрегиональная академия управления персоналом. – К.: МАУП, 2006. – 709 с.
2. Мистецтво управління персоналом / Ред. Н. Черепухіна (гол.) та ін., Уклад.: Людмила Савицька, Віктор Тарнавський та ін., Пер. з рос.: Людмила Метелюк та ін.. – К.: Вид-во Олексія Капусти. – 2002. Кн. 1: Таланти і лідери. – 2002. – 299 с.
3. Мурашко М. Менеджмент персоналу/ Микола Мурашко., – 2-ге вид., стереотип.. – К.: Знання, 2006. – 311 с.

УДК 658.5:005

ІГНАТОВ Л.М., к.е.н.
м. Вінниця

ПРІОРИТЕТНІСТЬ ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ ПРИНЦИП МЕНЕДЖМЕНТУ

Серед принципів менеджменту викладених класиками науки управління та сучасними авторами пріоритетність як принцип практично відсутній. Деякі аспекти пріоритетності викладені в роботі Сааті Т. "Принятие решений: метод анализа иерархий" та при викладені принципу Паретто, принципу Єйзенхауера та АБВ-аналізу. Проте, фундаментальних наукових праць по пріоритетності в управлінні нами не зафіксовано. Відповідно, не розглядаються проблеми пріоритетності в навчальній літературі по менеджменту. Що призводить не тільки до помилок, але й провалів в розвитку України.

В даному випадку пріоритетність розглядається з точки зору універсального принципу управління.

В основі категорії пріоритетність лежить термін "пріоритет", що походить від латинського "prior" і означає – перший. Спочатку це поняття визначало першість у відкриттях, винаходах і т.п. З часом виникло більш широке поняття "пріоритетність", яке стало застосовуватись в більшому колі значень: головне, основне, найбільш значуще, першочергове, домінуюче, найкраще, що має перевагу. Таким чином, у пер-

шому наближенні “пріоритетність” можна оприділити як виділення в певній сукупності (системі) елементів однорідного середовища головного елемента (ядра), або такого, який має певні переваги над іншими. Найбільш рельєфно (чітко) пріоритетність проявляється в змаганні, конкуренції, спорті, коли конкурентні суб’єкти (елементи) розподіляються завдяки певним вимірам та критеріям по місцях і їм присвоюють певні номери 1,2,3,4,5 і т.д. Черга, яку складають люди, за певним товаром чи послугою – приклад пріоритетності у часі. Пільги, переваги, які надаються певним групам громадян є прояв пріоритетності з точки зору досягнення конкретної цілі (пенсія, комунальні послуги). Що торкається управління, то згідно схеми класифікації цінностей К. Сімарама та Г. Когделатакі *цінності як першість, ефективність, пунктуальність не являються первинними для України, яку ми відносимо до східної культури (в порівнянні з Західною Європою та США), а третинними та навіть не суттєвими. В той час, як для західної культури перераховані вище цінності являються первинними. Чи не цей фактор заважає ефективному менеджменту в Україні та в інших країнах – будучи в складі СРСР.*

Система суспільних, колективних та особистих цінностей та потреб є фундаментом для побудови адекватних цілей. Рівень цивілізації суспільства вимірюється, на наш погляд, сукупністю цінностей, цілей та пріоритетів. Пріоритетність в даному випадку відіграє роль сита, яке повинно “просівати”, тобто відбирати саме ті цінності, потреби і відповідно цілі, які являються найбільш необхідними (пріоритетними) для існування та розвитку даного громадського об’єкта (людина, сім’я, виробничий колектив, місто, регіон, країна). Саме в цьому заключається головна мета управління. Складність даного процесу у взаємозв’язку та взаємозалежності не тільки громадських суб’єктів, але й сфер їх діяльності: ідеологічної, економічної, політичної, культурної та інших.

Класичний приклад комплексного підходу до прогресивного розвитку країни показала, як відомо, Японія, стратегія, якої після другої світової війни включала наступні пріоритети:

- акцент на рості компаній і їх ринковій частці, а не на рості прибутків і дивідендів;
- орієнтація на експорт;
- концентрація фінансових ресурсів у ключових галузях економіки, які мають стратегічну перспективу;
- реструктуризація ключових галузей з метою підвищення їх конкурентоспроможності на світовому ринку.

Таким чином, 60 років назад, японський уряд чітко визначив національні пріоритети розвитку економіки і сконцентрував фінансові ресурси саме на цих напрямках, а стратегічні індустріальні кластери виступили інструментами росту конкурентоспроможності компаній на світовому ринку.

А які національні пріоритети України і на чому український уряд концентрує фінансові ресурси за останні 20 років? На дане питання важко відповісти. Яке суспільство будеться в Україні? Які цілі і коли планується досягнути? Без науково-обґрунтованих відповідей на ці питання не може бути і мови про пріоритетну політику.

Математичний апарат теорії пріоритетів включає, на наш погляд, систему показників і індексів, призначених для виміру рівня пріоритетності, що дозволяє виявити кількісну і якісну характеристики конкретного пріоритету, його місце, роль, вплив на інші елементи даної системи.

Принцип пріоритетності, таким чином, на національному рівні управління має на увазі виділення в певній сукупності альтернатив соціально-економічного розвитку країни головної ланки, що стосовно інших відіграє домінуючу роль, а також припускає вибір оптимального варіанта рішення і найкращі показники ефективності згідно встановлених критеріїв.

Серед стратегічних галузевих пріоритетів соціально-економічного розвитку України слід виділити: науку, освіту, охорону здоров’я, виховання, культуру та свідомість більшості населення. При цьому ми виходимо з того, що саме цей сектор являється домінуючим по впливу на всі галузі економіки та кожного окремого громадянина, його добробут та гармонійний розвиток особи – як головну ціль економіки.

Державна підтримка зазначеного сегменту в провідних країнах світу є найважливішим пріоритетом, оскільки за рахунок впровадження нових технологій там забезпечується близько 80% приросту валового продукту. Частка ж високо-технологічної продукції в структурі ВВП в Україні становить менше 1%. А наукоємність промислового виробництва на порядок нижче від світового рівня. Недостатньо реалізується освітній та науковий потенціал. Так, у нас четверта в світі кількість сертифікованих програмістів, проте цей інтелектуальний ресурс використовується як завгодно, але не в національних інтересах. Останніми роками закони про Державний бюджет України фактично блокують норми законів щодо фінансування наукової, науково-технологічної, освітньої сфери. Щорічне фінансування освіти фактично складає 4,5–5% ВВП, при визначеній законом “Про освіту” нормі майже 10% ВВП. Тобто, декларовані пріоритети не підтверджуються реальною практикою.

Серед інших пріоритетних соціально-економічних проблем України, вирішення якої не вимагає значних інвестицій, на наш погляд, є проблема соціального партнерства: між власниками засобів виробництва – роботодавцями, з одного боку, і найманими працівниками – власниками робочої сили, – з другого. Без вирішення цієї проблеми неможливо говорити про соціально-справедливу трансформацію національної економіки та досягнення соціального миру в українському суспільстві. Проте, саме цій проблемі не при-

діляється належної уваги на всіх рівнях управління – державному, регіональному, галузевому та базовому (окремих підприємств і організацій).

Таким чином, соціальне партнерство як сфера погодження інтересів у вирішенні наявних проблем в українському суспільстві під час трансформації національної економіки ще чітко не окреслилась і *інтереси власників засобів виробництва явно домінують над інтересами найманих працівників*. Таку "пріоритетність" інтересів роботодавців слід вважати негативною.

Причини такого положення ми вбачаємо у:

- неорганізованості й пасивності маси найманих працівників;
- відсутності на більшості приватних підприємств профспілкових організацій та колективних договорів. А навіть там, де вони є, їх роль обмежується, зазвичай, пасивними функціями;
- бездіяльності центральних профспілкових органів, представники яких зайняті переважно своїми власними меркантильними інтересами;
- незацікавленості більшості представників політичних партій і блоків, які представляють великий і середній капітал і, отже, відносяться до роботодавців, в захисті інтересів найманих працівників;
- відсутності масової практики подання в суд на роботодавців з боку найманих працівників;
- корупцією в судах, які вирішують справи на користь великого капіталу.

Висновки:

1. Пріоритетність як універсальний принцип менеджменту об'єктивно закладений в самому процесі управління, так як на всіх рівнях (менеджер, підприємство, регіон, галузь, країна) щоденно серед багатьох альтернативних варіантів приходиться вибирати кращі, оптимальні і значить пріоритетні. Ситуаційний підхід в управлінні передбачає знаходження головного фактора, який являється таким саме в даній ситуації, а системний підхід передбачає постійний пошук, наукове обґрунтування та реалізацію тих пріоритетів, які найбільш відповідають досягненню цілей.

2. Актуальною задачею економічної думки є створення теорії пріоритетності, в основі якої лежить відповідний соціально-економічний закон пріоритетності. Без такої теорії та відповідної практики законодавці та виконавці (Верховна Рада, Кабінет Міністрів, регіональні органи управління, керівники підприємств) будуть постійно і далі, як вже 20 років, натикатися на передбачені проблеми і метатись з однієї сторони в іншу.

3. Особливу увагу в реалізації політики пріоритетності необхідно звернути на розрахунки розмірів пріоритетів та факторів, за рахунок яких вони будуть досягатись, а також наслідки саме такого варіанту рішення, що фактично не робиться в практиці управління, особливо на вищих рівнях.

УДК 005.332.4:61

КАВЕРІНА А.

Наук. керівник: БІЛЮК А.В. к. держ. упр.

м. Запоріжжя

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Конкурентоспроможність підприємств є основою конкурентоспроможності національної економіки кожної країни, тому ця проблема повинна постійно перебувати в полі зору органів державного управління. Роль держави в цьому є дуже важливою. Конкурентоспроможність суб'єктів господарювання все більше залежить не лише від підприємливості власників і продуктивності працівників, але також і від функціонування територіальних суспільно-господарських систем та їх здатності до формування сучасних дієвих структур, які результативно використовують наявну в регіоні сукупність чинників виробництва [5].

Фармацевтичний ринок є потужним промисловим сектором і відноситься до однієї з найбільш прибуткових галузей економіки як в світі так і в Україні.

Реальність сучасного фармацевтичного ринку України така, практично всі провідні фармацевтичні компанії України, які виробляють до 80% вітчизняних ліків, знаходяться у приватній власності. Практично кожна з них в змозі виробляти всі відомі, в світовій клінічній практиці, лікарські форми із застосуванням новітніх технологій, забезпечити випуск необхідних об'ємів виробництва для покриття потреб України і при цьому забезпечити високу якість ліків. Але сьогодні на ринку із зареєстрованих лікарських засобів 34 % – препарати українського виробництва, інші – іноземного. У вартісному вираженні близько 70 % ринку займають імпортні препарати, 30 % – вітчизняні. Потрібно зазначити те, що "правила гри", які діють у фармацевтичній галузі сьогодні, загрожують безпеці людей, йдеться про поширення на нашому фармацевтичному ринку фальсифікатів, медичних препаратів низької якості, стрімке зростання імпорту лікарських засобів, значно відстає виробництво власних ліків, не є винятком факт зволікання з їх реєстрацією, тоді як перед імпортною продукцією "засвічується зелене світло".

Таким чином, на сьогоднішній день, Україна володіючи колосальним потенціалом сучасної фармацевтичної індустрії, використовує його лише на 20–25%. При цьому, діюча система ринкових відносин у фармацевтичному секторі не дає можливості вітчизняним підприємствам реалізувати свій потенціал в питанні забезпечення якості вітчизняних лікарських засобів [3].

Беручи до уваги надані об'єктивні фактори, вважаємо доцільним подальший розвиток фармацевтич-

ної галузі шляхом ліквідації залежності України від імпортованих препаратів, в першу чергу, сумнівної якості і походження.

Для цього, на нашу думку, необхідно здійснити декілько важливих кроки:

- Реорганізація Державного Експертного центру Міністерства охорони здоров'я з ціллю налагодження функціонування центру у відповідності з постановою Уряду щодо порядку реєстрації лікарських засобів в Україні, положення якого практично гармонізовані з європейськими нормами.
- Створення і практичне впровадження реєстру торгових найменувань медикаментів, дозволених в клінічній практиці у медичних закладах системи Міністерства охорони здоров'я. Цей реєстр повинен створюватись шляхом селекції препаратів гарантованої якості з числа зареєстрованих.

Саме ці стартові заходи дозволять перейти до комплексної та широкомасштабної модернізації вітчизняної фармацевтичної галузі. При цьому реалізація цих заходів Міністерством охорони здоров'я України – це складний процес, так як для їх реалізації необхідно залучити цілий ряд міністерств та відомств, не підлеглих МОЗ України. Однак, ці зміни дозволять створити здорове конкурентне середовище по факту можливості присутності на фармацевтичному ринку тільки тих іноземних виробників, препарати яких застосовуються в доказовій медицині розвинутих країн, закрити доступ до вітчизняних споживачів лікарських засобів сумнівної походження і якості, сформувати номенклатуру фармацевтичного ринку виключно із необхідності досягнення результативного лікування, виключити значні видатки з державного бюджету із-за необхідності ліквідації наслідків побічних дій в результаті невиправданого призначення лікарями препаратів сумнівної походження при їхній матеріальній захищеності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коломієць І.Ф. Підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства в системі факторів інтернаціоналізації / І.Ф. Коломієць // Конкуренція. – 2007. – № 3. – С. 16-26.
2. Мех О.А. Проблеми фінансування науки у фармацевтичній галузі України / О.А. Мех // Проблеми науки. – 2002. – №4. – С.19-24.
3. Перегудова Л. Н. Індикатори майбутнього / Л. Н. Перегудова // Фармацевтичний вісник. – 2010. – № 31. – С. 31.
4. Трофімова Е. О. Аналіз дистрибуції зарубіжних фармацевтичних препаратів до України / Е. О. Трофімова // Аптека. – 2011. – С. 4-6.
5. Харченко Т.Б. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств як засіб ринкового реформування економіки / Т.Б. Харченко // АПЕ. – 2003. – № 2. – С. 70-73.

УДК 331.108.26

КАРДАШ В.

Наук. керівник: АКСУРИНА Ю.М., к.е.н.

м. Запоріжжя

НЕОБХІДНІСТЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВ

Управління персоналом підприємства – багатогранний і виключно складний процес, що має специфічні особливості та закономірності. Проблематика цього питання полягає в таких аспектах: відсутність орієнтації на перспективу, підвищена інтенсивність праці, надмірне перевантаження вищого керівництва, несвочасна зміна головних задач управління при зміні внутрішньої та зовнішньої економічної обстановки, вибору ефективного стилю керівництва тощо.

Проблеми вдосконалення управління персоналом підприємства завжди знаходились у центрі уваги вітчизняних та закордонних науковців та спеціалістів.

Виділяємо шляхи вдосконалення системи управління персоналом:

по-перше, проводити ефективну соціальну політику та політику оплати праці – матеріальні стимули, які організація пропонує своїм працівникам: встановлення тарифної сітки, вручення подарунків у зв'язку зі святами тощо.

Необхідно використовувати в управлінні соціально-психологічні методи менеджменту, тобто способи впливу на колектив працівників, які базуються на соціології і загальної психології в управлінні виробництвом.

Можна запропонувати такі рекомендації щодо забезпечення стратегічних підходів у сфері управління персоналом: створення гнучкої організаційної структури організації, ліквідація зайвих підрозділів, часткове звільнення співробітників за рахунок перерозподілу обов'язків; розробка та послідовна реалізація концепції антикризового управління персоналом; впровадження методів кадрового маркетингу, що дозволяє підвищити якість кадрової селекції у процесі наймання персоналу; щорічна атестація, аудит персоналу; модернізація культури управління; діагностика та аналіз кризових явищ в системі управління персоналом; систематичний перегляд положень про підрозділи, посадових інструкцій та інших регламентуючих діяльність персоналу документів з метою їх удосконалення; розробка системи заходів щодо заохочення робітників з урахуванням їх орієнтації та впливу на кінцеві показники роботи організації.

Для збереження конкурентоспроможності підприємства в умовах кризи економіки необхідно разом з управлінням технологією виробництва – ефективно управляти наявними кадрами, а також у разі потреби отримувати відповідне число працівників з належним рівнем кваліфікації. Однієї з основних пере-

думов до конкурентоспроможності підприємства в складних економічних умовах є прогресивні методи управління людським потенціалом.

Виходячи з цього слід переглянути ті, що існують і розробити нові моделі розвитку й використання людських ресурсів, які були б адекватні стану регресивного розвитку сучасної економіки і гармонійно вписувалися в систему моделей механізму стратегічного управління.

Процес управління трудовою діяльністю є елементом загальної стратегії підприємства і необхідний для того, щоб упорядкувати процедуру виконання виробничих функцій кожним працівником, об'єднати в єдине ціле питання стратегічного управління і оперативної роботи на рівні конкретного виконавця. Ці цілі витікають із стратегічного плану підприємства. Іншими словами система управління персоналом направлена на встановлення зв'язку між стратегіями, індивідуальними цілями і критеріями ефективності праці на всіх рівнях ієрархії виробництва.

УДК 65.012

КОДАК Н.Л.

м. Ніжин

МЕТОДИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ

Одним з найбільш актуальних завдань сучасного розвитку економіки України є створення умов ефективного і динамічного переходу до ринкових відносин. При цьому дуже важливою є реорганізація надмірної концентрації і монополізації виробництва, удосконалюванням організаційних і структурних відносин, перегляд застарілих командних економічних зв'язків і методів керування. У цих умовах особливої гостроти набуває необхідність розвитку підприємницької активності, діяльність підприємств і організацій, спрямованих на споживача, і кінцевий результат – прибуток. Практичне розв'язання проблем, пов'язаних з необхідністю забезпечення нормальної роботи підприємства, не тільки сьогодні, але й у перспективі, залежить від ступеня освоєння методології і методів стратегічного керування. Поняття "стратегія" в галузі управління підприємством як соціально-економічною системою має на увазі довгостроковий комплексний план дій з керівництва відповідним колективом, спрямований на досягнення місії організації.

Стратегічне планування є однією з основних функцій стратегічного управління. Воно являє собою процес прийняття управлінських рішень щодо стратегічного передбачення (формування стратегій), розподілу ресурсів, адаптації компанії до зовнішнього середовища, внутрішньої організації. Сучасний темп зміни і збільшення знань є настільки великим, що стратегіч-

не планування являється єдиним засобом формального прогнозування майбутніх проблем і можливостей. Воно забезпечує вищому керівництву засіб створення плану на тривалий термін. Стратегічне планування дає також основу для ухвалення рішення. Знання того, чого організація хоче досягти, допомагає уточнити найбільше підходящі шляхи дій. Формальне планування сприяє зниженню ризику при ухваленні рішення. Приймаючи обґрунтовані і систематизовані планові рішення, керівництво знижує ризик прийняття неправильного рішення через помилкову або недостовірну інформацію про можливості підприємства або про зовнішню ситуацію. Планування завжди орієнтується на дані минулого, але прагне визначити і контролювати розвиток підприємства в перспективі. Тому надійність планування залежить від точності фактичних показників минулого.

Планування – це процес визначення цілей підприємства, які воно передбачає досягти за певний період, а також способів досягнення поставлених цілей. Строк планування охоплює постановку організаційних цілей, розробку загальної стратегії досягнення таких цілей і розвиток загальної ієрархії планів інтегрування та координації діяльності. Отже, планування стосується цілей (того, що потрібно зробити), а також засобів (того, як це потрібно зробити). Мета планування – це кінцевий стан, якого підприємство прагне досягти в певний момент у майбутньому. Планування є процесом прийняття управлінських рішень відносно стратегічного передбачення, розподілу ресурсів, адаптації підприємства до зовнішнього середовища, внутрішньої організації. Роль планування в діяльності підприємства не викликає сумніву, оскільки воно підвищує рівень організованості роботи і знижує ризики отримання негативних результатів. Для того щоб планування було ефективним, воно повинно ґрунтуватись на принципах і методах наукового характеру. Метод планування – це сукупність прийомів і способів вивчення економічних процесів і розробки планових завдань стратегії підприємства.

Планування діяльності підприємства здійснюється за допомогою різних методів: ресурсний метод планування базується на врахуванні ринкових умов господарювання та наявних ресурсів, застосовується при монопольному становищі підприємства або при слабо розвинутій; цільовий метод базується на визначенні потреб ринку в тих чи інших видах товарів, змін споживчого попиту насичення на товари і послуги, використовується в умовах конкурентної боротьби між підприємствами; метод екстраполяції на основі динаміки показників в минулому, розробляються припущення, що темпи і пропорції, досягнуті на момент розробки плану будуть збережені в майбутньому. Цей метод використовується на підприємствах, які мають стабільні показники діяльності; інтерполятивний метод передбачає зворотній рух – від встановленої мети та відповідного кінцевого значення планових показ-

ників з обчисленням проміжних їх величин. Використовується на підприємствах, які мають стабільні показники діяльності; спробно-статистичний метод передбачає використання фактичних статистичних даних за попередні роки, середніх величин при встановленні планових показників. Так як інтерполятивний метод, спробно-статистичний метод використовується на підприємствах, які мають стабільні показники діяльності; чинниковий метод – планові значення показників визначають на основі розрахунків впливу найважливіших чинників, що обумовлюють зміни цих показників. Застосовується при плануванні ефективності виробництва (визначенні можливих темпів зростання продуктивності праці, зниження витрат, підвищення рентабельності); нормативний метод – планові показники розраховуються на основі прогресивних норм використання ресурсів із врахуванням їх змін в результаті впровадження організаційно-технічних заходів у плановому періоді (норми витрат паливно-енергетичних ресурсів, норми амортизаційних відрахувань, норми забезпечення малоцінними і швидкозношуваними предметами, норми виробітку, норми обслуговування і т. д.). Використовується на нормованих ділянках підприємства; балансовий метод забезпечує узгодженість при плануванні потреб із необхідними ресурсами для їх задоволення. Метод використовується при розробці балансів для різних видів ресурсів (матеріальні, трудові, фінансові); матричний метод являє собою побудову моделей взаємозв'язків між виробничими підрозділами та показниками. Використовується при плануванні багатofакторних.

Методи планування можна класифікувати таким чином: вихідна позиція для розробки плану; принципи визначення планових показників; спосіб розрахунку планових показників; узгодженість ресурсів і потреб.

При виборі методів планування необхідно враховувати певні вимоги до них. Методи планування повинні: по-перше, бути адекватними зовнішнім умовам господарювання, особливостям різних етапів процесу становлення та розвитку ринкових відносин; по-друге, найбільш повно враховувати профіль діяльності об'єкта планування та різноманітність в засобах та шляхах досягнення основної підприємницької мети – збільшення прибутку; по-третє, відрізнятися в залежності від виду розроблюваного плану.

Стратегічне планування являє собою набір дій і рішень керівництва підприємства, які ведуть до розробки специфічних стратегій, призначених для того, щоб допомогти організації підтвердити свою місію й досягти своїх цілей. З огляду на багатоплановий характер діяльності кожне підприємство має формувати власну стратегію або набір стратегій. Стратегічне планування товарних асортиментів повинно бути в центрі уваги керівництва сучасним підприємством. При цьому необхідно використати такі новітні підходи й технології, як орієнтація на бізнес-процеси, логістичний підхід до управління матеріальними пото-

ками, розвиток інформаційного забезпечення прийняття рішень. Надійність стратегічного планування діяльності підприємства залежить від своєчасного впровадження безперервної інформаційної підтримки життєвого циклу виробів. Для узгодження всієї сукупності заходів, пов'язаних з виготовленням продукції на підприємстві, необхідно забезпечувати інтеграцію даних за елементами життєвого циклу виробу, за структурними підрозділами з урахуванням їх ієрархії, починаючи від групи підприємств, що становлять корпорацію, до окремо взятих центрів відповідальності за видами продукції, що випускається, у тому числі за кожною серією або за індивідуалізованими бізнес-процесами, за видами витрат ресурсів (фінансових, матеріальних тощо) на той чи інший вид діяльності або ж на виробництво виробу, виконання замовлення.

УДК 338.242:005

КУШНІР О.М.
м. Ніжин

РОЗРОБКА АНТИКРИЗОВИХ СТРАТЕГІЙ

Антикризове управління підприємством, віддзеркалюючи професійні знання, уміння і навички менеджера антикризового управління, поступово перетворюється в самостійну галузь науки, що має власну структуру знань, практичний досвід і методологію. Одночасно відмічаємо як брак таких знань, так і недостатність практичного досвіду, а також стійкий дефіцит наукової, учбово-методичної і довідкової літератури в галузі антикризового управління.

Актуальність дослідження зумовлена структурними зрушеннями в економіці, а саме: нестабільністю зовнішнього середовища, розривом налагоджених виробничих та коопераційних зв'язків, зміною форм власності і реструктуризацією підприємств, що вимагає на разі перегляду вироблених стереотипів управлінського мислення і переходу до нових форм і методів системи управління.

Метою дослідження є розкриття сутності антикризового управління, визначення ролі антикризового менеджменту в розвитку бізнесу, його методів, принципів і функцій, виявлення симптомів настання кризи та розкриття процесу її подолання, а також мінімізації її наслідків.

Управління в кризовій ситуації можна визначити як процес роботи під тиском обставин таким чином, що дозволить керівникам аналізувати, планувати, організувати, направляти і контролювати ряд взаємозалежних операцій при прийнятті швидких і раціональних рішень з невідкладних проблем, що виникли перед суб'єктом.

В сучасних умовах для ефективного функціонування підприємство розглядається як відкрита соціально-економічна система, яка:

по-перше, є відокремленою в результаті суспільного поділу праці складовою частиною виробничого чи господарського процесу;

по-друге, здатна самостійно або у взаємодії з іншими системами задовольнити ті чи інші потреби потенційних споживачів за допомогою виготовлення та реалізації товарів, виконання робіт чи надання послуг;

по-третє, керується не лише на основі внутрішніх, але й зважаючи на зовнішні фактори.

Причини виникнення кризи (кризових ситуацій) в діяльності підприємства можуть бути зовнішніми (екзогенними) і внутрішніми (ендогенними). При цьому перші пов'язані з тенденцією і стратегією макроекономічного і соціального розвитку, політичною ситуацією в країні, а другі – з особливостями функціонування та розвитку організаційно-економічного механізму підприємства в ринкових умовах господарювання.

Враховуючи глобальне значення прояву кризових явищ на підприємстві, необхідно зазначити що саме тому поняття "кризи" було об'єктом наукового дослідження.

Поняття "криза" – має багато змістових відтінків інтерпретацій та сутнісних характеристик. У сучасному розумінні криза на рівні підприємства – це форма порушення параметрів життєздатності підприємства, яка проявляє себе протягом певного періоду, характеризується закономірністю та циклічністю виникнення на різних етапах життєвого циклу підприємства, обумовлюється накопиченням протиріч у межах господарської системи та в перебігу її взаємодії з зовнішнім оточенням, має певні наслідки (частіше – негативні) для можливостей його функціонування та розвитку.

Об'єктивний характер виникнення кризових явищ в діяльності підприємств робить актуальними розробку дій підприємств за для подолання виникнення кризи. Це обумовлює формування особливої складової сучасного менеджменту підприємств яка отримала назву антикризове управління.

Головна мета антикризового управління – розроблення найменш ризикових управлінських рішень, які б дозволили досягти запланованих результатів господарювання з мінімумом додаткових коштів і при мінімальних негативних соціально-економічних наслідках.

Головним в організації процесу антикризового управління є дотримання принципів:

- стратегічності (цілеспрямованості) – антикризове управління не може бути ефективним, якщо воно здійснюється без певної мети або чітких завдань, коли відсутня антикризова стратегія управління;
- послідовності розв'язання проблем – у перебігу антикризового управління необхідно ранжувати завдання та проблеми за ступенем їх

важливості для досягнення кінцевої мети, враховуючи їхній вплив на розв'язання подальших завдань та швидкість антикризових перетворень;

- своєчасності прийняття управлінських рішень, реалізація якого потребує постійного моніторингу стану господарської системи, раннього виявлення ознак кризового стану, швидкого реагування на них відповідними антикризовими заходами;
- гнучкості, маневреності, пристосування до швидких змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємства;
- оцінки позитивних та негативних наслідків рішень, що приймаються, врахування їхнього впливу на життєдіяльність підприємства в короткостроковому та довгостроковому періодах.

Вихід з кризи українських підприємств пов'язаний з усуненням причин, що викликали його, а сам процес планування цього виходу можна назвати стратегією (антикризове стратегічне планування) і тактикою (оперативне планування) антикризового управління.

Підприємство має успіх тільки в тому випадку, якщо перебуває в стані послідовного і неухильного розвитку. Тому повноцінна стратегія антикризового управління – це стратегія творення, захоплення і утримання певної ринкової ніші, стратегія конкурентної переваги в довгостроковій перспективі.

Стратегія – це принцип ефективної адаптації до змін навколишнього середовища. Зовнішні умови навколишнього середовища змінюються швидко, тому дуже важливо отримання оперативного зворотнього зв'язку із зовнішнім світом у вигляді показників, що характеризували б майбутнє – наприклад, показників зростання частки ринку, зростання задоволеності покупців. А вже попередній виклик вплив набагато ефективніше, ніж вплив щодо усунення наслідків.

Тактичними (оперативними) заходами з виходу з економічної кризи можуть бути скорочення витрат, закриття підрозділів, скорочення персоналу, зменшення обсягів виробництва і збуту, активні маркетингові дослідження, підвищення цін на продукцію, використання внутрішніх резервів, модернізація, встановлення поточних збитків, виявлення внутрішніх резервів, залучення фахівців, отримання кредитів, зміцнення дисципліни.

Стратегічне й оперативне планування взаємозалежні і займатися одним у відриві від іншого неможливо. Тактичне планування повинне здійснюватися в рамках обраних стратегій. Здійснення оперативних заходів щодо виходу з економічної кризи у відриві від стратегічних цілей може короткочасно поліпшити фінансове становище, але не усуне глибинні причини кризових явищ.

Найважливіша мета антикризової програми – стійкість роботи підприємства, що проявляється не тільки в досягненні необхідних показників платоспроможності та прибутковості, але і в підтримці їхнього рівня, що запобігає повторній кризі.

Фактичним результатом реалізації антикризової програми підприємства є постановка процесу регулярного управління. Для керівника це означає можливість прогнозувати ситуацію, відслідковувати поточну діяльність та впливати на неї у той момент, коли це необхідно. Основою регулярного управління на підприємстві є планування, що включає постійний контроль та коригування планів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сколотный Ю. Анатоий Гальчинский: вылечить экономику можно только на либеральной основе. // Зеркало недели. – №6 – 7 (786 – 787) 2010. – с.7.
2. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: Монографія – 2-ге вид. – К.: КНЕУ, 2006. – 268 с.
3. Тюріна Н.М., Карвацка Н.С. теоретичні та практичні аспекти здійснення ефективної санації // вісник Хмельницького національного університету. – 2008. – №3. Т. 1(109). – с. 416.

УДК 005.32:331.101

МАЛА С.І., к.е.н.
м. Київ

ЩОДО СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАТОРІВ ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

В розвинутих країнах творчий потенціал співробітників використовується, зазвичай, за допомогою раціоналізаторського руху, який перетворився в могутній фактор підвищення конкурентоздатності як національного господарства в цілому, так і окремих суб'єктів господарювання. Так, в Німеччині протягом останніх десяти років щорічний ефект від використання пропозицій співробітників фірм складав в середньому більш ніж півмільярда доларів. Ось чому вкрай важливо виявляти та стимулювати творчу активність персоналу. Одним з перших піонерів раціоналізаторського руху була компанія Генрі Форда. Він встановив на своєму автомобільному заводі яскраві червоні урни, куди кожен працівник, незалежно від освіти і посади, міг кинути свою пропозицію любого змісту керівництву заводу і отримати один долар за ідею.

В сучасних умовах існують різноманітні організаційні механізми збору і використання раціоналізаторських пропозицій співробітників. Так, на більшості підприємств промислово розвинутих країн встановлені урни подібні "фордовським" для збору пропозицій співробітників. На фірмі "Тойота" взагалі ведеться щомісячний облік пропозицій, які розглядаються на різних рівнях в залежності від їхньої цінності. Результати розгляду обов'язково публікуються в газеті фірми. Якщо ідея відхиляється, її автор отримує листа з вмотивованою відмовою. Всесвітньо відомою стала

японська система збору і використання творчого потенціалу співробітників на основі так званих "гуртків якості", коли працівники об'єднуються в неформальні творчі бригади для дискусії і пошуку вирішення основних проблем, які виникли на виробництві. В Японії успіхи в раціоналізаторстві ціняться не менше, ніж в політиці, науці, спорті, мистецтві. "Зірок" раціоналізаторства знає вся країна, вони постійно в центрі суспільної уваги.

Потрібно відмітити, що в останні десятиліття в організаційних механізмах стимулювання і використання творчої активності співробітників в західних фірмах відбуваються суттєві трансформації, які можна звести до наступних. По-перше, сучасний менеджмент звертає все більше уваги на конкретного працівника і його інтелектуально-інноваційний потенціал. Хоча при цьому не забуває і про традиційні засоби забезпечення конкурентоспроможності. Основним його завданням стає розробка організаційних принципів і механізмів всілякого стимулювання інноваційного потенціалу фірми через активізацію творчого потенціалу кожного працівника з наступним впровадженням інновацій в практику господарювання. Для цього використовується цілий комплекс як традиційних ("гуртки якості"), так і нових організаційних методів, які самі по собі також є інноваціями. Перш за все необхідно відмітити, що для працівників-новаторів створюється така внутрішня атмосфера в колективі, в якій суттєвим чином підвищується їхній рівень свободи у вирішенні творчих задач. Зокрема, їм надаються додаткові права у вирішенні виробничих питань, в розпорядженні матеріальними, фінансовими і трудовими ресурсами, певними напрямками діяльності.

По-друге, в багатьох компаніях стала адміністративна централізація управління в значній мірі замінюється або доповнюється м'яким інноваційним стилем. Цей стиль, в першу чергу, характеризується стимулюванням робітників і неформальними контактами між співробітниками "по горизонталі", що дає змогу продукувати нестандартні ідеї. При традиційній системі організації управління діяльність того чи іншого співробітника, а отже і його контакти, жорстко регламентовані посадовими інструкціями. Інноваційний стиль організації управління сприяє диверсифікації розповсюдження інформації, тобто включенню в списки розсилки інформації співробітників, яких вона, напевно, не стосується. Він також визначає диверсифікацію джерел фінансування інноваційних проектів. Це означає, що інноватор може звернутися за підтримкою проекту не тільки до керівництва свого підрозділу, а й в інші підрозділи фірми. При чому для стимулювання неформального спілкування застосовуються іноді достатньо оригінальні і нетрадиційні організаційні новації.

По-третє, важливе значення для стимулювання інноваційного потенціалу фірми має також заохочення експериментаторства. У передових фірмах створюю-

ються невеличкі новаторські групи. Крім того, що вони мають значний комерційний зиск, вони також дають можливість інноваторам реалізувати свій творчий потенціал. Раніше експериментаторство існувало, зазвичай, в різного роду науково-дослідних установах і в дослідницьких секторах великих корпорацій. Зараз ситуація докорінним способом змінилася – експериментаторство стає важливим і в багатьох випадках не обов'язковим елементом внутрішньо фірмової і внутрішньо корпоративної сфери. До нього залучається все більша частина співробітників фірм. Тому не випадково, що одним із перспективних організаційно-економічних механізмів інноваційного процесу, який останнім часом широко застосовується на макрорівні, є внутрішні венчури.

По-четверте, необхідно враховувати, що вся комерційна діяльність пов'язана з ризиком. А в інноваційній діяльності комерційний ризик завжди поєднується з інноваційним. На початку інноваційного проекту далеко не завжди можна передбачити, до яких результатів він призведе. Тому вкрай важливо демонструвати терпимість до проектів, які потерпіли "об'єктивну" невдачу, тобто невдачу не по вині розробників, а в зв'язку з об'єктивними причинами. Передові корпорації починають все більше усвідомлювати для себе цю закономірність.

На українських підприємствах склалася дещо інша ситуація зі створенням і використанням пропозицій співробітників (системою раціоналізаторства). У 1980-х роках в Україні було більше одного мільйону винахідників та раціоналізаторів. Щорічно подавалося 32-28 тис. заявок на винаходи. На сьогоднішній день ситуація в сфері раціоналізаторства кардинально змінилася: щорічно подається в Державний комітет інтелектуальної власності України лише близько 10 тис. заявок на винаходи, спостерігається скорочення питомої ваги використання раціоналізаторських пропозицій в індустріальному секторі економіки, за 2000–2010 рр. в сільському господарстві питома вага винаходів зменшилася на 2,7 відсоткових пункти. В цілому і по секторах економіки структура використання раціоналізаторських пропозицій є несприятливою, зменшується інноваційна основа для розвитку індустріального сектору економіки, що ставить завдан-

ня пошуку сприятливих умов для відродження раціоналізаторського руху в Україні.

Проаналізувавши стан сільського господарства Київського регіону, досконально вивчивши процеси, які характерні для даної галузі виробництва, нами запропонована схема оцінки раціоналізаторських пропозицій керівників, професіоналів, фахівців та технічних службовців сільськогосподарських підприємств. Поняття "раціоналізаторська пропозиція" оцінюється рядом критеріїв, пропозиції повинні мати конструктивний зміст і відрізнятися для підприємства новизною. Не розглядаються пропозиції виключно індивідуального змісту, які не пов'язані з діяльністю підприємства.

Всі раціоналізаторські пропозиції можна умовно поділити на три групи:

- пропозиції по удосконаленню роботи підприємства в цілому, в цю групу відносяться ідеї, що сприяють розвитку підприємства (введення нового устаткування, впровадження прогресивної маловідходної та ресурсозберігаючої технології, поліпшення технологічного та організаційного оснащення), діапазон питань дуже широкий, навіть питання розвитку соціальної сфери (організація дозвілля);
- пропозиції по підвищенню якості продукції, яку вирощує підприємство, механізація та автоматизація виробничих процесів, удосконалення організації робочих місць, їх раціоналізація;
- пропозиції по освоєнню і вирощуванню нових видів продукції, використання нових видів матеріалів, сировини, палива.

Раціоналізаторські розробки та ідеї оцінюються створеною на підприємстві експертною комісією. В залежності від складності пропозиції оцінка здійснюється на різних рівнях управління. Пропозиції першої групи, якщо вони знаходяться в компетенції керівників вищої ланки, розглядаються комісією по ініціативним пропозиціям центрального апарату підприємства. Інші, які відносяться до цієї ж групи, передаються в експертні комісії відділів або керівникам структурних підрозділів. Використовуючи схему оцінювання раціоналізаторських пропозицій (табл. 1), експерти визначають її цінність.

Таблиця 1

*Схема оцінювання раціоналізаторських пропозицій в сільськогосподарському виробництві, бал**

Критерій оцінки	Шкала ранжування			
	Найбільша (50-36)	Висока (35-21)	Невисока (20-11)	Мінімальна (10-0)
Умови впровадження пропозиції	Може бути впроваджено в найкоротші терміни (10-9)	Потребує попередньої підготовки (8-6)	Потребує доопрацювання (5-4)	Потребує подальшого обговорення (3-0)
Новизна пропозиції	Оригінальна ідея (20-16)	Нова ідея (15-11)	Частково запозичена ідея (10-6)	Відсутня новизна (5-0)
Витрати праці ініціатора пропозиції	Максимально великі (20-16)	Значні (15-11)	Невеликі (10-6)	Незначні (5-0)

*Складено автором

Найбільшу значимість для підприємств сільського господарства має критерій очікуваної ефективності виробництва. Бали, які даються за ефективність, можуть досягати половини всієї можливої суми (50 зі 100). Менш вагомим критерієм оцінки пропозиції є її новизна в порівнянні з вже існуючим стороннім досвідом, максимальна оцінка в цьому випадку складає тільки 20 балів. Такою ж кількістю балів оцінюється трудомісткість розробки пропозиції, при цьому враховується величина витрат часу, матеріальних засобів раціоналізатора, складність його ідеї. В деяких випадках пропозиція не може бути впроваджено відразу без вирішення супутніх проблем. Вплив цього фактору також враховується при експертній оцінці, хоча його вага невелика і складає всього 10 %.

Друга група пропозицій, які зачіпають проблеми підвищення якості продукції, розглядається експертною групою вже не за чотирима критеріями, а за трьома. Критерій ефективності замінюють оцінкою потенційного попиту на новий вид продукції, виключається критерій трудомісткості розробки пропозиції. Більшу питому вагу (30 %) порівняно з попереднім варіантом займає новизна пропозиції, а також умови її швидкого впровадження.

Розробка нових зразків продукції (третья група пропозицій) вивчається підрозділами, в яких пропонується вирощувати відповідну продукцію. Дані пропозиції, як правило, мають незавершений характер і потребують професійного доопрацювання. Але незважаючи на дані недоліки і з метою стимулювання принципово нових пропозицій, головним критерієм в методиці оцінки є їх новизна. Вага інших оцінок – ефективності, попиту, умов впровадження – в два рази нижча.

Рішення по раціоналізаторським пропозиціям приймається в чітко визначені терміни. Так, пропозиції, які надходять у центральний апарат підприємства з первинних підрозділів, розглядаються протягом трьох місяців, а пропозиції, які запроваджуються на рівні підрозділу, розглядаються в місячний термін. Якщо встановлені строки не виконуються, раціоналізатор отримує письмову відповідь про причину затримки рішення.

Після завершення експертної оцінки частина пропозицій, в залежності від отриманої суми балів, визначається придатною до впровадження. Раціоналізатори преміюються підрозділами, в яких впроваджують їхні ініціативні пропозиції. Авторам інших ідей, які не можуть дати економічного ефекту, також нараховуються незначні премії.

Можливі також інші види стимулювання за активну участь в інноваційних розробках. Так, кількість наданих працівником раціоналізаторських пропозицій враховується при просуванні по службових щаблях. Окремі працівники, ініціативні групи і цілі відділи, які мають за рік найвищі показники роботи в раціоналізаторській галузі, преміюються додатково. Поряд з матеріальним стимулюванням ініціаторів важливо також засобами морального стимулювання відзначати дану

категорію працівників. Найбільш вдалою формою такого стимулювання може бути організація конкурсів, наприклад, за кращу пропозицію місяця, кварталу, року. Підрозділ, який надав найбільшу кількість пропозицій або найкращу пропозицію, отримує перехідний приз, що для наочності демонструється на стендах, плакатах, тощо. Наочність, прозорість, відкритість результатів таких конкурсів має на меті не тільки стимулювати раціоналізаторів, а й популяризувати досягнення переможців серед працівників підприємства, залучати до інноваційної діяльності все більше новачків.

УДК 005:658.012.32

НІКІТИНА О.

Наук. керівник: ІГНАТОВ Л.М., к.е.н.

м. Вінниця

БАЛАНС ПОВНОВАЖЕНЬ І ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ВАЖЛИВИЙ ПРИНЦИП МЕНЕДЖМЕНТУ

Постійні зміни, стрімкий та неоднозначний розвиток сучасного суспільства, що продиктований наростанням та безумовним загостренням протиріч, які породжує сучасна епоха викликає дефіцит балансу повноважень і відповідальності, що також спонукає до розгляду цієї проблеми та переоцінки рівня пріоритетів між двома частинами цього важливого принципу. Актуальність дослідження даної проблеми обумовлена тим, що в межах цієї теми існує ціла низка невичерпаних і суперечливих аспектів.

Категорії "повноваження" та "відповідальність" є актуальними та певним чином універсальними. Методологічні проблеми цих категорій вивчали А.Файоль, Ф.Тейлор, Ж.Піаже, М.Т.Дригус, К.Муздубаєв та інші. Дослідженням дефініції "повноваження" займалися такі науковці як Пересулько В. І., Веснін, А.І.Пригожин та інші, але у їх дослідженнях відображаються тільки окремі аспекти даних категорій.

А. Файолю належить розробка 14 принципів адміністративного управління, які, на його думку, є універсальними для будь-якої організації. Ці принципи не втратили свого значення і в наш час. Повноваження та відповідальність, розглядаються Файолем як тандем, як дві складові одного принципу. Відтак, науковець стверджує, що кожному працівнику має бути делеговано повноваження, достатні для того, щоб нести відповідальність за виконання роботи. Повноваження та відповідальність.-ці категорії "тримають одна одну".

"Де надаються повноваження, там виникає і відповідальність". Аналіз показав, що на середньому та вищому рівнях є місце непоодиноким випадкам, коли баланс повноважень і відповідальності не на користь повноважень.

Тандему "повноваження – відповідальність" приділяється мало уваги в управлінні на практиці, про що свідчить відсутність або низький рівень відповідальності на всіх рівнях управління, та дефіцит балансу повноважень і відповідальності.

Відтак, недотримання даного принципу на практиці стає причиною кабальних для України газових угод, через які держава зазнає економічних збитків, що складають реальну загрозу національній безпеці країни. Так, перевищення повноважень, безвідповідальність високопосадовців і небажання нести відповідальність перед українським народом є причиною "затяжної системної кризи".

Зауважмо, що статті про відповідальність посадових осіб за зловживання службовим становищем, невиконання посадових обов'язків є у більшості країн світу. Соціологічні опитування показують, що на думку переконливої більшості населення України (69,3%) головна проблема державного управління полягає в тому, що люди "занадто багато говорять і мало працюють".

Аналіз сучасної ситуації в Україні дає можливість дійти висновку, що в умовах корупції на Україні налагодити тандем "повноваження-відповідальність" *неможливо*. Спочатку потрібно зменшити рівень корупції, тому що корумпована економіка (країна) не може бути відповідальною.

Дефіцит балансу повноважень і відповідальності, на наш погляд має місце в економіці країни тому, що незрозуміло хто у нас в державі за що відповідає, немає чіткого розмежування повноважень, відсутність механізму повноцінного контролю допускає певні зловживання наданими повноваженнями з боку самих органів найвищого керівництва. Загальновідомо, що безконтрольність у системі органів влади приводить до зниження ефективності діяльності, перевищення службових повноважень, втрати почуття відповідальності та порушення законності.

В сучасних умовах першочерговим завданням є пошук раціонального балансу

між повноваженнями та відповідальністю, оскільки владі доведеться відповідати за соціальну прірву, яка все розростається. Чим більше влади, тим більше відповідальності, а не навпаки. Відповідальність-не лише покарання, а й вагомий фактор управління та конкурентоспроможності продукції, послуг, підприємств, національної економіки країни.

Дослідження, проведені нами на прикладі вінницьких підприємств показали, що, як правило, якщо взаємодія між двома чи більше підрозділами не дає бажаного результату, може бути корисно дослідити рівні відповідальності та повноважень кожної з сторін. Відповідальність потрібно постійно коригувати відповідно із змінними потребами організації, і не варто опиратись на одні лиш письмові зафіксовані зобов'язання. Часто проблеми виникають через те, що у людини чи групи невідповідне відчуття того, за що вони відповідають і

працюють. Поведінка "точно за інструкцією" і хвороба "скільки платять, стільки зроблю" – класичні приклади нівелювання принципу повноваження і відповідальності на практиці управління українських підприємств. Ми переконані, що необхідно посилювати відповідальність на всіх рівнях управління. На наш погляд, в країні виникає нагальна потреба розмежування економічної та політичної відповідальності.

Отже, основними задачами керівників є дотримання та раціональне використання принципів менеджменту, зокрема тандему "ПОВНОВАЖЕННЯ-ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ" на практиці, правильно співвідносячи їх між собою, розглядаючи їх як цілісну систему.

Висновки:

1. На порядку денному-створення чіткої системи управління, яка сприятиме становленню відповідальної економіки в Україні, побудованої на базі двох компонентів важливого принципу менеджменту-повноваження та відповідальність.

2. Дійсна зрілість держави приходить із збільшенням відповідальності влади та встановленням балансу між повноваженнями та відповідальністю.

3. В Україні необхідно створити ефективну систему притягнення суб'єктів державного управління до відповідальності. На наш погляд, доцільним є прийняття спеціального Закону України "Про відповідальність в управлінні...", в якому передбачалося б виокремлення межі відповідальності вищих посадових осіб та інститутів влади за прорахунки в політиці, за некомпетентні дії і збитки за них державі, види відповідальності, покарання за бездіяльність та хабарництво, міра покарання не тільки в рамках КПК.

4. Вкрай актуальним є удосконалення організаційної структури органів влади, метою якого є чітке встановлення завдань діяльності, розмежування функцій і повноважень та, як наслідок, усунення дублювання у діяльності органів влади різних рівнів та підпорядкування.

Потребу надалі досліджувати питання тандему "повноваження-відповідальність" та встановлення між ними балансу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія. – К.: НІСД. 2007. – 768 с.
2. Козаков В.М. Соціально-ціннісні засади державного управління в Україні: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2007. – 284 с. К 59
3. Цветков В. В. Демократія – Управління Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства [Текст]; монографія / В. В. Цветков, В. П. Горбатенко. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – С. 265.
4. Титаренко Е.Г. Границы активности и ответственности субъектов управления // Гуманітарний часопис. Збірник наукових праць. – Х.: ХАІ. – 2005. – №3. – С.45-50.
5. www.pravda.com.ua

УДК 331.101.38

НІКІТІНА О.

Наук. керівник: ІГНАТОВ Л.М., к.е.н.

м. Вінниця

СИСТЕМА МОТИВУВАННЯ ПРАЦІ В МЕНЕДЖМЕНТІ ТОВ "АВТОБУДСЕРВІС" ТА НАПРЯМКИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Однією з ознак успішного і конкурентоспроможного функціонування підприємства є сукупність методів і способів, які використовує керівництво для підвищення ефективності роботи персоналу організації. На сьогодні низькі показники оплати праці, непристосовані для максимальної реалізації трудового потенціалу робочі місця, неефективна законодавча система – все це стримує повну віддачу найманих працівників до високопродуктивної роботи. Людина, яка отримує мінімальну заробітну плату, не зацікавлена працювати заради добробуту й вигоди підприємства, що призводить не лише до втрат сучасного суспільного продукту, але й негативно позначається на динаміці економічного зростання країни і саме тому актуальність теми не викликає сумніву. В таких умовах, перед керівниками великих та малих підприємств стоїть гостра проблема створення єдиного науково обґрунтованого механізму, методів, способів мотивації праці персоналу, які б дали змогу зацікавити працівників виконували роботу якісно, продуктивно та конкурентоспроможно.

В умовах ринкової економіки України, є помітні перешкоди, які заважають руху вперед, негативно позначаються на стані економіки підприємства, держави загалом. Йдеться про негнучкість системи управління, яка важко долається, не адаптованість персоналу до мінливих умов господарювання, невміння враховувати вплив зовнішніх факторів, які створюють проблеми ефективного використання кадрового потенціалу підприємства. Також відмічено, що низький кваліфікаційний рівень персоналу є однією з основних причин слабкої конкурентоспроможності вироблених товарів і послуг. Ключовим чинником успіху у вирішенні цієї проблеми є мотивація високопродуктивної праці персоналу підприємства. В сучасних умовах в Україні на малих підприємствах необхідно увесь час удосконалювати кадрову роботу. Тобто, менеджер повинен виконувати такі функції, як планування, організація, мотивація, контроль.

За оцінками західних експертів, мотивований фахівець може підвищити ефективність своєї роботи на 40%. Однак різні помилки при розробці систем мотивації призводять до того, що зусилля і витрати на стимулювання співробітників не тільки не дають очікуваних результатів, але й погіршують ситуацію в компанії. Система стимулювання працівників є потужним фактором розвитку трудової активності, невід'ємною основою діяльності будь-якого підприємства. Щоб цей інструмент застосо-

вувався роботодавцями з максимальною ефективністю, необхідно мати чітке уявлення про механізми поведінки людей та формування мотивів до продуктивної праці. Для забезпечення такої мотивації необхідно знати інтереси людей та визначати їх потреби.

Мотивація трудової діяльності – це дієвий механізм в руках роботодавців, який може призвести до величезного успіху, або навпаки, до повного занепаду підприємства. Саме тому надзвичайно важливо визначити певні пріоритети ефективної та якісної праці; навчитись враховувати інтереси всіх підлеглих; акцентувати увагу на конкретних та вагомих проблемах; розробляти систему стимулів та заохочень продуктивної роботи; вислуховувати бажання та потреби співробітників; бути єдиною, цілісною командою згуртованого та задоволеного колективу.

Розрізняють матеріальну та нематеріальну мотивацію. Матеріальне стимулювання праці задовольняє, насамперед, первинні (фізіологічні) потреби працівників в їжі, одягу, житлі, навчанні, а також матеріалізовані психологічні: престижне авто, дорогий курорт, концерти відомих артистів та інше. До нематеріальних методів мотивації праці відносять: гнучкі робочі графіки, гуманізація праці, співучасть підлеглих, якість трудового життя, просування по

Вивчення досвіду управління системою мотивування праці в менеджменті ТОВ "Автобудсервіс" демонструє нам зв'язок між мотивацією та високопродуктивною роботою. ТОВ "Автобудсервіс" – це сучасне будівельне підприємство, що динамічно розвивається. За час свого існування ТОВ "Автобудсервіс" побудувала велику кількість об'єктів, більшість з яких – на замовлення постійних клієнтів, які цінують якість виконання робіт та професіоналізм команди ТОВ "Автобудсервіс". ТОВ "Автобудсервіс" має багатий досвід в будівництві АЗС, виробничих заводських площ, сучасних офісних і житлових приміщень, соціально-культурних комплексів, та інших об'єктів промислового та соціально-побутового призначення. Керівництво ТОВ "Автобудсервіс" у процесі управлінської діяльності використовує широкий спектр методів мотивації – від адміністративних і розпорядчих до соціально-психологічних. Аналіз показав, що керівництво ТОВ "Автобудсервіс" намагається **особливо увагу приділяти матеріальній вмотивованості працівників**, службі та інше.

При впровадженні конкретних методів мотивації на підприємстві, потрібно обов'язково враховувати фактор поділу всіх працівників на різні категорії, недопустимо застосування одних і тих же методів мотивації до всього персоналу. Крім того, необхідно більше уваги приділяти віковим характеристикам, освітньому рівню працівників, трудовому стажу. Відмічено, що ефективне управління виробничо-господарською діяльністю підприємств значною мірою залежить від використання вміло налагодженого мотиваційного механізму.

У ході дослідження нами було запропоновано два основні напрями вдосконалення організації матеріального стимулювання працівників на ТОВ "Автобудсервіс": використати гнучкі системи оплати праці та стимулювання; застосовувати на підприємстві бонусну систему оплати праці як основу соціальної безпеки та основний важіль високопродуктивної й ефективної праці.

На наш погляд, для запобігання плинності кадрів на підприємстві необхідно ввести ефективну систему матеріального стимулювання – систему бонусів і премій, що і було запропоновано нами. Формування здорового клімату в трудовому колективі на ТОВ "Автобудсервіс" буде впровадження за рахунок різних соціологічних і соціально-психологічних процедур, а також вдосконалення взаємовідносин на підприємстві. Кадровий відділ фірми повинен вдосконалити систему професійного просування працівників від некваліфікованої праці до більш творчої, що потребує певних знань та навичок.

В результаті запропонованих заходів по удосконаленню системи мотивації персоналу ТОВ "Автобудсервіс" та підвищення продуктивності праці, загальний розмір чистих доходів складе 3388,0 тис. грн., що вище за попередній період на 19,7% або на 557,3 тис. грн. В результаті збільшення доходів, з'явиться можливість підвищити розмір заробітної плати, що в кінцевому підсумку позитивно вплине на матеріальне заохочення працівників, їх зацікавленість у роботі, зниженню плинності кадрів. Економічний ефект буде мати позитивне значення, про що свідчить показник чистого прибутку, зріст якого запланований на 2012 р., його розмір складе 463,2 тис. грн., що вище 2011 р. на 441,6 тис. грн.

В умовах соціально-економічного стану в Україні неефективне використання людських ресурсів, від діяльності яких значною мірою залежить зростання вітчизняної економіки, підвищення добробуту та якості життя громадян, призводить до зниження продуктивності праці, відсутності відповідного прибутку, скорочення бюджету і ВВП. Ефективне використання трудового потенціалу вимагає належної організації праці – різновид стимулювання якості праці.

Мотивація – це довготерміновий вплив на працівників з метою зміни за заданими параметрами структури ціннісних орієнтацій та інтересів, формування відповідної мотиваційної системи і розвиток на цій основі трудового потенціалу. Мотивація трудової діяльності не може бути ефективною без використання нових форм і методів стимулювання персоналу. Мета стимулювання – не спонукати людину працювати, а зацікавити її працювати краще, продуктивніше, ніж це обумовлено трудовими відносинами.

При впровадженні конкретних методів мотивації на підприємстві, потрібно обов'язково враховувати фактор поділу всіх працівників на різні категорії, недо-

пустимо застосування одних і тих же методів мотивації до всього персоналу. Крім того, необхідно більше уваги приділяти віковим характеристикам, освітньому рівню працівників, трудовому стажу.

Отже, можна зробити висновок, що ефективне управління виробничо-господарською діяльністю підприємств значною мірою залежить від використання вміло налагодженого мотиваційного механізму. Дослідження означених та інших проблем мотивації праці, розробка рекомендацій науково-практичного значення і пропозицій щодо забезпечення ефективності мотивації найманого персоналу є найважливішими завданнями економічної науки на сьогоднішньому етапі розвитку як нашої країни, так і суспільства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богиня Д.П., Шевченко А. Ефективність праці в ринковій економіці // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 4. – С. 3-6
2. Гольда А.В. Роль мотивації у підвищенні ефективності використання трудового потенціалу // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010, № 11. – С. 76-80
3. Шилова В. І. Проблеми мотивації персоналу організації: теоретичні аспекти [Текст] / В. І. Шилова // Держава та регіони. Серія: Державне управління: науково-виробничий журнал. – 2011. – № 4. – С. 83-86.

УДК 658.5

ОМЕЛЬЧУК В.В.

Наук. керівник: ІГНАТОВ Л.М., к.е.н.

м. Вінниця

ХАРАКТЕРИСТИКА СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ ПРИНЦИПУ "ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ"

Серед сукупності проблем соціально-економічного розвитку України однією з головних є відповідь на питання: "Чому країна відстає в своєму розвитку не тільки від високорозвинених країн світу, але й від своїх "побратимів" по бувшому СРСР та соцтабору: Росії, Білорусії, Казахстану, Польщі, Чехії та інших? Наша відповідь така: "Головна причина довготермінової та системної кризи в Україні – це неефективне управління на всіх рівнях і особливо на найвищому рівні, в тому числі по причині безвідповідальності за результати управління".

Слід зразу відмітити, що порівняно з іншими принципами (дисципліна, єдиноначальність, винагорода персоналу і т.д.) принцип – "повноваження та відповідальність" не тільки слабо досліджений, але й, на наш погляд, ігнорується як в теорії, так і в практиці менеджменту. Практично відсутні фундаментальні наукові дослідження по цій темі, обмаль статей в періодичних

виданнях. Навіть у підручниках і навчальних посібниках даній проблемі не приділяється належної уваги.

Одним з перших, хто ввів принцип "повноваження та відповідальність" в науковий обірт був Файоль А., який серед 14 принципів управління поставив його на друге місце після "розподілу праці". Мінцберг при характеристиці 10 ролей керівника приділив відповідальності значну увагу.

При аналізі процесу прийняття та реалізації управлінських рішень автори, як правило, обходять важливу складову – відповідальність керівників і розробників не тільки за прийняття рішень, але й за їх виконання та наслідки. Так, в навчальному посібнику В.М. Колпакова "Теория и практика принятия управленческих решений" відсутній не тільки розділ, а й параграф про повноваження та відповідальність менеджерів за прийняття та реалізацію рішень. Більшість авторів чомусь приділяють головну увагу не балансу повноважень та відповідальності і не ефективності застосування даного принципу управління, а перерозподілу повноважень. Цей аспект принципу має певне значення, проте не є основним. В цілому даній проблемі не приділяється належної уваги, якої вона заслуговує.

Заслужують уваги фундаментальні загальнолюдські положення про відповідальність зарубіжних авторів – американського філософа Дж. Ледда, який пропонує розглянути дану категорію як сутність, тобто пріоритетну характеристику людини, а також німецького філософа Г. Йонаса, який взагалі вважає що на зміну "розумній людині" має прийти "людина відповідальна". Актуально звучить і думка німецького філософа Г. Ленка, який стверджує, що ніколи раніше в історії на людину не покладалася така велика відповідальність за все, що відбувається на планеті Земля. Додамо від себе, що в першу чергу це стосується представників влади, управлінців, які приймають рішення на найвищому рівні.

З економічної точки зору відповідальність може бути розглянута як результат прагнення економічних суб'єктів до максимізації власної користі через підпорядкування своїх ідей, цілей до існуючих в суспільстві норм і цінностей, до інтересів інших суб'єктів. Підпорядкування інтересів є основою відносин відповідальності.

Відповідальність з практичної точки зору управлінців – це обов'язок виконувати поставлені задачі та відповідати за їх вирішення. Щоб розібратися що таке відповідальність саме в управлінні і коли вона настає, використаємо основні положення по цьому питанню теорії держави і права. Здійснення правопорушень тягне за собою юридичну відповідальність у вигляді вжиття заходів державного примусу каральної спрямованості, зазнавання правопорушником витрат особистого, організаційного чи матеріального характеру.

Моніторинг підприємств Вінниччини свідчить, що саме на нижчому рівні управління (підприємство) баланс повноважень і відповідальності мотивується кон-

кретними соціально-економічними показниками (рентабельність, конкурентоспроможність). І повноваження і відповідальність, таким чином в даному випадку проявляються і реалізуються конкретно. Безвідповідальний бізнес на цьому рівні може бути тільки тимчасово, його поступово витісняє відповідальний бізнес.

Складною проблемою теорії та практики в менеджменті є проблема відповідальності органів влади – законодавчої, виконавчої і судової. Методологічні аспекти тандема "повноваження-відповідальність" в юриспруденції виходять за рамки даної статті. Наше завдання – сконцентрувати увагу на балансі владних повноважень і адекватної їм відповідальності саме з точки зору вищевказаного принципу управління. Проте, в реальній управлінській діяльності кожен керівник повинен в певній мірі бути (без допомоги юриста) обізнаний з законодавством і добре знати не тільки свої владні повноваження але й персональну відповідальність за свою діяльність в тому числі за прийняття рішень та їх наслідки як в тактичному так і стратегічному плані.

Відсутність, а точніше – порушення балансу між повноваженнями і відповідальністю, починаються з Конституції України, в якій детально виписані повноваження Верховної Ради (в ст. 85) – 36 пунктів. Відповідальність ВР в розділі II "Верховна Рада України" не прописана жодним пунктом. Єдине виключення, в повноваженнях Президента України (ст. 106) є пункт 8, згідно якого він може припинити повноваження ВР, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися. Повноваження народних депутатів України стверджує ст. 76. Проте, в Конституції повноваження депутатів не прописані. В той час як ст. 80 гарантує їм депутатську недоторканість. Тобто, ні повноважень, ні відповідальності.

Вивчення законодавства України показує, що реформування законодавчої бази далеко не завжди передбачає дію досліджуваного принципу. В багатьох Законах відповідальність управлінців не передбачена зовсім або зустрічаються статті, які не можуть бути в сучасних умовах реалізовані.

Таким чином, вищі посадовці, саме від яких залежить розробка стратегічних планів розвитку країни, галузей, регіонів юридично і фактично випадають з під відповідальності за виконання своїх повноважень, а нерідко їх формальні повноваження не співпадають з інтересами суспільства та держави.

Дослідження, проведенні нами серед студентів – заочників ВНЗ м. Вінниці, свідчать, що часто порушуються статті 201-220 Кодексу "Пільги для працівників, які поєднують роботу з навчанням". Керівники бізнесових структур і навіть інколи державних організацій не надають вільних від роботи днів – згідно ст. 218 студентам-заочникам.

Актуально дослідження негативних наслідків державної та корпоративної безвідповідальності, особливо

в галузі прийняття стратегічних управлінських рішень. Найбільш кричущі проблеми України – бідність більшості населення та зростання прошарку мільйонерів та мільярдерів (станом на 1.01.2013р. мільйонерів – 10 тис. чол., мільярдерів – 10 чол. (в долл.)). Середній рівень заробітної плати – один з самих низьких не тільки в Європі, а навіть серед країн СНД (крім Молдови). Це свідчить про поглиблення соціального розшарування населення України.

Реалізація досліджуваного принципу управління гальмується також високим рівнем корумпованості українського суспільства практично на всіх рівнях управління. Найвищий рівень корупції в Україні офіційно визнається в судовій системі і прокуратурі, міліції, серед чиновників. Саме тому, факти реальної відповідальності представників владних структур скоріше виключення чим правило. При зміні влади, коли приходить інша політична сила, то "відповідальність" проявляється в тотальному звільненні представників попередньої влади. Особливо чітко це проявилось в 2005 році, коли до влади прийшли представники "помаранчевої" влади. Одночасно було звільнено приблизно 17 тисяч посадовців, що привело до негативних наслідків в управлінні країною.

Особливого підходу вимагає аналіз балансу двох сторін принципу "повноваження – відповідальність" на найвищому рівні. Справа в тому, що при збільшенні повноважень (влади) безперечно повинен рости і рівень відповідальності представників – суб'єктів цієї влади, але в Україні відбувається навпаки.

Значною проблемою реалізації принципу "повноваження-відповідальність", з точки зору балансу його складових на національному рівні, є співвідношення загальнодержавних та місцевих інтересів. На протязі становлення незалежності країни саме тут сконцентрований вузол протиріч, який закладений в системі оподаткування: чим більше держава забирає в державний бюджет, тим менше залишається на місцях – в областях, містах, районах. При цьому випускається з виду, що повноваження в управлінні це, в першу чергу, право розпоряджатися розподілом бюджету та ресурсів, а не якась абстрактна влада.

Основною метою дії та використання в управлінні принципу "повноваження-відповідальність" є не тільки (не стільки) досягнення балансу між (або) складовими чи покарання посадовців, а направлення всього державного механізму на ефективне управління та досягнення високих ККД в усіх галузях економіки та соціальної інфраструктури. Аналіз фактичних повноважень (прав, обов'язків) державних посадовців різних галузей показує, що вони нерідко не співпадають з тими функціями, які вони повинні виконувати з точки зору необхідних кінцевих результатів та ефективності витрат на управління.

УДК 665:675.045

ПИЛЯВЕЦЬ В.М.

м. Вінниця

МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ОЛІЄЖИРОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Олійні культури відіграють стратегічну роль у формуванні світових та вітчизняних продовольчих та кормових ресурсів. Їхнє насіння – унікальна сировина для одержання як харчових, так і технічних олій для виробництва екологічно чистого біопалива, дешевих кормів із високими біологічними властивостями й значним вмістом активних речовин і широким набором мікро та ультрамікроелементів, вони є добрими медоносими. Серед олійних культур розрізняють власне олійні, які вирощують виключно з метою одержання олії, та культури комплексного використання, з яких як побічний продукт одержують олію.

Організаційно-економічний механізм розвитку підприємств олієжирового підкомплексу – це система інституціальних структур, принципів їх організації, методів, способів і прийомів та інших засобів регулювання і впливу на конкурентоспроможність і ефективність їх виробничої, переробної та збутової діяльності. Його функціонування передбачає постійний моніторинг ефективності складових елементів та корекції прийняття відповідних рішень, що здійснюється через оптимізацію існуючих і розробку нових підходів і важелів покращення та раціоналізації. Він повинен характеризуватись адаптивністю, максимальною здатністю реалізувати ресурсні можливості олієжирової галузі, стимулювати вітчизняних виробників олійної продукції поєднувати ринкове саморегулювання з регуляторами державного впливу. Як головний інструмент діяльності олієжирового підкомплексу, організаційно-економічний механізм передбачає формування і здійснення цінової, податкової, фінансово-кредитної, інвестиційної та зовнішньоекономічної політики підтримки товаро-виробників олійної індустрії

Основними підходами забезпечення високого рівня державного регулювання при виробництві олійних культур є:

- цінове регулювання;
- проведення субсидування виробників, які виготовляють засоби та предмети праці, а також відсотків по одержаних ними кредитах;
- формування сприятливих умов для розвитку ринку;
- виділення бюджетних коштів на вдосконалення виробничої матеріально-технічної бази, що сприятиме підвищенню ефективності виробництва і фінансування регіональних державних програм розвитку виробництва;
- проведення заходів на макроекономічному рівні по впровадженню пільгового оподаткування,

- вдосконалення зовнішньоторговельної діяльності.

Державна підтримка олійного підкомплексу, на наш погляд, насамперед має стосуватися вирішення питання ціноутворення на продукцію.

Вступ до СОТ примушує вітчизняних виробників опанувати нові навички управління, сучасні аспекти ділової практики, розширить можливості іноземних інвестицій. Тому, при значних витратах і змінах на початкових етапах, в цілому економіка країни може вийти на більш високий рівень, якість продукції покращиться, споживач отримає кращий готовий продукт.

У найближчі роки після отримання членства України у СОТ можливе зниження конкурентоспроможності вітчизняних виробників. Тому, вітчизняним підприємствам вже на сучасному етапі господарювання необхідно розробляти стратегії завоювання сегментів зовнішніх ринків

Трансформаційні зміни в економічному механізмі господарювання АПК призвели до порушення організаційних зв'язків в олієжировому підкомплексі, розбалансованості ринку олійних, слабкому матеріально-технічному обслуговуванню й впровадженню інноваційних технологій в процеси виробництва та доведення олієжирової продукції до споживача.

Таким чином, олієжировий підкомплекс України має потенційні можливості для поліпшення своїх конкурентних позицій на світових ринках, однак з цієї метою необхідно здійснити ряд заходів:

- сформувати економічну і політичну підтримку сільськогосподарських підприємств, що використовують наукоємне обладнання та нові технології;
- забезпечити створення і розповсюдження мережі інноваційних фондів для підтримки інноваційного бізнесу на різних рівнях;
- зорієнтувати всі кредити і цільову допомогу в Україні на реалізацію інноваційних проектів за конкретними напрямками розвитку виробництва, включаючи інноваційно-інвестиційне забезпечення сільськогосподарських підприємств;
- надати додаткові – податкові пільги для підприємств-виробників інноваційної продукції, що дозволить збільшити фінансові ресурси для реалізації інноваційних проектів та інноваційної програми підприємства;
- чітко визначити напрями законодавчого забезпечення щодо фінансування та сформувати механізм державної підтримки галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лисогор В.М. Неформалізований аналіз інноваційних механізмів державного регулювання виробництва насіння соянішнику // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. № 1. – С. 138-142.
2. Малицький А.А. Організаційно-економічний механізм управління підприємством: сутність та структура [Електрон-

ний ресурс]. – Режим доступу <http://intkonf.org/malitskiy-aa-organizatsiyno-ekonomichniy-mehanizm-upravlinnya-pidpriemstvom-sutnist-ta-struktura/>

3. Офіційний сайт асоціації "Укроліяпром" [Електронний ресурс]. – Режим доступу; <http://www.ukroilprom.org.ua>

УДК 331.168.5

ПЛАКУЩА Н.

Наук. керівник: АКУРІНА Ю. М., к.е.н.

м. Запоріжжя

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ МОТИВАЦІЄЮ

Відомо, що мотивація розглядається як невід'ємна складова будь-якої професійної діяльності. Вона має першорядне значення у формуванні особистості фахівця, ставлення його до праці, колег, способу життя.

Останнім часом розширюється коло професій, які передбачають роботу з людьми, тому вивчення соціономічної професійної діяльності та мотивації до неї є актуальним. Слід зазначити, що мета і завдання соціономічної професійної діяльності пред'являють високі вимоги до розумової діяльності представників цих професій, змістовності й типу спілкування тощо. У зв'язку з цим підвищуються вимоги до професійної і психологічної підготовки та засобів і умов формування мотивації до соціономічної професійної діяльності.

Управління мотивацією працівників на будь-якому підприємстві в сучасних умовах передбачає використання системного підходу, що дозволяє врахувати зміни не тільки у внутрішньому, але й зовнішньому середовищі, які стосуються макроекономічних процесів на ринку праці, діяльності виробників і споживачів продукції, впливу низки інших чинників зовнішнього середовища. З цієї точки зору логічним буде обґрунтування наукової думки про те, що процес управління мотивацією працівників повинен бути адаптованим до логістичного середовища, яке поділяється на зовнішнє та внутрішнє, де до першого відносяться політичні, правові, економічні, техніко-технологічні, соціальні та екологічні чинники, а до другого – такі чинники, як виробництво, маркетинг, фінанси, трудові ресурси та вищий менеджмент.

Розвитку мотивації приділяється особлива увага в управлінській діяльності. Від рівня мотивації співробітника, від його мотиваційних установок залежить як рівень виконання управлінських функцій, так і ефективність діяльності взагалі.

В умовах кризи власники підприємств використали той факт, що працівники згодні на меншу заробітну плату, аби зберегти за собою робоче місце та не залишитися без роботи. У цих умовах заглиблюється розрив між віддачею й отриманням винагороди працівником за його працю, що і приводить до послаблення трудової мотивації. Крім того, урізуються й витрати,

що пов'язані з персоналом (витрати на навчання, соціальний захист).

Під час кризи великого значення набуває моральне стимулювання, спектр застосування якого достатньо різноманітний. Усвідомивши свою причетність до роботи всього підприємства, оцінивши власну значущість, такий працівник здатний у багато разів збільшити віддачу своєї праці.

У концепцію необхідно закладати зміни у мотиваційній системі праці управлінського персоналу залежно від кризових ситуацій, беручи до уваги інфляційні процеси, тобто концепція повинна передбачати декілька сценаріїв мотиваційної політики (песимістичний, оптимістичний, реальний) залежно від сприятливих чи несприятливих обставин.

В Україні сьогодні застосовується лише декілька елементів з різних засобів мотивації. Не дивлячись на радикальність курсу ринкових перетворень в Україні, ігнорування проблеми мотивації праці призвело до тяжких наслідків: загострення економічної кризи, падіння рівня життя, знищення відношення до праці як до цінності, погіршення якості трудового потенціалу, масової дискваліфікації кадрів і росту напруженості на ринку праці.

Мотиваційна політика вітчизняних підприємств повинна змінюватися відповідно до глобалізаційних процесів, трансформації економіки, поширення культурологічних тенденцій, інтелектуалізації та соціалізації праці. Це об'єктивні процеси сучасності, які визначають ступінь розвитку підприємств, формують нові запити до мотивації персоналу.

УДК 65.014

ПРИМУШКО Н.О., к. філол. н.
м. Ніжин

ОСНОВНІ ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ МЕНЕДЖЕРА ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОBOB'ЯЗКІВ

1. Завдання менеджера – вирішувати проблеми, які виникають щоденно, а також питання на перспективу. У своїй роботі з підлеглими розв'яжуйте проблему в режимі діалогу. Перешкоди існуватимуть завжди, і чим швидше Ви навчитесь їх долати, тим більші проблеми зможете вирішити в майбутньому [3, с. 224].

2. Ніколи не робіть самостійно того, що можуть зробити Ваші підлеглі, за винятком тих випадків, коли це вкрай необхідно. Навчити когось – завжди більш вдячна справа, ніж виконати роботу власноруч.

3. Ніколи не використовуйте свою владу до тих пір, доки всі інші засоби не застосовані. Однією з основних форм управлінського спілкування є розпорядження. Даючи розпорядження, враховуйте, що воно включає три частини. Перша – мотиваційна: поясніть

мотиви та причини виконання того чи іншого завдання. Друга – змістова: що потрібно зробити і як. Третя – зобов'язуюча: обов'язково визначте виконавців, термін виконання, заходи контролю. Управлінське розпорядження може передаватися методами спонукання, переконання та примусу. Останній метод використовують у випадках, коли підлеглі недостатньо відповідальні, несумлінні чи недисципліновані. Лише в крайньому разі можна застосувати відкрите попередження або категоричну вимогу, мотивуючи ситуацію. Використовуючи метод примусу передачі розпорядження, не принижуйте підлеглого [1, с. 232-233]. В окремих випадках для уникнення непорозумінь давайте розпорядження в письмовому вигляді.

4. Якщо Ваші підлеглі вчинили щось, що викликає роздратування, не дозволяйте спалахувати злості ні зовнішньо, ні внутрішньо. Зовнішнє самовладання – це коли Ви, навіть часом розгнівані, поводитье себе, про стороннє око, так, як належить. Внутрішнє самовладання – це той ступінь володіння собою, коли Ви не дозволите навіть з'явитися негативній емоції [3, с. 74]. У момент спалаху негативної емоції зумійте переконати самого себе, що причина, яка її породжує, не тільки з погляду вічності, а навіть із погляду сьогоднішнього дня чи поточного тижня абсолютно не варта хвилювання. Подумайте про те, що знервованість – загроза Вашому здоров'ю. Роздратування, злість і крик – не найкращі порадики. Зберігаючи спокій, швидше можна розв'язати питання, ніж даючи волю своїй люті. Краще промовчати або навіть на хвилину відійти, аби не вступити в запальні дебати. Людині властиво помилятися. Ви також часом помиляєтеся, чому ж Вас дратують помилки інших? А якщо зарадити справі не можна, то Ваше хвилювання взагалі ні до чого [3, с. 73-74]. У крайньому разі скажіть собі: я не стану думати про це зараз, це занадто неприємно, я подумаю про це завтра. Частіше за все, коли настане завтра, неприємна думка або не виникне більше, або вже не так буде дратувати.

5. Якщо, прагнучи зробити корисну справу, підлеглий припустився помилки, не карайте його, бо він може втратити ініціативу в подальшому. Замість того, щоб засуджувати, спробуйте зрозуміти, подивіться на речі з точки зору Вашого підлеглого, подумайте, чому він вчинив саме так, а не інакше.

6. Якщо Ви змушені зробити зауваження, не ображайте підлеглого і не викликайте в нього почуття провини. Не робіть зауважень у присутності інших. Ніщо так не вражає гідність людини, як критика керівника [2, с. 49]. Почніть із похвали і щирого визнання його достоїнств. Укажіть на помилки не прямо, а побічно.

7. Намагайтеся уникати суперечок, особливо через дрібниці, це тільки утруднює роботу. У світі відомий лише один спосіб перемогти в суперечці – уникнути її. У більшості випадків суперечка закінчується тим, що кожен із учасників ще більше переконується у власній правоті.

8. Виявляйте повагу до думки Вашого підлеглого, навіть якщо вона, на Ваш погляд, помилкова. Ніколи не говоріть йому, що він неправий. Пам'ятайте, кожен із Ваших підлеглих має власні переконання і змінювати їх не бажає. Тож якщо потрібно схилити його до Вашої точки зору, треба діяти доброзичливо, тим більше, якщо підлеглий невдоволений і налаштований вороже по відношенню до Вас.

9. Якщо Ви помиляєтеся, а це, погодьтеся, іноді трапляється, визнавайте власні помилки. Кожен намагається захистити свої вчинки, виправдати дії, проте визнання власних помилок піднесе Вас вище інших, наповнить почуттям шляхетності й триумфу.

10. Вислухайте розгніваного підлеглого, і навіть найроздратованіший критик зазвичай вгамується в присутності терплячого і співчутливого слухача – слухача, який мовчатиме, доки той висловлюватиме своє невдоволення.

11. Якщо те, що роблять Ваші підлеглі, докорінно не розходиться з Вашими намірами, давайте їм максимальну свободу дій.

12. Не бійтеся, якщо Ваші підлеглі більш здібні, ніж Ви, пишіться ними. Ральф Уолдо Емерсон говорив: *"Кожна людина, яку я зустрічаю, у чомусь перевершує мене, і в цьому сенсі я можу в неї повчитися"*.

13. Про кожну роботу, яку виконуєте, намагайтеся добути якомога більшу інформацію [3, с. 147]. Л. М. Толстой зауважував: *"Йдеться не про те, щоб знати якнайбільше, а про те, щоб з усього, що можна знати, вибрати найпотрібніше"*. Виявляйте цікавість до діяльності і бажання досягти успіху в роботі.

14. Якщо вважаєте, що Ваша робота має багато негативних сторін, спробуйте побачити в ній і позитивні риси, які насправді є. Робіть усе, щоб якнайкраще з нею ознайомитися, звертайтеся за порадами до колег, вивчайте відповідну літературу. Чим глибше її пізнаєте, тим більший інтерес до неї виявиться.

15. Будьте доброзичливі у ставленні до колег і підлеглих. Виявляйте інтерес до них та їхніх справ [3, с. 198]. Створюйте їм гарну репутацію і вони намагатимуться її виправдати. Скористайтеся правилом Бенджаміна Франкліна: *"Я ні про кого не буду говорити погано, але розкажу все гарне, що знаю про кожного"*. Найбільшою властивістю людей є палке прагнення бути гідно оціненим, тож прищеплюйте підлеглому усвідомлення його значущості. Завжди заохочуйте за належно виконану роботу. Визнання достоїнств і заохочення допоможуть викликати в людині ентузіазм і розвинути те, що є в ній кращим. Будьте щирі в оцінці й щедрі на похвалу, і люди берегтимуть у пам'яті Ваші слова, цінуватимуть і повторюватимуть навіть після того, як Ви їх уже забудете [2, с. 53]. Візьміть до уваги вислів Томаса Карлейля: *"Велич великої людини виявляється в тому, як вона поводить з маленькими людьми"*.

16. Один із найпростіших, найлегших, але найбільш ефективних способів знайти спільну мову з підлеглим

і завоювати прихильність – це запам'ятати його ім'я. З початку бесіди після знайомства вимовляйте ім'я підлеглого декілька разів, асоціюйте з рисами обличчя, зовнішністю. Залишившись наодинці, запишіть це ім'я. Пам'ятайте, що ім'я людини – найважливіше для неї слово [2, с. 96].

17. Плануйте завтрашній день: щовечора записуйте, що Вам потрібно зробити завтра. Наступного вечора обов'язково перевірте, чи все із запланованого встигли зробити. Важливі завдання краще вирішувати зранку. На другу половину дня залишіть менш важливі. Не забувайте про відпочинок. Його можна навіть занести до списку справ.

18. Дотримуйтеся порядку в своїх речах і на своєму робочому місці [3, с. 147]. Звільніть письмовий стіл від усіх паперів, окрім тих, що стосуються актуальної проблеми. Вирішуйте справи в порядку їхнього надходження і за ступенем важливості. Коли виникає проблема, вирішуйте її відразу, якщо оперуєте фактами, необхідними для прийняття рішень. Не відкладайте справу на потім [2, с. 646-649].

19. Перш ніж узятися за виконання будь-якого завдання, добре продумайте послідовність своїх дій. Поділіть основне завдання на окремі частини і виконуйте послідовно. При складанні й виконанні плану думайте про його мотивацію та очікувані наслідки [3, с. 51]. Жан Поль радив: *"Коли ж руйнується план, немає кращої розради, як на його місці побудувати новий або мати в запасі інший"*.

20. Звикайте регулярно аналізувати свої вчинки і поведінку. Визначте на тижні день і час, коли Ви зможете пригадати всі бесіди, наради й засідання, які проходили протягом останнього тижня. Запитайте себе, яких помилок Ви припустилися, що зробили правильно і яких успіхів досягли, у яких випадках могли б вчинити краще, який досвід узяли на майбутнє. Така система самоаналізу і самовиховання буде корисною для самовдосконалення.

Якщо Ви бажаєте оволодіти бодай частиною правил, запропонованих тут, застосовуйте їх на практиці. Можливо, що постійно використовувати ці поради буде важко. Адже коли Ви невдоволені, набагато легше критикувати й засуджувати, ніж намагатися зрозуміти точку зору підлеглого. Простіше знайти недоліки, ніж мотив для схвалення і т.д. Тож кожного разу, коли перед Вами виникає якась специфічна проблема, не піддавайтесь природній реакції і не дійте імпульсивно.

Спробуйте використати наведені поради при певній нагоді. Запитуйте себе, яким чином Ви можете застосувати кожну з них. Скориставшись такими порадами, менеджер зможе раціонально використовувати час, швидше знаходити спільну мову з підлеглими, вирішувати проблеми та уникати непорозумінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління. – Київ.: Центр навчальної літератури, 2005. – 456 с.

2. Карнеги Д. Как завоевывать друзей и оказывать влияние на людей...: Пер. с англ. / Общ. ред. и предисл. Зинченко В.П., Жукова Ю. М. – Мн.: Беларусь, Дело (Восток + Запад), 1992. – 670 с.

3. Томан І. Як удосконалювати самого себе: Пер. з чес. – К.: Політвидав України, 1984. – 240 с., іл.

УДК 331.168.24

РУДЕНКО Д.

Наук. керівник: ТЮТЮННИК О.В., к. е. н.

м. Запоріжжя

ДОСЛІДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПЛИННІСТЮ КАДРІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Світовий досвід показує, що успіх організації визначається не так професійною компетентністю керівника, як його вмінням спрямовувати колектив на досягнення поставленої мети, спонукати себе та своїх підлеглих на дії, спрямовані на досягнення особистих цілей. Керівник повинен ефективно застосовувати методи як морального, так і матеріального стимулювання для зменшення плинності кадрів та забезпечити стабільність персоналу в організації.

Навряд чи хто-небудь стане сперечатися, що плинність кадрів негативно позначається на роботі підприємства, не дає сформуватися колективу, а значить і корпоративного духу, що незмінно тягне за собою зниження виробничих показників і ефективності роботи.

При аналізі плинності кадрів важливо оцінити, які по "якості" співробітники йдуть, а які залишаються в організації, чи збігається тенденція зміни якості персоналу із стратегічними цілями компанії. Це дає зрозуміти – чи є існуючий рівень плинності позитивним чи негативним явищем:

Якщо йдуть саме ті кадри, від яких вже давно треба було позбутися, значить, організація на вірному шляху. Якщо ж вона втрачає кращих співробітників, то питанням плинності необхідно серйозно зайнятися.

Управління плинністю кадру в організації – спрямування на зведення до мінімуму протиріч між потребами та інтересами працівників і конкретними можливостями їх задоволення.

Залежно від характеру причин плинності кадрів розробляють заходи різного спрямування, а саме: техніко-економічні; організаційні; соціально-психологічні – удосконалення стилю і методів управління, взаємовідносин у колективі, системи морального заохочування; культурно-кадрові – покращення побутового обслуговування, харчування, проведення культурно-масової і спортивної роботи і т.д.

Головне для керівника – правильно вміти вибирати людей і створити систему, яка дозволить керувати "плинністю", мінімізувати її.

На основі обґрунтування впливу на мотивування працівників і з урахуванням особливостей сучасного

етапу розвитку доцільно запропонувати такі заходи для управління стабільністю персоналу: а) застосування заробітної плати в міру підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності; б) диверсифікація заробітної плати за групами працівників, умовами праці, трудовими і творчими досягненнями; в) забезпечення можливості підвищення заробітної плати; г) матеріальне стягнення згідно із законодавством; д) забезпечення узгоджених темпів зростання продуктивності праці, порівнюючи з темпами підвищення фонду заробітної плати.

З метою удосконалення морального стимулювання ми пропонуємо: а) запровадження сходинок трудової активності; б) впровадження разових похвал, нагород за особливі успіхи; в) облаштування "куточка працівника"; г) застосування усної похвали та підбадьорення на нарадах; д) використання вручення похвальних листів та грамот; е) підвищення мотивації працівника через прагнення зробити його учасником прийняття рішень; є) покращення соціально-психологічного стану керівника.

Таким чином, плинність працівників є складним багатовимірним процесом, який визначається сукупністю факторів, причин та мотивів. Фактори плинності являють собою особливості виробничого середовища як окремої організації, так і суспільства в цілому і визначають мотиви плинності. Мотиви характеризують внутрішні емоції та почуття працівників, які призводять до ухвалення рішення про вивільнення і, в свою чергу, є основою для визначення причин плинності.

УДК 331.108

САДКОВСЬКА Н.А.

Наук. керівник: МАРТИНЮК В.В., ст. викладач

м. Вінниця

ОПТИМІЗАЦІЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ

Успішний розвиток країни залежить від раціонального керівництва діяльністю сучасних підприємницьких структур, тобто від менеджменту. Інтерес до питань керування діяльністю підприємств постійно утримується на високому рівні, оскільки менеджмент відіграє дуже важливу роль у підприємницькій діяльності, а також, як практична діяльність, постійно розвивається, набуває найрізноманітніших форм. Нова економічна система потребує ініціативи, стимулювання та спроможності конкурувати українським підприємствам не лише в межах держави, а й враховуючи відкритість економіки, глобально, в межах всесвітнього господарства.

Сучасна кадрова політика підприємства має бути спрямована на ринкові умови господарювання. Го-

ловна її мета полягає в забезпеченні нині в майбутньому кожного робочого місця, кожної посади персоналом відповідних професій та спеціальностей і належної кваліфікації.

Метою є проведення аналізу щодо використання трудових ресурсів та розробка методики оптимізації трудового потенціалу.

Вклад основного матеріалу дослідження. Досягнення кінцевої мети кадрової політики суб'єктом господарювання (менеджером) має передбачати виконання таких основних функцій:

- Розробка і корекція стратегії формування та використання трудового потенціалу відповідно до змін в умовах господарювання;
- Набір необхідних категорій персоналу (відбір, професійна орієнтація, наймання, адаптація);
- Підготовка персоналу до відповідної професійної діяльності (виробничо-технічне учнівство, загальна професійна підготовка, підвищення кваліфікації, просування на службі);
- Оцінка персоналу (контроль відповідності персоналу конкретним потребам виробництва чи іншої сфери діяльності, аналіз ділових якостей працівників, висунення на певну посаду, службове переміщення);
- Мотивація дотримання належного режиму трудової діяльності та високої продуктивності праці;
- Постійний моніторинг безпеки праці (виробничо-господарської діяльності);
- Забезпечення соціальної захищеності персоналу підприємства (фірми, корпорації);
- Реалізація постійних контактів між керівництвом (керівниками всіх рівнів) і представниками трудових колективів (профспілками).

Ці та деякі інші функції реалізуються службами персоналу (відділами кадрів) у тісній співпраці як генеральним менеджером (наприклад питання загальної стратегії або висування на посади), так і з відповідними структурними підрозділами підприємства, які так чи так беруть участь у розробці та реалізації кадрової політики.

Одним з важливих етапів реалізації вибраної системи управління персоналом є практичне здійснення набору необхідних фірм категорій працівників. Обсяг робіт щодо набору персоналу залежить передовсім від різниці між наявною чисельністю та майбутніми потребами. Розрізняють зовнішні та внутрішні джерела набору. До зовнішніх належать ті, що забезпечують поповнення персоналу через:

- Державні бюро з працевлаштування, регіональні біржі праці;
- Комерційні (у тім числі міжнародні) підприємства та організації з працевлаштування;
- Систему контрактів підприємств з вищими, середніми, спеціальними та професійно – технічними навчальними закладами;

- Об'яви в пресі, на радіо, телебаченні, у розклеюваних афішах тощо.

Підсистеми управління персоналом:

Умови праці: виконання умов психофізіології, ергономіки та технічної естетики праці; охорона праці і техніка безпеки; охорона довкілля.

Трудові відносини: аналіз і регулювання групових та особистих взаємовідносин; відносин керівництва; управління конфліктними ситуаціями; соціально-психологічна діагностика; взаємодія керівників із профспілками.

Оформлення та облік кадрів: оформлення та облік приймання, звільнення і переведення; інформаційне забезпечення; професійна орієнтація; забезпечення зайнятості.

Маркетинг, прогнозування і планування персоналу: розробка стратегії управління персоналом; аналіз ринку праці; прогнозування потреби; зв'язок із зовнішніми джерелами забезпечення; оцінка персоналу.

Стимулювання праці: нормування й тарифікація праці; розробка системи оплати та морального заохочення праці; застосування форм участі в прибутку та капіталі; управління трудовою мотивацією.

Окрім ефективних дій уряду й парламенту, потрібна також "біла" зарплата. Адже соціальні виплати базуються зовсім не на рівні "конвертованих" зарплат.

Вочевидь, урядові чиновники перекладають свою відповідальність за високий рівень "конвертизації" зарплат на громадян. Мовляв, бачили очі, що купували – треба було шукати роботу з офіційною і високою зарплатою. Утім, забезпечити такі можливості уряд, попри обіцянки, так і не зміг. Менше це стосується великих економічних та промислових центрів, більше – невеликих підприємств у регіонах.

Висновок. Перехід до нових форм господарювання поставив перед суспільством підвищені вимоги щодо якості кадрового забезпечення економіки спеціалістами – управлінцями нової формації в різних сферах, у тому числі і в соціально – трудовій сфері, яка охоплює широку палітру суспільного простору: від умов праці на виробництві, побуту, здоров'я, соціального страхування, зайнятості населення до етно – національних та сімейно – шлюбних відносин. Сучасні управлінці здатні забезпечувати інноваційний характер діяльності установ і підприємств соціально – трудової сфери суспільства. Аналіз ринку праці показує, що сьогодні існує потреба саме в фахівцях з управління персоналом, а попит на управлінців такого фаху зростає.

ЛІТЕРАТУРА

1. Синицька О.І. Інноваційна спроможність персоналу як основа конкурентоспроможності людських ресурсів // Збірник статей Міжнародної науково – практичної конференції 4 березня 2008 року.

2. Смірнов О. Інноваційна активність персоналу як джерело зростання конкурентних переваг підприємства // Актуальні проблеми економіки, № 11, 2004.
3. Хміль Ф. І. Забезпечення ефективної діяльності організації. – К.: Основи менеджменту, 2003.
4. www.managment.com.ua
5. www.zakon.rada.gov.ua
6. www.manage.ru

УДК 334.722

СЕМЕНЧУК В.

Наук. керівник: ЧЕРНЯХОВИЧ І.А., к.е.н.

м. Вінниця

ПРОБЛЕМИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Узагальнена ієрархія міжнародних ТНК може бути представлена інтернаціональними, багатонаціональними (мультинаціональними) і глобальними корпораціями. За даними ООН, нині у світі функціонує близько 60 тис. транснаціональних корпорацій – ТНК (у 1970 р. – лише 7 тис.). За межами країн базування їм підпорядковано понад 450 тис. дочірніх компаній і відділень. ТНК контролюють близько 40% світового промислового виробництва і половину міжнародної торгівлі. На підприємствах ТНК налічується майже 75 млн. працівників, які щорічно виробляють продукцію на суму понад 6 трлн дол. США.

ТНК як міжнародний механізм, який впливає на структуру і розвиток реальної економіки – торгівлю та прямі іноземні інвестиції (ПІІ), заслуговують глибокого вивчення, аналізу та стратегічних висновків. Кількість вчених, які приділяють вказаній проблемі увагу, з кожним роком зростає. Значний внесок в осмислення проблеми єднання людства внесли Платон, Аристотель, Т. Гоббс, Д. Локк, Т. Кампанелла, Ш. Монтеск'є, І. Кант, І. Фіхте, Ж.Ж. Руссо, Г. Гегель, К. Маркс, Ф. Енгельс. Вивченню глобалізації присвячені праці як зарубіжних вчених (Р.Ратті, П.Еберхардт, П.Герст, Г.Томсон, Ю.Тей), так і вітчизняних (О.Амоша, П.Беленький, С.Будкін, М.Долішній та інші).

Термін "транснаціональна корпорація", "багатонаціональна компанія" (multinational corporation – MNC, multinational enterprise), як загальноприйнятий, вживається з 1960 року. За визначенням Комісії з транснаціональних корпорацій ООН, ТНК – це компанія, яка:

- включає одиниці (підрозділи) в двох або більше країнах, незалежно від юридичної форми і сфери діяльності;
- оперує у рамках системи прийняття рішень, що дає змогу проводити узгоджену політику і загальну стратегію через один або більше керівних центрів;
- у якій окремі одиниці (підрозділи) пов'язані спільною власністю таким чином, що одна (або

більше) із них можуть впливати на діяльність інших (зокрема, розподіляти інтелектуальні та інші ресурси, відповідальність за результати функціонування і ін.). Є кілька підходів у питанні приналежності крупних компаній до категорії транснаціональних. За визначенням Гарвардського університету, до транснаціональних належать компанії, що мають понад 6 закордонних дочірніх фірм. За методологією ООН, про міжнародний статус фірми свідчить розмір відсотка її продажу, реалізованого поза межами країни базування материнської компанії, а також структура її активів.

ТНК є головними суб'єктами, що забезпечують ПІІ. Стратегії цих організацій, коли вони визначають роль та поділ ПІІ глибоко досліджуються. Розподіл у світових масштабах є соціально та географічно нерівномірним. Найбільша концентрація ПІІ припадає на розвинені індустріальні держави та невелику кількість країн, що розвиваються. Провівши емпіричні дослідження, можна побачити значущі національні розбіжності у привабливості місць для інвестицій та іншої бізнесової діяльності. Справа не тільки у вартості праці. Компанії також потребують підтримку з боку національної підприємницької політики та нормативно-правової системи захисту інвестицій, а також заходи, що допоможуть їм уникнути цілковитої екстериторіальності. Для ТНК із країн Європейського Союзу та США найбільш привабливими є українська харчова промисловість, підприємства торгівлі, фінансовий сектор, фармацевтика. В саме цих галузях обіг капіталу є швидким, а комерційні ризики – мінімальні. Привабливим для ТНК із промислово розвинутих країн є також інвестування в інфраструктуру бізнес-послуг для обслуговування, в першу чергу, підприємств з іноземними інвестиціями. В економіку України іноземними інвесторами за 9 місяців 2011 р. направлено 4 млрд 742,1 млн. дол. прямих інвестицій. Про це повідомляє Державна служба статистики. Таким чином, іноземні інвестиції в економіку України за 9 місяців 2011 р. збільшилися на 27,8% порівняно з відповідним періодом 2010 р. Обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал), внесених в економіку України з початку інвестування, на 1 жовтня 2011 р. склав 48 млрд 466,2 млн дол., що на 8,2% більше обсягів інвестицій на початок 2011 р. З країн ЄС внесено 38 млрд 787,2 млн дол. інвестицій (80,0% загального обсягу інвестицій), з країн СНД – 3 млрд 852,2 млн дол. (8,0%), з інших країн світу – 5 млрд 826,8 млн дол. (12,0%). Інвестиції надійшли з 128 країн світу. До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає 83% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 12 млрд 89,1 млн дол., Німеччина – 7 млрд 287,5 млн дол., Нідерланди – 4 млрд 914,4 млн дол., Австрія – 3 млрд 447,8 млн дол., Російська Федерація – 3 млрд 439,5 млн дол., Великобританія – 2 млрд 504,4 млн дол., Франція – 2 млрд 222 млн дол., Швеція – 1 млрд 755,6 млн дол.

і США – 1 млрд 82 млн дол. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій склав 56 млрд 323,7 млн дол. З іншого боку, починають створюватися українські ТНК. Про це можна судити з динаміки українських прямих іноземних інвестицій, загальний обсяг яких склав 7,1 млрд. дол., переважно (95% загального обсягу) в країни ЄС. А структура і динаміка українських потоків прямих закордонних інвестицій (ПЗІ) свідчить про орієнтацію більшості іноземних інвесторів на отримання швидкого прибутку і їх схильність до фінансових зловживань і відмивання коштів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про підприємство: Закон України № 698 -XII від 07.02.91 (із змін та допов).
2. Баранников М.М., Воробьев В.А., Кизилов А.Н., Мандрица В.М. Основы предпринимательства. – Ростов н/Д: Феникс, 2001. – 512 с.
3. Бусыгин А.В. Предпринимательство. – М.: Дело, 2000.

УДК 658.612.7

СТЕРЛЕВАЛ.

Наук. керівник: АФАНАСЬЄВА І.І., к.е.н.

м. Луганськ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ КОНТРОЛІНГУ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

В умовах повної економічної самостійності промислових підприємств ринок висуває жорсткі фінансові та економічні вимоги, вимагає використання внутрішніх можливостей підприємств, створення дієвої системи внутрішнього обліку та звітності як основи управління. Напрямок удосконалення останніх доцільно пов'язати з організацією нової системи управління

економікою на мікрорівні. Такою концепцією інформації та управління, що забезпечує підтримку внутрішнього балансу економіки підприємства шляхом формування інформації про витрати та доходи, являється внутрішньогосподарський облік – контролінг. Як інформаційна система він достатньо широко реалізується зарубіжними підприємствами та приносить суттєвий результат.

Контролінг має усі характеристики обліково-аналітичної системи, тому що реалізує синтез окремих елементів не тільки бухгалтерського обліку але й оперативно-технічного обліку, аналізу, контролю та планування, зокрема бюджетування [1, 3]. Оперативний контролінг при цьому забезпечує прибутковість і ліквідність підприємства шляхом виявлення причинно-наслідкових зв'язків при зіставленні виручки від реалізації продукції та витрат.

Відзначаючи недоліки бухгалтерського обліку вітчизняні вчені по-різному трактували місце контролінгу в управлінні, зокрема витратами та результатами. Однак, були єдині в тому, що бухгалтерський облік не може одночасно виконувати інформаційну функцію та володіти властивостями аналітичного та контрольного характеру [2, с.6].

Неправомірно було б вважати контролінг чимось невідомим для українських підприємств, однак його впровадження пов'язане з низкою перешкод. Основні чинники, що визначають швидкість застосування будь-якого нововведення, а також чинники, що допомагають і заважають швидкому впровадженню контролінга, можна представити наступним чином (табл.1).

Організація контролінгової служби повинна формуватися таким чином, щоб забезпечити оперативний рух інформаційних потоків від низових ланок до головного відділу контролінгу. Служба контролінгу повинна бути органічно вбудована в загальну організаційну структуру промислового підприємства, впро-

Таблиця 1

Чинники, що сприяють та перешкоджають впровадженню контролінгу на промисловому підприємстві

Чинник, що впливає на швидкість впровадження	Переваги контролінгу	Недоліки контролінгу
Ефект від впровадження: економічний, соціальний	Підвищення прибутковості і гнучкості підприємства в короткостроковому і довгостроковому періодах. Нові можливості швидкого пересування по службі через створення відповідного підрозділу	Недостатність існуючих методів аналізу. Загроза статусу груп (бухгалтерії, планового відділу, економічного відділу тощо) та осіб (керівників відповідних підрозділів)
Сумісність: з корпоративною культурою, з методами інформаційного забезпечення управління	Залежить від можливостей підприємства	У середньому невисока сумісність з корпоративною культурою. Низька сумісність з традиційними системами інформаційного забезпечення
Складність нововведення	Простота моделей	Складність по відношенню до традиційних методик; необхідність додаткового навчання
Можливість проведення	Впровадження в одному підрозділі, розповсюдження досвіду на всьому підприємстві	Повний ефект спостерігається тільки за умов впровадження на всьому підприємстві

ваджуватися на всіх рівнях управління підприємством будь-якого типу організаційної структури [1].

В процесі пояснення методів й інструментів контролінгу варто надати особливу увагу досвіду відомих промислових підприємств, що успішно використовують контролінг у своїй щоденній роботі. Такий спосіб розповсюдження нових систем і методів управління визначають як імітацію. Другим способом впровадження контролінгу на промислових підприємствах можна вважати майстерність. В спілкуванні з кваліфікованими фахівцями потрібно підкреслити творчі аспекти контролінгу, що впливає на професійну гордість робітника.

Таким чином, служба контролінгу є великою підмогою в оптимізації цілей та розробці альтернативних рішень по управлінню підприємством.

Економіці України необхідно постійно розвиватися та підніматися на якісно новий рівень. Це обумовлено появою промислових підприємств зі складною організаційною структурою, створенням транснаціональних корпорацій. За таких умов впровадження системи контролінгу являється гарантом підтримки здібностей керівництва в його діяльності з метою успішного виконання кінцевих завдань підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Контролінг – як інструмент управління підприємством / Е.А.Ананькіна, С.В.Данилочкін / Под.ред. Н.Г.Данилочкіної. – М.: Аудит ЮНИТИ, 1998. – 279с.
2. Сухарева Л.А., Петренко С.Н. Контролінг – основа управління бізнесом. – К.: Ольга, Ника-Центр, 2002. – 208с.
3. Румянцева Е.Е. Інвестиції и бізнес – проекти. – Мн.: "Арміар-Маркетинг, менеджмент", 2004. – 349с.

УДК 658.5011:005

ХЛБІК О.В.

м. Ніжин

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ

Будь-яка наука базується на використанні історичного досвіду. Вивчення уроків історії дозволяє уникнути протиріч і помилок, що зустрічаються на ранніх етапах розвитку науки.

Наука управління в цьому відношенні мало відрізняється від інших наук. Як і будь-яка наука, вона цікавиться минулим, сьогоденням і майбутнім. Аналіз минулого дозволяє краще зрозуміти сьогодення, щоб спрогнозувати майбутній розвиток.

Знання й осмислення минулого сприяє кращому розумінню сучасного стану науки, а також появі і формуванню нових ідей. Розвиток науки управління свідчить, що нежиттєві концепції гинули, а залишалися тільки самі цінні, перевірені практикою і часом.

Управління в умовах ринку одержало назву менеджменту. Відмінні риси менеджменту полягають у

тім, що він орієнтує фірми на задоволення потреб ринку, на постійне підвищення ефективності виробництва (одержання оптимальних результатів з найменшими витратами), на волю в прийнятті рішень, на розробку стратегічних цілей і програм і їхнє постійне коректування в залежності від стану ринку. Основна мета курсової роботи – розглянути і проаналізувати етапи історії розвитку теорії і практики менеджменту.

Поставлена мета обумовила необхідність вирішення ряду взаємопов'язаних завдань:

- 1) виявити основні стадії розвитку науки управління і простежити спроби класифікації підходів і шкіл менеджменту;
- 2) розглянути виникнення, формування і сутність різних шкіл управління;
- 3) вивчити розмаїтість моделей менеджменту;
- 4) простежити основні тенденції розвитку науки управління.

Як тільки доісторичні люди стали жити організованими групами, у них з'явилася необхідність управління

На першому етапі, коли групи людей були невеликі, управління у всіх сферах здійснювалося однією людиною – вождем цієї групи. Надалі, у міру розростання груп і ускладнення виконуваних ними функцій, з'явилася необхідність поділу праці і диференціації функцій. Але на це потрібні були століття. Єгипетські піраміди, побудовані в 3000-2000 р. до н.е., є яскравим свідченням не тільки культури древніх єгиптян, але і їхнього управлінського мистецтва. Будівництво величезних пірамід вимагало, насамперед, чіткого планування.

Древні греки приділяли особливу увагу питанням організації і управління виробничими процесами, піклувалися про чітку спеціалізацію робітників.

У практиці управління існують приклади організацій, що виникли в далекій давнині й успішно функціонують і в теперішній час завдяки створенню раціональної структури управління. До їхнього числа відноситься римська католицька церква, що має найбільш просту структуру управління: папа, кардинал, архієпископ, єпископ і парафіяльний священик. З промисловою революцією пов'язане виділення трьох рівнів управління: верхнього, середнього і нижнього. На виробництві з'явився майстер, що незабаром став невіддільним для робітників. На цьому етапі розвитку управління тільки намітилася тенденція переходу від принципу нагляду за працівниками до принципу організації праці на наукових основах. Промислова революція дала поштовх розвитку теоретичних досліджень і практики управління. Великий внесок у формування науки управління внесли англійські політекономі Вільям Петті, Адам Сміт і Давид Рікардо.

Не займаючись дослідженнями природи і сутності управління, вони внесли свій вклад у формування цієї науки за допомогою створених ними методів дослідження. У цей же період часу Ф. Енгельс вказав на те, що варто розрізняти управління речами і управління людьми. Від цієї тези надалі будуть відштовхуватися

багато вчених у своїх дослідженнях. Однак до епохи імперіалізму функція управління здійснювалася самим капіталістом і невеликою групою наближених до нього осіб. Роль спеціально підготовлених керуючих особливо підсилюється в епоху розвитку монополістичного капіталізму. Таким чином, передумовами і джерелами формування менеджменту як управління особливого роду є:

- індустріальний спосіб організації виробництва;
- розвиток ринкових відносин, основними елементами яких є попит, пропозиція і ціна.

Потреба розробки нових методологічних підходів безпосередньо пов'язана з бурхливим розвитком бізнесу, прискоренням науково-технічного прогресу.

Ідеологічний тип менеджменту виходить з того, що "ідея стає матеріальною силою, коли вона опановує масами". Маса відразу залучила до себе увагу вчених, оскільки вони стали демонструвати форми поведінки, відмінні від власне групових форм. Маса виникала як би випадково, не в силу деякої споконвічної "заданості", пов'язаної з якимись загальними ознаками індивідів, що утворюють спільність, а скоріше знезацька, по тому чи іншому конкретному "приводу", їх характеризувала чітко виражена короточасність існування, але саме головне, вони являли собою безліч індивідів, що відносяться до всіляких типів і видів традиційно виділюваних груп. На відміну від традиційних груп (соціальних, демографічних, етнічних, регіональних), дійсно структуруючих суспільство в тих чи інших відносинах, по суті, маси завжди являють собою особливого роду аморфні, безструктурні соціальні спільності, що характеризуються "випадковим, невизначеним складом, нестійкістю, відносно існування". Але найважливішою властивістю мас було те, що вони були носіями особливого, специфічного типу свідомості, що складається з перетинання чи сполучення групових свідомостей, але зводи не до них, що пізніше одержало визначення масової свідомості.

У ХХ сторіччі гуманітарні науки неодноразово представляли маси як концентрацію потенційної соціальної енергії, що тільки треба належним чином організувати і направити на досягнення історичних цілей. Ідея наявності потенційної енергії в масах особливо послідовно відстоювалася в марксизмі.

Таким чином, переконання що сформувалося в гуманітарних науках на рубежі ХVІІІ – ХІХ століть в тому, що політика і соціальне являють собою щось нероздільне, було багаторазово посилене, насамперед у марксизмі, ідеєю гегемонії соціального й економічного стосовно політичного. Наслідком установавання панування соціального над політичним стала поява нового типу комунікації – системи масової комунікації, за допомогою якої стала можливим взаємодія політичного і соціального в умовах індустріального суспільства.

Після закінчення Другої світової війни в Європі й Америці відбуваються глибокі соціально-економічні і

політичні зміни, класова структура індустріального суспільства поступово трансформується в соціальну структуру постіндустріального. У цих умовах ефективність чисто маніпулятивних технологій виявилася під сумнівом. Але процеси змін сучасного індустріального суспільства не привели зовсім до зникнення маси із соціального і політичного простору. Маса придбала інший образ, вона стала більш освіченою, більш інформованою, більш вимогливою до влади. Специфіка гуманітарних комунікативних технологій полягає в тому, що теоретично, вони не є індиферентними до екзистенціального чи етичного змісту дії. Вони найбільшою мірою залежні від гуманітарного змісту комунікативної практики, інакше вони не є гуманітарними, а просто – технологією соціальної маніпуляції. Гуманітарні технології припускають обов'язкову наявність зворотного зв'язку, діалогу, спілкування між учасниками комунікативного процесу.

Як показує попередній досвід, маніпуляційні технології не створюють стійку структуру комунікативного середовища ні на рівні суспільства, ні на рівні держави. Щоб утримувати структуру маніпуляційного комунікативного середовища, завжди потрібна концентрація влади (політичної, фінансової, адміністративної, ідеологічної). Інакше кажучи, маніпуляційне комунікативне середовище не здатне до само відтворення, його стійкість підтримується спеціальними зусиллями влади, позбавленої здатності до комунікативної дії

Відповідно до мети і задач можна зробити наступні висновки:

Підготовка сучасних менеджерів-професіоналів неможлива без знання історії розвитку науки управління.

Ринкова економіка вимагає адекватної їй системи управління, що повинна перетерпіти радикальні перетворення разом із усім суспільством. В умовах переходу до ринкових відносин найважливішим фактором успіху стає безупинне удосконалювання теорії і практики управління.

Великого значення набуває вивчення передового і прогресивного досвіду управління закордонних країн і використання його при аналізі власних управлінських проблем.

У сучасних умовах перебудови економіки на основі ринкових відносин одним із пріоритетних її напрямків є вироблення основних теоретичних і методологічних позицій по використанню менеджменту в практичній діяльності українських організацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аникин Б.А. Высший менеджмент для руководителя. Москва: ИНФРА-М, 2000, 136 с.
2. Большаков А.С., Михайлов В.И. Современный менеджмент: теория и практика. Санкт-Петербург: Питер, 2002, 416 с.
3. Виноградський М.Д., Виноградська А.М., Шканова О.М. Менеджмент в організації. Київ: Кондор, 2002, 654 с.

4. Іванова І.В. Менеджмент підприємства. Київ: Київський національний торгово-економічний ун-т, 2001, 247 с.

5. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. Москва: Дело, 2000, 704 с.

6. Мошек Г.С., Гомба Л.А., Піддубна Л.П.. Менеджмент підприємства. Київ: Київський національний торгово-економічний ун-т, 2002, 371 с.

УДК 65.011/3(075.8)

ШУМАКОВА А.

Наук. керівник: АКЧУРИНА Ю.М., к.е.н.

м. Запоріжжя

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Важливою задачею менеджменту в сучасних суспільно-економічних умовах господарювання є визначення стратегії та політики організації, що включає сукупність нормативно-правових вимог, які висуваються до працівників підприємства, і способі в виконання цих вимог незалежно від організаційно-правової форми власності.

Дослідження та ідентифікація ризиків, які виникають у процесі ринкової діяльності, дозволяє визначити: який рівень ризиків є прийнятним; які методи є доцільними для запобігання втрат, що виникають в результаті впливу конкретного ризику на конкретне підприємство.

Сукупність цих дій і є системою ризик-менеджменту. Системний підхід до управління ризиком на підприємстві означає: охоплення управлінням ризиком всіх горизонтальних і вертикальних ієрархічних рівнів організації; взаємозв'язок всіх управлінських елементів підприємницького ризику; виділення управління ризиком в окремий вид спеціалізованої діяльності, яка тісно пов'язана з функціями, що виконують інші працівники.

Якщо виходити з принципу системності та комплексності ризик-менеджменту, то недоцільно розділяти його на два види: управління у "звичайних умовах" та управління безпосередньо в умовах кризи.

Але необхідно зазначити, що більш коректно не розділяти два види антикризового управління, а виділити

його постійну (превентивну) компоненту, яка повинна бути організована та діяти на підприємстві завжди, незалежно від наявності кризових ситуацій, і змінну, яка повинна проявлятися в кризових ситуаціях.

Необхідність змінної (кризової) компоненти ризик-менеджменту особливо у вітчизняних умовах господарювання зумовлюється можливістю раптових негативних зовнішніх впливів (різка зміна законодавства, відсутність чіткого формулювання у нормативно-правових актах, зацікавленість певних посадових осіб, рейдерство).

Важливо відмітити, що змінна компонента антикризового управління є своєрідним тестом для постійної компоненти. Адже остання повинна виявити та не допустити розвитку негативних тенденцій до ступеня кризової ситуації в окремому сегменті механізму організаційно-виробничого менеджменту чи кризового циклу. Якщо такі тенденції чи кризові ситуації мають місце, то діюча система ризик-менеджменту та антикризового менеджменту неефективна й повинна бути вдосконалена чи повністю перебудована.

Таким чином, в основу ризик-менеджменту необхідно покласти цілеспрямований пошук і організацію роботи щодо зниження ризику, одержання і збільшення віддачі в з урахуванням вітчизняних умов господарювання. Стратегічна кінцева мета управління ризиком – забезпечення стійкості функціонування організації за вітчизняних умов зовнішнього і внутрішнього середовища, тактична мета полягає в одержанні найбільшого прибутку при оптимальному, допустимому для підприємця співвідношенні прибутку і ризику.

Керуючись світовим досвідом, останнім часом при виборі того або іншого методу управління ризиками топ-менеджери керуються концепцією прийнятого ризику. Відповідно до цієї концепції ризик, неприйнятний для організації, прийнятним стати не може. Однак якщо ризик не катастрофічний, тобто загалом прийнятний, при виборі конкретного методу управління ним підприємство повинно керуватися, враховуючи тільки власні особливості умов господарювання, принципом економічної доцільності – вибір того або іншого методу управління ризиком виправданий лише в тому випадку, якщо витрати по ньому менше, ніж ефект від використання цього методу.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА: МІКРО- ТА МАКРОРІВНІ

УДК 159.923.2

АНДРІЄВСЬКИЙ В.
м.Київ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ЕГОЦЕНТРИЗМУ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Поняття “егоцентризм” не має однозначного тлумачення, а психологічна природа егоцентризму, незважаючи на тривале вивчення, ще й досі в достатній мірі не досліджена.

В Українському педагогічному словнику егоцентризм трактується як:

1) філософський і етичний принцип, за яким індивідуум, особистість вважається центром Всесвіту;

2) негативна хвороблива риса характеру, яка проявляється в крайньому індивідуалізмі, егоїзмі;

3) своєрідність психіки дитини дошкільного віку (за Ж.Піаже) [2, с.109].

С.В. Васківська зазначає, що егоцентризм – це 1) властивість особистості, що полягає в зосередженості особистості на своєму “Я”, своїх особистих переживаннях і інтересах, у затвердженні винятковості позиції свого “Я”; 2) механізм пізнавальної діяльності особистості, що полягає в нездатності побачити і зрозуміти пізнавальну позицію іншої людини, невмінні подивитися на що-небудь із його точки зору [4, с. 147].

Визначаючи сутність егоцентричної особистості, М.О. Бердяєв писав: “Я” може бути егоцентричним, таким, що самостверджується, роздувається, нездатним вийти в іншого” [1, с. 77].

В.Аверін, Г.Крайг, Н.Пов’якель, Б.Робінсон, П.Скін, К.Флейк-Хобсон, Г.Цукерман та ін. відмічають, що егоцентризм є специфічною особливістю підліткового віку.

К. Поліванова відзначає прояв егоцентризму в підлітковому віці у вигляді віри в безмежні можливості власного мислення й здатність перетворити навколишній світ [3].

Ф.Райс, посилаючись на дослідження Уайта, зазначає, що егоцентризм підлітків виражається в прагненні реформувати суспільство [5].

Егоцентричність підлітка виявляється в зосередженості на собі, своїй пізнавальній позиції. Здатність думати, аналізувати думки, дії інших людей дозволяє підліткови уявити себе очима інших людей. Однак егоцентрична пізнавальна позиція, притаманна підлітком, не дозволяє адекватно сприймати себе й навколишній

світ, дійсно децентруватися відносно об’єкта сприймання.

Егоцентричність підлітків, які оволодівають формально-логічним мисленням, виявляється в тому, що вони часто нездатні розрізнити реальність і свої умовиводи, уявлення про неї, котрі видаються самій дитині досить логічними. Егоцентризм, як особистіна детермінанта розумової діяльності, в умовах несформованої “я-концепції” відіграє роль своєрідної призми, через яку здійснюється процес сприймання й осмислення довколишнього світу.

Смисловий бар’єр стає наочним проявом такої егоцентричної позиції підлітка. Так, дитина може виявляти негативізм по відношенню до дорослого внаслідок того, що не усвідомлює істинних мотивів своєї поведінки. Сутність смислового бар’єра полягає в неправильному розумінні дійсних мотивів поведінки людини, а також приписуванні їй зовсім інших мотивів.

Як стійка особистісна властивість, егоцентричність впливає на індивідуальні психологічні особливості людини, її характер. Сконцентрованість на своїх особистіших рисах призводить до розвитку необ’єктивної заниженої чи завищеної самооцінки. Крім того, нереалістично занижується чи завищується рівень домагань. Позитивний прояв егоцентричності підлітків пов’язаний з прагненням до самовдосконалення. Бажання покращити свою зовнішність стимулює заняття спортом. Потреба в інтелектуальному розвитку стає мотивом до розвитку своїх творчих, розумових здібностей. Негативний прояв егоцентричності підлітків полягає в необ’єктивності оцінки власних здібностей, можливостей, у нездатності адекватно сприймати критичні зауваження з боку ровесників, оточуючих. Окрім того, егоцентричність може виявлятися, як ситуативна особистісна властивість, у найбільш критичні моменти. Умови, які несуть загрозу стабільності життєдіяльності індивіда, вимагають мобілізації психологічних ресурсів, є тим фактором, що активізує становлення ситуативного егоцентризму, як особистісної риси.

Егоцентрична спрямованість виступає як сукупність стійких мотивів, що скеровують діяльність особистості в рамках задоволення власних інтересів. Характеризується нахилами, переконаннями, ідеалами, центром яких стає “я” суб’єкта. Загалом егоцентрична спрямованість справляє вплив на світогляд людини. Тому підлітків з егоцентричною спрямованістю відрізняє нездатність адекватно, цілісно сприймати себе, оточуючих, ситуацію, світ.

Підлітковий вік характеризується, насамперед, підвищенням значимості "Я – концепції" – системи уявлень про себе, формуванням складної системи самооцінок на основі спроб самоаналізу, порівняння себе з іншими. Для підлітка характерний погляд на себе збоку, в порівнянні себе з іншими – дорослими то ровесниками; на підставі цього формується висновок про значимість власної особистості. Поступово виробляються власні критерії оцінки себе й розвивається власна думка про самого себе. Відбувається перехід від орієнтації на оцінку оточуючих до самооцінки, формується уявлення про "я – ідеального". Саме в підлітковому віці порівняння реальних уявлень про себе стає основою "Я – концепції" особистості учня.

Егоцентризм особистості у підлітковому віці виступає однією з провідних особистісних детермінант мисленнєвої діяльності, зумовлюється специфікою підліткового віку та комплексом особистісних якостей підлітка, має прояв у характеристиках мисленнєвої діяльності та мисленнєвих стратегій, і може бути своєчасно попереджений чи скоректований використанням комплексу психотренінгових форм психологічної допомоги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бердяев Н.А. Я и мир объектов / Н.А. Бердяев // Философия свободного духа. – М., 1994.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Поливанова К.Н. Психологический анализ возрастных кризисов. // Вопросы психологии, 1996. – №4. – С. 61-69.
4. Психология личности: Словник – довідник. / За ред. П. Горностая, Т. Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320с.
5. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. – СПб.: Питер, 2000. – 624 с.

УДК 004.89

АРТЮХ Т.

Наук. керівник: САМАРСЬКИЙ А.Ю., ст.викл.

м. Київ

ПРОБЛЕМА ДОСКОНАЛОСТІ ТА ШТУЧНЕ МИСЛЕННЯ

Будь-яка людина має мету самовдосконалення. Але чи є у людини межа розвитку?

Розглянемо цю проблему з точки зору того, що розвиток – це прагнення до досконалості пізнання. Тоді межа розвитку існує. Якщо б такої межі не існувало, то ми б отримали утопічно-досконали людину: вона знає все, що відбувалося, відбувається та буде відбуватися у Всесвіті. Ідеальним органом такого пізнання був би над-розвинутий мозок, без зайвих для мислення функцій (якщо так само розглядати фізичний розвиток – ідеальним було б тіло, не обтяжене мисленням). Досконалість взагалі не може слугувати

критерієм розвитку. Як стверджував Арістотель: досконала форма – мертва.

Проте, рано чи пізно, коли людство оволодіє всіма закономірностями природи, приходить межа отримання нових знань. Та чи означає це, що приходить припущений вище кінець розвитку? Ні, такий погляд панує в наш час, за великим рахунком, лише тому, що мислення людини часто ототожнюють з комп'ютером. Дивлячись на проблему розвитку з точки зору можливості штучного інтелекту, можна стверджувати, що у мислячої машини, на відміну від людини, не виникло б ніяких суперечностей, коли б вона отримала б усю в світі інформацію. Машину можна вдосконалювати безмежно, адже кожна її деталь самостійно диференціює, обробляє, зберігає, отримує інформацію.

З точки зору того, що машина може оброблювати за одиницю часу набагато більше даних, може здатися, що машина володіє більш досконалим мисленням, ніж людина. Багато кібернетиків та програмістів виходять з уявлень, ніби мислить мозок. Тому їм здається, що достатньо побудувати модель мозку, щоб отримати і штучне мислення. Але мислить не мозок, а людина за допомогою мозку.

Коли говорять про "мислячі" машини, які здатні здійснювати логічні операції, і взагалі моделювати багато сторін людського мислення, то варто було б ґрунтовніше розібратися в тому, з яким сортом мислення ми маємо тут справу, і яка логіка тут мається на увазі. Для виникнення такої функції, як мислення, потрібні ще деякі матеріальні передумови, крім структурно пристосованого до цього мозку. Це органи, що забезпечують чуттєво-предметний контакт мозку зі світом, що поза його знаходиться, щось на кшталт очей, вух, рук та інших "зовнішніх рецепторів". Мозку, щоб він мислив, потрібно ще й безперервний потік "інформації". Інакше він швидко деградує.

Людина відрізняється від машини тим, що вона по-іншому діє з суперечностями. У людини самоціль виникає внаслідок розвитку її внутрішніх протиріч, що і дають їй стимул до саморуку і розвитку самої себе. Тому вона розглядає своє "самовдосконалення" як єдину задачу і мету до якої треба прагнути. Здатність використовувати свій мозок для мислення, – також, як і руки для праці, як мову для говоріння, – це від початку до кінця суспільний продукт, діяльна функція суспільної людини.

Як б протиріччя не сталося у машини, яка б незапрограмована ситуація не трапилась, вона просто скине це в "чорний ящик". Людина ж до будь-яких непередбачених труднощів пристосовується: аналізує, осмислює їх, а не йде одним і тим же запрограмованим шляхом, як машина. З нової проблеми вона отримує нову інформацію, новий досвід, який служить вдосконаленню. Виходячи з цього міркування прийдемо до простій істині: "немає межі розвитку". Адже суперечності будуть виникати завжди, поки людський розум взаємодіє з навколишнім (природним та сусп-

ільним) середовищем. А суперечність є як основою мислення, так і основою будь-якого розвитку.

Тобто якщо створити штучний розум, рівний людському, треба створювати не одну-єдину штучну істоту, а ціле співтовариство таких істот, яке володіє своєю власною культурою – тобто цілу цивілізацію машин, настільки ж велику і розгалужену, як і "природна" – людська.

УДК 159.9:615.851

БОМБАРТ.

Наук. керівник: ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., к.психол.н.
м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКТОР У ПІДГОТОВЦІ ХВОРОГО ДО ОПЕРАЦІЇ

Хірургічне відділення сучасної багатопрофільної лікарні є одним з найважливіших медичних підрозділів, в якому проводиться стаціонарне лікування хірургічних хворих.

Необхідність проведення хірургічного оперативного втручання, як правило, застає пацієнта несподівано на відміну від ситуації хронічної соматичної патології, до якої він поступово адаптується. Для клінічного психолога важливим стає той факт, що психологічна готовність до терапевтичних і хірургічних заходів з боку хворого кардинально розрізняється. У пацієнта з хронічним соматичним захворюванням адаптація відбувається умовно говорячи до дійсного статусу, а в хірургічного – до майбутнього.

Травмування психіки хірургічних хворих починається з поліклініки, коли лікар рекомендує оперативне лікування, і продовжується в стаціонарі при безпосередньому призначенні операції, підготовці до неї і пр. Тому дуже важливо чуїне, уважне ставлення до хворого з боку лікаря і обслуговуючого персоналу. Авторитет лікаря сприяє встановленню близького контакту з хворим.

Важливо простежити, щоб під час бесіди з хворим і в документах, доступних огляду хворого (направлення, аналізи тощо), не зустрічалися такі слова, як рак, саркома, злоякісна пухлина та ін. Проте, неприпустимо в присутності хворого робити зауваження персоналу про неправильне виконання призначень.

Вирішуючи питання про операцію, лікар повинен переконливо пояснити хворому доцільність її виконання. При вмілій розмові лікар зміцнює свій авторитет і хворий довіряє йому своє здоров'я [3].

Більшість пацієнтів хірургічного відділення піддаються оперативному втручанням. Передопераційний період триває від моменту надходження хворого до виконання операції. Процедури передопераційного періоду (передопераційна підготовка) проводять з

метою зменшення ризику операції, вживши заходів для запобігання її ускладнень. І саме психологічний фактор налаштування хворого на операцію є одним з найважливіших показників успішності самої операції.

Мета проведеного нами дослідження полягала в аналізі психологічних та організаційних моментів в роботі хірургічного відділення з метою забезпечення активації психологічної готовності у пацієнтів хірургічного відділення до операції.

Об'єктом дослідження виступав процес підготовки пацієнтів до операції. А предметом дослідження – складники психологічної готовності пацієнтів хірургічного відділення до операції.

В процесі проведення дослідження ми виконали наступні завдання: провели науково-теоретичний аналіз проблеми підготовки пацієнтів до операції; визначили складники психологічної готовності пацієнтів до операції; провели емпіричне дослідження психологічної готовності пацієнтів хірургічного відділення до операції; розробили комплекс тренінгових вправ для пацієнтів хірургічного відділення з метою психологічної підготовки їх до операції та перевірки міри їхньої ефективності; розробили психологічні рекомендації для медичного персоналу з метою психологічної підтримки пацієнтів, що готуються до операції.

Аналіз наукової літератури показав, що з першого дня надходження хворого до відділення необхідно проводити психологічну підготовку до хірургічного втручання. Вселення в хворого впевненості в успішному результаті операції, одужанні залежить не стільки від лікаря, скільки від середнього медперсоналу, який постійно контактує з хворим. Цьому сприяють позитивні емоції, музика, читання, бесіди в строго певні години, рекомендовані лікарем. Певну роль відіграє приміщення хворих, що готуються до операції. В одній палаті з хворими знаходяться пацієнти які вже витерпіли аналогічну операцію і готуються до виписки [1; 2; 3; 4].

Аналіз наукової літератури з проблеми підготовки пацієнтів до операції, серед яких присутні праці таких фахівців, як: Г.Н. Акжигитова, Б.Р. Богомольного, Я.В. Волколакова, Б. Д. Карвасарського, В.В. Кононенка, П.М. Чуєва та ін., дозволив виявити наступні особливості даного процесу:

- відмінними рисами психології пацієнта хірургічної клініки вважається експектація післяопераційного статусу, що супроводжується передопераційною і постопераційною тривогою;
- особливі реакції можна чекати від пацієнтів, що піддаються трансплантологічним оперативним втручанням, які пов'язані з внутріособистісним конфліктом із приводу придбання органів іншої людини. Даний факт впливає на самооцінку людини, сприйняття і прийняття їм себе як цілісної особистості після операції. Нерідкі в подібних випадках деперсоналізаційні розлади і порушення сприйняття власної схеми тіла;

- передопераційний період – психологічно особливо важкий для хворого. Для цього періоду характерні почуття невизначеності, невпевненості, безпорадності;
- наявність у пацієнтів страху перед наркозом, операцією і її наслідками. Звичайно, всі люди здатні це долати, але практично кожен пацієнт потребує цей час в особливій увазі і підтримці.

В процесі дослідження нами було виявлено, що до складників психологічної готовності пацієнтів до операції належать:

- Рівень реактивної, особистісної та ситуативної тривожності пацієнта;
- Рівень страху пацієнта як перед операцією, так і щодо її наслідків;
- Довіра до лікаря;
- Мотивація на оздоровлення;
- Рівень готовності докладати зусилля до процесу одужання;
- Психологічна готовність до співпраці з лікарями.

Емпіричне дослідження психологічної готовності пацієнтів хірургічного відділення до операції проводилося в клінічній лікарні швидкої медичної допомоги м. Києва. В дослідженні приймали участь 40 пацієнтів, яким було показано хірургічне втручання, в результаті захворювань шлунково-кишкового тракту.

Дослідження проводилось за опитувальником Ч.Спілбергера-Ханіна, який використовують для оцінки реактивної та особистісної тривожності. Особистісна тривожність розглядається науковцями як відносно стійка індивідуальна якість особистості, яка характеризує ступінь її занепокоєння, турботи, емоційної напруги внаслідок дії стресових факторів. Рівень особистісної тривожності, виміряний за методикою Спілбергера, у жінок з ВХІІІ становив у середньому $(52,48 \pm 1,09)$ бала ($p < 0,05$), у чоловіків – $(45,96 \pm 2,13)$ бала, що відповідає високому рівню тривожності.

Методику САН ми використали для вивчення оцінки пацієнтами свого самопочуття, активності і настрою в різні періоди ВХІІІ. Рівень реактивної тривожності у жінок є вищим у гострому періоді виразкової хвороби шлунку, а надалі не відрізняється достовірно від аналогічного показника у чоловіків. У жінок виявлено нижчі показники самопочуття, активності, настрою порівняно з чоловіками, особливо в перші два тижні ВХІІІ.

В процесі проведення дослідження нами був розроблений тренінгів комплекс для пацієнтів та практичні рекомендації для медичного персоналу з метою повернення їхньої уваги до методів підготовки пацієнтів до оперативного втручання.

Загальна медична, психіатрична і психічна допомога першого етапу повинна бути спрямована на виявлення й ізоляцію осіб із психомоторним збудженням для запобігання розвитку паніки.

З урахуванням зазначених положень, розроблена нами психотерапевтична та психокорекційна робота,

впливає на вказані вище психологічні сфери, наступним чином:

а) формує мотивацію постраждалого та навички психологічної, психотерапевтичної роботи над собою в напрямку конструктивних змін власної особистості з метою подолання психіатричної проблематики та особистісного розвитку в цілому;

б) робота з емоційно-вольовою сферою постраждалого: 1) формує навички самостереження свого фізичного та емоційного стану, релаксації та зняття психофізіологічної напруги; 2) розвиток самоконтролю емоцій та поведінки (формування навичок самоорганізації та впорядкування власного життя); 3) підвищення загального фону настрою (шляхом опосередкованого впливу); 4) включення постраждалого в незвичну для нього та суспільно-корисну трудову діяльність; 5) формування фрустраційної толерантності; 6) відреагування придушених психотравмуючих емоцій з урахуванням принципів етики та моральності;

в) робота з комунікативною сферою особистості: 1) формування навичок конструктивного спілкування; 2) узгодження потреби в спілкуванні та навичок особистості до конструктивного спілкування; 3) формування здатності до адекватного та позитивного сприйняття оточуючих; 4) розвиток емпатії та компромісів у спілкуванні; 5) сімейна психокорекція;

г) робота з когнітивною сферою постраждалого: 1) розвиток самосвідомості; 2) формування адекватної самооцінки та реалістичного світосприйняття; 3) усвідомлення психотравмуючих спогадів; 4) конструктивне завершення психотравмуючих гештальтів; 5) когнітивна обробка психотравмуючого досвіду; 6) антиципація власних дій в аналогічних ситуаціях; 7) вияв ірраціональних когніцій та невірних цілей та заміщення їх конструктивними; 8) зміна стереотипів сприйняття, когнітивних реакцій, поведінки та атит'юдів;

д) робота з моральною сферою особистості: 1) формування внутрішнього локусу контролю; 2) формування моральної самосвідомості як чинник моральної саморегуляції поведінки; 3) формування моральних ставлень людини до оточуючих; 4) формування здатності до морального вибору в проблемних ситуаціях;

е) робота з ціннісно-сисловою сферою постраждалого: 1) усвідомлення та перебудова власної системи цінностей з урахуванням нових умов життя; 2) свідоме засвоєння системи вищих цінностей, що надають сенсу людському існуванню у будь-яких умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Акжигитов Г.Н. Организация и работа хирургического стационара. - М.: Медицина, 1999.-288 с.
2. Карвасарский Б. Д. Медицинская психология. – Л.: Медицина, 1982. – 272 с.
3. Загальна хірургія / за ред. С.П.Жученка, М.Д.Желіби, С.Д.Хімча. – Київ: "Здоров'я", 1999.
4. Мачулин Е.Г. Организация оказания медицинской помощи пострадавшим с травмами в чрезвычайной ситуации: Курс лекций.-Минск: Харвест, 2000. – 256 с.

УДК 316.6:159.923.2

БОРОДАЙ В.

м. Київ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ КОНФОРМНОЇ ТА ТОЛЕРАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Особистість за своєю суспільною природою активна, зокрема щодо своїх інтересів. Під впливом суспільства, держави, традицій, громадської думки, авторитету старших, соціальної групи або її керівника, під прямим або опосередкованим тиском інших людей особистість може коригувати свою активність, спрямовувати її в русло вимог цих суб'єктів або суспільних інститутів, пристосовувати деякі свої інтереси до інтересів інших, ставати поступливою, податливою і навіть покірною, тобто займати пасивну щодо інтересів інших життєву позицію. Таку форму вираження позиції особистості, для якої характерні пасивність, некритичність, податливість, пристосованість щодо впливу на неї оточення, називають конформізмом.

Як необхідний аспект соціалізації особистості конформізм аналізується І.С. Коном, Б.Д. Паригінім, А.Л. Леонтьєвим, Г.М. Андреевою, Е.П. Белінською, О.П. Тихомандричкою та ін.

Категорія "конформізм" описується науковцями через різні, часто суперечні один одному, ознаки: співучасть – пристосованість, згода – погоджуваність, основа продуктивної діяльності людини – деструктивна сила суспільства. Разом з тим, приділяється велика увага пристосованості та підпорядкуванню, що руйнує особистість. Конформність визнається унікальною людською якістю, конформізм – універсальним елементом громадського життя.

Конформізм (*conformis* – подібний, схожий) – 1) механізм функціонування широких спільностей людей, що проявляється в насущній потребі соціальної системи уніфікувати її членів, приводити усіх до загальноприйнятих норм, стереотипів поведінки і мислення; 2) здатність людини пристосовувати свій життєвий устрій, думки і почуття до життєвого устрою, думок і почуттів тієї соціальної групи, в якій він опиняється; 3) явище некритичної зміни поведінки або переконань в результаті реального або уявного тиску групи, що супроводжується внутрішнім конфліктом [3, с. 57].

Таке тлумачення конформізму охоплює різні, хоч зовні подібні, явища:

- відсутність у людини власних поглядів, переконань, слабкість характеру, пристосованість;
- однаковість у поведінці, згода індивіда з поглядами, нормами, ціннісними орієнтаціями більшості людей, котрі його оточують;
- результат тиску групових норм на індивіда, який унаслідок цього тиску починає діяти, думати, відчувати так само, як й інші члени групи.

Наукові дослідження конкретизували чинники, що зумовлюють конформну поведінку, впливають на неї та визначають рівень конформності. Це – наявність конфлікту (реального, уявного) між індивідом та групою; тиск (вплив) групи через оцінки, образливі жарти тощо; однаковість більшості; згуртованість групи; особливості ситуації; особливості взаємозв'язку індивіда і групи; особливості відповіді на тиск групи; тендерні і вікові особливості; індивідуальні особливості індивіда; соціокультурні особливості; значущість ситуації для індивіда та ін.

Конформізм є широким соціально-психологічним явищем, який часто ототожнюють з поняттями "конформна поведінка". Конформна поведінка – дія чи поведінка індивіда, відповідна до групових норм внаслідок ситуації групового тиску. Це дія людини, яка проявляється у її податливості реальному чи уявному тиску групи, у зміні установок і вчинків відповідно до позиції спільноти, до якої вона причетна [1, с. 80].

Виокремлюють три рівні конформної поведінки людини:

- підпорядкування (вплив групи має зовнішній характер, тривалість конформної поведінки обмежується конкретною ситуацією);
- ідентифікація (існує в двох формах; людина може повністю чи частково уподібнювати себе іншим членам групи, або ж учасники взаємодії очікують один від одного певної поведінки, намагаючись виправдати ці взаємні очікування);
- інтерналізація (пов'язана із цінностями особистості); в такій ситуації поведінка людини є відносно незалежною від зовнішніх впливів, тому що думки чи точки зору інших об'єднані у систему цінностей самої людини [2, с. 85].

Конформність проявляється там, де наявний конфлікт між думкою особистості і позицією групи. Ознаками її є зміна поглядів і поведінки індивіда відповідно до точки зору більшості. За своєю сутністю конформність може бути зовнішньою (індивід тільки зовні демонструє підкорення думці групи, продовжуючи внутрішньо чинити їй опір) і внутрішньою (справжнє перетворення індивідуальних установок первинної позиції індивіда на користь групи, засвоєння ним думки більшості) [1, с. 63].

Різновидом залежності особи від групи є негативізм – опір груповому тиску, демонстрація поведінки або думок, які суперечать позиції групи. Нерідко поняття "негативізм" вживається в тому значенні, що й поняття "нонконформізм". Іноді їх зміст розмежовують, характеризуючи негативізм як демонстрацію поведінки або думки, що суперечить поглядам більшості, незалежно від того, чи має рацію ця більшість, а нонконформізм – як демонстрацію думки чи поведінки, що спирається на власний досвід, незалежно від думки чи поведінки групової більшості.

Комфортність – явище неоднозначне, в першу чергу тому, що поступливість індивіда не завжди свідчить про дійсні зміни в його сприйнятті.

Конформні особи виявляють слабший інтелект, ніж незалежні, їм більше притаманні догматичність, стереотипність мислення, нечіткість думок та висловлювань. Сфера мотивації та емоційних функцій конформної особи характеризується недостатньою силою характеру, невмінням володіти собою у стресових ситуаціях. У сфері самосвідомості вони страждають комплексом неповноцінності, а в стосунках з іншими проявляють авторитарність, занепокоєність справами інших людей. Конформність як міра підпорядкування людини груповим нормам та вимогам є не особистісною рисою, а властивістю міжособистісних відносин, пов'язаних із рівнем розвитку групи, характером її діяльності, ситуацією, наявністю у групі індивідів, які відхиляються від загальної думки, та ін. Багато дослідників вважає конформізм негативним явищем, якому властиве свідоме пристосування, навіть пристосованість до дійсності. Їх оцінки ґрунтуються на переконаннях, що конформізм за своєю суттю є явищем не так психологічним, як етичним.

Таким чином, конформність – схильність індивіда піддаватися думці групової більшості, реальному чи уявному тиску групи. Конформність до групових норм в одних ситуаціях позитивний чинник, а в інших – негативний. Дотримання деяким встановленим стандартам поведінки важливе, а інколи просто необхідно для ефективних групових дій. Інша справа, коли згода з нормами групи набуває характеру витягання особистої вигоди і перетворюється на пристосованість до нормативного тиску (вплив) вступає у непросту взаємодію з можливостями і ресурсами, які перебувають у розпорядженні групової меншості.

ЛІТЕРАТУРА:

6. Корнев М. Н. Соціальна психологія – К.: Б.в., 1995. – 303 с.
7. Орбан-Лембрик, Л. Е. Соціальна психологія: У двох книгах. – К.: Либідь, 2004 – Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. – 2004. – 573с.
8. Психологія особистості: Словник – довідник. / За ред. П. Горностая, Т. Титаренко. – К.: Рута, 2001. –320с.

УДК 316.4:376.5

ВОСТРОВА О.Ю.

Наук. керівник: ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., к.психол.н.
м. Київ

“ДИТИНА ІНДИГО” ЯК ШТУЧНО СТВОРЕНА СЕРЕДОВИЩЕМ РУХУ “НЬЮ ЕЙДЖ” СТРУКТУРА КУЛЬТОВОЇ ОСОБИСТОСТІ

Останнім часом в інформаційному просторі нашої країни все частіше почало лунає слово «діти індиго». Сторінки вебсайтів, журналів і газет, теле- і радіопередачі розповідають про «незвичайних» дітей,

які відрізняються від дітей «звичайних», – і ось вже батьки починають дивитись на своїх малюків крізь темно-синьо-фіолетову призму, намагаючись роздивитись в них характерні ознаки. Але що стоїть за словосполученням «діти індиго», яке, перетворившись на термін зі своїми специфічними значеннями, впевнено входить у наше повсякденне мовлення?

Зауважимо відразу, що термін «діти індиго» – не є науковим. З'явившись у 1982 році, він був швидко розповсюджений в езотерично-окультному середовищі, де сповнився відповідними смислами. Якщо уявити сам термін у вигляді певного контейнера, то можна побачити, що його наповнення – це досить дивна суміш, в якій змішалися як наукові, так і псевдонаукові знання, це дивне переплетіння, в якому необхідно розпізнавати і відокремлювати реалії (спостереження, дослідження і факти, які дійсно існують) від того вагомого домішку окультного характеру, на ґрунті якого постійно виникають міфи, оманливі містифікації, спекуляції і відверті маніпуляції людською свідомістю.

Розглянути всю повноту суперечливого смислового наповнення терміну «діти індиго» в одній статті неможливо, тому ця стаття присвячена спробі з'ясувати і виокремити лише ті найсуттєвіші моменти, які сформували платформу для появи міфів, спекуляцій і містифікацій.

Коли бажане видається за дійсне, виникають маніпуляції людською свідомістю, і щоб розібратися в цьому, важливо розглянути такі три суттєві моменти:

- 1) виникнення терміну «діти індиго»;
- 2) джерело інформації, яка наповнює термін смислами;
- 3) середовище, в якому термін вживається, і мета, з якою це відбувається.

1. Виникнення терміну «діти індиго».

Вперше словосполучення «діти індиго» було вжито американкою Ненсі Енн Тепп (Nancy Ann Tappé) на позначення дітей, яких вона сприймала через колір індиго.

За словами самої Ненсі, вона – синестет, тобто її враження від людини супроводжується певним кольором. В своїх інтерв'ю вона неодноразово зауважувала: «щодо тих кольорів, які я бачу, то це особливе синестетичне бачення, яке не має відношення до яснобачення». До того ж, «вчені вивчали особливості багатьох синестетів, але серед них не знайшли хоча б двох, які б бачили одне й те саме. Всі вони бачать кольори по-різному» [1]. Отже, Ненсі – не екстрасенс, а синестет.

Не має її суб'єктивне сприйняття людей нічого спільного і з аура-апаратами, які фіксують електромагнітні випромінювання людини. Не заглиблюючись у визначення терміну «аура» (навколо якого сьогодні так само існує багато містифікацій і спекуляцій), зауважимо, що жоден аура-апарат на сьогоднішній день не фіксує аури людини в повному обсязі. До того ж, різні апарати фіксують різні аспекти «ауричного сйива». Аура-апарати «бачать» ауру лише частково, але

досить об'єктивно можуть свідчити про динаміку психосоматичних проявів і психоемоційних станів людини. В даному випадку ми розуміємо під ауурою фіксовані апаратом електромагнітні коливання випромінювання людини як біологічної істоти.

Про що саме може свідчити аура кольору індиго?

Як показують ауурографічні дослідження, в більшості випадків синьо-чорна з фіолетовим відтінком аура – це свідчення досить серйозних пошкоджень або на тілесному, або на душевному (психічному), або на духовному рівні. Наведемо декілька прикладів.

Тіло (біологічний аспект):

- травми хребта;
- тяжкі захворювання, які виснажують внутрішній ресурс людини;
- втрата життєвої сили, виснаження, хронічна втома;
- немічність і старість (у літніх людей дуже часто на фотографії можна побачити темно-синьо-фіолетовий колір).

Душа (психічний аспект):

- тяжкі душевні стани, горе, депресія;
- порушення емоційно-вольової сфери людини, відірваність від реальності;
- страх, хворобливе почуття тривоги;
- інтровертивний тип характеру;
- сором'язливість, низька контактність, стриманість, замкненість;
- принциповість, надмірна впертість, небажання чути ближніх;
- захисна реакція психіки, закритість.

Дух (духовний аспект):

- руйнування захисного покрову душі людини (найчастіше внаслідок серйозних порушень духовних законів життя, окультних практик);
- "прелесть", одержимість;
- порушені стосунки з Богом.

Цікаво, що аура порожнього стільця має також темний синьо-фіолетовий колір.

Отже, синестетичне сприйняття Ненсі Енн Тепп, ясновачення і фотографування аури – це три різні речі. І твердження, що "діти індиго" – це діти з чорно-синьо-фіолетовою ауурою, є безпідставним і виглядає як окультно-езотерична містифікація.

2. Джерело інформації, яка наповнює термін смислами.

У 1999 році в світ виходить книга під назвою "Діти індиго", в якій її автори – Лі Керролл (Lee Carroll) і Джен Тоубер (Jan Tober) – надають терміну Ненсі Енн Тепп статус явища планетарного масштабу. В книзі зібрана дійсно цікава інформація науково-дослідних інститутів, багато цікавих спостережень професійних психологів і психотерапевтів, батьків, вихователів і викладачів, але поряд із цим термін "діти індиго" починає активно наповнюватися змістом окультного характеру.

Чому і навіщо це відбувається? Звідки автори черпають інформацію про те, що пишуть?

Сам себе Лі Керролл називає письменником-ченелером (анг. channel – канал), письменником-каналом, або контактером. Під терміном "ченелінг" в езотеричному середовищі розуміють взаємодію людини з певним духом, який передає через цю людину (як через свій канал, або рупор) інформацію [2]. У випадку Лі Керролла, це дух на ім'я Крайон (Kryon), з яким Лі Керролл вступив у контакт у 1988 році, маючи досить успішний аудіо-бізнес і не маючи досить глибокого зацікавлення питаннями духовності. "Як розповідає Лі, духу довелося вдарити його між очей, аби довести, що його духовний досвід – реальний" [3].

Для більшості людей це може прозвучати фантастично, в окультному середовищі практикувати ченелінг – це цілком звичайна справа, у психіатрів на позначення цього явища існує своя термінологія, а в парадигмі християнської психології та теології така взаємодія називається – духовна "прелесть" і одержимість. Симптоматика "прелесті" як духовної хвороби, тобто "ушкодження людського єства неправдою" [4], була описана святителями і святими отцями церкви ще сотні років тому.

Отже, для людей віруючих стає зрозуміло, що джерелом інформації є інфернальний світ. І, як зазначено на сторінках офіційного сайту Лі Керролла, саме звідти прийшла ідея про "дітей індиго" – "Крайон ченелінгував (передав по каналу) тему "індиго дітей" [5], після чого на світ з'явилися відповідні книги і почали набувати неабиякої популярності.

3. Середовище, в якому термін вживається, і мета, з якою це відбувається.

Після розповсюдження книги "Діти індиго" термін став широко вживаним в окультно-езотеричному середовищі руху "Нью ейдж", який являє собою (не стільки реальну, скільки віртуальну) мережу різноманітних і суперечливих вчень, що мають теософські, кабалістичні, езотеричні, окультні корені і прагнуть створити нову світову релігію.

Стає очевидним, що для того, аби дослідити і розібратися, що дійсно стоїть за терміном "діти індиго", людина має зануритися у вивчення окультно-релігійної літератури. Образно кажучи, сам термін – це певний "прохід", або "канал", через який дослідник так чи інакше потрапляє у простір окультизму, де для людини, яка не має зрілого духовного стрижню, існує певна небезпека піти шляхом псевдодуховності.

Отже, за введенням цього терміну в повсякденне мовлення стоїть прихована мотивація – залучити якомога більше людей (переважно батьків і дітей, вихователів, вчителів і психологів) до руху "Нью ейдж" [6].

За своєю суттю "Нью ейдж" є сектантським утворенням, і як будь-яке сектантське утворення воно мало створити для своїх adeptів альтернативну особистість – культове "Я", яке б могло повністю замінити справжнє "Я" людини. І воно було створене – навіть для дітей.

На будь-якому сайті, присвяченому темі "діти індиго", читач знайде список основних відмінностей "незвичайних" дітей від "всех прочих детей" [7] (хоча, сам поділ діток на незвичайних і "всех прочих" – вже є некоректним по відношенню до дитячого світу). Отже, розглянемо перелік деяких особливостей "дітей індиго", розміщений на сайтах "Ікс-он" [8] і "Індиго діти і дорослі" [7]:

1. Висока самооцінка. Відчуття своєї "царственності" і переваги над іншими дітьми – цим, насамперед, відрізняються "діти індиго" з самого раннього віку.

2. Почуття обраності... Думка інших, навіть найближчих людей, "дітям індиго" абсолютно не цікава.

3. Містичність. Можна побачити як малюк спілкується з порожнечою, а насправді – зі своїм Ангелом-охоронцем.

4. Асоціальність...

5. Волелюбність... Повна відмова від запропонованих правил.

6. Надприродні дарування. Кожен з таких дітей має надзвичайні здібності, наприклад, може читати думки, передбачати майбутнє, керувати енергетичними потоками і т.п.

7. Вони розбираються в законах полярності і не знають, що таке "добро" і "зло".

8. Вони – емісари з небес, емісари богів, посланці космосу, представники шостої раси, які прийшли в цей світ з особливою місією – спасти нашу Землю [9].

Зазвичай підлітки, які шукають себе, які знаходяться в періоді самоідентифікації, сприймають цей список як еталон для наслідування. Починаючи ототожнювати себе з особистістю, яка змальована в цьому списку, вони створюють для себе віртуальні імена, які дуже часто містять в собі слово "індиго", і починають мислити в заданому режимі.

IndigoAnalitik 24.03.2013 13:55 (мовою оригіналу): "Изучайте нас, наше поведение, и подстраивайтесь, будущее за нами. Вы портите планету, мы пришли ее спасать..." [10]

Це – наслідки ідентифікації, і це лише один з прикладів, що свідчить про створення в людині альтернативної особистості "індиго". Але весь цей набір відмінностей, відверто кажучи, є родючим ґрунтом для розвитку нарцистичних розладів особистості, які з точки зору християнської психології виникають в наслідок порушених стосунків людини з Богом [11].

У статті "Демонська твердиня. Про гордість" Отець Олександр Єльчанінов змальовує "головні етапи розвитку гордості від легкого самовдоволення до крайнього душевного затьмарення і повної загибелі" [12]. Беручи статтю отця Олександра за основу, спробуємо окреслити сходинки духовної деградації людини, яка засліплена гординею.

1. Спочатку – це трохи завищена самооцінка, на ґрунті якої зростає почуття переваги над іншими і звичка вивищуватися.

2. Нижче – підсилюється зверненість на себе і з'являється почуття обраності.

3. Далі, впадаючи в "прелесть", людина починає переживати містичний досвід спілкування з духами, які нашіптують високу місію – з'являється почуття самоправедності, яке непомітно переходить у почуття самосвятості.

4. При цьому втрачається зв'язок з реальністю, підсилюються ознаки асоціальності.

5. Волелюбність мутує у вседозволеність, яку підкріплює щире переконання в правоті свого шляху.

6. Людина починає візуалізувати енергії і керувати їх потоками, займатися цілительством, чистити Землю, пророкувати і т.п.

7. "Розмивається" справжня особистість, а разом із нею і різниця між поняттями "добро" і "зло".

8. А далі – людина бере на себе роль Спасителя світу. Той, хто сам стає спасителем, перестає потребувати Спасителя, "хоча той, хто піддається гордості, якраз і має крайню потребу в Бозі, бо люди спасти такого не можуть" [12].

По суті, перелік особливостей "дітей індиго" досить точно (і навіть в логічній послідовності) змальовує сходинки духовної деградації людини, ураженої гордістю. Отже, за цим списком проглядається не така вже й світла перспектива, і виглядає він як досить продумана структура культової особистості з чітко заданим алгоритмом духовної деградації. Тому існує необхідність в смисловому наповненні терміну "діти індиго" відокремлювати реальні факти від присутнього там культового "Я", штучно створеного в окультному середовищі руху "Нью ейдж" для маніпулювання найуразливішою частиною населення – дітьми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ли Кэррол, Джен Тоубер "Индиго 10 лет спустя". 2009 г. Издательство София, <http://www.indigodeti.com/forum/index.php?showtopic=9391>
2. Ченнелинг – это не опасно? Что такое ченнелинг. <http://www.prosvetlenie.org/mystic/30/7.html>
3. Kryon. Lee Carrol. Official site. <http://kryon.com/Leebio.html>
4. Святитель Игнатий Брянчанинов. О прелести. <http://www.hesychasm.ru/library/stbrianch/prelest.htm>
5. Free transcriptions from Lee Carroll – the original channel for Kryon. http://www.kryon.com/k_25.html
6. Е. Л. Громова, педагог-психолог. "Экспертное заключение на книгу Аверьяновой Т.В. "Дети Индиго – будущее планеты" (М.: ООО "Лаватера", 2006). <http://rudocs.exdat.com/docs/index-779.html?page=27>
7. Lilit. Чем дети Индиго отличаются от всех прочих детей? <http://indigodeti.com/index.php/indigo/2011-11-06-21-58-52/196-gegenkamp3.html>
8. Дети Индиго – гении или монстры? <http://www.iks-on.ru/node/59>
9. Дети индиго – кто они? <http://vse-sekrety.ru/631-deti-indigo-kto-oni.html>
10. Комментар №14 до статьи "Чем дети Индиго отличаются от всех прочих детей?" <http://indigodeti.com/index.php/indigo/2011-11-06-21-58-52/196-gegenkamp3.html#comment-90>

11. Д. В. Новиков. “Християнський підхід к пониманию механизма образования психопатологического симптома”. Доклад на методологическом семинаре ПИ РАО по христианской психологии 9 декабря 2004 года. <http://dusha-orthodox.ru/biblioteka/novikov-d.v.-hristianskiy-podhod-k-ponimaniyu-mehanizma-obrazovaniya-psihopatologicheskogo-simptoma.html>

12. Священик Олександр Сльчанінов. “Демонська твердиня. Про гордість”. <http://teolib.h1.ru/Teo/yel1.html>

УДК 159.923:159.943.63

ГОРОБЕЦЬ О.

Наук. керівник: ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., к.психол.н.

м. Київ

РЕФЛЕКСІЯ ПСИХОЛОГА ЯК ЗАПОРУКА ЗАПОБІГАННЯ ПРОЕКЦІЙНИМ ДЕФОРМАЦІЯМ У ВЗАЄМОДІІ З КЛІЄНТОМ

Рефлексія виступає в якості унікальної здатності людської свідомості в процесі сприймання діяльності сприймати й саму себе, і тим самим забезпечує переведення процесу свідомості особистості в процес її самосвідомості.

Одними з перших дослідженням рефлексії займалися Т.Шарден, Е.Кассирер, А.Буземан та ін. У наш час велика когорта науковців приділяє неабияке значення даному поняттю, зокрема: О. Бондаренко, Л. Долинська, В. Панок, В. Семиченко, І. Семенов, С. Степанов Н. Чепелева, Т. Яценко та ін.

Формування професійної самоідентифікації психолога передбачає усвідомлення ним своєї соціальної ролі, розуміння очікувань соціуму щодо його професійних функцій та результативності роботи. Саме тому формування позитивної мотивації оволодіння професією психолога, усвідомлення необхідності самопізнання може допомогти студентам у визначенні життєвих цілей, пошуку шляхів їх реалізації. Несформована професійна ідентифікація – навіть при високому рівні теоретичної підготовки й відпрацьованих практичних умінь – не дає змогу фахівцеві впевнено почувати себе у процесі виконання своїх функцій, викликаючи до дії механізми психологічного захисту, які відчутно заважають справі [1, с. 244].

Рефлексія дозволяє психологу побачити та переосмислити власні вірування, страхи, деструктивні програми, вчинки, емоції, і все те, що заважає йти до своєї цілі, як локальної – стати справжнім фахівцем, так і глобальної – бути щасливим у всіх проявах життєдіяльності.

То ж в даній статті ми спробуємо продемонструвати на власному прикладі перебіг процесу рефлексії у особистому становленні як психолога...

При отриманні завдання на написання статті, в першу чергу, вдалося відстежити виникнення наступних почуттів:

- невпевненість у собі, у своїй можливості (не Святий ліплять горшки);

- страх перед написанням статті (одна справа скачати з інтернету, а інша – писати самому);
- страх критики;
- патерн страхів невизначеної етиології;
- сумніви щодо правильності вибору теми статті і власної спроможності на її розкриття.

Роздуми над рефлексією і її значенням активізували в пам’яті, по суті, все життя з його помилками та злетами...

“В юності, виходячи заміж, не переймалась думками про те, як будемо жити, як важливо побудувати правильні стосунки з перших моментів спільного життя. У моїй родині і в родині мого чоловіка ніколи не піднімали питання про те, як молодій сім’ї розподілити обов’язки між чоловіком і жінкою. Ми автоматично скопіювали і перенесли в своє життя ті моделі відносин, які були в наших родинях. На те, що не подобалось в партнері, старались не звертати уваги, вважали, що з часом все налагодиться.

Спочатку все було красиво: чоловік працював в іншому місті після закінчення ВУЗа, а я ще навчалась, приїздив на вихідні завжди з квітами, зустрічі – розставання. Потім вагітність, дитина. Ми духовно, морально, матеріально були не готові до батьківства.

Донька, як і більшість дітей країни, відвідувала ясельну групу, дитсадок, школу. А ми з ранку до вечора працювали. У вечері: приготування вечері, робота по дому. Спілкувались частіше за вечерю або у вихідні дні. І так рік за роком. Наша сім’я і в цьому повторювала модель відносин життя наших батьків.

Однак все більше і більше виникало претензій один до одного, непорозуміння, кожен вважав, що він в сім’ї головний і правий, а інший повинен йому підкорятись. Почуття теплі зникли, а замість них посилились незадоволення, претензії, розчарування. Ми не чули не тільки один одного, але також і дитину. Наші друзі і знайомі вважали нас ідеальною парою, на людях ми старались не показувати своїх незадовольень.

Дитина, яка все бачила і чула, поступово замикалась у собі, у своїх підліткових проблемах.

Настав момент, коли втрапився сенс спільного життя. При цьому, в голові весь час виникала думка, що я гідна кращого життя і доки молода і красива, то ще зможу зустріти гарного, доброго, розуміючого чоловіка. І єдиним правильним виходом в цій ситуації є розлучення. Розлучились... Залишила роботу, бо з чоловіком був спільний бізнес. Проте реальність показала, що я виявилась неготовою до роз’їзду, різниці квартири і зміни прізвища в паспорті, а також до повідомлення друзям, знайомим про те, що ми розлучені.

Чоловік прийняв позицію: ти захотіла, тож роби як знаєш. Для мене, звичній до активного способу життя (поїздки, зустрічі: після роботи ми могли зібратись поїхати на море за 700 км на вихідні та повернутись в понеділок прямо на роботу), після розлучення все змінилось. Я отримала “те що хотіла”, а взамін отри-

мала депресію, відсутність бажання рухатися, замкнутість не тільки психологічну, але й фізичну.

Потім на ранковій пробіжці була травма, а далі лише одне бажання: спати, спати... і не прокидатись. Донька на той момент вже навчалася в Києві, але дуже переживала за нас.

Здоров'я погіршувалося і здавалося, що ти вже на самісінькому дні. В такому випадку у людини є два вибори: або змиритися та потонути, або з усіх сил відштовхнутися від дна та випірнути на поверхню.

Якщо до розлучення постійно звучали думки:

- Чому це зі мною...?
- За що мені таке...?
- Чому він себе так веде...?

То тепер почала читати книги з психології, шукати себе, Бога.

Тоді з'явилися нові запитання:

- Для чого мені ці події?
- Що маю зрозуміти з них?
- Що вони несуть моїй душі?
- Де я загубила свій шлях, своє покликання?...

Тощо.

Зараз можу сказати, що мій жаль до себе змінився екзистенційним пошуком, з якого й почався мій підйом на поверхню.

Колись, як і більшість людей, мала упередження щодо психологів. Вважала, що вони працюють з хворими, а здоровим – непотрібні. Проте, зараз з позиції років, досвіду та освіти, розумію, що в житті кожної людини існують моменти, коли їй потрібен кваліфікований психолог, якому ти довіряєш і який може допомогти зрозуміти в чому причина такого твого стану і може допомогти зробити перші кроки для її вирішення.

Все наше життя ми живемо в сім'ї, в суспільстві. Деколи виникають ситуації в нашому житті, які залишають не зовсім приємні спогади, образи, біль. Ми часто не звертаємо увагу на наші негативні емоції, почуття, але вони залишаються в нашому несвідомому і починають проявлятися в наших думках, словах, діях, тобто керують нашим життям.

І я на цьому шляху – не виключення. Коли я побачила і усвідомила наслідки моїх претензій і негативу, то почала шукати, що можу зробити, щоб життя знову наповнилось радістю, світлом, а серце – коханням. Зрозуміла, що потрібно починати з себе, тобто змінюватись самій, міняти свої думки, системи цінностей, поступати по іншому.

Почала я зі своєї сім'ї: вчилася приймати чоловіка таким, який він є, і ставитися з повагою до його вчинків, рішень; приймати і поважати себе такою, як я є. Потім прийшло розуміння, що він як чоловік мислить і приймає рішення значно виваженіше, а я як жінка швидше та емоційніше. Потихенько прийшла переоцінка наших стосунків і вдячність. Вдячність, що у важкі хвилини він був поряд і непомітно підтримував мене, нічого не вимагаючи в заміні. З'явилося розуміння, що

теплом дім наповнює жінка. Але при цьому так важливо замість претензій давати чоловікові підтримку теплим словом, поглядом і вірити в нього. Готувати ранком сніданки; якщо він йде раніше – проводити на роботу, бажаючи успішного дня.

Коли почала змінюватись сама, чоловік також став мінятися, а разом з тим поводити себе по-іншому. В нас знову почали зароджуватись ніжні почуття. Відносини стали розвиватися на зовсім новому рівні: коли прощаєш і відпускаєш все пережите в минулому, відбувається вивільнення позитивної енергії, яка і створює психо-фізіологічний резерв для "життєвого стрибка". з'явилась теплота, вона стала більш відкритою. Ми побачили по-новому її любов і ніжність до нас. На сьогодні ми з чоловіком знову одружені, а ще – повінчані."

Шлях відновлення та реабілітації є непростим. Деструктивні старі програми дають про себе знати. Але саме в такі моменти важлива підтримка психолога-професіонала.

Коли ти сам пройшов процес руйнації та відновлення, то починаєш розуміти ті невідповідності в поведінці клієнта, які він демонструє і розумієш справжню важкість процесу відновлення. А головне, виникає глибока повага до клієнта, який міг би залишитися на тому "дні, де опинився", але все ж таки зібрав усі свої сили і, заручившись підтримкою психолога, готовий докласти максимально зусиль і стартувати "до верхні".

Я часто задаю собі відвічні питання:

- Хто я?
- Хто той, що сотворив мене?
- Де істинне "Я", "Я", з яким ми народжуємось, те "Я", яке ми бачимо в маленьких дітях та яке проявляється через:
 - радість життя;
 - безумовну любов;
 - інтерес і цікавість до навколишнього світу;
 - любов до себе;
 - прийняття себе і інших;
 - довіру;
 - чистоту;
 - зв'язок з Богом;
 - відчуття душевної краси і доброти і т. д.

Виростаючи, ми нерідко втрачаємо зв'язок з тими базовими простими речами, які дають відчуття життя і розуміння себе, своїх бажань. Психолог, який не зміг зберегти чи відновити в собі здатність переживати дійсність з позиції "тут та тепер", не може бути включеним в повноту процесу комунікації зі своїм клієнтом. Якщо ж психолог не розуміє ті процеси, які відбуваються в нього самого, він врешті-решт несвідомо почне проектувати власні витіснені неспроможності на своїх клієнтів. То ж рефлексія дозволяє психологу відокремити особистісні переживання та досвід від досвіду та переживань клієнта, надаючи тим самим йому більш кваліфіковану допомогу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Панок В. Основи практичної психології. / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. Підручник. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.
2. Панок В.Г. Концептуальні підходи до формування особистості практикуючого психолога. / Практична психологія та соціальна робота, 1998. – № 4-5 – С. 5-7, С.4-6.
3. Пов'якель Н.І. Професійна рефлексія психолога-практика. / Н.І. Пов'якель // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 6-7. – С. 3-6.

УДК 398.21

ГРАБАР Т.

Наук. керівник: КОМАР Т.А. к.псих.н.

м. Вінниця

КАЗКА, ЯК ЧАРІВНИЙ
ІНСТРУМЕНТ УСВІДОМЛЕННЯ

Сучасний темп життя, швидкі потоки інформації, життєві кризи, природні катаклізми часто залишають негативні наслідки у нашій психіці. І тому, ці динамічні процеси диктують вимоги до пошуку і створення ефективних методів психокорекційних і психотерапевтичних програм. Такий метод як казкотерапія останнім часом набуває все більшої популярності. Актуальність цього методу в тому, що це універсальний засіб роботи з психологічними проблемами як у дорослих, так і у дітей, незважаючи на рівень інтелектуальної досвідченості і соціального статусу. За рахунок казки активізуються ресурси і потенціали особистості. Казка – це безпечне середовище, що допомагає створити психотерапевт. Привабливість цього методу у його новизні, багатогранності, в тому, що казка – така ж динамічна структура, як і сучасне життя.

Багато хто з класиків психології такі як К.Юнг, Е. Берн, Е. Фромм, неодноразово звертались до аналізу казок у пошуках відповідей [1;7;2]. А із сучасних психологів можна відзначити таких, як О. Петрова, І. Вачков, Т. Зінкевич-Євстигнєєва, Р. Єфімкіна, котрі розробили сучасні методи роботи з казкою[2;4].

Всі ми знаємо, що казка – це визначення усної народної творчості. Словом "казка" ми називаємо і повчальні оповідання про тварин і наповненні дивами чарівні казки, і загадкові міфи. Всі ці казки відрізняються не тільки тематикою, а й характером образів, особливостями композиції, художніми прийомами і структурою.

Характерною ознакою казки є поетична вигадка, а обов'язковим елементом – фантастичність. Ми знаємо багато казок ще з дитинства. Це і народні казки, і авторські, але слід зазначити, що народна казка не втрачає своєї актуальності, проходячи крізь віки, на відміну від авторської, що нерідко залишає в душі осад печалі або страху, через те, що автор вкладає в казку частку своїх власних переживань. Чому ж так? Хо-

четься відмітити те, що народна чарівна казка увібрала в себе багатий колективний досвід, сильну віру у надзвичайне, віру в сили природи і повагу до предків. Наприклад, казки про тварин беруть свій початок ще з часів тотемізму, а далі в казках прослідковується історичний розвиток народу[5]. На основі міфів та казок Юнгом була розроблена концепція про колективне несвідоме і його складову – архетипи. Можна сказати, що колективне несвідоме ідентичне у всіх людей і складає тим самим загальну підставу душевного життя кожного, являючи себе по природі над особистісним. Архетипи – це принцип, що забезпечує реальність специфічним психічним змістом, властивостями яких є – універсальність, регулярність, типовість проявів, повторюваність протягом століть. Юнг писав "Наш розум має свою історію, подібно до того як її має наше тіло". Архетипи є паттернами психічного сприйняття і розуміння, притаманні кожному індивіду як представнику людської раси[7]. Але головне, що притаманне народній казці – це ідеалізація справедливості, завжди добро перемагає зло, тільки так. Казка була доступна всьому народу – і багатим, і бідним, тому мала таку масову розповсюдженість.

У кожного народу були свої герої казок, але дивним чином сюжети були дуже схожі. Володимир Яковлевич Пропп дослідив і розробив структурний аналіз казки[6]. В його дослідженнях вказується на те, що всі казки, зовсім різні за змістом, мають однакову структуру.

У всіх казках присутній обов'язковий склад учасників, цих ролей сім; царівна (царевич); відправник; герой; дарувальник; помічник; антагоніст; хибний герой. І присутня визначена кількість функцій. Функція – це вчинок діючої особи, обумовлений з погляду його значимості для ходу дії. Так Баба-Яга, що дає золоте веретенце нареченій Фініст – Ясна Сокола, фея, що допомагає збиратись Попелюшці на бал, мрець, що дарує Іванові меч, – виконують ту ж функцію Дарувальника. Як аналогія юнгіанські архетипи – герой, мудрець, тінь і т.д.

Чому ж тоді у всіх народів світу казки розгортаються по однаковому сценарію? У всіх казках є досвід близької смерті і завдяки цьому, герою відкриваються нові можливості або знання. Це можна назвати обрядом ініціації – перехід на більш досконалий рівень буття.

Ці висновки Проппа можна активно використовувати у казкотерапії. На основі даних ним кількості учасників і наявності сценарію складаються індивідуальні психологічні казки, що містять в собі діагностичні і терапевтичні функції.

Ще з дитинства наші батьки читали і розказували нам казки, що були сповнені повчальним і виховним досвідом. Ми запам'ятовували і навчались, згодом, коли ми дорослішали все більше і більше з'являлось чарівних казок, що допомагали розвивати уяву і фантазію. І от ми вже дорослі, і про казки, на жаль, згадуємо вже коли самі стаємо батьками, вколуючи і навчаючи

власних дітей. Ми забуваємо про те, що в кожному з нас завжди залишається "внутрішня дитина", яка часто проявляється в ситуаціях, коли більш актуальнішою була б присутність "внутрішнього дорослого"[1]. Тому казкою можна виховувати власну "внутрішню дитину", задовольняючи потребу розвитку.

Основною метою казкотерапії є – процес виховання, розвиток душі людини, досягнення внутрішньої гармонії. Казкотерапію можна назвати дитячим методом, тому що казка звертається до чистого і сприйнятливої дитячого початку кожної людини[2].

Гештальт-терапія використовує казку, як інструмент, що полегшує процес усвідомлення. Головний засіб психологічної дії – є метафора. Адже набагато легше написати казку про принцесу або царевича, ніж про реальну Наталку або Сергія. В гештальт-терапії наголос робиться на почуттях і емоціях, тому саме вони є вирішальними у виборі метафори. Метафора є лінзою, через яку навколишній світ переломлюється у фантастичний. Фокус уваги терапевта у процесі роботи може бути не на тому, що робить герой казки, а на тому як він це робить, і що він відчуває при цьому [1].

Казка при цьому виконує три функції:

- Діагностична
- Прогностична
- Терапевтична

Діагностична функція виявляє життєві сценарії і стратегії поведінки людини, визначається домінуюча потреба тут і тепер, емоційні переживання, що відчуваються людиною.

Прогностична функція реалізується в частині, де йдеться про майбутнє героя, виявляються бажання, що відповідають тим ситуаціям, які відбуваються в реальному житті.

Терапевтична функція віщує про те, як досягнути людині бажаного майбутнього, а в деяких випадках взагалі – яке майбутнє є бажаним, виходячи із обставин, що склалися в процесі створення казки. В цих випадках казка пишеться до самої незрозумілої частини. Цим казка схожа на матрешку, в якій сховано багато цікавого і невідомого.

Наведемо приклад однієї написаної казки, в якій можна відзначити всі ці функції:

На першому етапі, на етапі діагностики завданням було виявити в собі найбільш привабливі і значущі риси характеру і зовнішності. Виходячи з отриманого списку підібрати героя, який би відповідав цим якостям. Казка була написана про мишку – Гайку, котра все знала, все вмала і всім допомагала. В результаті, було виявлено, що допомога і обізнаність лежить на душі дуже важким тягарем, котрий виснажує до почуття ненависті до оточуючих, і до загальної втоми.

Прогностична функція полягала в наступному: було поставлене питання, що ж насправді хочеться мишці. Відповідь була передбачувана – втекти, щоб отримати відпочинок. Але втеча не є вирішенням про-

блем, це лише витіснення її на деякий час. Тому в терапевтичній частині події розгорнули до меж всіх учасників казки. Мишка поїхала на відпочинок, а повернувшись, була здивована тим, що її друзі-бурундуки можуть самостійно жити і не потребують постійного втручання порадами і допомогою. Від цього усвідомлення мишці стало радісно, адже тепер в неї не було тягаря відповідальності за всіх, хто знаходиться поруч. Вона відчула свободу вибору допомагати чи ні, відпочивати чи працювати. Вона зрозуміла, що дуже важливо прислухатись до своїх відчуттів, помічати власні потреби. Для автора даної казки саме це і було інсайтом.

Ще, як один з варіантів написання казки, використовується схема казки за Проппом і створюється фантастична подорож за чарівним подарунком, що допоможе досягти гармонії.

Але головне, що проходить червоною ниткою крізь гештальт-терапію – це почуття, які виникають тут і тепер, це прийняття авторської позиції, що формує почуття відповідальності за себе і свій вибір. Казкова реальність забезпечує вихід за рамки стереотипів "не можу" і "повинен", дозволяє вільно і творчо пристосовуватись або впливати на умови навколишнього середовища.

Гештальт-терапія наголошує на творчому пристосуванні, адже це нові способи реагування на власні потреби і на оточення, яке постійно змінюється. Пол Гудмен зазначав, що "Ріст можливий тільки через асиміляцію, і це єдиний шлях до чогось нового", а засновник гештальт-терапії Фріц Перлз писав "Найкращий спосіб вийти, пройти через"[3].

Розвиток творчого пристосування, тобто здатності знаходити нові форми свого існування – важливий полюс гештальт-терапії. Втім для того, щоб з'явилося щось нове потрібно бути здатним зруйнувати старі структури, адже на протигагу творчості існує пасивна адаптація, яку і потрібно руйнувати.

Отже, казка – це спосіб передачі знань про духовну і соціальну реалізацію людини. Саме через це, казкотерапію можна назвати виховною системою, як дітей так і дорослих. На мій погляд, казка дана нам, як чарівний інструмент – дарувальником, нашими предками, щоб в ній ми шукали і знаходили ті ресурси і сили для розвитку душі і гармонії у нашому житті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди (Психология человеческих взаимоотношений) /Э.Берн – М.; "Эксмо".-2008. 566с.
2. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Игры в сказкотерапии / Т. Д. Зинкевич-Евстигнеева, Т. М. Грабенко. – СПб., Речь, 2006. 208 с.
3. Перлз Ф. Теория гештальт-терапии /Ф. Перлз, П. Гудмен – М., Институт общегуманитарных исследований, – 2008., 320 с.
4. Петрова О. Волшебные русские сказки и гештальт-подход / О.Петрова – М.: Сборник: Гештальт 1995.

5. Пропп В.Я. Исторические корни волшебной сказки / В.Я. Пропп – М.: "Лабиринт". – 2011., 210с.
6. Пропп В.Я. Морфология волшебной сказки / В.Я. Пропп – М.: "Лабиринт". – 2011., 250 с.
7. Юнг К.Г. Архетип и символ / К.Г. Юнг – Питер: "Ренессанс" СП "ИВО-Сид".- 1991., 210с.

УДК 159.923.3

ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., к.психол.н.
м.Київ

ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРОСТІР СМИСЛОВОГО ПРОЯВУ ЇЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Одним з базових проявів особистості є її психологічна культура. "Психологічна культура розуміється як соціально, онтологічно та внутрішньоособистісно детермінований рівень свідомого засвоєння, використання та функціонування психологічних цінностей, в якості яких виступають ефективні психологічні знання, вміння, навички, здібності до високоефективної психологічної діяльності..." [1]. Під внутрішньо-особистісними складовими психологічної культури В.В. Рибалка розуміє: "За "вертикальним", соціально-психолого-індивідуальним виміром особистості: комунікативну, мотиваційну, характерологічну, рефлексивну, інтелектуальну, психофізіологічну культуру, психологічну культуру розвитку та використання знань, умінь, навичок. За "горизонтальним" діяльним виміром структури особистості можна виділити такі її види, як культура потреб і мотивів, інформаційно-пізнавальна культура, культура цілепокладання, продуктивна культура, емоційна культура" [2, с.290].

Ціннісна складова психологічної культури характеризує загальну світоглядну позицію особистості. Бо саме цінності упорядковують дійсність, вносять у неї оцінювально-осмислювальні моменти. Для будь-якої особистості, факт є це інтерпретація події, що залежить від рівня зацікавленості нею. Тому міра об'єктивності сприйняття особистості визначається системою її цінностей.

Ціннісні орієнтації (ЦО) особистості є важливими регуляторами її соціальної поведінки. Вони "відображають фундаментальні соціальні інтереси особистості і визначають стратегічну направленість її діяльності... проявляються як життєва позиція індивіда, його світогляду, моральні принципи" [3, с. 120].

Ми цілком поділяємо думку провідних психологів та педагогів світу, серед яких І.Бех, Г.Костюк, С.Макаренко, С.А.Максименко, А. Маслоу, Е. Помиткін, М.Слюсаревський, С.Сухомлинський, Р.Роджерс, О.Татенко, Т.Титаренко, Ф.Франкл, Е.Фромм, І.Ялом та інші щодо проявів вищого рівня цінностей людського життя і вважаємо, що на вищому рівні ієрархії цінностей знаходиться смисл життя. Узагалі, смисл за

О.Леонтєвим – "відбиття відношення цілі дії до мотиву" [4]. Кожна особистість проходить свій шлях у пошуках власного смислу існування.

Природно-нормативна складова психологічної культури утворюється із системи норм, що відбивають вимоги до поведінки, і є результатом "волевиявлення, яке дає змогу здійснювати соціальний контроль і демонструє зразки поведінки" [3, с.220]. Норма як "належне" є "лише однією з багатьох форм потреби... Належному людина підкоряється всупереч своїм потягам та бажанням. Належне стає значущою метою не тому, що цього людині хочеться, а тому, що це "хочу" вона усвідомила як важливу мету, а її здійснення стало власною справою", – зазначає академік С.Д.Максименко [5, с.66-67].

Крім того, природно-нормативна складова психологічної культури особистості залежить від настанов цієї особистості. "Настанова особистості – це позиція, ставлення до мети або завдань, яка виявляється у відбірковому спрямуванні й готовності до діяльності, що сприяють її здійсненню... Настанова як позиція людини включає в себе багато різнопланових компонентів – від елементарних потреб і потягів до поглядів або її переконань... Воно пов'язане з апперцепцією не лише уявлень, а всього реального буття особистості" [5, с.67–68].

Природно-нормативний елемент психологічної культури соціуму, в цілому, має відносний характер, оскільки є результатом історичного, релігійного, наукового, технічного, гуманітарного, соціального та гуманістичного розвитку конкретного суспільства. Тому, на нашу думку, доречно ввести уточнення, а саме: природно-нормативний елемент культури будь-якої особистості є результатом її духовно-ціннісного пошуку та установок, що беруть свої витoki як у батьківській родині, так і суспільстві, в якому зростає, розвивається та формується дана особистість.

Під традиційною компонентою психологічної культури ми розуміємо складні зразки поведінки, такі як звичаї, традиції, обряди, ментальність тощо. Дане питання знайшло відображення в роботах українських психологів (Т.В.Говорун, В.Т.Куєва, К.Л.Мілюгіна, С.Д.Ячник та ін.), педагогів (О.В.Духнович, М.Г.Стельмахович, В.О.Сухомлинський, К.Д.Ушинський та ін.), етнографів та культурологів (В.К.Борисенко, О.Воропай, О.В.Ковалевській та ін.), філософів (М.Адамчук, М.Бабій, А.М.Колодний, Г.Сковорода, П.Л.Яроцький та ін.), письменників та поетів (Нечуй-Левицький, Л.Українка, І.Франко, Т.Г.Шевченко та ін.), які висвітлювали психологічні прояви особистості в побуті та психологічні особливості української родини.

В своїх дослідженнях В.В.Рибалка виділяє рівні розвитку психологічної культури особистості [1, с.287] і дає їм наступний характерологічний опис:

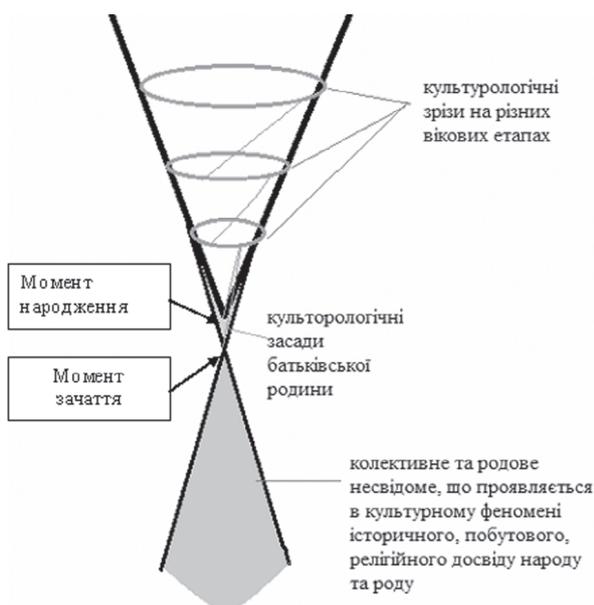
- низький рівень характеризується помірними проявами "безсистемних побутових, здебіль-

шого спонтанно отриманих ненаукових психологічних знань, умінь, навичок”;

- середній – наявністю “певної сукупності наукових психологічних знань, умінь, навичок”;
- високий – наявністю “стійкої дієвої системи наукових психологічних знань, умінь, навичок...”

Звісно для кожного вікового етапу існують свої прояви психологічної культури, що з народженням особистості розгортається у просторово-часовому континуумі. У цьому розгортанні існує ціла низка змінних, що втрачають актуальність на певному етапі життя і переходять в нові форми життєдіяльності особистості. Культурологічний феномен існує в особистості лише з моменту народження, натомість культурологічні детермінації колективного несвідомого та родового несвідомого виступають в якості потенціалу, розкриття якого актуалізується в процесі зростання та життєдіяльності особистості. В загальному вигляді даний процес ми можемо представити у вигляді схеми (див. Мал. 1).

На мал. 1 презентована система розгортання культурного психологічного простору особистості в процесі філо-онтогенезу. Тобто, положення про те, що дитина народжується “чистим аркушем паперу”, є неспроможним. Колективне несвідоме, що об’єднує історичний досвід народу, релігійний досвід народу та архітипічні сліди пам’яті людства, влітається в родову історію кожної особистості і стає в якості базової сценарної канви розгортання культурного простору особистості після її народження. Безперечно, на розгортання даного простору впливає безпосередньо сімейне та соціальне середовище особистості від моменту народження, а також власні вибори, які вона буде здійснювати в майбутньому.

Мал. 1. Схема розгортання культурного простору особистості в процесі філо-онтогенезу

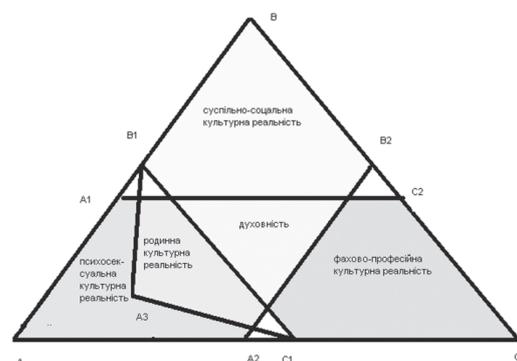
Культурно психологічний простір будь-якої особистості в процесі її життєдіяльності можна схематично уявити у вигляді великого трикутника, що утворюється через перетин трьох найвагоміших для буття людини складників (мал. 2): психо-сексуального (A1B1), суспільно-соціального (A1BC2), фахово-професійного (A2B2C) субкультурних просторів. Центральне положення всієї культурної реальності особистості займає її духовність, що характеризується дифузійністю, тобто інтегрованим проникненням у всі сфери людського буття [1]. При низькій духовності можна говорити про наявність критичного фактору утворення стану вакуум-духовності, тобто відсутності не тільки проникнення вищих цінностей в буттєвий простір особистості, але й про наявність негативного, викривленого духовного розвитку взагалі.

Родинний простір (A3B1C1 – мал. 1), на нашу думку, в першу чергу належить до психо-сексуального культурного простору. Проте простір психо-сексуальної культурної реальності є ширшим за родинну складову, оскільки передбачає наявність ще таких складників як: досімейний простір (психо-сексуальна презентативність особистості в процесі психо-сексуального розвитку до моменту створення власної родини), післясімейного простору (утвореному в результаті розлучення, усамітнення з будь-яких причин, зокрема: смерті чоловіка чи дружини, втрати дітей, тощо).

Родинна культурна реальність передбачає наявність як родинного, так і позародинного простору особистості. Останній характеризується не тільки психо-сексуальною поведінкою людини за межами власної родини, але й психо-сексуальною презентативністю її в межах суспільно-соціальної та професійно-фахової культурних реальностей.

Суспільно-соціальний культурний простір (A1BC2) характеризує особистість як соціальну та суспільну істоту, яка проявляється в системі внутрішньо-суб’єктної рефлексії та суб’єкт-суб’єктної взаємодії через суспільні відносини та соціальну презентативність, а також виступає в якості громадянина та носія ментального прояву народу.

Фахово-професійний культурний простір (A2CB2) визначає: як рівень опанування професійними навичками особистістю, так і систему її професійних віру-

Мал. 2. Психологічний культурний простір буття особистості

вань, цінностей та норм професійної взаємодії у всіх підсистемах професійної взаємодії: суб'єкт-суб'єкт, суб'єкт-об'єкт, суб'єкт-професійний колектив, підсистема фахової внутрішньосуб'єктної рефлексії.

Всі складові психологічної культури особистості мають зони перетину, тобто зони спільної дії, наприклад: будь-який професіонал не може існувати поза межами власної статі (дифузіювання психо-сексуального культурного простору у фахово-професійний); матір, що активно займається розвитком своєї дитини (дифузіювання професійного культурного простору у психо-сексуальний), професіонал, який сумлінно виконує свої професійні обов'язки, стає суспільно значимою особою тощо (дифузіювання фахово-професійного простору в суспільно-соціальний).

Психологічна культура особистості є базовою основою психологічного буття людини, бере свій потенціал у колективному та родовому несвідомому особистості, проходить систему формування в соціальному середовищі сімейного та суспільного простору і проявляється через базові підсистеми життєдіяльності: психо-сексуальну, суспільно-соціальну та фахово-професійну.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рибалка В.В. Творчий потенціал психологічної культури особистості майбутніх лідерів // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – Вип.3. – Х., 2002. – С.284-292.
2. Рибалка В.В. Роль психологічної культури у професійному становленні гуманітарно-технічної еліти // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – Вип.4. – Х., 2002. – С.273-280.
3. Максименко С.Д. Основи генетичної психології: навчальний посібник. – К.: МПЦ "Перспектива", 1998. – 220 с.

УДК 371.3:372.11

ДРАЧУК Ю.З., СНИТКО Є.О., ФІЛІПОВ В.В.
м. Луганськ

ЩОДО СТИМУЛЮВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Перебудова економіки орієнтована на використання інтелектуальних ресурсів і потребує створення умов для безперервного оновлення технологій і продукції, зростання освітнього рівня спеціалістів та вдосконалення управління шляхом впровадження нововведень (інновацій). Держава сприяє розвитку інноваційної діяльності через реалізацію ряду заходів, які охоплюють законодавчі та нормативні акти, фінансування, розбудову інфраструктури, спрощення заснування та ведення бізнесу, підвищення інноваційної культури. В умовах переходу суспільних відносин до збалансованого соціально-економічного розвитку та

ринкових особливостей господарювання об'єктивно виникає потреба в подальшому розвитку мотиваційної функції з позиції держави по відношенню до розвитку наукових здобутків, зростання освітнього рівня та творчої активності спеціалістів.

Системне уявлення про роль і місце стимулювання наукових здобутків в економіках країн, проблеми формування творчої активності особистості перебуває в центрі уваги зарубіжних і вітчизняних вчених. Ці ідеї містяться у працях Стогнія В., Жданенко О., Олійника Я., Мальцевої А., Михайлівської О., Поважного С., Дорофея С., Виготського Л., Лузік Е., Богоявленської Д., Сухомлинського В. [1-7] та багатьох інших. Дослідники зазначають, що визначальною рисою творчої особистості є її творча активність, яка розглядається як інтегративна характеристика особистості, в якій відображені нові глибокі утворення у структурі особистості (творчі потреби, мотиви, вимоги) та якісні зміни в діяльності, яка стає більш цілеспрямованою, продуктивною.

Для формування творчої активності студентів ВНЗ використовуються у навчально-виховному процесі інноваційні методи, прийоми навчання, завдання і вправи, які спонукали б майбутніх спеціалістів до творчої діяльності. Викладачі вищої школи застосовують у своїй роботі методи і прийоми, які спонукали б студентів до творчого, неординарного мислення. Широко запроваджуються такі форми занять, як навчальні семінари, диспути, студентські конференції, конкурси на кращі студентські роботи, студентські вечори, готуються наукові збірники, у яких друкуються роботи студентів за проблемами, виявленими як на практичній діяльності, так і по завданням кафедри. Прикладом можуть бути наукові роботи студентів на теми: "Залежність успіху організації від стилю лідерства керівника", де метою є розкриття важливості і залежності роботи підлеглих та організації від стилю керівництва лідера, успішність роботи організації; "Вітчизняний та зарубіжний досвід розвитку сільськогосподарської кооперації" з розкриттям важливого питання щодо розвитку сільськогосподарської кооперації, де з посиланням на вітчизняний та зарубіжний досвід визначаються переваги великого товарного виробництва і інтереси сільських товаровиробників у відродженні селянина як господаря виробництва, реального власника засобів виробництва і виробленої ним продукції; "Логічний порядок представлення результатів своєї майбутньої професії", де планування професійного життя, як відзначається у рефераті студентки ЛФ КІБІТ – це безперервний процес: навіть не міняючи свого робочого місця, людина завжди розвивається – одержує додаткову кваліфікацію, освоює нові методи роботи, міняє свою роль від учня до наставника, від підмайстра до майстра і т.д. А при виборі певної професії важливо усвідомлювати, чи є у тебе ЗДІБНОСТІ, відповідні професійно важливим якостям. У ситуації сумніву вибирати ту професію, де твої здібності будуть максимально реалізовані і в цій діяльності досягнеш найбільшого успіху.

Ще потребують подальшого дослідження питання щодо стимулювання творчої активності студентів у вищих навчальних закладах: умов розвитку творчої активності в навчальній діяльності; особливостей прояву творчої активності; дослідження протиріччя між об'єктивною потребою в розвитку творчої активності особи і реальним рівнем її розвиненості. Вивчення розвитку творчої активності особистості дозволяє поглибити знання про ряд феноменів творчості, визначити науково обґрунтовані рекомендації по забезпеченню необхідних умов творчого розвитку особистості студента. Як відзначено дослідниками [3], суспільні перетворення накладають відбиток й на систему вищої освіти, висуваючи нові вимоги до організації та якості підготовки фахівців, де головна проблема – підготовка фахівців, необхідних для суспільства, і в той же час задоволення потреб молоді в освіті, духовному розвитку, інтелектуальній професіоналізації. У всі часи цінувалися люди, що вмюють творчо, нестандартно підходити до будь-якої справи, тому проблема формування творчої активної особи була і залишається актуальною. А підвищення якості професійної підготовки студентів, формування їх творчої активності є пріоритетною проблемою вузівської освіти.

Висновки: У сучасних умовах становлення нової економічної системи України підвищуються вимоги до відповідності рівня підготовки фахівців у вищих навчальних закладах вимогам роботодавців, до забезпечення конкурентоспроможності випускників на ринку праці. Одним із напрямів вирішення цієї проблеми є впровадження в навчальний процес системи поетапної практичної підготовки майбутніх спеціалістів із послідовним нарощуванням рівня професійних знань та практичних навичок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стогній В. Наукові здобутки кризь призму суспільного визнання / В. Стогній; О. Жданенко // Вісник Національної академії наук України, 2011.-№1.
2. Михайловська О. В. Світовий досвід державної підтримки інноваційних процесів / О. В. Михайловська // Актуальні проблеми економіки. -№ Ц. – 2005. -С. 101-109.
3. Дорофей С.В. Творча активність особистості в системі підготовки спеціаліста у ВНЗ // Збірник наукових праць КІПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України.- С.172-182.
4. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей. – М.: Издательский центр "Академия", 2002. – 320 с.
5. Выготский Л.С. Психология / Л.С. Выготский. – М.: ЭКСМО Пресс, 2000. – 108 с.
6. Кучерявий І.Т., Клепиков О.І. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості/ І.Т. Кучерявий, О.І. Клепиков. – К.: Вища школа, 2000. – 288 с.
7. Лузік Е. Креативність як критерій якості в системі підготовки фахівців профільних ВНЗ України / Е. Лузік // Вища освіта України. – 2006. – № 3. – С. 77 – 82.

УДК 316.48:159.9

ЗОЗУЛЯ Н.

Наук. керівник: ДОМОРОСЛИЙ В.І., к.іст.н.

м. Умань

ДО ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ КОНФЛІКТІВ У СУСПІЛЬСТВІ ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ

Та галузь суспільних наук, яка вивчає конфлікти і методи їх вирішення називається конфліктологією. На жаль, в Україні та інших державах, що виникли внаслідок розпаду СРСР, про таку галузь знань мало хто знав. Друкованої літератури з даної тематики на терені нашої держави є недостатньо. Разом з тим, ріст конфліктів у світі потребує не тільки глибокого осмислення їх природи і динаміки у різних сферах суспільного життя, але й вимагає створення конфліктологічних структур у так званих "гарячих точках", передбачає підготовку людей здібних вирішувати конфлікти так, щоб "вигравав кожний", а краще – запобігати їм, що сьогодні особливо важко.

Конфлікти є багатоманітними, вони можуть виникати і проявлятися в економічній, соціальній, політичній, духовній сферах суспільного життя. Розрізняють міжособистісні і внутрішньоособистісні конфлікти, а також конфлікти в малих групах (колективах). На їх виникнення впливають суспільні настрої, класові і групові інтереси, ілюзії і хибні погляди різних соціальних груп, традиції і звичаї та інші психологічні фактори суспільного розвитку [1, с. 167].

Нинішня ситуація, що складається в нашому українському посттоталітарному суспільстві як національному утворенню, засвідчує і його неоднорідність. Воно розшароване і в соціальному, і в національному, і в конфесійному аспектах. Викристалізуються нові соціально-класові групи і не лише нова буржуазія, а й так звані середні прошарки – самостійні виробники, торговці, фермери, орендарі представники вільних професій. Є, безумовно, спільні для всіх громадян загальнодержавні, національні інтереси. Але існують і специфічні інтереси окремих груп, які часом не збігаються, а то й породжують суспільні суперечності і конфлікти. Головне в тому, щоб вони не провокували гострого протистояння. Як свідчить досвід багатьох країн, соціально-класова взаємодія може бути конструктивною, бо викликається вона потребами високоорганізованого виробництва високотехнологічної, інформаційної економіки. Вона потребує розкряпання творчої особистості працівника, його зацікавленості в управлінні виробництвом. Якщо перехід від аграрної до індустріальної економіки міг бути здійсненим примусовим, насильницьким шляхом і часто приводить до тоталітаризму, то сьогоднішня технологічна революція потребує демократії на виробництві і в суспільстві, соціального партнерства, злагоди.

Чим пояснити, наприклад, конфліктні ситуації в соціально-економічній сфері нинішнього українського суспільства? Насамперед суперечностями між потребою докорінного реформування країни і нездатністю наявних владних механізмів забезпечити проведення структурних реформ. Нерозумінням як з боку страйкуючих шахтарів, так і надзвичайно ослаблених державних структур заснованої на принципах свободи соціальної політики, яка вимагає, по-перше, розуміння того, необхідно, можливо і здійснено, по-друге, здатності і готовності визначити і зробити практично орієнтиром вірне поєднання бажаного і можливого, і по-третє, мужності, щоб сказати те, що потрібно, навіть тоді, коли бажане і можливе співпадають [2, с. 138].

Справді, Україна, зробивши крок від імперії і тоталітарної системи, ніби зупинилася на роздоріжжі. Донині не розв'язане жодне стратегічне питання. Відсутні закони про політичну систему і державний устрій, про вибори до місцевих Рад, вибори до Верховної Ради, немає законодавчої основи для ефективно приватизації й земельної реформи, для боротьби з корупцією, організованою злочинністю, країна практично живе у правовому вакуумі, без Конституції.

Слід сказати, що конфліктні ситуації мають місце не тільки у соціально-економічній сфері суспільного життя. Вони проявляють себе і в політиці, і в духовному житті суспільства. Подолання особистісних і суспільних конфліктів багато в чому залежить від мистецтва спонукати групи людей у своїй поведінці допускати мінімум насильства і кровопролиття. У вирішенні того чи іншого конфлікту на рівні людської особистості важливу роль відіграють уміння вислухати іншого, розуміння цінностей, самосвідомість і здатність до співчуття. В умовах конфліктної ситуації чітко проглядаються людська ненависть, прагнути будь-якою ціною захистити свої інтереси і просто людська жадоба, відсутність моралі і закону, помножені на силу сучасної зброї. Тут зразу видно, що цей шлях веде до повного знищення всіх цінностей. А головною цінністю є людина, то варто її вбивати заради досягнення своїх цілей. Чи виправдовує ціль засоби?

Коли ми говоримо про роль самосвідомості у вирішенні конфліктної ситуації, то маємо на увазі необхідність людини вивчати саму себе: як утворюється її психологія, чому у неї така реакція, чому виникає роздратування і т.п. Коли людина зрозуміла себе, вона повинна зрозуміти, що таке людське суспільство і не судити інших, а виробляти здатність співчувати іншим.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Соціологія. /Н. П. Осипова, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова: За редакцією Н. П. Осипової. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
2. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка встановлення, тенденції розвитку / За заг. ред. Ф. М. Рудича. К., 2008. – 246 с.

УДК 159.922

КАВЕРИНА А.

Науч. руководитель: КУБАНОВ Р. А., к. пед. н.
г. Луганск

ГЕНДЕРНАЯ ПСИХОЛОГИЯ: НОВЫЙ ВЗГЛЯД НА СОЦИАЛЬНУЮ ПРОБЛЕМУ

В настоящее время стала актуальной проблема стереотипов, приписываемых мужчинам и женщинам, которые находятся на разных ступенях социальной лестницы. В современном мире происходят процессы демократизации и гуманизации, которые должны создавать равные возможности для реализации личности независимо от пола, возраста, социального положения или национальности. Однако в сознании людей до сих пор имеют место стереотипные представления о роли и месте в обществе мужчин и женщин. Эти стереотипы значительно влияют на людей при реализации своих возможностей.

В психологии термин "гендер" – это социально биологическая характеристика, с помощью которой люди дают определение понятиям "мужчина" и "женщина". Социальные психологи считают, что две основные причины, из-за которых люди стараются соответствовать гендерным ожиданиям, – это нормативное и информационное давление. Термин "нормативное давление" описывает механизм того, как человек вынужден подстраиваться под общественные или групповые ожидания, что бы общество не отвергло его. Когда мы смотрим вокруг и видим, как мужчины и женщины делают разные вещи, и слышим как окружающие нас люди и средства массовой информации подчеркивают насколько велика разница между мужчинами и женщинами, мы приходим к выводу что так и есть на самом деле и соответствуем этим ожиданиям. Однако иногда мы заменяем свое социальное поведение, чтобы привести его в соответствие с социальными нормами, даже если на самом деле их не приемлем. Такой тип подчинения называется уступчивость; тип поведения когда человек полностью согласен с нормами – одобрение, интернализация. Третьим типом является – идентификация, в этом случае мы повторяем действия ролевых моделей просто, потому что хотим быть похожими на них.

Сегодня категория "гендера", впервые введенная в 1968 г. Р. Столлером, выступает в качестве следующих значений:

а) "гендер" – социальный статус, который определяет индивидуальные возможности в образовании, профессиональной деятельности, доступе к власти, сексуальности, семейной роли и репродуктивного поведения (Goffman, 1976). Данное определение построено через отнесение гендера к другим социостатусам (профессии, общественному, гражданскому статусу);

б) "гендер" – совокупность поведенческих характеристик и ролей, определяющих личный, социальный и правовой статус мужчины или женщины в определённом обществе (Money, 1965);

в) *гендер* – организованная модель социальных отношений между женщинами и мужчинами, не только характеризующая их межличностное общение или взаимодействие в семье, но и определяющая их социальные отношения в основных институтах общества, например, в социальных классах, в иерархиях крупных организаций и при формировании структуры занятости [4, с. 7–14].

Будучи явлением инновационным для современного научного познания, "гендер" находится на стадии активной методологической адаптации в рамках отдельных дисциплин. Обычно авторы трудов по психологии, ссылаются на четыре психологических отличия между полами: способностью ориентироваться в пространстве, математические способности, речевые навыки и агрессивность.

В русле рассмотрения половых различий одной из наиболее важных дискуссионных проблем является проблема половых различий в организации мозга. Функциональную асимметрию мозга считают привилегией человека, связывая её с речью, праворукостью, самосознанием, полагают, что она вторична, как следствие уникальных особенностей человека. Большинство исследователей признают разницу её выраженности у мужчин и женщин. С позиции теории пола, более асимметричный мозг у мужчин [1, с. 355–376].

При изучении когнитивной сферы мужчин и женщин прежде всего возникают вопросы о том, существуют ли гендерные различия в процессе познания, если да, то в каких областях они выражены наиболее ярко.

Согласно научным данным, достаточно отчётливо половые особенности выражены у детей. По-видимому, в онтогенезе у девочек быстрее развивается левое полушарие и аналитический стиль мышления, у мальчиков – правое полушарие и образное мышление [2, с. 771–775]. Уже в детстве мальчики лучше девочек ориентируются в пространстве. В возрасте 7–8 лет они успешнее решают наглядные, а девочки – словесные задания. Психологам хорошо известно, что в понимании геометрических задач, чтении географических карт мужчины намного превосходят женщин. Есть данные о том, что женщины превосходят мужчин в тех областях, в которых прежде всего требуется знание языка [3, с. 315–317].

Необходимо отметить, что проблема разнообразия содержания и происхождения гендерных характеристик личности – центральной среди которых является личностная гендерная идентичность – в настоящее время весьма актуальна в широком кругу специалистов в области наук о человеке и обществе, и решению её в мировом научном сообществе посвящено большое количество реализованных в разных парадигмах теоретических и эмпирических

исследований. Как следствие существует множество описательных моделей мужских и женских гендерных обликов, каждая из которых по-своему определяет и объясняет природу этих различий: от биполярной биогенетической модели, интерпретирующей социальнопсихологические различия мужчин и женщин как результат специфических биологических (половых) различий и медицинских мультиполярных гендерных моделей, отражающих прежде всего морфологическое (по строению гениталий) разнообразие или направленность сексуального влечения [5], до психологических мультиполярных моделей, созданных в контексте теорий социальнокогнитивного направления и акцентирующих доминирование социокультурных влияний на формирование индивидуальной личностной гендерной идентичности [4]. Общим для последних является почти полное игнорирование значения не связанных с полом внутренних факторов, обусловленных общей конституцией человека, для формирования особенностей индивидуально-личностной гендерной идентичности. В частности, нет удовлетворительного ответа на вопрос о том, как и почему в общем социокультурном контексте формируются женщины, равно как и мужчины, с разными гендерными психологическими обликами. Этот вопрос может рассматриваться как частный вариант одной из важнейших научных задач выявления объективных связей социально-психологических и индивидуальных (преимущественно биологических) свойств человека.

Из всего вышесказанного можно сделать вывод, что гендерные различия не так уж велики как принято считать. Мы никак не можем со стопроцентной уверенностью сказать, что гендерные различия можно обосновать биологическими. На нашу гендерную роль влияет огромное количество внешних факторов с самого рождения. Мы наблюдаем за поведением наших родителей и других взрослых, стараясь подражать людям своего "гендера", играем в определённые игры. Средства массовой информации создают в нашем обществе стереотипы женственности и мужественности, которые мы не можем оставлять без внимания. Мы вырастаем, стараясь в большинстве своем соответствовать своей роли, быть настоящим мужчиной или настоящей женщиной, и далеко не всегда соглашаясь с тем что, предписывает нам общество.

ЛИТЕРАТУРА

1. Геодакян В. А. Системные исследования: методологические проблемы; ежегодник / В. А. Геодакян. – М., 1987. – С. 355–376.
2. Коновалов В. Ф. О функциональной асимметрии головного мозга детей 6–7 лет / В. Ф. Коновалов, Ж. Н. Бурковецкая // Физиология человека. – 1979. – Т. 5. – С. 771–775.
3. Введение в гендерные исследования / под ред. И.А. Жербкиной. – Ч. I. – Харьков; ХЦГИ; СПб.; Алетейя, 2001. – 708 с.
4. Гендерология и феминология / сост. к.п.н. В. И. Чумаков. – Волгоград; Изд-во ВолГМУ, 2010.

5. Гурко Т. А. Социология пола и гендерных отношений / Т. А. Гурко // Социология в России / под ред. В. А. Ядова. – 2-е изд., перераб. и допол. – М.: Институт социологии РАН, 1998. – С. 173 – 195.

УДК 159.922.761

КУПРІЯНОВА О.

Наук. керівник: ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., к.психол.н.

м. Київ

УМОВИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ РОДИНИ НА ПОГІРШЕННЯ СТАНУ ДИТИНИ ПРИ ДЦП

У сучасних умовах розвитку суспільства особливого значення набула сім'я і сімейні відносини, загострилася проблема спілкування в сім'ї, оскільки сімейні взаємини носять менш емоційний і духовний характер. Сім'я є середовищем, в якому формується особистість дитини і закладається ресурс її соціальної адаптації. Мікроклімат, який батьки створюють в сім'ї, відіграє основну роль у процесі розвитку дитини. Ситуація народження і виховання дитини з особливими потребами, в більшості випадків деформує взаємини в сім'ї. У 30% випадків сім'ї розпадаються. На жінку, яка має дитину з особливими потребами, накладається ще один стресовий фактор – розставання з коханою людиною. Нерідко ускладнюються і взаємини жінки з найближчими родичами: її дорікають у народженні дитини з особливими потребами. Якщо ж дитина стала інвалідом в перебігу життя, родичі також звинувачують жінку в тому, що вона “погана мати”. Жінці, обтяженій настільки важкими випробуваннями, найчастіше ніде отримати підтримку.

Що стосується чоловіків, народження дитини з особливими потребами часто сприймається як обмеження його чоловічої гідності. Тому, чимало чоловіків переносять відповідальність за народження дитини з особливими потребами на жінку, і розлучаються з нею. Однак існують чоловіки, у яких народження дитини з особливими потребами ініціює їх соціальну активність. Вони починають активно боротися за краще майбутнє своєї дитини [1]. І, таким чином, самореалізуються в соціумі. Є чоловіки, які у зв'язку з народженням дитини з особливими потребами кардинально змінюють свій погляд на світ: починають захоплюватися релігією, духовними практиками та впроваджують їх у процес виховання дитини і дружини. Найбільш численна група чоловіків, які зберігають сім'ю після появи дитини з особливими потребами, вважає своїм основним завданням додаткове матеріальне

забезпечення сім'ї. Тому проблема психологічного впливу родини на погіршення стану ДЦП є надзвичайно актуальною.

Сім'я, яка виховує дитину з функціональними обмеженнями, постійно знаходиться в кризовому стані: дитина є, вона живе поряд, але надія на повне одужання дуже примарна. Ця криза не оминає нікого з членів сім'ї [3]. Серед суб'єктивних причин, що викликають психологічну травму, необхідно відмітити перевагу психотравмуючих обставин сімейно-побутового характеру, серед яких домінуючу роль відіграє дисгармонія сімейних відносин, що впливає на поведінку батьків по відношенню до дітей. До факторів негативного психологічного впливу родини на погіршення стану ДЦП науковці відносять: байдужість до дитини, відсутність можливості спілкування, невинуватності сподівань батьків, відсутність розвиваючого навчання (рис. 1).

Розглянемо детально кожен з цих факторів.

1. Байдужість до дитини

На другому місяці життя нормально розвиваючі немовлята здатні оцінити ставлення до них дорослих, у зв'язку з чим провідним мотивом первинного спілкування стає особовий [2; 5; 6]. Особові мотиви засновані на потребі дітей у визнанні та підтримці, в материнській турботі та любові. В першому півріччі немовлята більше реагують на сам факт уваги дорослих, ніж на його емоційний фон. Байдужість дорослих викликає у дитини тривогу. У цьому віці діти ще не відрізняють людей і проявляють готовність радіти будь-якому дорослому і будь-яким знакам уваги з його боку.

У дітей з ДЦП необхідно з перших днів цілеспрямовано формувати потребу в спілкуванні, використовуючи різні засоби комунікації. Онтогенетично ранішими є експресивно-мімічні засоби спілкування: погляди, міміка, жести, експресивні вокалізи. За допомогою цих засобів дорослі виражають увагу та інтерес до дитини, доброзичливість і загальне ставлення.

Рис. 1. Фактори негативного психологічного впливу родини на погіршення стану ДЦП

Батьки не повинні соромитися своєї дитини. Тоді і вона сама не буде соромитися своєї хвороби, замикається в собі, в своїй самотності.

Прийняття та знецінення дитини, коли її називають некрасивою, незграбною, тупою, дурною тощо, може привести до того, що дитина і справді повірить, що є такою. Внаслідок цього, в неї з'являється відчуття вини, що переходить у тривожність та невпевненість у собі, що призводить до зниження самооцінки.

2. Не виправдання сподівань батьків

Народження неповноцінної дитини є великим перевертанням у житті сім'ї [4; 6]. Це не те, про що мріяли батьки, не те, до чого вони готувалися. Зовсім інші сподівання має молоде подружжя, коли з нетерпінням очікує на народження своєї дитини, яка має утвердити їх у власних очах і в очах оточуючих у їхній батьківській ролі, скріпити їхню любов, стати її виявом, її плодом – безумовно найгарнішою, найкращою дитиною в світі. Та й чи батьки молоді чи старші, і дитина перша чи ні, очікуючи на народження дитини, вони уже наперед вимріюють її долю – найщасливішу, найдобрішу.

І ось цей довгожданий день настає, і дитина народжується – вимріяна, очікувана з таким нетерпінням і хвилюванням. Комусь уже відразу в пологовому будинку, а комусь згодом, за декілька місяців, коли з'являється відхилення у розвитку, або нещасний випадок чи хвороба дадуть серйозне ускладнення, лікарі проголосять: "Ваша дитина буде не така, як інші діти, ваша дитина буде інвалідом..."

Для батьків ці слова звучать як вирок смерті усім їхнім очікуванням та мріям. Їх дитина не буде найкращою, її розвиток відставатиме від розвитку ровесників: чи зможе вона ходити, бігати? чи буде говорити? чи зможе ходити до школи і вчитись, як інші діти?

Їх дитина не буде найгарнішою: викривлене неконтрольованими рухами обличчя, скуте паралічем тіла. І доля її не та, про яку мріялось: неповносправність, з якою доведеться жити усе життя; чи будуть у неї друзі? Своя сім'я? Професія? Чи знайде вона своє місце у світі, суспільстві? І що з нею буде потім, коли батьки постаріють і уже не зможуть турбуватися про неї, коли вони помруть? І ця дитина не буде гордістю батьків в очах їх родини, друзів – багато хто з них сприйме її як "нешасний випадок", про який намагатимуться не згадувати в розмові, а може ще і радити відмовитись від неї, здати в інтернат. Кардинально міняється і доля батьків: тепер вони уже на усе життя "прив'язані" до дитини необхідністю турботи про неї.

Реакція неприйняття дитини-інваліда родиною призводить до тих самих наслідків, як і неприйняття здорової дитини. В цьому випадку дитина-інвалід стає ізольованою не тільки від суспільства, а й від рідних людей, любов і підтримка яких, їй так потрібні.

Діагноз ДЦП є для батьків тяжкою психологічною травмою. Відбувається процес руйнації вибудованих

ними мрій та сподівань, з якими пов'язували вони своє та дитяче щастя. Усвідомлення втрати усіх цих мрій призводить багатьох до справжнього емоційного шоку.

3. Відсутність можливості спілкування

Дорога до прийняття, примирення, відкриття краси, цінності життя неповносправної дитини є різною для кожного – для батьків, братів та сестер, бабусь і дідусів, хресних, тіток, дядьків, племінників. Та чи не всі потребують одного – взаємного розуміння та підтримки, взаємної поваги й терпимості, готовності не осуджувати один одного, а шукати розуміння, не тримати в серці зла, прощати.

І чи не найбільшою потребою неповносправної людини, як і кожної людини взагалі, є потреба у спілкуванні, у дружбі, в тому, щоб відчувати, що ти для когось є важливий, що хтось радіє твоїм життям [1; 2; 3]. А цього не може гарантувати жоден закон, жодна постанова уряду. Це особиста відповідальність кожного з нас.

У випадку, коли сім'я як форму адаптації до проблем, що виникла, обирає смиренність, це може призвести до того, що не тільки дитина, але і вся родина в цілому буде ізольована від суспільства настільки, що буде уникати інтеграції в альтернативні групи. Родина стає "соціальним інвалідом". Це призводить до загострення існуючих сімейних проблем та виникнення нових, що, в свою чергу, поглиблює психологічну травму дитини. Смиренність притаманна тим родинам, що не беруть участі в суспільному житті, не здатні допомагати іншим. Смиренність може викликати ефект набутої безпорадності, коли людина не відчуває можливості контролювати стресову ситуацію. Неконтрольовані, постійно несприятливі події призводять до усвідомленої відсутності контролю і поступово – до набутої безпорадності.

В результаті частих сімейних конфліктів у батьків, і відповідно у дітей знижується здібність до будь-якої спільної діяльності, порушується сфера спілкування. Відмова батьків у спільній діяльності чи допомозі дитині, невизнання її можливостей та здібностей, невіра в її сили може стати для дитини психотравмуючою. Причиною психотравми може стати ізоляція дитини від інших, коли її зачиняють одну в кімнаті чи відмовляють у спілкуванні з ровесниками.

4. Відсутність розвиваючого навчання

ДЦП – таке захворювання, яке без повноцінної участі батьків успішно лікувати неможливо [3]. Тому батьки повинні не тільки добре орієнтуватися в різних методах лікування, але і вміти кваліфіковано виконувати домашні програми.

Якщо ДЦП вчасно не лікувати, крім м'язової, може з'явитися і ортопедична деформація – кіфози та кіфосколиоз хребта, дисплазія тазостегнового суглоба, плоскостопість. При лікуванні таких захворювань доводиться накладати ортопедичні шини і розпірки, надягати ортопедичний лангет і татора, обов'язкове носіння ортопедичного взуття. Для розпрямлення хребта зас-

тосовується реклінатор. При дисплазії часто виникають вивихи і підвивихи, що вимагає оперативного втручання. Операція необхідна і при стійких ортопедичних деформаціях.

Якщо мати реагує на народження дитини-інваліда активними діями, можна майже з упевненістю вважати, що вона докладе всіх зусиль, щоб сенсом життя її дитини стало саме життя, любов до життя. Дитина-інвалід, що народилася в такій родині, зможе за допомогою матері якщо не забезпечити собі щасливе життя, то щонайменше вийти з проблематичної ситуації з мінімально можливими втратами, не обізлившись на весь світ і не втративши смаку до життя.

Як бачимо, перелічені захворювання накладають значні обмеження не тільки на хвору дитину, але і на всю сім'ю. Батьки та рідні можуть стати для дитини як дуже близькими людьми, що підтримають та допоможуть адаптуватись в навколишньому середовищі, а можуть стати зовсім чужими, та взагалі покинути на самоті з бідною і тим самим спровокувати погіршення прогнозу розвитку захворювання у дитини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні питання соціально-реабілітаційної технології допомоги дітям, молоді з функціональними обмеженнями та їх батькам / Під заг. ред. К.С. Шендеровського. – К.: КМЦССМ, 2003. – 74 с.
2. Бадалян Л.О. Детская неврология. – М.: "Медицина", 1984, – 3-е изд., – 576 с.
3. Гуртом проти біди. Довідкові та інформаційні матеріали для фахівців і батьків міста Києва, які опікують дітей та молодь з особливими потребами. – К.: КМЦССМ та Благодійне товариство допомоги інвалідам та особам з інтелектуальною недостатністю "Джерела", 2003. – 193 с.
4. Гушина Т.В. Защитное и совпадающее поведение в дисфункциональной семье в период кризиса: Дис... канд. психол. наук: 19.00.05. – Кострома, 2005. – 228 с.
5. Материалы Центра детских психологических травм. – США; Колорадо-Спрингс: МУДПТ, 1992. – 90 с.
6. Медицинская психология / Под ред. Карвасарского Б.Ф., – Ленинград: Медицина, 1982. – 263 с.

УДК 159.922.27

ЛИСА О.І., к. і. н.
м. Вінниця

ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ КОЛЕКТИВУ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ВНЗ

Колектив – це не якась безлика маса.
Він існує як багато індивідуальностей

В.О. Сухомлинський

Психологічний клімат колективу є неординарною і багатогранною складовою у процесі формування особистості студента ВНЗ. Під цим кліматом розуміють емоційно-психологічний настрій колективу, в якому на емоційному рівні відображаються особисті та ділові взаємостосунки членів колективу з їх індивідуальними духовними та моральними якостями, різноманітними інтересами. Але студентська група не одразу стає справжнім колективом.

Для цього її керівництву потрібно створити сприятливий соціально-психологічний клімат колективу як у процесі навчання, так і в позаурочний час [3, 32].

Оскільки студентський колектив є засобом формування особистості при умові позитивного забарвлення психологічного клімату там, то його керівництво має створити всі умови для гармонійного розвитку особистості кожного його члена, атмосферу доброзичливості та взаємодопомоги. Для цього йому потрібно знати фактори, які істотно впливають на стан психологічного клімату в колективі.

Серед них варто виділити наступні:

- 1) духовні та моральні якості кожного члена колективу;
- 2) наявність друзів у колективі;
- 3) наявність визначеної перспективи;
- 4) панування позитивних емоцій і переживань: оптимізму, користі спілкування, довір'я тощо;
- 5) відчуття колективу як "другої сім'ї";
- 6) психологічна сумісність членів колективу;
- 7) відсутність конфліктних ситуацій у діяльності колективу.

Взагалі ж, наукове визначення психологічного клімату колективу пов'язане з низкою методологічних та методичних труднощів, в основі яких лежать індивідуальні особливості членів колективу з їх духовними, моральними якостями, ціннісними орієнтаціями. Тому його керівництво повинне докласти якомога більше зусиль, щоб налагодити плідну співпрацю зі студентами колективу, враховуючи при цьому індивідуальні якості, особливості характеру, побажання, можливості кожного з них.

За сприятливого психологічного клімату в колективі панує оптимізм, задоволення від спілкування, довір'я, комфорт, увага у відносинах всередині колективу. І навпаки, за несприятливого психологічного

клімату в колективі панує песимізм, цинізм, дратівливість, непорозуміння, ворожість, байдужість, заздрість, злість, егоїзм, "зоряна хвороба" тощо [1, 47].

Тому, щоб запобігти цим та іншим негативним явищам, керівництву потрібно побудувати гуманні стосунки з кожним із членів колективу, які розвивають найкращі духовні та моральні якості, закладають фундамент для душевної рівноваги, взаємопорозуміння, позитивного настрою. Таке гуманістичне налаштування педагога є важливим компонентом педагогічної майстерності, необхідною умовою гуманістичного стилю роботи [2, 9].

Що стосується характеристики психологічного клімату колективу, то тут часто вживають два поняття, які є близькими за значенням: налаштування та настрої. Перше з них відносять до загальних, довготривалих емоційних станів колективу. Друге поняття означає емоційний стан, який виник у даний момент часу та відображає ту подію в житті колективу, яка відбулась. Поряд з цим, важливо зазначити, що ці два поняття переплітаються, накладаються один на одного, утворюючи динамічну картину емоційного життя колективу.

Таким чином, з вище зазначеного випливає, що психологічний клімат колективу сприяє формуванню найкращих духовних і моральних якостей, ціннісних орієнтацій, підвищує працездатність, підтримує оптимальний тонус психіки, сприяє розвитку самореалізації кожної особистості [2, 10].

Саме цим пояснюється актуальність розгляду даної проблеми на сучасному етапі розвитку суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Курінна Л. Психологічний клімат у колективі / Л. Курінна // Охорона праці. – 2010. – № 7. – С. 46–48.
2. Назаренко Г. І. Створення позитивного психоемоційного клімату в шкільному колективі / Г. І. Назаренко // Педагогічна майстерня. – 2011. – № 6. – С. 2–10.
3. Утлик В. Э. Психологический климат студенческой группы / В. Э. Утлик // Инновации в образовании. – 2010. – № 8. – С. 32–44.

УДК 331.446:159.96

ЛИСАК І.В., викладач
м. Вінниця

Проблема тривожності – узлової пункт, в котром сходяться самыє различные и самыє важные вопросы, тайна, решение которой должно пролить яркий свет на всю нашу душевную жизнь.

Зигмунд Фрейд

ВПЛИВ ТРИВОЖНОСТІ ОСОБИСТОСТІ НА ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ

Проблема тривожності особистості ХХІ ст. постає досить гостро, адже кожна людина прагне у своєму житті бути достатньо забезпеченою, успішною, авторитетною та визнаною в значимому для неї суспільному колі. Але, на жаль, такі бажання не завжди співпадають з реальністю, оскільки на заваді до професійного прогресу може ставати тривожність особистості, що в свою чергу провокує невпевненість та відхід від цілі запланованого, що й буде призводити до регресу в професійній сфері людини.

Тривожність – індивідуальна властивість особи, риса характеру, що проявляється схильністю до надмірного хвилювання, стану тривоги в ситуаціях, які загрожують, на думку цієї особи, неприємностями, невдачами, фрустрацією. Важливо, що мова йде про психологічну загрозу, тобто таку, що має суб'єктивний характер і не проявляється як фізична небезпека [1].

У стані тривоги у людини може початися тремтіння, з'явитися відчуття безпорадності, небезпеки, невпевненості. Знижується критична складова аналізу ситуації, виявляється збуджена або пригноблена міміка, невластива людині жестикуляція, підвищується тиск, розширюються зіниці. Особа може сильно бліднути. Страхі і особистісна тривожність може виникнути у людей, які мають неврози або інші психічні захворювання.

Тривога – емоція, спрямована у майбутнє, пов'язана з очікуванням невдачі. Думаючи про майбутнє людина в стані тривоги передбачає, прогнозує можливі невдачі. Вона формує відповідний прогноз очікування і установки, поводить себе у відповідності з ними і тим самим досить часто зустрічається з тими негативними моментами, яких і боїться. Тому можна говорити про те, що в стані тривоги людина певним чином програмує себе заздалегідь на невдачу [2, с. 148].

Тривожність як риса особистості відображає частоту переживань людиною стану тривоги. Високотривожні особи переживають стан тривоги з більшою інтенсивністю і частотою, ніж низькотривожні.

Інтенсивне переживання тривоги, паніки, жаху призводить до дезорганізації інтелектуальної діяльності [2, с. 149]. В такому стані унеможливується адекватний погляд на ситуацію, людина не в змозі бачити ви-

ходи та рішення проблеми, що склалась, а це вже говорить про непрофесіоналізм такої особистості. Також в стані тривоги може спостерігатись підвищена або знижена чутливість, порушення перцептивної діяльності. При низьковираженій тривожності більш характерним є підвищення концентрації уваги, при інтенсивній тривозі, паніці – послаблення концентрації уваги, порушення оперативної пам'яті, зниження рівня аналітико-синтетичної діяльності (ефект дизорганізації). Порушення продуктивності мислення може супроводжуватись розсіяністю, зниженням вольової діяльності [2, с.150].

Таким чином, аналізуючи проблематику даної теми можна говорити про те, що дійсно тривожність в житті людини відіграє в більшій мірі деструктивну роль, але не виключається її позитивна, рушійна спрямованість. В значній мірі негативно позначається на особистісно-професійній сфері. Звичайно, людина з високим рівнем тривожності в силу своєї наполегливості, цілеспрямованості може досягати певних успіхів у професійній діяльності, але не так стрімко та прогресивно, як то могло б бути, якби рівень тривожності був на низькому рівні або ситуативному.

Саме тому, враховуючи все вищезазначене, ми можемо зробити висновок, що тривожність, це той емоційний стан, який дезорганізує поведінку людини, спрямовує її енергію не на процес самореалізації, прогресу, а на емоції, переживання, які супроводжуються в результаті даного тривожного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Психология. Словарь-справочник. Р. С. Немов, – М., ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. Т. 2, стор. 265.

2. Справочник практического психолога: Психотерапия/ сост. С.Л.Соловьева. – М.:АСТ; СПб.: Сова, 2007. – 575с.

УДК 159.922

ЛЯШЕНКО К.

Наук. керівник: ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., к.психол.н.
м. Київ

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКА ЗАСОБАМИ СІМЕЙНОГО МЕДІАКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Особистість у процесі розвитку засвоює зразки поведінки суспільства й соціальних груп за принципом наслідування діяльності, співвідносить свою поведінку з їхніми нормами й цінностями. Сім'я є першим "соціальним інститутом" для дитини, першим освітнім середовищем. Спосіб, яким батьки бачать світ, судять про нього і ставляться до нього, відбивається на дитячому ставленні до світу, образі людини і здатності переробляти інформацію. Пропоновану меді-

апростором інформацію, яку бачать і оцінюють батьки, бачать і діти. Формується система потреб, орієнтацій, знань, умінь, навичок та інших соціальних характеристик особистості, сформованих і розвинених в процесі перебування в медіасередовищі, у використанні саме засобів мас-медіа з метою отримання соціальної інформації, тобто медіакультура особистості.

Комунікативна культура в сімейному контексті містить загальні ознаки сучасної культури, значущою частиною якої в реальності є медіакультура. Зміст поняття "комунікативна культура" визначається багатаспектним розумінням культури як процесу виховання та результату, сутністю процесу спілкування як суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що направлена на обмін знаннями, вміннями, досвідом, ідеями, цінностями. Розвиток комунікативної культури особистості обумовлює використання засобів, що спрямовані на встановлення взаєморозуміння людей, обмін знаннями, діями, ідеями, духовно-моральними цінностями в процесі інформаційної діяльності, на розвиток мислення, мови. Комунікативна культура сім'ї базується на її тезаурусі, сукупності знань і досвіду всіх членів.

В дослідженнях, що розкривають спілкування як комунікативну діяльність, відзначається, що воно не тільки забезпечує обмін інформацією, але й створює передумови для міжособистісної взаємодії в соціальній ситуації розвитку (Л.І. Божович, Л.С. Виготський, М.І. Лісіна та інші). Рівень сформованості комунікативних умінь та навичок у людини безпосередньо впливає на рівень комунікативної компетенції.

У психологічній науці розглядається соціальна сутність спілкування (Г. Андреева, А. Брудний, В. Ковальов, О. Леонтьєв та ін.), його зв'язок з пізнавальними, мисленнєвими процесами (Л. Виготський, В. Лекторський, Б. Ломов, Г. Щедровицький та ін.), засоби спілкування (О. Бодальов, В. Звєгінцев, Б. Ломов, В. М'ясищев, В. Семиченко, Ю. Шерковін, Т. Яценко та ін.), його генезис (М. Лісіна, Б. Поршнев, П. Протасевич та ін.), педагогічний аспект (І. Бех, Л. Божович, Я. Коломінський, О. Корніяка, О. Леонтьєв, А. Мудрик та ін.). Психологами також виділяються комунікативна, інтерактивна і перцептивна сторони спілкування. Комунікативній стороні спілкування присвячені роботи Т. Дрідзе, О. Леонтьєва, Б. Паригіна, Б. Радіонова, Г. Ласауелла, А. Сміт та інших. Зазначено, що комунікативні властивості є інтегральними характеристиками особистості, за допомогою них здійснюється взаємозв'язок особистості із соціумом, сприйняття та відображення нею соціальних відносин, забезпечуються контакти між людьми.

Соціально-психологічні дослідження останніх років (Г.М. Андреева, Ю.Н. Ємельянов, Ю.М. Жуков, С.В. Руденський) присвячені вивченню такого поняття як "комунікативна компетентність", що відображає комунікативні характеристики особистості як суб'єкта спілкування. В якості змісту компонентів даного терміну називають навички для сприйняття, розуміння та

оцінювання інших людей: входження в контакт, орієнтація в проблемі партнера, вирівнювання емоційного напруження співрозмовника, узгодження інтересів, ведення дискусії, особистісні передумови комунікативного потенціалу. Розглядаючи спілкування як провідну детермінанту всієї системи психічних процесів, станів, властивостей людини, І.Д. Бех наголошує, що без оволодіння високою психологічною культурою зробити спілкування, взаємодію ефективними неможливо.

Зауважимо, що саме у старшому шкільному віці закріплюється фундамент культури мислення, культури мовлення і спілкування, активно розвиваються комунікативні здібності. У педагогічних працях М.Б. Євтуха, Т.В. Черкашиної культура набуває значення певного рівня досконалості, який досягається в процесі формування взаємин між суб'єктами, відображаючи їхню внутрішню готовність до самопізнання.

Проблема формування сімейної медіакультури в умовах сучасного інформаційного світу набуває першорядне соціальне значення для критичного сприйняття та розуміння отриманої інформації в медіапросторі (Л.А. Найдьонова). Включеність сучасної людини протягом життя в "глобальний медіапростір" (Н.Б. Кириллова) закономірно ставить задачі теоретичного та практичного засвоєння сімейної медіакультури – як особливого типу культури інформаційного суспільства, що являє собою сукупність друкованої та екранної, візуальної та аудіальної культур – в процесі відповідної медіаосвіти.

Питання теорії та практики масової комунікації, впливу засобів масової комунікації є об'єктом пильної уваги з боку соціальних психологів (А. Бандура, В. Росс, Р.Харріс, Дж. Гербнер, Л. Гросс, М. Морган, Н. Сінбореллі, І. Мейровіц, Н. Поустмен, Ван Евра, Дж.Г. Блумер, А. Рубін). Серед новітніх теоретиків дослідження медіа: українські дослідники – М.М. Слюсаревський, Л.А. Найдьонова, П.Д. Фролов; російські – О.В. Федоров, Н.Б. Кириллова; іноземні – Естер Дайсон, Г.Л. Сквоттер, Б. Стерлін, А. та М. Крокер. О.Л. Вознесенською розроблено вікову періодизацію взаємодії дитини з сучасним інформаційним простором на основі визначених періодів розвитку (Д. Ельконін, Е. Еріксон, Л.С. Виготський).

Таким чином, говорячи про сімейну медіакультуру, осередком якої є система батьки-діти, ми наголошуємо на необхідності цілеспрямованого формування через спілкування членів сім'ї, задля адекватного сприйняття та розуміння отриманої інформації в медіапросторі, тобто підвищення медіакомпетентності. Це стає можливим завдяки високому рівню комунікативної компетенції, в процесі спілкування батьки-діти, та спеціально організованого навчання в вигляді дозвіленої діяльності медіа-клубу як специфічної сфери соціалізації та інкультуризації особистості. В процесі неформального спілкування в ігровій, розважальній формі, роботі за інтересами у дитини формуються ціннісні орієнтації, моделі поведінки та спілкування, а

також навички та вміння адекватно користуватися інформацією, відрізнити змістовну інформацію від розважальної, або небезпечної для психіки.

Концептуально ідеї діяльності дитячих та підліткових клубів подані в працях С.Т. Шацького та А.С. Макаренка, особливості діяльності клубів в сучасних умовах відображені в роботах Ю.В. Василькової, М.Р. Мирошкіної, М.І. Рожкової. Досліджена роль клубу в вирішенні задач кіноосвіти школярів (А.А. Марченков, В.Б. Цвєтаєва) та їх естетичного виховання (В.А. Розумний), висвітлений педагогічний потенціал дитячої преси на базі ліги юних журналістів (І.Б. Дожєва) та освітній центр (А.Ю. Дейкіна).

В документах ЮНЕСКО медіаосвіта проголошена пріоритетним напрямком культурно-педагогічного розвитку. Проте можливість цілеспрямованого формування сімейної медіакультури засобами медіа-клубу, де медіаосвіта є профільним напрямком, а медіатворчість несе прикладний характер, ще не вивчені, що обумовлює актуальність досліджуваної теми. Підвищення комунікативної компетентності та медіакомпетентності в системі батьки-діти може допомогти в формуванні певного образу життя родини, в становленні взаємостосунків батьків та дітей, в створенні такої сімейної атмосфери, яка надасть дитині відчуття захищеності та одночасно буде стимулювати її гармонійний розвиток.

Отже, необхідність цілеспрямованого формування сімейної медіакультури для отримання інтелектуальної свободи як складової соціальної свободи кожної особистості стає важливим завданням сучасного інформаційного суспільства, що обумовлює актуальність досліджуваної теми.

Мета дослідження: розробити соціально-психологічні засади формування комунікативної компетентності підлітків засобами розвитку сімейної медіакультури.

Об'єкт дослідження: комунікативна компетентність підлітка.

Предмет дослідження: стратегії формування комунікативної компетентності підлітка засобами розвитку сімейного медіа культурного простору.

Оскільки ми стоїмо лише на початку нашого дослідження, то нами були визначені наступні завдання:

1. Теоретично обґрунтувати соціально-психологічні засади впливу сімейної медіакультури на формування комунікативної компетентності в системі батьки-діти та розробити концептуальну модель комунікативної компетентності підлітків.
2. Розробити дослідницький інструментарій, методичку цілеспрямованого формування сімейної медіакультури засобами медіа-клубу.
3. Емпірично дослідити динаміку формування комунікативної компетентності підлітків засобами розвитку сімейної медіакультури.
4. Розробити програму та методичні рекомендації щодо формування сімейної медіакультури в системі батьки-діти.

Теоретико-методологічну основу дослідження складатимуть: Теорія комунікативної культури (Г. Андрєєва, А. Брудний, В. Ковальов, О. Леонтєв), та комунікативна компетентність як концепт (Г.М. Андрєєва, Ю.Н. Ємельянов, Ю.М. Жуков, Є.В. Руденський, Л.А. Найдьонова). Теорія соціального наочіння (А. Бандура, Дж. Роттер). Методичні матеріали ЮНІСЕФ для вчителів та методистів, що працюють з дітьми та підлітками 11-16 років. Системний підхід до аналізу сім'ї (Л. Бергаланфі, О. Бодальов, В. Столін, С. Ковальов, В. Сатір, М. Боуен, О. Черніков, А. Варга). Концепція діяльності дитячих та підліткових клубів (С.Т. Шацький, А.С. Макаренко, Ю.В. Василькова, М.Р. Мирошкіна, М.І. Рожкова). Соціально-психологічні особливості спільної діяльності (А.В. Петровський, Л.І. Уманський, А.Л. Журавльов).

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає в розширенні та доповненні понять "сімейна медіакультура", "комунікативна компетентність", "медіакомпетентність" в області медіапсихології, змістовно обґрунтовані теоретичні положення про методику цілеспрямованого формування сімейної медіакультури, а також налагодження взаємодії в системі батькі-діти медіаосвітними засобами.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані у консультативній та психотерапевтичній практиках шляхом розширення знань щодо методів підвищення комунікативної компетенції та медіакомпетентності в системі батьки-діти; у роботі дозвільних організацій шляхом створення моделі діючого медіа-клубу задля зменшення маніпулятивного впливу на свідомість та поведінку дитини та напрацювання навичок адекватного сприйняття інформації в медіапросторі; у розробці спецкурсів з медіаосвіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кириллова Н. Б. Медіакультура: от модерна к пост-модерну. 2-е изд.; перераб. и доп. – М.: Академический Проект, 2006. – 448 с. – ("Технологии")
2. Шендеровський К.С. та інші. Медіакommунікації та соціальні проблеми: Збірка навчально-методичних матеріалів і наукових статей в трьох частинах. Частина перша / Упор., ред. К. С. Шендеровського / Київ. нац. ун-т; Ін-т журналістики. – К., 2012. – 288 с.
3. Брайант, Дженнингз, Томпсон, Сузан. Основы воздействия СМИ.: Пер. с англ. – М.: Издательский дом "Вильямс", 2004. – 432 с.; ил. – Парал. тит. англ.
4. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд / Іванов В., Волошенко О., Кульчинська Л. – К.: АУП, ЦВП, 2011. – 58 с.
5. Монографія. Федоров А.В. Медіаобразование: История, теория и методика. – Ростов-на-Дону: Изд-во ЦВВР, 2001. – 708 с.

УДК 159.922.7

МАЗАНЕНКО О., РОМАНОВА О.

м. Луганськ

ОСОБЛИВОСТІ БОРОТЬБИ ЗА ЛІДЕРСТВО ДІТЕЙ З БАГАТОДІТНИХ РОДИН У ТИМЧАСОВОМУ ДИТЯЧОМУ КОЛЕКТИВІ

Психологи і педагоги вважають, що для дитини краще, якщо вона у родині не самотня, а оточена братами і сестрами – у неї більше шансів уникнути невротизму, дитячого аутизму, страхів, нездорового егоцентризму, зацикленості на собі. Але разом з тим, треба відзначити, що багатодітність може бути і фактором ризику психічного здоров'я дітей в сім'ї, так як між ними може розвинути суперництво, негативні ставлення одного до одного, наслідки яких негативно впливають на особистість дітей.

Численні дослідження вітчизняних і зарубіжних психологів (М.М. Авдєєвої, Е. Берна, Р. Берона, Л.І. Божович, Дж. Боулбі, Л.Н. Галігузова, Т.В. Гуськової, І.В. Дубровина, М.Г. Слагіна, А.І. Захарова, Й. Лангмейер, М.І. Лісіна, С. Ю. Мещерякової, Н.М. Неупокоева, М.І. Попової, А.М. Прихожан, М.Раггера, Д. Річардсона, Н.Н. Толстих, Р.А. Шпіц, Н.М. Щелованова, Т.І. Юферовой, Л. Ярроу та інших) доводять, що спілкування дитини з дорослими, і в першу чергу з матір'ю, є основоположною детермінантою психічного розвитку та психічного здоров'я дітей та визначають те, як дитина буде поводитися в різноманітних дитячих колективах. Не зважаючи на значну увагу спеціалістів до дитячої психології, питання щодо психологічних особливостей зайняття внутрішньо групового статусу дітьми з багатодітних сімей розглянуто достатньо поверхово.

Багатодітна сім'я – це міні-соціум зі своїми внутрішніми законами: дитина в ній виявляється і в ролі старшого, і в ролі молодшого, вона має налагоджувати контакти з кожним членом сім'ї, спілкуватися з дітьми як своєю, так і протилежної статі, вчитися поступатися і наполягати на своєму, захищати свою думку, проявляти гнучкість. При правильному вихованні діти з багатодітних сімей володіють мобільнішою психікою, стійкіші до стресів і краще адаптуються в будь-якому колективі. А відповідальність і самостійність – наслідок побутових проблем, з якими стикається будь-яка родина, де більше двох дітей [3].

В багатодітній сім'ї у дітей дуже швидко формується свідомість власного "я", свідомість того, що він не один в сім'ї, у нього є брати, сестри. До того ж життя в дитячій групі дуже дієво сприяє так званій диференціації особистості. Дитина в сім'ї хоче робити те, що робить інший, вмінити те, що вмінити інший і т.д., але, з іншого боку, кожен з них з таким же завзяттям захищає щось своє, хоче вмінити щось інше, робити щось інше. Хоч

бути самим собою, а не тільки старшим або молодшим братом. Він хоче подобатися батькам, імпонувати іншим дітям чимось своїм, особливим, а не тільки тим, що він брат або сестра когось, хто як приклад постійно маячить перед ним. Тут корениться причина дитячого суперництва. Воно може бути по-своєму природним і здоровим, якщо батьки зуміють підтримувати і направляти його так, щоб ніхто не був приниженим. Але суперництво може принести негативні результати, якщо упустити контроль за ними.

Дитячий колектив як система – це: органічна частина більш складного об'єднання – виховного колективу, що включає, крім дитячого, і колектив педагогів; відносно автономна система, якій властиві процеси саморегуляції, самоорганізації, самоврядування; скоординоване єдність двох структур: офіційної, яка складається під впливом дорослих, що визначають організаційну будову і діяльність колективу, а також неофіційної, що складається в значній мірі в процесі міжособистісного спілкування; суб'єкт діяльності по реалізації єдиних суспільно значимих цілей; носій загального інтегративного властивості – його поля (атмосфери, психологічного клімату), який характеризує колектив як цілісне утворення, відмінне від суми складових його індивідів і вхідних в нього мікрогруп, і який проявляється в громадській думці колективу, в його емоційних реакціях, в нормах і традиціях, що визначають поведінку його членів; суб'єкт виховання стосовно особистості кожного з вхідних у нього членів [4, с. 121-123].

З метою з'ясування особливостей боротьби за лідерство дітей з багатодітних родин у тимчасовому дитячому колективі було проведено дослідження протягом 2012–2013 рр. на базі Комунального закладу "Луганський обласний дитячий заклад санаторного типу "Незабудка" (КЗ "ЛОДЗСТ "Незабудка").

Експериментальну групу склали 50 осіб – випробовуваних вихованців, серед них 25 дівчаток та 25 хлопчиків віком 7–9 років з багатодітних сімей.

Для виявлення особливостей боротьби за лідерство були використані:

- методика визначення групової згуртованості Сішора – для визначення особливостей ставлення дітей з багатодітних родин до дорослого, однолітка і груп в цілому;
- біографічний метод, який використовувався з метою узагальнення результатів теоретичних та експериментальних досліджень про особливості спілкування дітей молодшого шкільного віку, що виховуються у багатодітних родин;
- цілеспрямоване включене спостереження для з'ясування особливостей комунікації в колективі дітей молодшого шкільного віку, що виховуються у багатодітних родин.

Так, вивчення багатодітних сімей на базі КЗ "ЛОДЗСТ "Незабудка" дозволяє нам виявити ряд переваг виховання в багатодітній родині. Важливо, що

діти вже з 5–6 років можуть допомагати своїм батькам по господарству або зайняти чим-небудь своїх молодших братика або сестричку 2–4 років.

Відмітимо, що дуже часто батьки втомлюються не так від роботи по господарству, як від необхідності грати з дітьми. Часто батькам психологічно важко розважати малюків. Якщо в родині одна дитина, то батькам доводиться все одно грати з нею, якщо ж дітей двоє або більше, ця роль перекладається на старших дітей у родині. Діти в багатодітних родин "замкнуті" у своєму просторі, мікросоціумі, де старші грають з молодшими, допомагають їм одягатися, вчити уроки і т. п. Діти виступають один для одного невичерпним джерелом розвиваючих стимулів (старші для молодших). Брати і сестри характеризуються тим, що одні діти для іншого виступають, скоріше в ролі партнера, ніж будь-який з батьків чи дорослих.

Зазвичай в колективі виділяється 2–3 харизматичних учня, їх слухають, їх наслідують інші діти. У хлопчиків лідерами зазвичай стають найсильніші фізично, швидкі на розправу. Серед дівчаток лідирують або найбільш популярні у хлопчиків, або найкмітливіші і товариські.

Вчені виділяють також ділових та емоційних лідерів. Ділові – проявляють свої організаторські здібності, коли потрібно займатися колективними справами, у той час як емоційні (дозвілля) лідери більше тяжіють до спілкування, залагодження конфліктів, з такими діти часто радяться і діляться своїми переживаннями [1, с. 34].

У молодшому шкільному віці діти найбільше цінують в однолітках якості, що характеризують їх як зразкових учнів. Популярними стають ті, кого частіше хвалить учитель.

Проведені дослідження довели, що більшості дітей з багатодітних родин важко адаптуватися в новому колективі через що їх поведінка стає агресивною. Діти, що зазвичай позиціонували себе як лідери у власній родині перші 3–4 дні активно змагаються за лідерство у своєму колективі.

Встановлено, що лідерам-дітям з багатодітних родин дуже важко змиритися з тим, що вони можуть опинитися під керуванням іншої дитини-лідера. Це призводить до постійних конфліктів. Серед хлопців найчастіше виникають гучні сварки та бійки, дівчата до таких засобів вдаються значно рідше. Зазвичай боротьба за лідерство у жіночому колективі протікає менш агресивно. Дівчата вдаються до різноманітних хитрощів аби отримати лідерство, серед них постійні скарги старшим на дії офіційних лідерів, спроби підмовити членів колективу виявити недовіру до лідера групи, змусити інших дівчат припинити спілкування з лідером. Лідери з багатодітних сімей одночасно цікаві та складні особистості, до яких психологи та вихователі мають приділяти якнайбільше уваги та тримати їх емоції під пильним наглядом та контролем.

Ми рекомендуємо батькам, психологам, вихователям та викладачам перед призначенням лідера колективу провести з дітьми міні-тренінг з метою з'ясу-

вання особливостей лідерських якостей дітей, видів можливої агресії, стану пригніченості дитини. Зокрема, з дітьми, можливими лідерами, варто провести як колективну, так й індивідуальні бесіди аби попередити можливі конфлікти між ними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зязюн І. Педагогіка добра: ідеали і реалії / І. Зязюн. – К.: МАУП. 2000. – 312 с.
2. Педагогічний словник / За реакцією дійсного члена АПН України Ярмаченка М.Д. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
3. Проблеми виховання дітей в багатодітних сім'ях. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// dnz416. edu.kh. ua/storinka_psihologa_problemi_vihovannya_ditej_v_bagatoditnih_simyah/](http://dnz416.edu.kh.ua/storinka_psihologa_problemi_vihovannya_ditej_v_bagatoditnih_simyah/)

УДК 159.922.1:377.6

МЕРКУЛОВА Т.

Наук. керівник: ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., к.психол.н.
м. Київ

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ МЕНЕДЖЕРІВ З ПРОДАЖУ

Стресостійкість особистості розглядається як структурно-функціональна, динамічна, інтегративна властивість особистості, як сукупність особистісних якостей, що дозволяють працівникові переносити значні інтелектуальні, вольові й емоційні навантаження (перевантаження), обумовлені особливостями професійної діяльності, без особливих шкідливих наслідків для діяльності, оточуючих і свого здоров'я. [3].

Стресостійкість розглядається в контексті індивідуальної здатності організму зберігати нормальну працездатність, зберігати необхідний ступінь адаптації до впливу екстремальних факторів середовища і професійної діяльності, як збереження здатності до соціальної адаптації, збереження значущих міжособистісних зв'язків, забезпечення успішної самореалізації, досягнення життєвих цілей, збереження адаптивного потенціалу працездатності, збереження здоров'я. Стресостійкість характеризує стан фізичного, емоційного і психічного виснаження, викликаного тривалою включеністю в емоційно-напружені й значимі ситуації. [5].

Стресостійкість потрібна для всіх працівників соціальної сфери, й особливо для менеджерів з продажу, які часто стикаються із професійним стресом, що визначається як напружений стан працівника, що виникає у нього при впливі емоційно-негативних і екстремальних факторів, пов'язане з виконуваною професійною діяльністю.

Робота менеджера – це насамперед постійна активна розумова діяльність, постійна напруга всіх систем людського організму. Основна вага в ній доводить-

ся на головний мозок, що, перебуваючи в напрузі, підкоряє собі всі ресурси організму [6].

Встановлено, що на менеджерів здійснюють вплив різноманітні стресори, найпоширеніші з них можна об'єднати у такі три групи: 1) стресори пов'язані безпосередньо з виконуваною роботою; 2) стресори викликані умовами праці; та 3) стресори викликані властивостями особистості керівника.

Компоненти стресостійкості включають в себе: здатність прогнозувати розвиток життєвих ситуацій і таким чином уникати дії стресорів; здатність контролювати емоції та розвивати вольові якості особистості; гнучкість адаптаційних процесів щодо різноманітних стресорів; володіння навичками саморегуляції; досвід вирішення стресових ситуацій та оволодіння ефективними засобами їх подолання; здатність до повноцінної самореалізації, особистісного зросту з своєчасним та адекватним вирішенням внутрішньо особистісних конфліктів; задоволення самореалізацією; здатність витримувати значні навантаження в екстремальних умовах праці; активність в перетворенні стресової ситуації [1; 5; 8].

Розвиток стресостійкості обумовлюється такими чинниками, як "імунітет до стресу" (індивідуальна стійкість до стресу), що визначається дією чинників різної природи: генетичних, соматичних, індивідуально-психологічних, чинників середовища проживання і соціального навчання.

Одним з найважливіших факторів стресостійкості є величина функціональних резервів організму, що дозволяє людині в ряді випадків переносити без негативних наслідків і при збереженні високої працездатності і надійності вплив екстремальних факторів.

Також у формуванні стресостійкості істотне значення мають спадкові (генетичні) властивості організму, що включають весь комплекс особливостей функціонування головного мозку: емоційний тонус, витривалість, точність, функціональну рухливість, надійність, основні характеристики і особливості основних нервових процесів, рівень активації, комплекс конституційно-генетичних, фізіологічних, ендокринних та інших систем, які забезпечують її адекватне і стабільне функціонування в стресогенних умовах [3; 5].

Важливу роль в стійкості до стресу відіграють соціальні фактори, а саме: характеристики соціального оточення, які є модераторами стресу. Соціально-психологічні чинники, які сприяють формуванню стресостійкості особистості, включають в себе: досвід розв'язання подібних проблем у минулому і позитивний прогноз на майбутнє; схвалення діяльності з боку соціального оточення; індивідуально-психологічні особливості (високий рівень емоційної стабільності, вольової саморегуляції, активність, впевненість в собі); задоволення професійною діяльністю; позитивний емоційний фон (як успішність досягнення мети); наявність функціональних можливостей.

При цьому встановлено, що існують гендерні відмінності прояву стресостійкості. Зокрема, для чоловіків властиві кращі здатності до стресостійкості і адекватної поведінки у випадках стресового впливу, ніж для жінок. Однак також виявлено, що жінки володіють кращим набором управлінських вмінь і здібностей, що характеризують їх як більш успішних менеджерів. [2].

Вибірка нашого дослідження складала 20 чоловіків та 20 жінок дорослого віку, які працюють менеджерами з продажу. Для визначення гендерних особливостей їх стресостійкості з ними було проведено опитування за такими методиками: "Маскулінність-фемінінність" (С. Бем); "Методика діагностики стресостійкості в соціальній адаптації" (Холмс і Раге); "Рівень суб'єктивного контролю" (РСК) (Дж. Роттер, адаптація Е.Бажина); "Характеристики емоційності" (С. П. Ільїн).

За результатами аналізу даних виявлено чотири групи учасників відповідно з різними гендерними показниками – чоловіки з маскулінним, жінки з фемінінним, учасники з андрогінним та учасники з протилежним показником. Відповідно до отриманих результатів було з'ясовано специфіку розподілу характеристик стресостійкості відповідно до фізіологічної статі опитуваних – поділ на чоловіків та жінок, а також порівняно результати методик із даними розподілу за характеристиками маскулінності, фемінінності, андрогінності та прояву протилежного гендерного показника.

У ході детального аналізу результатів опитування менеджерів з продажу з'ясовано вищу здатність чоловіків до стресостійкості, саморегуляції за допомогою високого рівня прояву суб'єктивного контролю та меншої емоційності. Для жінок були властиві нижчі показники стресостійкості, суб'єктивного контролю та, навпаки, значні прояви емоційних характеристик – збудливості, інтенсивності, тривалості, й особливо – прояву негативного впливу емоцій на успішність діяльності та спілкування.

Наступні групи опитуваних (учасники з андрогінним показником та учасники з протилежним гендерним показником) у випадку прояву обох характеристик (і маскулінності, і фемінінності) виявили певне вагання у поведінці та особистісних проявах чоловіків та особливо жінок. Для учасників з андрогінним показником характерні найбільш суперечливі результати щодо інтернальності локусу контролю. Подібні складнощі із відповідями мали й учасники з протилежним гендерним показником. Хоча варто відзначити, що жінки із маскулінним показником наближалися у відповідях до чоловіків – вони мали менші прояви емоційності, а також більшу стресостійкість та вищий рівень самоконтролю, ніж жінки із фемінінним показником.

Для оцінки взаємозв'язку залежності рівня стресостійкості від статі менеджерів з продажу в роботі застосовано спеціальні методи математичної статис-

тики. Для проведення розрахунків використано спеціальне програмне забезпечення SPSS Statistics 17.0. В результаті проведеного дослідження із статистичною точністю 95% можна зазначити, що рівень стресостійкості та емоційності суттєво відрізняється у менеджерів, які мають мускулінні та фемінінні ознаки. При цьому у менеджерів з маскулінними ознаками рівень стресостійкості вищий, з фемінінними – нижчий. Рівень залежності стресостійкості від показника маскулінності-фемінінності оцінюється на рівні 63%.

За умови вчасного та відповідального ставлення до питання розвитку стресостійкості, менеджер з продажу може зміцнити власне психічне здоров'я і попередити шкідливий вплив стресу на життя, а також сприяти встановленню високого рівня безпеки професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альтшуллер А. А. Стрессоустойчивый менеджер / А. А. Альтшуллер. – Р/н/Д.; Изд-во Феникс, 2004. – 160 с.
2. Горностай П. П. Гендерний розвиток та гендерна ідентичність особистості, особливості чоловічої та жіночої соціалізації / П. П. Горностай / Гендерні студії: освітні перспективи (навч.-метод. матеріали). – К.; ПЦ "Фоліант", 2003. – С. 5–21.
3. Калувев А. В. Проблемы изучения стрессорного поведения А. В. Калувев. – К.; Изд-во АПН, 1999. – 148с.
4. Карпов А. В. Психология менеджмента / А. В. Карпов – М.; Изд-во "Гардарика", 2003. – С. 119–121.
5. Крайнюк В. М. Психология стрессостійкості особистості; монографія / В. М. Крайнюк. – К.; Ніка-Центр, 2007. – 432 с.
6. Скібіцька Л. І. Організація праці менеджера. – К.; Центр учбової літератури, 2010. – 360 с.
7. Трілленберг В. І. Організація праці менеджера / В.І. Трілленберг, Г. І. Трілленберг. – Тернопіль, 2002. – 79 с.
8. Филиппов М. М. Психология функциональных состояний. – К.: МАУП, 2006. – 240 с.

УДК: 159.922.6(075.8)

НЕПРИЛЮК І.

Наук. керівник: ДЕНИСЮК С.Г., к.політ.н.

м. Вінниця

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ СІМ'Ї І ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Людина від моменту народження потрапляє до певного життєвого середовища. Вона розвивається, виховується, навчається в ньому – взаємодіє з ним. Саме тут вибудовується її неповторний особистісний склад, визначаються можливості самостійно втручатися в життєдіяльність цього середовища – часто з намірами його вдосконалити відповідно до своїх переконань чи потреб [3].

Починаючи з "молочного" віку, дитина у своєму психічному розвитку прагне досягти його вищого рівня. Отже, у психічному розвитку дитини перетина-

ються і взаємодіють фактори біологічного і соціального характеру. Незаперечна роль належить найближчому оточенню, а саме, родині. Ці та інші фактори мають принципове значення для психічного розвитку індивіда [2].

Вивчаючи літературу з цієї проблематики, ми дійшли висновку, що останнім часом у цій царині з'явилось чимало досліджень міждисциплінарного характеру. Вони присвячені переважно вивченню змін самого середовища і психічного розвитку індивіда під їх впливом. У цьому зв'язку слід брати до уваги, що сімейне середовище – теж надзвичайно динамічна система, котра перебуває в постійному русі, зумовленому, перш за все, змінами в цілісній суспільній системі.

Тому, виходячи із актуальності дослідження, метою праці є вивчення взаємозв'язку психологічного клімату сім'ї і психічного клімату дитини.

Під терміном "психологічний клімат" розуміють певне емоційне забарвлення психологічних зв'язків членів колективу, яке виникає на основі їх близькості, симпатії, співпадання характерів, інтересів.

Психологічний клімат конкретних родин формується під впливом двох основних факторів: мікросоціальних умов життєдіяльності родини (її склад, рівень добробуту, соціальний статус) та соціально-психологічного клімату в цілому, основні елементи якого засвоюються внаслідок тісного контакту членів родини.

Морально-психологічний клімат – один з найістотніших елементів загальної системи умов існування і життєдіяльності людини, він характеризує найближчі неопосередковані умови функціонування. Не менш актуальним є те, що він характеризує не стільки зовнішні, скільки внутрішні психологічні аспекти цього середовища. Необхідно враховувати, нарешті, й те, що з кліматом родини пов'язується уявлення про найбільш значне в структурі всього способу життя людини [3].

Постає питання: що ж таке дисфункціональна родина та як можна визначити її психологічний клімат? Відповідь може бути такою: це родина, яка не забезпечує особистісного зростання кожного із своїх членів. Нині загострюється така суспільна проблема: дитині з раннього віку постійно бракує повноцінного досвіду позитивних та просторово близьких емоційних контактів з іншими людьми (передусім – з матір'ю).

Так, для повноцінного психічного розвитку дитини необхідно, аби всі її контакти з зовнішнім оточенням, носили переважно діалогічний, відкритий характер взаємозв'язку.

Перший фактор – вплив "дорослої культури", активними провідниками якого є батьки.

Другий фактор – особисті зусилля дитини, які проявляються в різних видах її інтелектуально-творчої діяльності.

Третій фактор – вплив дитячої субкультури, традиції якої передаються від покоління до покоління; вони надзвичайно важливі в психічному розвитку дитини.

Отже, значення внутрішньо сімейних відносин у психічному розвитку й становленні індивіда зумовлене як тим, що вони є першим специфічним прикладом суспільних відносин, з якими зустрічається людина від моменту народження, так і тим, що в них ніби фокусується і відтворюється в мініатюрі все розмаїття суспільних відносин, а також створюються можливості для раннього прилучення дитини до їх системи [1].

Внутрішньородинні відносини реалізуються лише у формі міжособистісних стосунків у процесі безпосереднього спілкування. Саме в процесі спілкування з дорослими дитина набуває навичок мови і мислення, предметних дій, опановує основи людського досвіду, пізнає і засвоює правила людських взаємостосунків. Спілкування з дорослими вимагає від дітей і вирішення пізнавальних завдань. Тому можна припустити, що воно зумовлене розвитком і більш загальною здатністю оперувати образами предметів матеріального світу у внутрішньому плані [2].

Що стосується спільної предметної діяльності дитини з дорослими, то відомо, що дитину дуже цікавлять іграшки, які можуть бути використані в процесі спілкування. Для дітей, які мають вищий рівень спілкування з дорослими, властива й розвиненіша предметна діяльність з елементами уяви і креативності. Отже, здатність до побудови початкових образів уявлення має свої джерела в ранньому дитинстві.

Механізмом впливу і взаємозв'язку спілкування і уяви дитини можна вважати розв'язання комунікативних завдань, що належать до рівня ситуаційно-ділової форми спілкування. Вони вимагають від неї поглибленого спостереження за дорослим, чуттєвої реакції на оцінку ним її дій і потреби відтворити ці дії.

Особлива роль в емоційному і розумовому розвитку дитини, як засвідчують психологічні дослідження, належить спілкуванню з матір'ю, материнській турботі. Якщо погодитися з тим, що приязнь до іншої людини, потреба захищати і піклуватися – атрибути почуття любові, то слід визнати, що любов матері й дитини – це особливий тип любові, від якого залежить сприйняття і відчуття дитиною психологічної атмосфери в родині.

Особливість її проявляється в тому, що вона життєво необхідна дитині, вселяє в неї впевненість, віру у власні сили, розуміння моральної і фізичної підтримки матір'ю. Це добрий ґрунт для розвитку здатності експериментувати у своїх діях, прагненнях. Іншими словами, розвиватися творчо, в майбутньому стати креативною особистістю.

Підсумовуючи, слід зазначити, що психологічний клімат родини є надзвичайно важливою умовою психічного розвитку дитини. Адже родина – це перше середовище, в якому опиняється дитина від моменту народження. Саме стосунки з найближчим оточенням визначають, чи зможе дитина дивергентно мислити, чи складеться вона як особистість.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Андреева А.Д., Вохмянін Т.В., Воронова А.П., Чуткіна Н.І. / Під ред. Дубровиной М.В. / Керівництво практичного психолога. Психічне здоров'я дітей та підлітків. М., 1995 р.
2. Лисина М.І. Завантаження та його вплив на розвиток психіки дошкільника. М., 1998 р.
3. Флейк-Хобсон К. Розвиток дитини та її відносин з оточуючими. М., 1993 р.

УДК 159.98

ПАНФИЛОВ Д.

г. Киев

КОГНИТИВНО-ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНЫЙ ПОДХОД, КАК ПЕРСПЕКТИВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ В ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ТРЕНИНГАХ

Современный мир тренингов динамично развивается и требует более эффективных методов тренинговой работы. В частности, новых упражнений, валидных и надежных методик диагностики, широкой теоретической базы, тренеров-специалистов широкого профиля, мультипарадигмовых тренингов (тренинги, включающие два и более практических психологических направлений, например, когнитивный подход и гештальт, или/ транзакционный анализ, бихевиоризм, клиентцентрированный, экзистенциальный и др.).

Тезис о специалистах широкого профиля, а также о мультипарадигмовых тренингах, требует, на мой взгляд, дополнительного обоснования. Дело в том, что тренера, специализирующиеся на узких направлениях тренинговой работы, например, исключительно тайм-менеджмент, ораторское искусство, эмпатия, лидерство и т.д., с одной стороны – совершенствуются в своём "деле", но на практике могут отвечать на запросы клиентов исключительно по профилю тренинга, при этом не справляются с задачами, выходящими за тематику. А так или иначе, каждая тема включает как объективные факторы, которые можно просчитать в рамках темы, так и субъективные, личностные, которые требуют индивидуального подхода [1]. Тренер же не всегда компетентен в запросах "не в теме" тренинга, относящихся к реализации темы, и в итоге, тренер либо отсекает вопрос, либо дает неправильный ответ. В данной ситуации, рекомендации вполне очевидны – расширять охват своих познаний теоретических и практических, как в своей теме, так и в совершенно различных тренинговых парадигмах и темах.

Теперь о парадигме тренинга: не секрет, что каждый практический подход сконцентрирован на определенных свойствах, качествах, особенностях психики человека. Например: гештальт подход уделяет внимание образам и эмоциям, когнитивный – мышлению,

структурам, логике, клиентцентрированный – эмоциям, самовосприятию клиента и т.д.

Примечательно, что не один из методов не является всеобъемлющим (если это вообще возможно), соответственно, тренер, привязываясь к одной из парадигм, становится "заложником" фокуса внимания выбранного направления, и работая, например, в гештальте, не может так же эффективно справиться с когнитивными конструктами, как сделал бы это в когнитиве или проводя телесно-ориентированный тренинг, мог бы понимать, что иногда телесные зажимы следствие т.н. "телесного сценария", который был бы замечен транзакционным аналитиком.

Сейчас речь не идет об индивидуальных способностях тренера, речь идет о свойствах и возможностях метода. Ввиду приведенных аргументов, считаю необходимым развивать тренинги и тренеров, использующие несколько парадигм в одном тренинге и, как минимум, знакомыми с базами основных практических психологических подходов. Среди наиболее сочетаемых, с точки зрения практической пользы, предлагаю союз когнитива или КБТ и гештальта, ТА (транзакционного анализа) и гештальта, или клиентцентрированного подхода, когнитива и экзистенциального подхода. Об эффективности и применимости последнего и пойдет речь в статье.

Для дальнейшего выяснения эффективности и уместности использования когнитивно-экзистенциального подхода резонно будет обозначить суть каждого из них в отдельности. Когнитивный подход один достаточно распространённый и эффективный метод социальной терапии [2]. Провозвестником его можно считать античного философа Эпиктета, который утверждал, что не вещи расстраивают человека, а восприятие этих вещей. В начале 60х годов XX века современное понимание этого изречения стало использоваться в социально-терапевтических целях.

Основной принцип когнитивной терапии заключается в том, что большинство человеческих эмоций и видов поведения, рациональных и иррациональных, обусловлены способностью людей думать, воображать, во что-то верить и т.п., т.е. когнитивными процессами [3]. Исходя из этого принципа, суть когнитивной терапии определяется как стремление помочь человеку изменить свои когнитивные процессы и тем самым справиться с поведенческими и эмоциональными процессами.

Экзистенциальный (от лат. *exsistentia* – "существование, бытие") подход в практике психологической помощи признает, что человек обладает свободой выбора, способностью к саморазвитию и самотрансценденции, волен самоопределяться и творчески преобразовывать действительность, жить подлинной и полноценной жизнью, быть субъектом по отношению к своей судьбе, наполнять свою жизнь смыслом [4]. Условием для здоровой жизни является максимальная интеграция ума, души и тела человека при сохра-

нении его целостности. Ощущение полноты, целостности и осмысленности бытия, готовность к ответственному и осознанному выбору являются критериями нормального (здорового) развития личности. Здоровье – это раскрытие и развитие человеком своего личностного потенциала, достижение им аутентичного бытия.

Экзистенциальный подход, ориентируясь на неповторимость и уникальность личности, позволяет помочь в идентификации, поиске собственного смысла бытия, в том, чтобы в непростом взаимодействии с миром находить возможности для самореализации, творчества и личностного роста, делает акцент на свободном и ответственном выборе [5].

Что же в сумме дают эти два разных по направленности подхода? Когнитивный подход, уделяющий внимание когнитивным процессам, особенно мышлению, позволяет лучше структурировать собственное мышление, избавиться от неадаптивных, “мимолетных”, неэффективных, не прошедших проверку реальностью мыслей и эмоций и, как следствие, изменить, подстроить поведение под новые “стандарты” мышления и восприятия. Экзистенциальный подход, помогает сделать процесс осмысления, переформатирования мышления сугубо индивидуальным, если можно так выразиться, уникальным, соответствующим свободе личности и данной жизненной ситуации, смысла жизни конкретной личности в современных ему условиях [6]. В таком тренинге правильно структурирование мышления, восприятия и поведения интегрируется в жизнь конкретного человека, и результат получается для каждого разным, однако лишенным расплывчатости, присущей экзистенциальным тренингам, вместо этого приобретающий четкие границы и конкретные варианты дальнейших действий вне тренинга. В тоже время устраняется недостаток когнитивных тренингов, где недостаточно учитываются экзистенциальные вопросы, кризисы, вопросы любви, смерти, долга, совести, подчас поддающиеся излишней рационализации, а значит некоторого обесценивания.

Как возможно их интегрировать и совместимы ли они? Естественно речь не идет о простом совмещении, а скорее об интеграции и гармоничном сосуществовании. Под гармоничным я понимаю последовательность применения обоих методов и подстройка их под конкретные задачи тренинга. Для лучшего понимания результатов совместимости предлагаю рассмотреть два авторских тренинга использующие сочетание данных парадигм:

“Когнитивно-экзистенциальный тренинг “Я – часть системы, система – часть меня”

“Первую мировую войну многие считали последней битвой, а ее завершение – окончательной победой свободы: существовавшие демократии, казалось, усилились, а взамен прежних монархий появились новые демократии. Но не прошло и нескольких лет, как возникли новые системы, перечер-

кнувшие все, что было завоевано веками борьбы, казалось, навсегда”. Эрих Фромм [7]

Количество участников: от 4 до 14 человек

Возраст: от 18 лет

Длительность тренинга: 5 часов

Целевая аудитория: Интересующиеся практическим применением теории систем в повседневной жизни.

Парадигма: Когнитивно-экзистенциальная.

Методы: мини-лекция, интерактивные, когнитивные схемы, проективные.

Цель: Ознакомление с практическим применением авторского взгляда на теорию систем.

Задачи:

1. Теория систем в психологии.
2. Влияние системы на личность.
3. Варианты поведения внутри и вне системы, в частности и в общем.
4. Интеграция “истинных” целей в системные задачи.

Ожидаемый результат:

Осознание себя, как части систем. А также варианты ответа на вопрос: “Что дальше?” Теория систем применима в разных отраслях науки и техники и даже философии, но на мой взгляд наиболее интересна она, как раз, в психологии (что не удивительно). Систем существует множество от макроскопической Системы мироздания, до микроскопической молекулярной, атомарной. Человек тоже система ведь он состоит из эндокринной, лимфатической, нервной, кровеносной и т.д. систем. Существуют и социальные, и психические системы. Каждая система влияет на человека, его психику, личность, развитие. Но как? зачем? каков результат такого влияния? И нужен ли лично Вам такой результат? Естественно, существуют свои законы организации, развития, реорганизации и смерти системы и в этом месте открывается самый главный аспект теории систем, выбор. О нем и будет предложенный тренинг”.

“Когнитивно-экзистенциальный тренинг “Психология масс”

“В национальном характере мало хороших черт: ведь субъектом его является толпа”. Артур Шопенгауэр

Количество участников: от 4 до 14 человек

Возраст: от 18 лет

Длительность тренинга: 5 часов

Целевая аудитория: психологи, политтехнологи, рекламисты и юристы, а также личности стремящиеся к аутентичности.

Парадигма: Когнитивно-экзистенциальная.

Методы: мини-лекция, интерактивные, когнитивные схемы, проективные, медитативные.

Задачи:

1. Понятие и виды толпы и других человеческих масс.
2. Наша личность в толпе и др. массах: поведение, эмоции, мысли.

3. Управление и создание структурированных и не структурированных масс, от компании и коллектива, до уровня страны и социума.

4. Осознание процессов личности сопричастных с аналогичными в массах и научится абстрагироваться либо сливаться с ними.

Ожидаемый результат: Вы поймете степень влияния (в т.ч. бессознательного) массы на Вас и научитесь осознавать и изменять поведение, эмоции, мысли на аутентичные (т.е. присущие Вам, реализующие потребности личности).

Во все времена человек, живя в том или ином социуме, испытывал на себе его влияние. Иногда другие помогают реализовывать потребности конкретной личности, но честно говоря, в основном было наоборот: большинство обслуживает меньшинство. Полагаю, каждый знает ответ на вопрос почему: власть, политика, законы... и т.д. и т.п. Но почему так часто нас обманывают как нацию, как народ, как коллектив (речь не только о политиках, а и работодателей, соц. службах, религии и даже семье)? Да, в последствии мы понимаем, что нас обманули, как это было, скажем, в СССР, а потом еще позже понимаем, что не так уж и обманывали...как было в Царской России, а правду узнаем лишь долгие годы спустя...Потом анализируя (если конечно анализировать), часто понимаем, что это была афера, провокация, продуманный план. Значит, мы могли предотвратить обман, но тогда об этом не подумали, потому что верили, надеялись, радовались, да еще и не одни, а с другими "верующими". В этом часть сути психологии толпы, когда нас много, мы можем свернуть горы, уничтожить врагов, создать мир или разжечь войну... а вот именно это будет зависеть уже не от нас... Об этом и многом другом станет известно на тренинге".

Рассматривая данные программы с точки зрения применения когнитивно-экзистенциального подхода стоит отметить, что мы не просто рассматриваем варианты понимания и поведения внутри и вовне системы, не разрабатываем рекомендации и алгоритмы поведения, а предоставляем право выбора каждому участнику тренинга, помогая оценить значение влияния систем именно на него, в его жизненной ситуации, исходя из его жизненной позиции, а не только из того, что рационально, а затем уже восстанавливаем конкретные структуры мышления и поведения. Это дает возможность не только действовать "правильно" (адаптивно, эффективно), а и реализовывать себя творчески, во всей полноте своей личности (а это может решить только сам участник, естественно посредством тренинговых методик). Одним из эффективных и показательных методов соединения когнитивной и экзистенциальной парадигмы считаю танатотерапию [8] в таком её варианте: вначале участникам предлагают написать все свои цели и желания, так, если бы у них впереди неограниченное количество времени. Затем просят представить, что они пришли к врачу, который

сообщает, что им жить остался 1 год, затем 1 месяц – они пишут свои цели, затем – неделя, затем один день. После этого организовывается процесс умирания, например, они ложатся на пол, складывают руки как у покойника, можно зажечь свечи.

Тренер используя визуализацию, суггестирует образы умирания и смерти, а затем драматическим эффектом сообщает, что человеку дан еще один день и предлагает записать свои цели, затем – неделя и цели, месяц, год и наконец и вся жизнь. Такое соединения типичного когнитивной темы – постановка целей – сочетается с экзистенциальным переживанием смерти и обретения нового понимания смысла жизни и, соответственно, целей. Цели же затем четко детерминируются, структурируются, и происходит поиск пути реализации целей и проверка "нового опыта" реальностью.

Одной из целей статьи является популяризация когнитивно-экзистенциальной парадигмы в тренингах, а также необходимость дальнейших исследований в области совмещения методов (не только когнитивного и экзистенциального). Автору видится перспективным разработку методологии, техник, упражнений в когнитивно-экзистенциальных тренингах с постепенным расширением охвата затрагиваемых тем, т.е. внедрения подхода в тренинги, например, посвященные лидерству, эмпатии, тайм-менеджменту, самореализации, разрешению конфликтов, принятию себя, стрессменеджменту и многих других.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Rauhala L. Analytical Psychology and Metascience // The Journal of Analytical Psychology. L., 1976, Vol. 21, N. 1, p. 50-63.
2. Солсо Р. /Когнитивная психология– 6-е издание, СПб: Питер., 2006. – 589 с.
3. Aaron T. Beck. /Depression: clinical, experimental, and theoretical aspects.– N.Y., 1967. – 370 p.
4. Бинсвангер Л. Экзистенциально-аналитическая школа мысли // Экзистенциальная психология. Под ред. Р. Мэя. М.: Апрель Пресс, ЭКСМО-Пресс, 2001.
5. Татосян А. Экзистенциальная феноменология и бессознательное с точки зрения психиатрии // Бессознательное: природа, функции, методы исследования. Под ред. А.С. Прангишвили. Т. I. Тбилиси, 1978.
6. Федоров А.П. Когнитивно-поведенческая психотерапия. – СПб.: Питер, 2002.
7. Человек для самого себя: Эрих Фромм – Санкт-Петербург, АСТ, АСТ Москва, 2009 г.- 768 с.
8. Замаева Е. Зачем учиться умирать? Материалы IV Международной междисциплинарной научно-практической конференции "Обратная сторона жизни", г. Харьков, Украина, 22-25 апреля 2004 г., стр.5-11.

УДК 37.025

САМАРСЬКИЙ А.Ю., ст.викл.

м. Київ

ПРОБЛЕМА ВСЕБІЧНО РОЗВИНУТОЇ ОСОБИСТОСТІ В ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

Сучасна філософія освіти ставить за основу ідеал всебічно розвинутої людини. Проте, в це гасло вкладається недостатньо змісту. Тому одна з найголовніших задач філософії допомогти сформувати суспільне бачення стратегії розвитку нашої освітньої системи, яка б була направлена на формування дійсно універсальних особистостей.

Ще в 30-х рр. відомий педагог А.С. Макаренко висловив парадоксальну думку, що орієнтуватися на гасло "всебічного розвитку особистості" безперспективно, оскільки нічого, крім абстрактної правильності таке гасло не несе. Звичайно, радянський педагог нічого не мав проти дійсно всебічно розвинутої особистості. Він тільки зауважував, що проблема криється набагато глибше: що ж конкретно слід розуміти під універсальною особистістю?

Найгірше, що можна взяти від концепції "всебічно розвинутої особистості", і що найчастіше беруть наші педагоги, – тільки красива фраза, яка нічого, по суті, не являє. Як же потрібно діяти, щоб сформувати справді цілісну і універсальну особистість?

Макаренко відповідав на це питання так: "середню освіту і кваліфікація фрезерувальника 7 розряду – це прекрасна комбінація, і ніяких доповнень не треба...". Користуючись таким принципом, у нього "виходила сама здорова і найприродніша ув'язка. Виходила людина, що знає виробництво, знає організацію виробництва, і, крім того, освічена людина, що отримала середню освіту" [2, с. 207].

Очевидне протиріччя: з одного боку педагогіка ставить за мету формування всебічно розвинутої особистості. З іншого боку А.С. Макаренко, один з найвідоміших в історії педагогів, заявляє прямо протилежне, а саме не універсальну, а вузькопрофесійну освіту.

Одна з відповідей на поставлену проблему цілком очевидна: на той час, коли ще не закінчилася ліквідація неписьменності і тільки починалася колективізація та індустріалізація, для більшості населення нашої країни така освіта була малодоступною. А юнаки з комуні ім. Дзержинського, маючи таку освіту і робочу кваліфікацію, потім ставали першокласними керівниками, художниками, артистами, вчителями.

Тут слід зауважити, що, здавалося б, емпірично Макаренко прийшов до глибоких філософських думок щодо формування особистості. Однак, це не просто особистий досвід, за ним крилося глибоке розуміння філософії. Сутність особистості не абстрактна, а завжди історично-конкретна, і пов'язана з передовими суспільними перетвореннями епохи. Як праця перетво-

рила мавпу на людину, так і участь в суспільно-перетворювальній практиці перетворює індивіда в особистість. Найпередовіше у СРСР на той час промислове виробництво, яке було тоді в розпорядженні комунарів, краще формувало саме таких універсальних, всебічно розвинутих особистостей.

Причому, "всебічність" розумілася філософськи-правильно: це не просто "багатосторонність", на ділі – "багато-однобічність". Навчаючи дитину всьому підряд або багаторазово чергуючи різні види діяльності, всебічно-розвинутої особистості на практиці не виходить отримати. Навіть якщо учень зацікавлений багатьма навчальними дисциплінами або "хобі", це аж ніяк не робить його цілісною особистістю, як це часто трапляється в наших школах. Потрібно не просто навчання поряд з діяльністю, а як мінімум навчання в діяльності, що й означає освіту – освіта несе світло людині.

Відомий вітчизняний філософ В.А. Босенко, що займався філософськими питаннями педагогіки, в книзі "Виховати вихователя" розбирав питання універсальної освіти, а саме – популярну в Радянському Союзі концепцію політехнізму, що прагне подолати вузький професіоналізм вищої освіти. Він зазначав, що "політехнізм в діяльності людини, політехнічна діяльність індивіда – це і є те, що приходить на зміну професії, це діалектичне заперечення не тільки монотехнізму, але й професіоналізації праці, що передбачає як необхідний елемент зміну праці, всебічність; заперечення професій та їх чергування, зміни і затвердження політехнізму кожного, як процесу (розвитку), постійного та безперервного, де зміна роду діяльності включається в сам характер праці як спосіб життєдіяльності індивіда" [1, с. 128]. Аналогічно для освіти взагалі. Для того, щоб отримати цілісну, всебічну особистість, потрібно включити людину в передову суспільну діяльність. Для 30-х років ХХ століття це було велике машинне виробництво, в якому вихованці Макаренка не просто були задіяні як виконавці, а як повноцінні учасники, господарі виробництва, що прекрасно знають що таке "госпрозрахунок" і "промфінплан". Тобто це були свідомі учасники революційного процесу суспільних перетворень. Глибоке історичне почуття і відчуття моменту – якості гарного педагога, який розуміє цілі не тільки виховання, але й суспільного розвитку. Цей момент Макаренко розумів дуже добре: "раніше говорили, що потрібно виховувати гармонійну особистість. Це теж була якась мета, але мета поза часом і простором, мета взагалі ідеальної людини, а ми повинні виховувати громадянина. У нашу велику епоху ми повинні виховувати найбільш повноцінного громадянина, гідного цієї епохи. Ось з цієї нашої священної мети, найбільш простий і практичної мети, ми повинні виводити метод виховання" [2, с.362].

Залишається додати, що принцип, яким керувався Антон Семенович, залишається актуальним. Незва-

жаючи на те, що в наш час суспільний розвиток практично відсутній, і сам Макаренко не зміг би повторити й частково свого успіху, його ідеї мають бути максимально вивчені і теоретично поглиблені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Босенко В. Воспитать воспитателя. Заметки по философским вопросам педагогики и педагогическим проблемам философии. – К.: Всеукраинский союз рабочих, 2004. – 352 с.
2. Макаренко А.С. Сочинения в 7 т., Т.5. – М.: Издательство академии педагогических наук, 1958. – 560 с.

УДК 37.013.42

СВІТЛИЧНА О.

Наук. керівник: ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., к.психол.н.
м. Київ

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА В РОБОТІ ЗІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ

Соціально-економічні зміни, що мають місце в умовах переходу до ринкових відносин, вимагають нових підходів у формуванні особистості школяра. Дедалі гострішою стає залежність місця держави в цивілізованому світі від її можливостей у створенні умов для вільного самовизначення громадян, набуття ними доступних знань і професійної майстерності, самореалізації в тій галузі, де найповніше можна проявити свої обдарування.

Тому метою нашого дослідження є одне із завдань профільної школи – допомогти старшокласникам у виборі майбутньої професії, адже підготовка учня до вибору профілю навчання – це фактично перший серйозний етап вибору професії. В умовах швидкого економічного і соціального прогресу світ професій дуже рухливий, багато виникає нових спеціальностей, частина старих зникає.

Профорієнтаційна робота має враховувати тенденції розвитку нашого суспільства: тенденція переважного зростання зайнятості у невиробничій сфері, перехід від менш до більш престижних, цікавих і добре оплачуваних професій, від першої професії відмовляються, бо не стільки самим обрана, як певними обставинами [1].

Професійна орієнтація представляє систему соціально-економічних та методико-фізіологічних заходів, спрямованих на забезпечення активного, мобільного і свідомого професійного самовизначення та трудового становлення особистості з урахуванням своїх можливостей та індивідуальних особливостей і кон'юнктури ринку праці для повноцінної самореалізації в професійній діяльності. Свідомий вибір професії виступає показником сформованості професійного самовизначення. В основі правильного професійного самовизначення лежить протиріччя між прагненням молодого людини до самостійності і неготовністю школяра до

здійснення обґрунтованого вибору професії. [2]. Загальні основи побудови системи профорієнтації в умовах профільного навчання спираються на дослідження М.Піддячого, В.Сидоре С.Клімова, І.Назімова, Є.Павлютенкова, А.Сазонова, В.Симоненка, Б. Федорішина, С.Чистякової, В.Ярошенка І.Жерноклеєва, О.Капустіної, Н.Ковальської, Л.І.Суліненко, В.Льольки, О.Тополь, В.Туляєва, І.Уличного та інших. Саме на цих позиціях і будуються моделі професійного розвитку Б.Г.Ананьєва, Ж.П.Вірної, Н.С.Глуханюк, Н.Л.Коломінського, І.С.Кона, Л.Мітіної, Ю.П.Поваренкова, Н.І.Пов'якель, В.А.Симеченко, Т.М.Титаренко.

Переважна більшість вчених пов'язують професійне самовизначення з підлітковим та юнацьким віком, розглядаючи його, як найважливіше новоутворення для даних періодів розвитку особистості. Вітчизняний дослідник Є.Клімов вводить навіть спеціальний термін "стадія оптації" (optatio – від лат. – бажання, вибір) це період, коли відбувається "підготовка до життя, до праці, свідоме і відповідальне планування, вибір професійного шляху" [1-5].

У наш час більшість підлітків ще до закінчення школи роблять свій перший професійний вибір, від якого залежить їхнє подальше ставлення до праці.

У психологічній науці існує досить багато концепцій і теорій, які описують вікову динаміку професійного самовизначення.

Більшість фахівців з профорієнтації (О.С.Голомшток, М.М.Захаров, О.Е.Климов, Є.М.Павлютенков, В.Ф.Сазонов, В.Ф.Сахаров та ін.) до найбільш важливих суб'єктивних умов вибору професії відносять мотиви, інтереси, схильності, здібності індивідуума до професії, яку він обирає.

З аналізу поглядів різних учених, які намагалися теоретично вирішити проблему професійного вибору, випливає, що професійне самовизначення – це не лише процес прийняття рішень щодо вибору професійної діяльності, але й одна з форм активності особистості, за якої вона виступає суб'єктом власної життєдіяльності.

Теоретично дослідивши ефективні способи профорієнтаційної діяльності серед старшокласників нами було виявлено, що внутрішні, суб'єктивні труднощі, що знижують активність особистості та роблять її пасивною не адекватно до ситуації називаються психологічними бар'єрами. А саме: проблема психологічних бар'єрів виявляє себе, насамперед, через негативні емоційно-вольові риси характеру особистості, що знижують ефективність її діяльності, у тому числі й у процесі професійного самовизначення.

Оскільки професійне самовизначення – багатомірний і багатоступінчастий процес, то він має багато чинників, що впливають на його розвиток.

Професійне самовизначення продовжує розвиватись у процесі освітньої підготовки, тобто на ранніх стадіях професіоналізації особистості.

При проведенні експериментального дослідження нами було використано наступні методики: Дифе-

ренційно-діагностичний опитувальник (ДДО), Анкета професійних здібностей та якостей, Методика "Професійна мотивація", методики "Шкала зрілості професійних установок" Дж. Крайтса.

Представники чоловічої статі мають наступний розподіл за домінацією шкал: "Людина – техніка" – 45%, "Людина – знак" – 35%, решта шкал менш представлені у вибірці.

У хлопців домінують наступні здібності – "Інтелектуальні якості" – 5, "Ділові якості" – 4,5, "Психомоторні якості" – 4,8, "Здібності до точних наук" – 5, "Технічні здібності" – 4,5, що спонукає їх до опанування професій, пов'язаних з точними науками, військовою справою, технікою. Дівчата ж вважають, що більше знадобляться саме "Інтелектуальні якості" – 4,4, що нижче за рівнем ніж у хлопців, "Ділові якості" – 4,6 що майже збігається з вибором хлопців, "Емоційно-вольові якості" – 5, що не співпадає з вибором хлопців, але можливо потребує участі для реалізації себе в творчих та гуманітарних професіях, "Моральні якості" – 4,8, що хлопцями майже не проявлено на такому рівні, "Здібності до гуманітарних наук" – 4,8, що кардинально відрізняється від хлопців, які обирали точні науки, "Творчі здібності" – 4,8, що потрібно на думку респондентів саме для реалізації себе в творчих професіях.

У хлопців більш вираженим є мотив до "Самоствердження в праці" (6,8 балів), на другому місці стоїть мотив "Власної праці" та "Соціальної значимості праці" (5,2 балів). Найменш вираженим є мотив "Професійна майстерність" (4,2 балів). На нашу думку, вони керуються власними амбіціями, притаманними цьому віку, а також власним значенням для оточуючих. Низький рівень майстерності є нормальним для старшокласників, оскільки вони ще не повністю розуміють вимоги до улюбленої професії і не володіють певним рівнем професіоналізму. У дівчат картина дещо інша: більш вираженим є мотив "соціальної значимості" (7,2 балів), на другому місці стоїть мотив "самоствердження в праці" (5,9 балів), далі – "власна праця" (4,6 балів).

Таким чином по вибірці респондентів спостерігаються певні гендерні відмінності між обиранням представниками різної статі напрямів для майбутньої професійної діяльності. Хлопці віддають перевагу техніці, точним наукам та військовій справі, що зазвичай розглядаються в якості чоловічого роду діяльності. Дівчата ж обирають більше гуманітарну сферу, пов'язану з домашнім господарством, сферою обслуговування, медициною, та творчі професії в сфері мистецтва.

Але варто зазначити, що попри усвідомлення респондентами загального напрямку майбутньої професійної діяльності, у них спостерігається відсутність конкретного розуміння спеціальностей та професій.

У процесі дослідження у старшокласників був виявлений високий рівень сформованості мотиваційних чинників, відсутність пізнавального інтересу до вибору професії. Визначено сутність і специфіка професійного самовизначення старшокласників.

Серед дівчат найбільш бажаними є професії системи "людина-людина", на другому місці – професії системи "людина-художній образ". Найменш привабливими для дівчаток, і найбільш привабливими для хлопців є професії системи "людина-техніка". На другому місці у хлопців професії "людина-знакова система". Найменш привабливими для хлопців виявилися професії типу "людина-природа".

Емпіричне дослідження готовності старшокласників до вибору майбутньої професії до і після профорієнтаційної роботи психолога, показало наступні зміни, а саме:

- шкала "Нерішучість" (характеризується відчуттям нерішучості, невпевненості, труднощами з початком діяльності, відсутністю чітких уявлень про професійний розвиток, поганою інформованістю про світ професій) знизилася значною мірою;
- за шкалою "раціоналізм" (характеризує раціоналізм, обміркованість, готовність діяти за планом) отримали значний підйом спричинений більш глибоким усвідомленням дитиною факторів і чинників, що впливають на вибір її майбутньої професії, усвідомлення плану дій пов'язаних із здобуттям фахової освіти в обраній галузі;
- шкала "оптимізм" (пов'язана з ідеалізацією, почуттям обраності, з відчуттям, що абсолютно всі проблеми можуть бути вирішені), а також шкала "самостійність" (характеризується високою самооцінкою, вірою в свої сили і здібності, занадто високою довірою своєму суб'єктивному враженню, наполегливістю і готовністю до подолання труднощів) значною мірою не змінилися, що свідчить про достатньо об'єктивне самосприйняття дитиною самої себе у зрізі цих двох показників;
- за шкалою "залежність" (пов'язана з несамостійністю, податливістю, залежністю від інших, з соціальною незрілістю досить суттєво змінилася) показник суттєво знизився, тобто знизилася залежність і несамостійність дитини відносно поглядів на своє професійне майбутнє. Податливість, залежність від інших – яку ми часто спостерігаємо у дітей, що обирають майбутнє місце здобуття вищої фахової освіти "за компанію", – змінилася на усвідомлений, цілеспрямований вибір.

Отримані в дослідженні данні свідчать про те, що профорієнтаційна робота з молоддю є надзвичайно важливою і актуальною для нашого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. – Ростов н/Д.: Феникс. – 1996. – 391 с.
2. Карнаух, Ю.А. Групповые занятия с элементами тренинга "Формування навичок цілепокладання" для учнів 9-11 класів загальноосвітньої школи. / Ю.А Карнаух. – Омськ: "ООЦПО". 2002.

3. Крюкова Є.П. Методи і форми профорієнтаційної роботи в школі. / Крюкова Є.П., Степаненко А.П. – Омськ: "ООЦ-ПО". 2001.
4. Мітіна, Л.М. Психологічний супровід вибору професії. / Л.М. Мітіна. – Москва: "Флінта". 1998.
5. Пряжников, Н.С. Психологія праці та людської гідності – М.: Видавничий центр "Академія", 2001. – 480 с.

УДК 159.924.24

СУВОРОВА Т.

Наук. керівник: ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., к.психол.н.

м. Київ

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОЇ ГРИ

Розвиток сучасної дитини як особистості передбачає максимальну реалізацію нею своєї активності, самостійності, творчої ініціативи, прагнення обирати на власний розсуд шляхи й засоби досягнення цілей, намірів, реалізувати свої власні потреби та інтереси. На жаль, виховання і навчання орієнтоване не на формування в неї механізму саморозвитку, а на те, щоб виховати особу, яка б у своїй діяльності та поведінці відтворювала соціально задані зразки. Дошкільний заклад ніби бере на себе обов'язок передати суспільству істоту, здатну функціонувати у заданих дорослими умовах. А це аж ніяк не сприяє розвитку творчості дошкільника, його вміння само організуватися, приймати елементарні рішення, проявляти вигадку й фантазію, висловлювати власні судження, довіряти власним самооцінкам.

У зв'язку з цим об'єктивна ситуація сьогоденного дня розглядає процес становлення творчої особистості як вирішальний чинник у випереджаючому розвитку покоління. З позицій даних вимог одним з найбільш актуальних пошуків всієї сучасної освіти виступає потреба у формуванні творчої особи на ранніх етапах її розвитку, а саме в дошкільному віці (Л.І. Божовіч, Л.А. Венгер, Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін, А.В. Запорожец, Д.Б. Ельконін).

Аналіз психолого-педагогічної літератури (А.В. Запорожец, В.П. Зінченко, А.Н. Леонт'єв, А.М. Леушина, М.І. Люїна, А.А. Люблінська, Л.Ф. Обухова, Н.Н. Поддяков, С.Л. Рубінштейн, А.П. Усова, Е.Г. Юдін і ін.) показує, що розвиток творчих здібностей виражається в психологічних, педагогічних і біологічних характеристиках, в цілях чого проблема розвитку творчих здібностей дошкільника розглядається в декількох аспектах: біологічному, психологічному, педагогічному.

Дитина росте й виховується у сім'ї, вона вступає у певні відносини з батьками, що можуть вплинути на неї як позитивно, так і негативно.

Певні позиції дорослих, сприяють тому, що творчий внутрішній потенціал, прихований в кожній ди-

тині і виявляється в інтенсивній повній фантазії вільній грі, може розкритися з належною повнотою відповідно до індивідуальним своєрідністю кожної окремої дитини. Однак, останнім часом дослідники і практики відзначають, що здатність дітей до спонтанної, вільної і змістовної гри різко зменшується [2; 3; 5; 7]. Це відзначають, в першу чергу, працівники державних дошкільних закладів освіти. Подібне явище може бути також пов'язане з переважанням викладацької форми занять, тобто з педагогічною концепцією в цих закладах.

При вивченні загальних творчих здібностей виділяються три основні підходи до проблеми творчих здібностей [5].

Перший полягає в тому, що як таких творчих здібностей не існує. Інтелектуальна обдарованість виступає в якості необхідної, але недостатньої умови творчої активності особистості. Головну роль в детермінації творчої поведінки грають мотивація, цінності, особистісні риси (А. Дж. Танненбаун, А. Олах і ін.). До основних рис творчої особистості відносять когнітивну обдарованість, чутливість до проблем, незалежність у невизначених ситуаціях.

У другому підході до вивчення творчих здібностей розглядається творча здатність (креативність) як самостійний чинник, незалежний від інтелекту (Дж. Гилфорд, До. Тейлор, Г. Губер і ін.). У м'якшому його варіанті признається, що між рівнем інтелекту і рівнем креативності є незначна кореляція.

Третій підхід до вивчення творчих здібностей полягає в припущенні, що високий рівень розвитку інтелекту передбачає високий рівень творчих здібностей, і навпаки, а творчого процесу як специфічної форми психічної активності немає (Д. Векслер, Р. Уайсберг, Р. Айзенк, Л. Термен, Р. Стернберг і ін.).

Розвиток творчих здібностей, як здатності до творчості сьогодні набуває великої значущості тому, що вона є базовою якістю особистості, її ядром, центральною характеристикою. Оскільки заявлена концепцією освіти ХХІ століття особистісно орієнтована модель має впроваджуватися у життя, час повернутися обличчям до природної здібності дитини творити, підтримати її, створити для її прояву сприятливі умови, стимулювати прагнення дошкільнят робити по-своєму, виявляти оригінальність. На жаль, безліч шаблонів, зразків, готових орієнтирів, запропонованих дорослими дитині для відтворення, пригнічують її прагнення до творчості. Вельми часто воно лишається незатребуваним, потенційним, ресурсним. Тобто таким, що не актуалізується, гальмується [7].

Розвиток сучасної дитини як особистості передбачає максимальну реалізацію нею своєї активності, самостійності, творчої ініціативи, прагнення обирати на власний розсуд шляхи й засоби досягнення цілей, намірів, реалізувати свої власні потреби та інтереси.

Багато вихователів відзначають, що в останні роки різко зросла кількість неблагополучних дітей, що приходять в групи. Вони нездатні грати, і в їх поведінці

проявляється скутість і агресивність. Лише повільно і поступово вони стають "нормальними дітьми".

Практично всі вітчизняні психологи відзначають величезну роль гри в дитячому розвитку. Д. Б. Ельконін назвав гру провідною діяльністю дитини-дошкільника. Це означає, що, відповідно до цієї концепції, саме в процесі гри відбуваються найважливіші зміни – так звані новоутворення – у розвитку психіки дитини. З іншого боку, розвиток розуміється перш за все, як процес інтеріоризації – засвоєння дітьми змістів – правил і норм, що склалися в дорослому співтоваристві. Цьому засвоєнню повинна бути підпорядкована також і гра. У цій позиції закладена небезпека підпорядкування гри утилітарним завданням розвитку. Засвоєння вражень і способів діяльності в грі дійсно відбувається. Але це, по-перше, відбувається саме собою, а не в результаті спеціально організованої дорослими гри за заданим сценарієм, а по-друге, в грі відбувається ще багато інших моментів, не менш важливих для розвитку.

По-друге, в терапевтичній грі дитині дається можливість переробити можливі внутрішні конфлікти або травми, тобто грі приписується відома терапевтична роль. Дане розуміння ролі гри співзвучно психоаналітичному розумінню гри (ігрова терапія). Особливо рольова гра пропонує для цього великі можливості: "Де виникають труднощі у розвитку дитини або в дитячій групі, у багатьох випадках краще досить чітко уявити в грі карикатуру цих недоліків у вигляді ролі, ніж намагатися впливати на розум мораліями. Через роль, обрану мудро, можна глибоко впливати на ті верстви в істоті дитини, які для інших засобів малодоступні".

І ще важлива функція або значення терапевтичної гри, а саме – зберігати і плекати творчу фантазію дитини. При цьому розвитку фантазії приписуються значні наслідки: "Що таке, власне, творча фантазія?... Фантазія дає силу вийти за межі всього того, що є, і зв'язати себе з тим, що якраз перебуває в моменті становлення. Вона вказує на майбутнє" (Ф. Карлгрен).

З цією функцією розвитку творчої фантазії тісно пов'язана інша, – четверта – функція гри. На думку багатьох сучасних психологів, серед яких Е.Николаєва, О.Копейкіна, Е.Льїн та ін., справжні плоди дитячої гри виявляються багато пізніше, в житті дорослого. "Пронизана фантазією гра є попередник цінної людської здатності, а саме здатності пов'язати зі своєю працею, яким людині доведеться займатися в житті, сердечність і всю повноту своєї людяності" (Р. Штайнер). Те, як дитина грає, проявиться після двадцяти років у тому, як молода людина належить до світу, в здатності справлятися з життєвими задачами.

Ігрова терапія, як і саме дитинство – це подорож, захоплюючий процес дослідження, в якому психологу пощастило брати участь. Саме в рамках такого партнерства, чи подібної системи відносин діти, які відчувають біль, отримують зцілення і осмислюють власне Я.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алекс С., Вопель К. Не вчи мене, але дозволи мені вчитися. (в 2-х частинах). – Львів: Свічадо, 2011.
2. Аллан Д. Ландшафти детской души. (2-е изд.) – СПб, Минск, 2007. – 256 с.
3. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – К.: Лири-К, 2011.
4. Копейкіна О., Долинина О., Нескровська О. Розвивати творчу особистість // Дошкільне виховання. – К., 2003. – №7.
5. Николаева Е.М. Психология детского творчества. – К.: Лири-К, 2010. – 240с.
6. Новохатько С., Норик М. Творчі заняття-ігри // Дошкільне виховання. – К., 1998, №2.
7. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія – К.: Академвидав, 2008 – 432 С.

УДК 159.923.3

СУМІШИН О.

Наук. керівник: ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., к.психол.н.

м. Київ

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ ЯК КАТЕГОРІЯ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

Емоційно-почуттєва сфера особистості – від потягів через емоції й почуття до волі – бере участь у самотворенні особистості, визначенні її життєвого шляху. Але цей вплив не прямий, а опосередкований діяльністю особистості, що розкривається у її вчинках, виявляючись у станах, що їх переживає особистість. Спроможність особистості протистояти внутрішнім перешкодам, потягам, емоціям залежить від здатності до самоконтролю. Це здатність підкоряти всі цілі, які виникають від ситуації до ситуації, від випадку до випадку, єдиної меті, що визначає характер особистості, її лінію життя [1].

Вивчаючи дану тему, ми з'ясували, що потреби різних людей за своїм змістом, інтенсивністю та способом їх задоволення, істотно відрізняються за різних обставин та відповідно до середовища перебування [2].

Збереження психічного здоров'я громадян нашого суспільства, всього народу є важливим завданням сьогодення. Водночас наука залишається осторонь проблем забезпечення психічного здоров'я людей у суспільному житті, яке нині зумовлене чинниками наукового прогресу, глобалізації, інформатизації, матеріалізації, політичного й соціально-економічного характеру тощо.

Такі психічні хвороби, як депресія, біполярні розлади, шизофренія нерідко мають соматичні (фізичні) підстави, які можуть спричинити генетична схильність до хвороби, порушення мозкових структур чи біохімічних процесів. Чому ж ми розглядаємо ці хвороби як психічні, а не як фізичні? Тому що їхні симптоми пов'язані з мисленням, мотивацією та емоціями людини [3].

Психічно здоровим людям, згідно з А. Маслоу, властиво, зокрема: кохати і бути коханим, відсутність підозрливості, відмова від усіх засобів внутрішнього захисту, безмежна довіра в любовних стосунках, взаємна турбота і відповідальність, внутрішня гармонія, життєрадісність тощо.

До основних суспільних чинників, які визначають психічне здоров'я громадян, належать:

- соціальні й політичні конфлікти та нестабільність;
- наявність роботи або безробіття;
- позиція і змістовна спрямованість засобів масової інформації (ЗМІ);
- певний соціально-психічний стан, у якому перебуває суспільство;
- соціальна бідність;
- тривала дія негативних емоцій;
- соціальна, емоційна і фізична депривація;
- соціальна справедливість чи несправедливість;
- правова захищеність чи незахищеність;
- соціальний оптимізм;
- співвідношення матеріальних і духовних потреб у суспільстві;
- релігія;
- соціальна деградація;
- соціально-психічна єдність суспільства тощо [4].

Критерії психічного здоров'я:

- відповідність суб'єктивного внутрішнього відображення об'єктивній оточуючій дійсності;
- відповідність усіх реакцій людини на зовнішні подразники, буденні чи значні життєві події;
- адекватний до віку рівень зрілості емоційно-вольової та пізнавальної сфер;
- адаптивність в мікросоціальних відносинах (дружба, кохання, сім'я, колектив);
- здатність до самоуправління поведінкою, розсудливого планування життєвих цілей і підтримка активності для їх досягнення;
- відчуття захищеності, базова довіра до світу, до життя, інших людей;
- відсутність підвищеної тривожності, неврозів, страхів;
- збереження психологічної рівноваги в усіх життєвих ситуаціях та ін. [2; 3; 4].

Відомо, що одну й ту саму інформацію можна подати по-різному, отримуючи діаметрально протилежні емоційні ефекти і психологічні наслідки.

Певним чином побудована й подана інформація має психологічний вплив. Як наслідок, ця інформація стає певною мірою таким психічним, потенціал якого чинить вплив на інше психічне, – сприйнята інформація в різних формах перетворюється у психіці на позитивну і негативну, дестабілізуючу, руйнівну. А віра є тим психічним, яке постійно генерує позитивну психоенергію, таким чином зменшуючи негативний психоенергетичний потенціал у людській психіці. Деякі дослідники, спираючись на твір Марка Тулія Цицеро-

на "Про дружбу", до чинників, які сприяють психічному здоров'ю людини, зараховують дружбу між людьми. І тут немає нічого дивного, оскільки дружба сприяє формуванню впевненості, надії, віри, соціального оптимізму і гармонії. Вона є тим психічним, яке генерує позитивну психоенергію та зменшує негативний психоенергетичний потенціал, а отже – сприяє зміцненню психічного здоров'я людини. Важливим чинником є співвідношення матеріальних і духовних потреб у суспільному житті.

За будь-яких умов і негараздів духовне завжди має переважати над матеріальним, оскільки лише духовне виражає єство Людини, її цінність, значущість.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грановская Р.М. Элементы практической психологии / 5-е изд, испр. и доп. – СПб.: Речь, 2003.
2. Изард К.Э. Психология эмоций / К.Э. Изард. – СПб.: Питер, 2006. – 464 с.
3. Куликов Л.В. Психогигиена личности. Вопросы психологической устойчивости и психопрофилактики. – СПб.: Питер, 2004.
4. Холмогорова А.В., Гаранян Н.Г. Культура, эмоции и психическое здоровье // Вопросы психологии. – 1999. – № 2. – С. 61-74.
5. <http://student.zoomru.ru/psih/problems-zberezhennya-psihchnogo-zdorovya-osobistost/37561.283634.s1.html>

УДК 378.147:316.6

ТИМОШЕНКО Ж.

м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ СТУДЕНТІВ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Проблема соціальної зрілості особистості займає провідне місце в психологічній науці і має велике теоретичне і практичне значення. Психологічні наукові дослідження розкривають особистісну та професійно-значущу характеристику соціальної зрілості особистості, закономірності її розвитку в умовах професійного навчання.

Вагомий внесок у розробку проблеми психології формування соціальної зрілості особистості зробили К.А.Альбуханова-Славська, Б.Г.Ананьєв, Г.А. Балл, І.Д. Бех, М.Й. Боришевський, І.А.Зязюн, О.В. Киричук, Г.С. Костюк, М.П. Лебедик, С.Д. Максименко, В.Ф. Моргун, В.В. Радул, В.В. Рибалка, С.Л. Рубінштейн, Т.С. Яценко та інші.

Науковці (Н.В. Андрієнкова, А.К. Ковальов, В.Ф. Моргун, А.В. Мудрик, Ю.М. Прохоров) розглядають проблему розвитку соціальної зрілості особистості у контексті психологізованого напрямку. Тому більшості психологів соціальну зрілість трактують як стан життєвого шляху особистості, який характеризується не-

перервною стійкістю особистісної позиції в колективі чи групі ровесників, професійними досягненнями та усталеною системою ціннісних орієнтацій в професійному навчанні та трудовій діяльності.

Соціальну зрілість деякі науковці характеризують як певну якість особистості, яка здійснює вплив на саморегуляцію її соціальної поведінки. Досить цікавий підхід до вивчення соціальної зрілості, що заслуговує на увагу, запропонував М.П. Лебедик [1], який розглядає соціальну зрілість особистості як систему взаємозв'язку певних її проявів у праці, спілкуванні й пізнанні, у соціальній активності, самовизначенні і соціальній відповідальності. Такої точки зору щодо соціальної зрілості та її формування дотримується також В.В.Радул [2].

До якостей, що характеризують соціальну зрілість особистості, Д.І.Фельдштейн [3] відносить: відповідальність і почуття внутрішньої свободи, власну гідність, повагу до інших, честь і совість, готовність до соціально необхідної праці і прагнення до неї, критичність і переконаність, наявність твердих переконань, ініціативність і дисциплінованість, бажання розуміти інших людей і вимогливість до себе та інших, готовність до певного ризику і обачливість. Ці якості І.Д.Фельдштейн згрупував попарно не випадково. Він зазначає, що абсолютних якостей немає, а найкраща якість має врівноважувати протилежну.

Таким чином, у науковій літературі наводяться різні тлумачення соціальної зрілості. Але більшість дослідників за вихідні ознаки соціальної зрілості особистості виділяють стан розвитку особистості в конкретних історичних умовах. Крім того, всі однозначно вказують на обов'язкову участь в визначенні поняття "соціальна зрілість" особистості такої ознаки, як міра перетворюючої діяльності особистості як суб'єкта.

На нашу думку, поняття соціальної зрілості доцільно розглядати як адекватне розуміння особистістю свого місця і ролі в суспільстві, усвідомлення своїх поглядів і переконань, відношення до суспільних норм моралі, законів, до своїх обов'язків, до соціальних цінностей. Вона включає в себе відповідальність за свою діяльність і поведінку, розуміння, прийняття і реалізацію норм моралі, готовність діяти у відповідності з встановленими нормами стосунків між людьми. Як інтегральна характеристика особистості, соціальна зрілість виражає певний якісний стан її розвитку, таку ступінь оволодіння людиною досвідом, яка дозволяє їй виступати повноправним суб'єктом суспільно-практичної діяльності.

Отже, під соціальною зрілістю розуміється якісний ступінь розвитку особистості, який забезпечує активне входження учнів у різні види діяльності й сприяє становленню в неї соціально-значущих ролей та відповідного ділового стилю навчання.

Настання соціальної зрілості не можна розглядати як одночасний акт – як її неочікувана поява в якийсь період життя людини. Встановлення соціальної зрілості

відбувається поступово і проходить декілька етапів. Мабуть, такі етапні пункти в процесі становлення соціальної зрілості наступають в різний час і пов'язують з різними обставинами життя. Настання соціальної зрілості відбувається непомітно в результаті приховано латентних змін.

Таким чином, соціальна зрілість особистості студентів як майбутніх фахівців є певною мірою їх розвитку в умовах конкретного соціального становища. Її ж зростання сприяє творчому оволодінню професійною діяльністю, різних видів культури, надає можливість брати активну участь в різних інших (крім професійної) видах діяльності та приносити користь оточуючим. Соціальна зрілість особистості студента вищого навчального закладу відображає стан її сформованості через призму реального, найближчого соціального оточення: соціальних груп, колективів, де він фактично включається в різні види діяльності.

У процесі навчання студенти засвоюють орієнтацію на своє найближче майбутнє, уміння його планувати, набувають здатності до спілкування, самопізнання своїх дій, виробляють критичне ставлення до суспільного життя. Тобто, вони готові до здійснення свідомих і відповідальних дій, що є показником певного рівня розвитку їх соціальної зрілості. Саме в навчальному закладі відбувається перетворення учнів з об'єкта в суб'єкт діяльності і виховання, що пов'язане зі зміною їх соціального статусу, утвердженням нових ролей і збагаченням соціальних функцій, що передбачає досягнення ними відповідного рівня соціальної зрілості.

Отже, розвиток соціальної зрілості є процесом послідовної зміни етапів, на кожному з яких відбуваються якісні зміни, з'являються особистісні новоутворення, підготовлені попередніми етапами розвитку особистості. Але ці новоутворення можуть виникнути і утвердитися лише тоді, коли у вищих навчальних закладах для цього будуть створені відповідні психологічні і соціальні умови, а саме: спеціально організована соціально значима діяльність, в процесі якої формується активна життєва позиція особистості та її самореалізація в оволодінні професійною діяльністю; надбання соціальних якостей, які необхідні для виконання тих вимог, які ставить сучасний ринок праці до конкурентно спроможного фахівця.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лебедик М.П. Технологія атестації цілісного розвитку особистості на основі оцінок соціальної зрілості учасників педагогічного процесу. – Полтава, 2003. – 305 с.
2. Радул В.В. Соціальна зрілість молодого вчителя: [Монографія]. – К.: Вища шк., 1997. –269 с.
3. Фельдштейн Д.И. Проблемы возрастной и педагогической психологии. – М.: МПА, 1995. – 368 с.

УДК 159.913:159.98

ШЕЛЕСТОВА О.

г. Киев

КОРРЕКЦИЯ И РЕАБИЛИТАЦИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЙ В СТРУКТУРЕ ГОЛОВНОГО МОЗГА ЛИЧНОСТИ

Любая произвольная, проговоренная (про себя и вслух), развернутая операция чрезвычайно энергоемка. Мозг человека – удивительно совершенный и тонкий инструмент, но он *располагает* в каждом конкретном случае *конечным количеством энергии*. Она расходуется и на эмоции, и на познавательные процессы, и на модуляцию иммунного, эндокринного статуса; перечень системоорганизующих функций мозга можно продолжать бесконечно.

Представляется, что в самом общем виде положение таково: *чем больше энергии требуется на актуализацию высших психических процессов* (движения, восприятия, речи, счета, мышления, а тем более произвольной саморегуляции), *тем больше вероятность "обкрадывания" базальных структур психики* (синергических и реципрокных сенсомоторных взаимодействий, соматических и аффективных функций).

Как раз этот механизм и наблюдается зачастую у современных детей. С одной стороны, они в подавляющем большинстве случаев демонстрируют неблагоприятный тип раннего развития, что весьма пагубно сказывается на состоянии их подкорковых структур. С другой, едва ли не с самого рождения постоянно нагружаются когнитивно в ущерб подвижным и ролевым играм, другим, чисто детским радостям и депривированы по отношению к окружающему миру в угоду компьютеру, телевизору и т.п. А ведь "памперсы", например, облегчая жизнь родителей нарушают естественное развитие. Иными словами, на неблагоприятное у многих детей течение внутриутробного развития и родовые травмы накладывается отказ от естественной аутокоррекции, каковой испокон веков была активность коммуникаций ребенка с собой и окружающим миром.

Именно поэтому нельзя пренебрегать такими общепринятыми способами общеукрепляющих мероприятий, как спортивные занятия, подвижные игры, ванны с морской солью и травами, массаж. Очень эффективен натуропатический подход, специально подобранные для ребенка диеты, грамотное использование различных трав, праностей и т.п.

Подчеркнем важность (и, к сожалению, неизбежность) всех этих типов сопровождения, поскольку цифры в детской популяции, касающиеся частоты встречаемости только лишь различного рода желудочно-кишечного дефицита (в том числе желчевыводящих путей, поджелудочной железы и т.д.), удручают – 93%!

Но определяющим является именно направленное нейропсихологическое сопровождение этих детей. Обращаем еще раз внимание на то, что обсуждаемые в данной статье *блоки упражнений должны применяться одновременно*. Иными словами, на отдельном занятии надо найти время для упражнений из каждого раздела. Другое дело, что решать вопрос об их удельном весе следует, исходя из объективного состояния ребенка и степени освоения им той или иной программы. Поскольку представлены упражнения в порядке от простого к сложному, можно просто постепенно продвигаться "вниз", периодически возвращаясь для контроля к уже освоенному.

Нейропсихологическое сопровождение процессов развития

Метод замещающего онтогенеза

Любой человек является иерархически организованной, саморегулирующейся "нейропсихосоматической" системой, включающей три пересекающихся и не существующих друг без друга плоскости. "Нейро-" – связанная с деятельностью его нервной системы, главным организатором которой является его мозг. "Психо-" – отражающая его психическую деятельность. "Соматическая" – телесная, включающая само его существование и реализацию через совокупность внутренних и внешних органов и процессов.

Подчеркнем еще раз постоянное единство этих трех плоскостей: одно без другого просто не существует в природе. Поэтому мы и ставим ударение на слове "единовременное". Сбой, задержки, искажения или опережение в развитии каждой из перечисленных граней влекут за собой дезинтеграцию/или перестройку всей системы, подчас в самом неприятном, препатологическом или патологическом варианте. В связи с этим нейропсихологическое сопровождение и включает в данной статье многие подходы, основным принципом которых является целостный взгляд на природу человека.

Итак, переходим к рассмотрению и кратким комментариям к наиболее важным и крупным блокам нейропсихологического сопровождения, обеспечивающего ребенку коррекцию и реабилитацию, оптимизацию нейропсихосоматического статуса.

Выработке правильного дыхания необходимо уделить большое внимание не только потому, что это оптимизирует газообмен и кровообращение; обеспечивает вентиляцию всех участков легких, массаж органов брюшной полости; способствует общему оздоровлению и улучшению самочувствия. Правильное дыхание успокаивает и способствует концентрации внимания, создавая основу для формирования базовых составляющих произвольной саморегуляции. Ведь ритм дыхания – единственный из всех телесных ритмов, подвластный спонтанной, сознательной и активной регуляции со стороны человека. Наконец, и это принципиально, именно наше дыхание играет пер-

вую скрипку в актуализации нашего речевого потенциала: мы говорим на выдохе!

Дыхательные упражнения должны включаться в процесс занятий как можно раньше, в идеале – предшествовать самомассажу и другим заданиям. Основным является полное дыхание, то есть сочетание грудного и брюшного дыхания. После усвоения ребенком этих навыков можно переходить к упражнениям, в которых дыхание согласуется с движением. Поскольку у многих детей не сформированы устойчивые впечатления о том, где у них правая–левая рука (нога), обязательно надо промаркировать левую руку (например, красной тряпочкой, браслетом и т.п.). Таким образом, в памяти у ребенка остается образ: “левая сторона – это там, где...”, что очень облегчает его жизнь. Движения осуществляются на фазе вдоха и выдоха, во время пауз происходит удержание позы.

Массаж и самомассаж являются одним из необходимых повседневных мероприятий для профилактики телесных состояний, их психологических аналогов при негативном статусе, общей гармонизации. Многие из нас на собственном (личном и профессиональном) опыте знакомы с чудодейственными результатами профессионального массажа и научно-прикладным обоснованием его внедрения в психолого-педагогическое сопровождение процессов развития. Опыт показывает, что сегодня нет ребенка (равно как и взрослого), которому не был бы дважды в год показан соответствующий курс.

Обучение ребенка самомассажу рекомендуется проводить в несколько этапов. Сначала 1) взрослый массирует тело ребенка сам, затем 2) руками самого ребенка, наложив сверху свои руки, только после этого 3) ребенок выполняет самомассаж самостоятельно. Обязательно попросите ребенка описать свои ощущения до и после массажа: “Возможно, что-то изменилось? Что? Где? На что это похоже?” Например, массируемые (или иные) части тела стали более теплыми, горячими, легкими или покрылись мурашками, тяжелыми и т.п. Можно предложить ему на выбор несколько мелодий, чтобы подобрать наиболее приятную и комфортную; попросить его что-нибудь нарисовать в завершение этих процедур.

И для детей, и для взрослых очень полезным будет овладение некоторыми приемами даосской медицины, которые можно выполнять дома, на уроке, в транспорте и т.д. Они не зря называются “волшебными”, поскольку в их основе – древние знания о биоэнергетических меридианах человека, которые (наряду с нервной системой и соединительной тканью) являются важнейшими энергоинформационными магистралями в нашем организме. Попробуйте ввести их в свой повседневный распорядок и вы убедитесь, что со многими предболезненными и болезненными состояниями можно расставаться без привлечения таблеток.

Блок упражнений “Здоровые глаза” широко известен в корейской медицине как весьма эффективный

метод поддержания всех систем зрения и их коррекции. Это действительно так, поскольку каждый из описываемых ниже приемов, помимо собственно зрения, универсально активизирует кровоснабжение мозга и, опосредованно, многие системы человеческого организма. Каждое упражнение выполняется 15–20 раз, желательно 2–3 раза в день; последний раз не позже 18–19 часов.

1. Сильно потереть (растереть) ладони, ступни и каждый палец рук и ног. При этом очень полезно применять дополнительно специальные массажеры.

2. Похлопать, поддурманить щеки. Потереть глаза кулачками.

3. Обеими руками активно помассировать:

- лоб от центра к корням волос; подушечки бровей от носа к вискам и обратно, зажав их между пальцами; височные впадины;

- области перед и за ушами, уши вниз и вверх, не забывая обо все закоулках; “пролопоушить” уши;

- крылья носа от основания к переносице и обратно, поворачивать кончик носа; шею от основания до корней волос на затылке; подбородок.

4. Массировать активные точки:

- в центре лба, между бровями, над внутренними и внешними окончаниями бровей;

- рядом с внутренними и внешними уголками глаз;

- у основания крыльев носа; в углублении между нижней губой и подбородком.

5. Двумя пальцами с закрытыми глазами надавить на глазное яблоко (5 сек.), затем круговыми движениями помассировать веки. Повторить 2–3 раза. Помассировать, похлопать нижнее веко.

6. Массажером, грубым полотенцем, руками “пилить” и массировать спину от шеи до пояса; размять мышцы от головы к плечам, особое внимание уделяя зоне плеч.

7. Встав у окна, выбрать два предмета: один на расстоянии 1 метра от глаз, другой – в 30–50 метрах. Фокусировать внимание в течение 10–20 сек. то на ближнем, то на дальнем объекте.

8. Закрыть глаза, прикрыть их руками и, расслабив шею, посидеть 10–20 сек., затем открыть глаза и быстро поморгать.

Древняя психосоматическая технология “Мудры” эффективна для профилактики и коррекции различных заблуждений, поддержания общего нейродинамического тонуса, гармонизации потоков энергии в организме, стабилизации телесных и соответственно межполушарных взаимодействий. В нейропсихологическом контексте эта технология – своего рода “стимулирующий массаж мозга” в зоне центральных извилин правого и левого полушарий: базовых для мануальной и речевой экспрессии систем мозга. Каждая мудра выполняется от 2 до 25 минут; можно делать их несколько раз в день по 5–10 минут. Обратимся

к некоторым из них с указанием главной мишени их действия на состояние человека:

9. Универсальный комплекс № 1. По очереди на указанный период времени соединяются в кольцо большой палец с указательным, большой палец со средним, большой палец с безымянным, большой палец с мизинцем; остальные пальцы свободно расставлены; поза фиксируется на каждой руке.

10. Универсальный комплекс № 2. По очереди на указанный период времени большой палец соединяется в кольцо с соединенными: указательным и средним, средним и безымянным, безымянным и мизинцем. Остальные пальцы свободно расставлены; поза фиксируется на каждой руке.

11. Универсальный комплекс № 3. По очереди на указанный период времени кончик большого пальца прижимает на уровне второго сустава согнутые: указательный, средний, безымянный, мизинец; остальные пальцы свободно расставлены; поза фиксируется на каждой руке.

12. Для повышения работоспособности, концентрации внимания, ясности мышления. Ладони обеих рук складываются в "молитвенной позе" перед грудью.

13. Для снятия охриплости голоса, коррекции и профилактики заболеваний горла и гортани. Четыре пальца (указательный, средний, безымянный, мизинец) правой руки обхватывают большой палец левой. Большой палец правой руки прикасается к подушечке среднего пальца левой.

14. Для высвобождения гайморовых пазух и активизации функциональной активности лобных отдела мозга, повышения концентрации на цели, уверенности в успехе. Кончики большого, указательного и среднего пальцев соединены в кольцо; мизинец и безымянный палец прижаты к середине ладони; поза фиксируется на каждой руке.

15. Для снятия депрессивных и субдепрессивных состояний, выравнивания эмоционального статуса. Кончики пальцев левой руки зажимаются между кончиками пальцев правой руки (большой палец правой руки всегда снизу). Мизинцы обеих рук выпрямлены и обращены вверх.

Описанные процедуры, равно как и разнообразные растяжки, – безальтернативные составляющие коррекционно-абилитационного процесса; другого пути преодоления патологических ригидных телесных установок, блоков и зажимов просто не существует. Кроме того, как уже не раз отмечалось, эти воздействия оказывают иррадирующее влияние на всю сенсомоторную сферу ребенка, включая речь. А постоянная востребованность к синергическим и реципрокным взаимодействиям рук и ног – залог совершенствования на базовом уровне парной работы полушарий мозга. Эти технологии полезно рекомендовать с целью профилактики нежелательных дизонтогенетических явлений всем родителям, начиная с младенческого возраста их ребенка. Понятно,

что в этом случае все упражнения демонстрируются и выполняются в пассивном варианте. Внедрение их в учебный процесс также показало их эффективность и используется многими учителями и воспитателями.

Следующий фундаментальный цикл комплексного нейропсихо-логического сопровождения детей по методу замещающего онтогенеза – формирование и коррекция базовых сенсомоторных (синергических и реципрокных) взаимодействий – паттернов поведения, лежащих в основании онтогенеза межполушарных взаимодействий. Он является "альфой и омегой" сопровождения процессов психологического развития не просто потому, что абсолютно изоморфен реальному онтогенезу. Конвергенция глаз, ползание, ходьба и т.д. – отражение на поведенческом уровне системно-динамической организации полушарных и межполушарных мозговых структурно-функциональных взаимодействий. Очевидно, что иного пути инициации и стабилизации парной работы полушарий мозга, подкорково-корковых сетей и распределенных систем попросту не существует.

Сформировавшийся или несформировавшийся, дефицитарный на уровне "языка тела" интегративный сенсомоторный базис обнаруживает свое активирующее (либо соответственно крайне негативное и тормозящее) влияние на аналогичные речевые, гностические, мнестические структуры, рисунок, письмо и т.д. При нормативном развитии или адекватной, своевременной коррекции наблюдается их внешне как бы "спонтанный" дебют или оптимизация. Но этот процесс не станет полноценным, если не заняться прицельно формированием у ребенка устойчивых, автоматизированных навыков владения теми системами, которые обеспечивают нам любое действие.

Ведь что бы мы ни делали, нам с необходимостью требуются в полном объеме движения глаз, языка, рук, ног. Но главное, они должны взаимодействовать как единый отлаженный механизм, не мешая друг другу. Что и достигается поэтапным внедрением упражнений на оптимизацию (а подчас, как всем известно, и создание) обще- и глазодвигательного репертуара.

Современные дети как раз демонстрируют ситуацию, когда эти системы работают "вразнобой". А это препятствует развитию практически всех психических процессов. В нейропсихологическом контексте все эти проблемы тесно связаны с приобретенным в раннем младенчестве (или внутриутробно) дефицитом глубинных систем мозга. Соответственно недостаточно сформированными подкорково-корковыми взаимодействиями и отлаженными механизмами парной работы полушарий мозга. Приведенные методы многие годы демонстрируют свою неизменную эффективность.

Очевидно, что они прямо соотносятся с этапами сенсомоторного развития ребенка, каковые и являются многократно упомянутой "востребованностью извне" к наращиванию мозгового потенциала.

Лишь единовременное и организованное по принципу единства мозговой организации воздействие на весь спектр психических функций ребенка (адекватное его возрасту) приводит преодолению имеющегося дефицита.

Консультируя родителей, не забудьте порекомендовать им уделить больше внимания самому элементарному (и, казалось бы, давно пройденному) в жизни ребенка: ползанию на животе, спине, на локотках и коленках, на четвереньках; игре в мяч, стуча его о пол, о стенку – одной рукой, другой, попеременно; играм в "Вышибаль", "Скакалки" и "Классики". Опыт показывает, что все это приводит к повышению способностей ребенка, улучшая его учебные показатели и поведение в целом. Многие еще помнят, что 20–30 лет назад перечисленное составляло значительную часть общего "сценария детства", потому и наблюдалась тенденция к аутокоррекции. Сегодня все эти сферы жизни ребенка выхолены; следует обратить на это внимание взрослого окружения ребенка с ясным и непротиворечивым изложением последствий такого типа развития.

Бесценны в этом смысле занятия гимнастикой типа тай-чи-тю-ань или у-шу, ритмика и танцы, музыка, плавание, велосипед или теннис. Необходимо увлечь ребенка рисованием несложных орнаментов (выкладыванием узоров с помощью мозаики) с повторяющимся мотивом. Постепенно подвести его к уровню, когда он сможет выполнять эти задачи не пофрагментарно, штрих за штрихом, а плавно, соблюдая двигательную мелодию. Напомним, что гармонизация его движений: двигательная мелодия, ловкость, точность и меткость – залог многих дальнейших достижений ребенка.

Поэтому хорошую службу здесь сослужат занятия макраме, нанизывание бус и бисера, лепка, раскрашивание мелких изображений, китайской каллиграфией. В прежние времена прекрасным способом сформировать многие из этих навыков служили переводные картинки – ведь манипуляции с ними требуют необыкновенной тщательности, сосредоточенности и контроля за малейшим нажимом. Как известно, перечисленное – единственная прямая возможность непосредственной коррекции сенсомоторной недостаточности речевых процессов в любом возрасте.

Развертывание деятельности ребенка во времени и пространстве, программирование, целеполагание и контроль за протеканием собственных действий прекрасно формируются в ходе разнообразных игр. Вообще любые совместные, особенно подвижные игры, которыми дети сегодня пренебрегают, заменяя их "общением с компьютером", скажутся на развитии самым эффективным образом.

Понятно, что результат будет тем очевиднее, чем нагляднее цель игры. Иными словами, вначале ребенок должен просто на чем-нибудь сосредоточиться: об этом мы уже говорили раньше. Для этого надо

привлечь все возможные "яркие" цветовые, слуховые, эмоционально насыщенные стимулы, чтобы удержать его внимание. Затем ребенок должен что-нибудь "поймать" (например, мячик, катящийся или брошенный ему). Далее – "попасть мячиком (стрелой) в цель: далекую–близкую, большую–маленькую". Идеально, чтобы он постепенно научился делать все это в условиях, когда его намеренно отвлекают. То есть цель (равно как и результат) как таковая должна быть дана ему в абсолютно наглядно-чувственном плане. И чрезвычайно важно, чтобы он (вместе с вами и/или родителями) ее обозначил, нарисовал, проговорил. Тогда психологические факторы 1-го функционального блока мозга, корригируемые по описанной технологии, станут средством достижения ребенком более интересных для него целей и результатов, а процесс формирующего обучения – более эффективным.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бадалян Л.О. Детская неврология. – М.: "Медицина", 1984. – 3-е изд. – 576 с.
2. Зейгарник Б.В. Патопсихология. Основы клинической диагностики и практики. – М., 2010. – 368 с.
3. Самохвалов В.П. Краткий курс психиатрии. – Симферополь: Сонат, 2000. – 272 с.

УДК 159.922.73

ШКРЕБТІЄНКО Л.П.

м.Київ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ПОЧУТТЄВОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблема сутності емоційно-почуттєвого розвитку, з'ясування різних його аспектів у дітей дошкільного віку стала предметом вивчення П.К.Анохіна, Л.І.Божович, Л.В.Виготського, Б.І.Додонова, Г.С.Костюка, Г.О.Люблінської та ін. В контексті діяльнісного підходу проблемою емоцій займалися такі провідні науковці як О.В. Запорожець, Я.М. Калашник, А.Р. Лурія, Я.З. Неверович та ін. Безпосередньо дослідженням та аналізом емоційної сфери дитини раннього віку та її розвитком займалися такі західні вчені, як Д. Боулбі, А. Валлон, М. Ейнсворт, Р. Спітц вони працювали над вивченням особливостей різноманітних впливів на психічний розвиток дитини, проводили різноманітні дослідження типів прив'язаності, намагались їх класифікувати, відтворити чітку класифікацію етапів емоційного розвитку дитини. Американські психологи К. Вульф і Р. Спітц дослідили поступовість розвитку посмішки в онтогенезі не тільки в плані більшої експресії, але і в плані розвитку вибірковості та опосередкованості [1, с.67-68]. Класичні дослідження К. Бюлера і В. Штерна з'ясували специфічну динаміку емоційної сфери в ранньому віці. Були виділені три основні

властивості емоційного процесу на самих ранніх етапах розвитку дитини: сила, пов'язана з негайним та безпосереднім реагуванням організму на незадоволення (або задоволення) вітальних потреб, короткочасні реакції, парадоксальний та невизначений характер емоційного реагування, тобто своєрідність "емоційної неоднозначності" [1, с.66-69].

С. Гринспейн, Н. Гриспен та А. Срауф запропонували узагальнені варіанти процесу емоційного розвитку у ранньому дитинстві, у відповідності до теорії прив'язаності, автором якої вважається Д. Боулбі.

Н. Айзенберг, Т. Райк, М. Хофман тощо в своїх дослідженнях дуже багато уваги приділяли вивченню емпатії, проводили багато досліджень з метою з'ясування її природи та етапів розвитку.

Великий внесок у цій галузі належить вітчизняним вченим Г.М. Бреславу, А.І. Захарову, Н.Л. Кряжевій, Я.З. Неверович та ін., які багато уваги приділяли саме ранньому віку і, підкреслюючи його ефективність, займались дослідженнями впливу оточуючого середовища та процесу спілкування на розвиток емоційної сфери особистості у ранньому віці.

Формування вищих почуттів відбувається у соціальному середовищі під час засвоєння норм та ідеалів, що за відповідних умов стають внутрішнім надбанням, а згодом переконаннями, змістом мотивів, що спонукають до певної поведінки. Як наслідок, відбувається набуття своєрідної системи еталонів цінностей. Прийомом співставлення оцінює їх емоційно і надає штамп – добрий чи поганий. Норми, що лежать в основі людських відносин, стають через гру джерелом розвитку моралі самої дитини. При переході від раннього до дошкільного віку, в міру виникнення простіших видів діяльності відбуваються зміни емоційних процесів, що здійснюють регуляцію діяльності [2, с.8-9].

Якщо розглядати процес становлення емоційної сфери в межах соціальної взаємодії індивіда з навколишнім, то заслуговує на увагу дослідження Керолін Саарні. Особливостями емоційної сфери дитини є: починаючи з 12-го місяця життя розвиток самосвідомості і усвідомлення власних емоційних реакцій; незадоволення з приводу обмежень, які вводяться при розширенні автономії і потребі в обстеженні, ці новоутворення обумовлюють такі особливості оцінювання та усвідомлення себе, як наявність в експресії сорому, гордості та сором'язливості. Покращення розуміння мови і мовленнєвого висловлювання власного стану та набуття зазначених форм поведінки дає можливість дитині поступово навчатись передбачати різні переживання по відношенню до різних людей, краще розуміти вираження емоцій у інших людей і їх значення, засвоювати ранні форми емпатії та просоціальних дій [4].

Таким чином, у дошкільному віці поступово розвивається вміння розрізняти емоційний стан інших.

Розрізняють наступні типи сприймання емоції за експресією.

Довербальний тип. Емоції не промовляються вербально, а впізнаються через встановлення дітьми відповідності виразу обличчя у конкретній ситуації.

Дифузно-аморфний тип. Діти впізнають емоцію, але сприймають нечітко та поверхнево.

Дифузно-локальний тип. Сприймаючи вираження емоцій поверхнево, діти виділяють один елемент експресії (часто це очі).

Аналітичний тип. Відбувається виділення елементів експресії. Діти виділяють міміку, але не звертають увагу на поставу, ходу.

Синтетичний тип. Цілісне та узагальнене сприймання емоції.

Аналітико-синтетичний. Виділення елементів експресії та їх узагальнення [3, с.398-399].

Важливим новоутворенням, що характерне для емоційно-почуттєвої сфери дошкільного віку є:

- потреба соціальної відповідності (добрий – поганий, красивий – потворний, злий – добрий);
- здатність до емпатії;
- емоційна децентрація.

Дошкільний вік можна поділити на декілька етапів:

- молодший (3–4 р. ж.) – зміцнення емоційної регуляції;
- середній (4–5 р. ж.) – моральна саморегуляція;
- старший (6 р. ж.) – формування ціннісно-особистісних якостей особистості [5].

У період дошкільного віку дитина здатна засвоювати найвищі моральні норми та проявляти відповідні почуття. Зокрема, діти середнього дошкільного віку вже здатні виявляти почуття обов'язку, переживати почуття задоволення, радості, як відповідь на похвалу дорослого та суму, роздратування тощо при порушенні встановлених вимог. Під впливом діяльності у дитини цього віку формується ставлення не лише до людей, але і до речей.

Таким чином, ставлення до оточуючого світу відбувається з практичної взаємодії з цією діяльністю і, як результат, виникають нові емоції.

У формуванні будь-якого виду почуття виділяють наступні періоди:

1. Фізіологічно-інстинктивний.
2. Період первинних безпредметних емоцій.
3. Період вторинних предметних емоцій.
4. Період вищого ідейного почуття (з'єднання певного почуття з вищою ідеєю) [1, с.48-51].

Про проблеми у формуванні особистості свідчить відсутність, або слабо розвиненість вторинних почуттів.

Можемо зазначити, що особливостями емоційного розвитку дітей дошкільного віку (за Г.А. Урунтаєвою) є:

- засвоєння соціальних норм вираження почуттів;
- зміна ролі емоцій у процесі діяльності, формування емоційного захоплення;
- становлення більш свідомих, узагальнених, розумних, довільних, позаситуативних почуттів;

– формування вищих почуттів – моральних, інтелектуальних, естетичних [6, с. 260].

Отже, аналізуючи вищезазначене можемо зробити узагальнення, що проблема формування емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку є актуальною та багатогранною про що свідчать означені дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бреслав Г.М. Эмоциональные особенности формирования личности в детстве: норма и отклонение – М., 1990. – С.28-91.
2. Емоційний розвиток дітей //Психолог. – 2002. – листопад (№41). – с.8-10.
3. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. – СПб.: Питер, – 2001. – 752 с.
4. Кулагина И.Ю. Возрастная психология: развитие ребёнка от рождения до 17 лет. – М.: Издательство УРАО, 1999. – 176 с.
5. Развитие социальных эмоций у детей дошкольного возраста // Под ред. А.В.Запорожец, Я.З.Неверович. – М.: Педагогика, 1986. – 176с.
6. Урунтаева Г.А. Дошкольная психология. – 2-е изд. – М.: Издательский центр “Академия”, 1997. – 336 с.

УДК 159.922:61

ЯНОВСЬКА Л.
г. Киев

АКТУАЛЬНОСТЬ РАБОТЫ ПСИХОЛОГА В БОЛЬНИЦЕ: ПРОБЛЕМАТИКА И ПОИСК РЕШЕНИЙ

Взаимосвязь психического и физического известна еще с древних времен. В настоящее время эта связь подтверждена и эмпирически, выделены “болезни цивилизации”, называемые психосоматическими, возникновение и развитие которых связано с психическим состоянием человека. Чтобы эффективно помочь человеку избавиться от этих болезней, врачу необходимо работать в команде с психологом. Однако порой складывается впечатление, что многие не знают, зачем нужны психологи в больницах.

Каждый человек, так или иначе, с этим сталкивается: проходя лечение в больнице, он не всегда понимает, что именно с ним происходит, что врачи собираются делать, какие есть варианты лечения. Вопросам информирования по разным причинам уделяется сравнительно мало внимания (особенно в отношении тяжелых заболеваний). Больной оказывается в труднейшей ситуации: оторванным от дома, от части семьи, от привычных условий жизни и заботы близких. Это уже само по себе стресс, а когда что-то болит – особенно. Тем более что тяжелые заболевания отличаются внезапным и “странным”, с точки зрения человека, началом и длительным лечением (от несколь-

ких месяцев до нескольких лет). К плохому самочувствию добавляется большое число ограничений и запретов, болезненность процедур, побочные следствия лечения (выпадение волос, полнота, влияние некоторых лекарств на эмоциональное состояние). И при этом – неопределенность и часто “секретность” происходящего. Здесь на помощь должен приходиться психолог. И здесь уже начинаются проблемы не столько медицинского, сколько психологического характера. Важно понимать, когда и как информировать пациента, как он воспринимает происходящее с ним. Большое внимание следует уделять не только соматическому, но и эмоциональному состоянию пациента, что есть проявлением современного подхода к оказанию медицинской помощи. Конечно, главный помощник больного, кроме врача, – родственники и близкое окружение. От их отношения к происходящему, эмоционального состояния, взаимоотношений с больным во многом зависит то, насколько успешно он будет справляться со всеми испытаниями, связанными с заболеванием и лечением. И здесь основной задачей психолога является поддержка семьи в целом.

Например, в отделениях онкологии пациенты лечатся подолгу. Часто они там находятся с близкими, которые ухаживают за ними. На первоначальном этапе им нелегко справиться с самим фактом такого страшного заболевания. Сложно это принять, понять, разобраться, сориентироваться в новых обстоятельствах. Это тем более непросто, когда причины заболевания не ясны, понятно лишь, что лечение будет долгим – и неизвестно, насколько долгим, и такая неопределенность угнетает. Попав в отделение больницы больной сталкивается в первую очередь с тем, что здесь много незнакомых людей – медиков и пациентов, свои порядки – на то, чтоб там освоиться, тоже нужны силы. Поэтому и для пациента, и для его близких столь важна поддержка психолога уже на начальном этапе лечения. Для человека, попавшего в больницу, и для его родственников осознание того, что есть человек, который, помимо лечащего врача, интересуется их эмоциональным состоянием, меняет многое.

Таким образом, вначале основные усилия психолога направлены на адаптацию больного и его близких к ситуации болезни и к лечению, направлены на поддержку и поиск ресурсов семьи и пациента. При этом помощь никогда не навязывается. Ведь с чрезвычайными ситуациями каждый привык справляться по-своему. Кто-то – сам себе психолог, часто в семье есть люди, умеющие утешать и помогать, существуют свои не раз испробованные способы.

Работа психолога должна рассматриваться не только как “скорая помощь”, а как комплексное психологическое сопровождение с момента начала лечения. Одной из составляющих этой работы является также мониторинг психологического состояния пациента и его семьи. Это дает возможность прогнозирования и

профилактики психологических рисков в процессе лечения, таких как невыполнение рекомендаций врача, конфликтность, тяжелые психологические реакции, включая психотические. Следует отметить, что основными причинами обращений к психологам в больнице являются перепады настроения и страхи, трудности во взаимоотношениях пациента с родственниками и наоборот, трудности во взаимодействии с врачами и наоборот, астения, подготовка к новым этапам лечения, а также нарушения лечебного режима и рекомендаций врача, различные ограничения и изменение пищевого поведения, обусловленные лечением, боль.

Приоритетами в работе психолога отделения больницы является оказание психологической помощи всем участникам лечебного процесса: пациенту, его родственникам, врачам, медицинскому персоналу; внимание к взаимодействию всех участников этого процесса. Важно также отметить, что психолог работает в команде и по запросу лечащего врача.

Рассматривая работу психолога можно выделить следующие направления:

- кризисная психологическая помощь;
- выявление психологических причин заболевания (психосоматика);
- своевременное выявление и предупреждение нарушений развития;
- диагностика – измерение и регистрация психических процессов (внимание, память, мышление), черт личности, состояний;
- психологическое консультирование больных и медперсонала по личным, профессиональным, семейным и другим вопросам;
- психологическая реабилитация больных;
- просветительская деятельность – семинары, лекции по вопросам профессионального выгорания, адаптации в коллективе, межличностных конфликтов и т.д.

Но, к сожалению, представление в обществе и среди врачей о том, кто такой психолог и в чем смысл его работы, пока что не слишком четкое. И этому способствует много факторов.

Опыта организации работы в соматических больницах пока не так много. Это вызвано, в первую очередь, тем, что ставок психологов либо просто нет, либо она на всю больницу одна. Какие вопросы, в каком объеме можно решить силами одного человека “на пространстве” целой больницы или даже отделения? С психологом рано или поздно происходит то же, что и с перегруженным работой доктором – либо он начинает относиться к делу формально, либо сосредотачивается на каком-то одном аспекте.

Успех возможен только вследствие согласованной работы команды специалистов, врачей и психологов. Не только потому, что здесь – огромное поле деятельности в борьбе с болезнью, но и потому, что ни один профессионал не застрахован от эмоционального

выгорания (особенно если он работает с детьми, и с тяжелыми заболеваниями). Необходимо наличие поддержки, совместного профессионального обсуждения текущих спорных или тяжелых случаев.

Еще одной проблемой является неимение в наличии стандартов, предусматривающих работу психолога. Отсутствие ставок или их необходимого количества, часто приводит к тому, что психологическая работа в отделениях или не ведется вообще, или, как правило, только в онкологических отделениях, ведется за счет средств частных фондов. Вследствие чего наблюдается оторванность работы психолога от врачей, несистематичность такой работы, отсутствие четкой организации, согласованности всех участников терапевтического процесса, отсутствие регламентации работы психолога, и что в свою очередь приводит к обесцениванию и неэффективности роли психолога.

Хорошо, что есть благотворительные организации, готовые помочь. Но рассчитывать только на них неверно. Нужно, чтобы инициатива исходила от государства. В этом есть еще одна из задержек в развитии службы психологической помощи. На сегодняшний день в Украине нет даже проект закона о оказании психологической помощи где были бы прописаны не только положения о предоставлении психологических услуг, но и нормы контроля за качеством работы психолога.

Следует также сделать акцент отдельно на взаимоотношениях психолога и медицинского персонала. К великому сожалению, как правило, возможность эффективной работы психолога в отделении зависит и от отношения руководства клиники к роли психологии в терапевтическом процессе. Существует расхожее мнение, что психология в клинике нужна настолько, насколько она нужна главному врачу. Более того, вначале психологу приходится встречаться с валом агрессии направленной против него, как на чужака, не обладающего “тайными знаниями” медицины. Это под силу не каждому, а только профессионалу, верящему в свое дело. Причиной этому также является отсутствие стандартов регламентирующих работу психолога в системе оказания терапевтической помощи соматическим больным.

Актуальной проблемой выступает система образования. Уже сейчас возникает необходимость разработки стандартов образования с учётом реалий. Так как психология в Украине по своему статусу не является отраслью медицины, отсюда вполне закономерно вопрос о “медицинском психологе” с высшим медицинским образованием, подготовкой которого уже занимаются медицинские вузы в Украине. В 2007 году был первый выпуск Национальным медицинским университетом им. А.А. Богомольца “врачей-психологов” обучавшихся все 6 лет по программе лечебного факультета. При этом, стоит учесть, что медико-психологический факультет имеет коммерческую направленность, что уже определяет ограниченность трудоустройства этих специалистов. И тут возникает

проблема: если этот специалист имеет статус врача, то юридически имеет право назначать фармакологические препараты. Данный вопрос встретил непонимание у врачей и особенно у психиатров. Кроме того, “врачи-психологи” согласно принадлежности к врачебному сообществу должны проходить аттестацию с присвоением категории. И опять же возникает вопрос: кто этим должен заниматься? К сожалению, эта дилемма не разрешена. Таким образом, возникает вопрос, кем должен быть психолог, задействованный в системе здравоохранения – специалистом с медицинским образованием или психологом, владеющим медицинскими знаниями? Данный вопрос ставит проблему разработки образовательных моделей подготовки специалистов. В общей совокупности всех проблем в системе здравоохранения мы имеем психолога – специалиста с высшим образованием, без определенного профессионального статуса.

Одной из важных тенденций определения статуса психолога может быть стремление к созданию профессиональных объединений в виде обществ, ассоциаций, деятельность которых направлена на юридическое закрепление и защиту его прав, разработку этических кодексов, а так же участие в разработке и принятии стандартов в области профессионального образования, что позволит урегулировать развитие нормативно-правовой деятельности. Важно понимать, что создание и принятие закона о положении психолога в Украине избавит от различных образовательных, юридических и методологических курьезов. На сегодняшний день такой закон в Украине отсутствует. Хочется надеется, что разрешение всей проблематики места психологии в системе здравоохранения все же произойдет. И роль психолога в больнице будет объективно оценена и востребована.

ДУХОВНИЙ ТА КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

УДК 008(477)

БАБІЙ М.

Наук. керівник: ІСКРА С.І., к. мист.

м. Вінниця

ЛІРНИКИ ТА КОБЗАРИ ЯК НОСІЇ ЯРМАРКОВОЇ КУЛЬТУРИ

Громадські форми спілкування та дозволя у всі часи сприяли соціалізації особистості, забезпечували регуляцію суспільного життя. У вивченні етнічної культури українців чільне місце посідає громадський побут. Одним із осередків громадського дозвілля був ярмарок.

Базар-ринок-торг-ярмарок – водночас місце, час, процес, подія і рід занять, а звідси й представлення різних суспільних груп, їхньої професійної етики і системи цінностей [2, с.41]. Ярмарок виступав й місцем збуту товару, й джерелом поширення різноманітної (політичної, культурної, соціально-побутової) інформації.

У кількох ярмаркових днях концентруються багато граней сільського та містечкового життя – праця і свято [2, с.45]. Ярмарок це величезний святково-розважальний комплекс, етнокультурне явище, що відображає особливості історичного, соціально-економічного та духовного розвитку краю.

Традиційний подільський ярмарок мав пряме відношення до української культури в антропологічному сенсі. За визначенням, вона зорієнтована на якнайширшого, масового споживача. Саме на базарах та ярмарках, як правило, народ знайомився зі співом кобзарів та лірників [2, с.43].

Досліджуючи матеріали про ярмарки, знаходимо інформацію про таку соціальну категорію сільського населення як лірники. Завдяки лірникам та кобзарям фольклорна спадщина етносу формувалась та поширювалась.

Етнографічні розвідки про кобзарів та лірників знаходимо у польських етнографів Ю. Сіцінського, М. Дорохольського, В. Боржковського. Праці останнього автора, в якій він описує побут, навчання лірників, подає цілий список лірників з обстежених сіл, аналізує їхній репертуар. Лірники – не хто інші як своєрідні нащадки кобзарів, що в нових умовах продовжували їхні традиції. Дослідник акцентує увагу на замкнуто-корпоративному характері цього специфічного суспільного прошарку, відзначає, що проникнути в коло його інтересів і проблем виявилось дуже не легкою справою. Недостатньо бідному сліпцю ку-

пити ліру, щоб бути лірником, він повинен перш набути право носити її, повинен вступити в “лірництво”. За самовільне носіння ліри діди-лірники строго наказували – “били винних і розбивали ліру” [1, с. 654].

Той, хто бажав бути лірником, мусив іти в науку до старого лірника, у якого протягом трьох років трьох місяців вивчав лірницьку мову, молитви, гру на лірі і спів релігійно-моральних, сатиричних та інших пісень. Вчитель, по відношенню до учнів, являвся “господарем”, і вони називали його “дядьком” або “господарем, хазяїном” [1, с. 655].

Після закінчення всього курсу навчання, учень в присутності дідів здавав іспит. Витримавши його, він ставав справжнім лірником. Молоді лірники ставилися до старих з повагою, вони повинні були у всьому їх слухатись. Якщо молодий лірник в чому-небудь провинився, то старі, зібравшись на ярмарку, “розпитають свідків, як було діло і по своєму суду розправляються з винним” [1, с. 657].

Як правило, на ярмарках збирались народні музиканти з усіх ближніх і дальніх міст, містечок і сіл. Вони подорожували селами та містечками, зупиняючись і граючи на ринкових майданах чи ярмарках, біля церков та монастирів [5, с.17]. Своім ремеслом вони не тільки заробляли гроші на харчі, а також були носіями ярмаркової культури. Завдяки пісням лірників та кобзарів, ярмарок, як явище, що регулювало товарно-грошові відносини, ставав осередком залучення населення до духовної культури.

Велику частину дослідження про подільських лірників становить їхній пісенний матеріал, записаний В. Боржковським у декількох селах Вінницького повіту. Їхній репертуар складався, передусім, з трьох компонентів: перше – релігійної музики, друге – епосів, що сьогодні широко відомі як думи, третє – танцювальної музики та гумористичних пісень, проте вони мали другорядну роль для лірників та кобзарів щодо їхньої суспільної важливості.

Протягом сімдесяти років, що передували приходу радянської влади на село, найчисельнішим і найчастіше виконуваним жанром лірників та кобзарів були релігійні пісні, відомі як псалми. Як і в будь-якому іншому усному жанрі, різні виконавці співали по-різному одні і ті ж самі псалми, також виконували псалми по-різному кожен раз. Різні псалми були виконані в різних музичних стилях та формах: деякі псалми мали строфічні форми, а деякі виконувались речитативом, що було також типовим для інших жанрів, особливо для героїчних епосів. Традиційно музична виконавська практика сліпих бардів (деякі дослідники

так називають лірників та кобзарів) включала інструментальну монотонну гру.

Другий жанр, який виконували старці, і який найширше зібраний науковцями XIX ст., є історичні та героїчні епоси, сьогодні загальновідомі як думи. Слово "дума" раніше ніколи не вживалося на селі і не вживалися сліпими бардами, які мали інші терміни для цієї частини свого репертуару. Ця частина репертуару бардів зовсім не була обов'язковою для кожного з них. Більшість бардів кінця XIX – початку XX століття знали лише одну, дві чи три думи. Деякі барди зовсім не виконували дум. Майже всі барди того часу виконували псалми. Однак селяни і барди-сліпці не мали таксономічної класифікації: для них псалми і думи були одним виконавчим жанром. Мелодії і тексти обох цих жанрів доповнювали один одного. Це були не тільки частини єдиного стилю музичного виконання, але й тексти псалм та дум були відображенням високих моральних норм, навчали вірності і відданості своїй родині, своєму народові і своїй вірі. Перша група репертуару черпає свій зміст і силу з духовного пошуку сенсу людського життя, а друга містить уроки із світського і духовного світів [5, с. 20].

Репертуар, тематика лірницьких пісень пов'язані безпосередньо з філософським осмисленням буття, а також з християнськими моральними заповідями (зокрема мова йде про пісні "Правда і кривда", "Житіє", "Панщина" та інші). Пісні сагиричні і гумористичні лірники співали де-небудь на веселій оказії, а на "отпусті", на ярмарку вони співали духовні і морально-повчальні пісні. Такими без сумніву є псалма "Сиротина", яка вражає своєю незрівнянною чистотою, суто народного характеру, дуже архаїчна псалма про страшний суд – "Великий Михайло", епічна псалма "Тригорій (Великий)". За свідченнями архівних матеріалів, сліпі старці сідали на шляху (коло розгалуження ярмаркових вулиць). Інколи босі лірники, проходили між торговими рядами з поводириями, співаючи, наприклад, такі псалми як "П'ятниці", "Блудного сина", "Дівна тайна", "Плач душе моя" та ін. Також до ярмаркового репертуару сліпих виконавців відносяться припівки, такі як: "Барині", "Про Ярему, про Хому", "Чоботи" та ін. [3, с. 92]. Не одному, звичайно, доводилось спостерігати те сильне враження, яке вони справляли на селян. Їх пісні говорять про те, що чекає грішників і праведників, які муки перших і блаженне життя останніх; вони описують суспільне та сімейне життя, наприклад, відносини чоловіка та дружини, батьків та дітей, ворожість сусідів і таке інше – все це глибоко впливає на слухача, і не один, звичайно, приймає відповідне до себе. При цьому жалібний спів і гра на лірі ще більше наводять на слухача сум; очі його направлені або на сліпця, або у простір і не рідко з'являються на них сльози [1, с.662]. Аудиторія не просто була заворожена манерою виконання пісні, а й переживала почуте глибоко, драматично, зворушливо. Виконавець легко і зовсім непомітно входив в душу й сер-

це кожного, міг одним жестом, інтонаційними змінами буквально розворушити публіку, викликати в слухачів вибух думок, пристрастей та почуттів [4, с. 26].

Лірництво, як носій творів передусім релігійно-моралізаторського змісту, може мати в українському народі популярність, тільки адекватній популярності самого релігійного світогляду. Демократичний спосіб донесення слова Божого до народної обстановки вуличного, святково-ярмаркового музикування, як і сама персона панотця лірника, сприймається простими людьми як природне продовження одвічної розмови з Богом уже не в храмі, а, так би мовити, на побутовому рівні.

Питання ідейно-стильового сприймання (епічного, моралізаторського) лірницького репертуару й сама форма його втілення (псалми, канти, думи тощо) тісно пов'язані з проблемами чисто виконавського характеру: вокальним і інструментальним звукоутворенням (тужливе і своєрідне монотонне звучання ліри), внутрішньо-психологічним заглибленням у духовний світ кобзарсько-лірницьких образів, конкретними прийомами їх відтворення. З приводу останнього Б. Кардан і А. Омельченко писали: "Оскільки ліра голосно "скигліла" то співак змушений був напружити голос, від чого він часто ставав неприємним. Кобзарі цього не робили, їх спів був більш приємним і сильніше впливав на людей" [6, с. 39].

Отже, лірники були носіями культурних символів, притаманних релігійним та історичним жанрам [5, с.24]. Кобзарсько-лірницька традиція трактується передусім як своєрідний і оригінальний вияв релігійності нашого народу у своєму фольклорі. Вивчення духовного життя сліпих бардів, їх погляди на життя і на самих себе, на свою діяльність, а також відношення їх до суспільства і суспільства до них, сприятиме усвідомленню значущості лірників та кобзарів в житті малоросійського народу. Науковці відзначають авторитетність, якою користувалися сліпі барди, а також значимість їхньої суспільної ролі у громадянському суспільстві села. Через десятиліття після зникнення сліпих бардів, їх моральний авторитет усе ще володіє українською свідомістю [5, с.24].

На початку XX ст. кобзарі та лірники зі своїх традиційних старцівських місць – вулиць, ярмарків, вийшли на сцену, як артисти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боржковский В. Лирники // КС. – 1889. – Т.26. – С. 653-708.
2. Грищенко О. Базар.[З історії українських торгів] // Нариси української популярної культури. – К., 1998. – С.41-54.
3. Луговський Б. Матеріали до ярмаркового репертуару та побуту старцівства. Вступне слово Вільяма Нолла // Родовід. – 1993. – 6. – С.83-1214.
4. Маслак Т. Життя присвячене кобзарству. – Народознавство. – 2000. – березень № 58. – С.24-26.
5. Нолл В. Моральний авторитет та суспільна роль сліпих бардів в Україні // Родовід. – 1993. – №6. – С.16-26 с.17.
6. Хай М. Лірницька традиція як феномен української духовності // Родовід. – 1993. – №6. – С.37-43 с. 39.

УДК 3798.8

БЛАЖЕВСЬКА Л.В.

Наук. керівник: СЕЛЕЗНЬОВА Р.В., к.т.н.

м. Вінниця

ДОЗВІЛЛЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Насамперед, це пов'язано з тим, щопоряд з навчальним процесом і підготовкою до самостійного дорослого буття ця категорія людей, як правило, дуже добре вмисорганізовуватисвій час, особливемісце в якому займає масамедіа відпочинок. Що-що, а відпочивати студенти вміють! Отож, як відпочиває наша молодь?

Кафе, бари, дискотечні клуби. Такий вид відпочинку обирає чимала частина молоді. Хтось відвідує ці заклади тільки по вихідним, а хтось може "зависати" тут мало не кожного дня. Однак, такий вид проведення дозвілля вимагає певних затрат.

"Блукання" по місту. Коли навчальний день вже позаду, відпочивши і похапцем щось перекусивши, молоді люди збираються своєю компанією і вирушають на прогулянку давно знайомими маршрутами. Як правило, основним "атрибутом" такої прогулянки є пиво. Однак, це не так одноманітно, як здається на перший погляд, адже, постійно є цікаві історії, нові теми та дискусії.

Якщо у молодій особі є кохана людина, то значну частину свого часу вона проводить саме з нею. Це може бути, знову ж таки, звичайна прогулянка чи відвідування якогось закладу.

Вечірки вдома. Треба сказати, що цей спосіб відпочинку є досить поширеним, оскільки, організувати подібний "захід" досить просто і головне не дорого, а для студента це має неабияке значення. Сюжет тут може бути різний: починаючи з колективного перегляду фільму, простого обговорення своїх справ і закінчуючи грандіозними танцями під гучну музику аж до поки не поскаржаться сусіди...

Комп'ютер, Інтернет. Значну увагу приділяє молодь цим досягненням технічного прогресу. Інколи здається, що деякі з них взагалі жити без нього не можуть. Однак, не всі поринають у світ чатів, форумів, сайтів та комп'ютерних ігор, як то кажуть, з головою. Тут головне почуття міри.

Культурно-масові заходи. Студентська молодь зазвичай не пропускає таких подій, як концерти, КВК, літературні вечори. В нашому КІБІТ таке проходить хоча не кожний день, але доволі часто. Більше того, молодь не рідко сама виступає якщо не організатором, то принаймні учасником подібних заходів.

Театр і кіно. Це вже не такі "популярні" місця для відпочинку. Чомусь сучасна молодь не надто часто тут буває. Якщо в кінотеатри ще більш-менш заходять, то театри відвідує тільки незначна частина сучасної молоді.

Активний відпочинок. Такий спосіб проведення дозвілля популярний весною і особливо влітку: коли

вже за спиною пари і сесія, а на вулиці така чудово погода. Тут відкриваються безмежні горизонти для способу відпочинку – похід в гори з вечірніми піснями під гітару, рибалка, подорож автостопом і т.ін. Тим більше, Вінницька область справді багата визначними місцями, які варто відвідати.

Відвідування спортивних секцій і різноманітних гуртків. Хто в кіно, хто на прогулянку, хто в гори, а є і такі, що свій вільний час проводять в тренажерному залі чи на заняттях в якомусь гуртку. Звісно, це вже не так поширено, як років з 30 тому, але, тим не менше, і такий спосіб проведення вільного часу існує.

Такі от основні, але далеко не всі, способи проведення студентського дозвілля. В цілому вільний час молоді наповнюється поєднанням практично всього вище перерахованого з додаванням власних дій.

Існують ще й негативні "альтернативи", але це вже інша тема.

Результати мого статистичного опитування показали те, що студенти нашого КІБІТу надають перевагу:

- 1) кафе, бари, дискотечні клуби – 32%;
- 2) "блукання" по місту – 18%;
- 3) комп'ютер, Інтернет – 18%;
- 4) театр і кіно – 19%;
- 5) відвідування спортивних секцій і різноманітних гуртків – 5%;
- 6) активний відпочинок – 4%;
- 7) культурно-масові заходи – 4%.

ЛІТЕРАТУРА

Андрущенко В. П. Реальності освіти: проблеми деміфологізації // Практична філософія. – К., Наукова думка, 2001, 185 стр.

УДК 331.56(477)

БЛАЖЕВСЬКА Л.

Наук. керівник: проф. СІРКО А.В.

м. Вінниця

**МОЛОДІЖНЕ БЕЗРОБІТТЯ
В УКРАЇНІ**

Молодіжне безробіття – чи найгостріша проблема, що існує наразі в Україні. Кожен з нас по закінченню школи зіштовхнувся з питанням "Де працювати?". І якщо питання з навчанням можна було ще вирішити, то проблема працевлаштування часто ставала непереборною. За даними Державної служби зайнятості, щоденно лави безробітних поповнюють 9-12 тис. чол. Основна частина їх – ініціативні, мобільні, освічені та перспективні люди, тобто молодь. Ще три роки тому серед загальної кількості українських безробітних третину становили молоді люди віком до 35 років.

Наявність високого рівня безробіття свідчить про нестабільність в економіці та має негативні соціально-

економічні наслідки для країни. Молодіжне безробіття викликає особливе занепокоєння тому, що молодь – це майбутнє країни. Відсутність роботи є причиною зростання абортів, розлучень, збільшення кількості дітей сиріт, тому, що бідна молода сім'я не в змозі прогодувати дитину. Молоді люди в ситуації такого масового безробіття починають скептично ставитися до освіти, а тому знайти дійсно гарного фахівця стає проблемою і для роботодавців. Не треба також забувати, що злочини скоює найчастіше саме молодь. Через це підвищення безробіття серед молоді призводить до погіршення криміногенної ситуації в країні. Необхідно також враховувати і те, що через незадоволеність життям молоді люди вдаються до наркоманії й алкоголізму.

Безробіття – це хронічна хвороба сучасної індустріальної ринкової економіки.

Хоч як бездоганно працювали б ринкові механізми, проте, вони не можуть забезпечити повної зайнятості навіть за наявності вільних робочих місць. Багато представників різних напрямів економічної думки вважають безробіття центральною проблемою сучасного суспільства.

Першу спробу пояснити сутність безробіття зробив англійський економіст Томас Мальтус. Він пояснив його надто швидким зростанням населення, яке випереджає збільшення кількості засобів до існування людини.

На сьогодні за даними ООН, близько 800 млн. чол., тобто практично кожний третій працездатний у світі, не має роботи взагалі або має випадковий чи сезонний заробіток. Чим нижчий рівень соціально-економічного розвитку країни, тим вищий рівень безробіття, і навпаки. На території колишнього СРСР безробіття теж було, але існувало воно в прихованому вигляді.

У процесі класифікації економічно активного населення, віднесення його до тієї чи іншої групи найскладнішим є чітке розмежування безробітних і незайнятих. Крайні випадки розрізнити неважко. Деякі люди роблять все, аби тільки знайти роботу, водночас інших важко примусити працювати, але навіть і серед тих людей, які активно шукають роботу, є такі, що відхилять надані їм пропозиції, сподіваючись знайти щось краще. Люди, які кажуть, що не можуть знайти роботу, мають на увазі, що вони не можуть знайти місце роботи, де їм би хотілося працювати. Ті, хто говорить, що вони не хочуть працювати, мають на увазі, що вони не хочуть працювати на жодній з робіт, які їм пропонують. У деяких випадках відмінність між цими двома ситуаціями стає просто невидимою.

Основними причинами безробіття є наступні:

- структурні зміни в економіці;
- нерівномірність розвитку продуктивних сил в національному господарстві та в окремих його регіонах;
- науково-технічний прогрес;
- пошук працівниками нових робочих місць, де вища заробітна плата та змістовніша робота;

- диспропорційність економіки; (відставання деяких галузей);

- обмеженість попиту на товари і послуги тощо.

Але є ще й прихований вид безробіття. Приховане безробіття має місце, тоді, коли кількість працівників на виробничих дільницях перевищує об'єктивну потребу. Наслідками його є депрофесіоналізація, низька якість продукції, падіння дисципліни праці, зниження реальної заробітної плати, тощо.

До негативних наслідків безробіття можна віднести:

- 1) зниження рівня добробуту населення;
- 2) поява невпевненості у майбутньому;
- 3) морально-психологічне пригнічення, стреси у людей;
- 4) виникнення почуття власної неповноцінності, непотрібності;
- 5) втрата рівня кваліфікації працівників;
- 6) ріст злочинності та ін.

Таким чином, безробіття вважається, з одного боку, важливим стимулятором активності працюючого населення, а з другого – великим суспільним лихом. Молодому спеціалісту нині знайти роботу за спеціальністю нелегко, особливо, коли за плечима – лише диплом. А робочого стажу немає. Та ця проблема притаманна не тільки Україні. За даними Міжнародної Організації Праці, зараз у світі 75 мільйонів молодих людей не мають роботи, а вірогідність безробіття серед молоді в середньому втричі вища, ніж серед дорослого населення. Тож перспективи невтішні. Але молода людина має бути оптимістом. Значить, потрібно набувати реальну професію, тобто прагнути отримати не просто диплом, а реальні знання й навички. Разом з тим і держава має сприяти своїми важелями, тому що молодий фахівець має право на своє перше робоче місце.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виплата допомоги по частковому безробіттю / Петро Василенко // *Баланс*. – 2009.- №25.- С. 20-22
2. Економіка. Довідник старшокласника та абітурієнта./ Євген Воробйов// – Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2008. – 400с.

УДК 32:316.3(477)

БОЙКО А.

Наук. керівник: ЗАПЛОТИНСЬКИЙ Г.С., к.і.н.

м. Київ

ПОЛИТИЧЕСКАЯ РЕФОРМА 2004 ГОДА И ЕЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ДЛЯ УКРАИНЫ

Политический кризис 2004 года, который возник в результате нелегитимных путем фальсификаций выборов Президента Украины стал началом внедрения политических реформ. 8 декабря 2004 года был при-

нят Закон Украины № 2222-IV "О внесении изменений в Конституцию Украины", президент Кучма подписал его в тот же день. Так же, были внесены изменения в закон о выборах президента, которые позволили провести переголосование 2-го тура выборов Президента.

По сути, закон об изменениях в Конституцию менял государственный строй с президентско-парламентской на парламентско-президентскую республику. Все изменения вступили в силу с 1 января 2006 года.

В 2010 году, после приходу во власть Виктора Януковича, Конституционный суд признал Закон Украины № 2222-IV "О внесении изменений в Конституцию Украины" неконституционным и был отменен. На наш взгляд, анализ политической реформы 2004 года актуален, потому, что именно после вступления в силу изменений Украинский народ впервые почувствовал новый уровень демократии.

Теперь необходимо понять причины внедрения политических реформ. Если мы проанализируем конституцию 1996 года, то можно увидеть, что президенту предоставлено больше полномочий, чем другим органам власти. Но, основная проблема в том, что другие органы власти, имея меньше обязанностей, чем президент – имеют большую ответственность за свою деятельность. Поэтому, затейщики реформы хотели достичь демократического баланса путем распределения полномочий между Президентом, Верховным советом и Кабинетом министров и повысить отчетность органов власти перед народом. В общем, суть заключалась в том, что бы забрать у Президента и отдать парламенту.

Проанализировав реформы мы смогли увидеть, какие именно изменения были внесены в новую систему управления государством.

Формирование правительства. (по конституции 1996 года). Имея право назначать большинство руководителей органов власти, Президент таким образом приобрел полномочия Премьер-министра и фактически стал руководителем всего правительства.

(по конституции 2004 года). Право Президента на формирование правительства, перешло парламенту.

Формирование парламентской коалиции. (по конституции 1996 года). Большинство в парламенте создавалось ситуативно.

(по конституции 2004 года). Конституция требовала создание коалиции в парламенте, которая и формирует правительство, следит за его деятельности и отвечает за него. В случае, когда за 30 дней коалиция не сформировалась, Президент распускает парламент.

Назначение и отставка Премьер-министра. (по конституции 1996 года). Назначал Президент, при согласии коалиции в Верховном совете. Если ВР не дал согласие на кандидатуру, то Президент все равно могу оставить его на должности исполняющего обязанности целый год. Послать в отставку мог и Президент и парламент.

(по конституции 2004 года). Коалиция представляла кандидата на должность Премьер-министра и вносит предложение Президенту. Тот в свою очередь, на протяжении 15 дней давал на утверждение кандидата в Верховную Раду. Послать в отставку может только парламент. Президент может только вносить предложение об отставке.

Право Президента отменять акты других органов власти. (по конституции 1996 года). Мог отменить акты КабМина и РадМина АР Крым. Президент мог накладывать вето на законы, и даже мог после пересмотра Верховным советом законов снова его не подписать.

(по конституции 2004 года). Так же имел право отменить акты РадМина АРК. Акты КабМина могут быть перестать действовать, в случае, когда Конституционный суд по предоставлению Президента решает, что акт неконституционный. Глава имел право вето, но если он после доработки закона его не подписывает, то при поддержке 2/3 состава парламента, закон может быть подписан и набрать полную юридическую силу.

Право распускать парламент. (по конституции 1996 года). Президент был не наделен правом распускать парламент.

(по конституции 2004 года). Глава государства мог распустить в двух случаях: а) за 30 дней не сформировалась коалиция; б) за 60 дней, после отставки старого, не сформирован новый Кабинет министров.

Выше представленные реформы, как Вы видите, являются юридическими нормами, но эффективны ли они на практике? Мы представим основные проблемы, которые возникли в связи с внедрением политической реформы.

Первой проблемой, стало то, что новая конституция дала возможность Президенту и Премьер-министру быть в разных политических лагерях. После парламентских выборов 2006 года, сформировалась оппозиционная коалиция к Президенту Украины. Но так же важно понимать, что эта проблема имеет две стороны. Первая показана в ситуации выборов 2006 года, а вторая заключается в том, что если и коалиция и президент с одного политического лагеря, то фактически Президент, является самой влиятельной политической фигурой.

Второй проблемой являлся неопределенный правовой статус оппозиции в парламенте. Любой демократический политической строй должен иметь такой элемент как оппозиция. Оппозиция, как правило, должна иметь альтернативные взгляды развития государства в целом. Во многих развитых демократических странах оппозиция имеет статус равноправного субъекта политического процесса. Предоставление законного статуса оппозиции позволит не только определить её возможности, но выдвигать ей требования и обязанности. После получения законных прав, оппозиция смогла бы полноценно участвовать в при-

няття політичних рішень, що дозволило зробити політику більш легітимною.

Третьою проблемою, на наш погляд, стало, що політична реформа не вирішила проблеми відкритості та звітності органів виконавчої влади перед громадянами. Органи і далі приймають рішення, не зважаючи на думку суспільства. Ми вважаємо, що Конституція повинна містити норми, які регулюють діяльність інститутів суспільства та їх взаємодія з державою. Ради при міських адміністраціях залишалися формальними.

В результаті, я вважаю, що подібні концептуальні зміни в Конституцію повинні обговорюватися з усіма політичними силами. Закон України № 2222-IV "О внесенні змін до Конституції України" був справою рук Симоненка та Медведчука, які пізніше перебували в одному політичному таборі. Приймався закон поспішно, під політичним тиском і без проведення будь-яких консультацій.

Я вважаю, для того, щоб не виникла боротьба коаліції та Президента, вибори в парламент та президентські вибори повинні проходити в один і той же рік. Тоді, ці два суб'єкти влади будуть представляти одні та ті ж політичні сили.

Відносно статусу опозиції, я впевнений, що її необхідно узаконити і щоб діяльність була чітко прописана в Регламенті Верховної Ради.

УДК 322.2:94.3

БОРОХЮ.

Наук. керівник: ШКІЛЬ С.О., к.філос.н.

м. Київ

ВПЛИВ ХРИСТІАНСТВА НА КУЛЬТУРУ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Розвиток культури Київської Русі зазнавав впливів багатьох факторів. Але значного впливу завдало запровадження християнства. Так само як православна релігія була поставлена на службу державі, культура мала служити церкві, свідченням чого є абсолютне домінування в мистецтві біблійних сюжетів, у літературі – релігійної проблематики, в архітектурі – культових споруд. У княжу добу саме церква стає одним з найдоступніших місць задоволення естетичних потреб народу.

Запозичення та творче переосмислення візантійських традицій, знань та канонів. Християнство, надавши імпульс державотворчим та культурним процесам на Русі, сприяло поширенню візантійського впливу в різних сферах суспільного життя і в культурі, зокрема, що було особливо відчутно на початку християнізації. У цей період давньоруська література розвивається в межах візантійських канонів, які визнача-

ли жанри (житія, проповіді, повчання) та стриману стильову манеру викладу.

Перші кам'яні будівлі на Русі зводилися, безперечно, під керівництвом візантійських зодчих. Масштабні роботи по створенню ансамблю монументальних споруд князівського центру в Києві розгорнулися в кінці X – на початку XI ст. За короткий час було побудовано два палаци розмірами 45 x 11 м з поздовжніми фасадними галереями. Разом з теремами часів княгині Ольги нові палаци стали гідною окрасою міського центру Києва. Кращою будівлею ансамблю "міста Володимира" була Десятинна церква, збудована у 989 – 996 рр. грецькими майстрами. Церкву прикрашали 25 куполів. На ній князь відраховував десятку частину власних прибутків (звідси й назва церкви, й назва феодального податку на користь церкви). Довгий час Десятинна церква була осередком усього ідеологічного життя Києва. Навколо неї розташовувалися палаци князя й знаті; туту скликалися церковні собори, влаштовувалися народні свята. З її кафедри виступав відомий оратор і письменник, митрополит Іларіон. Зруйнована ця церква була монголами у 1240 р., коли Батий брав Київ. Новий етап розвитку монументальної архітектури на Русі репрезентують насамперед будівлі "міста Ярослава" в Києві. Якщо побудовані за Володимира Святославича кам'яні споруди витримані у візантійських традиціях, то вже за Ярослава Мудрого давньоруське зодчество набуває і чітко виявлених національних рис. Це засвідчує такий шедевр архітектури першої половини XI ст., як Софійський собор (1037 р.). Величні і гармонійні архітектурні форми, урочисто-святкове внутрішнє опорядження викликали захоплення сучасників. У цій видатній пам'ятці закарбовані досягнення візантійської середньовічної культури, пропущені крізь свідомість руської людини і одухотворені її гуманістичним світосприйняттям. Враження, яке справляє собор на людину наших днів, з винятковою точністю і образністю висловив історик Б.Д. Греков: "Переступивши поріг Софії, ви одразу потрапляєте під владу її грандіозності і блиску. Величні розміри внутрішнього простору, розкішні мозаїки і фрески підкорюють нас своєю досконалістю, перш ніж вивистигнете здивитись і вдуматись в усі деталі і зрозуміти все те, що хотіли сказати творці цього найбільшого витвору архітектури і живопису". Софія Київська являла собою величезну п'ятинефну хрестовокупольну споруду з 13 куполами, оточену з північного, західного і південного боків двома рядами відкритих галерей. Із заходу, між зовнішніми галереями, до собору було прибудовано дві башти, широкі гвинтові сходи яких вели на церковні хори (балкон всередині церкви). Споруда представляє візантійсько-руський стиль. В архітектурно-художньому вирішенні Софії особливу роль відігра-

вало внутрішнє опорядження. Розмаїття мозаїк, фресок, що покривали стіни, стовпи, арки, підкупольний простір, вражали красою, величезним світом образів – і не лише релігійних, а й світських. На південній і північній стінах центрального *нефу* (від лат. *navis* – корабель, витягнуте в довжину внутрішнє приміщення або частина приміщення, периметр якого утворено рядом колон або стовпів) знаходились зображення сім'ї Ярослава Мудрого, на західній (що обвалилась) – портрет самого засновника Софії.

У різні часи споруда собору зазнавала часткової руйнації, а тому перебудовувалась і оздоблювалась. Востаннє Софію архітектурно модернізували при гетьмані Мазепі, коли собор набув рис поширеного в українській культурі XVII ст. стилю козацького бароко.

Довкола Софії на честь святих патронів Ярослава і його дружини Інґгерди було засновано монастирі з храмами Георгія та Ірини (саме ці імена одержали князь і княгиня після хрещення). Розкопки показали, що конструктивно вони нагадували Софію, але мали менші розміри. В їх опорядженні широко вживались мозаїки і фрески, різьблений камінь, майолікові плитки.

Крім Києва монументальне будівництво першої половини XI ст. велося в інших містах Київської Русі. У Полоцьку, Новгороді за прикладом Софії Київської зводяться одноіменні собори (1045–1050 рр.). У Чернігові за наказом брата Ярослава Мудрого Мстислава розгорнулося будівництво єпископського Спаського собору, подібного до Десятинної церкви. Він являв собою величну тринефну восьмистовпову споруду, увінчану п'ятьма куполами. До північно-західного кута прилягала башта, яка нагадувала софійські. Центральний неф храму відділений від бокових двоярусними аркадами на мармурових колонах з капітелями іонійського ордера. Хрещата форма внутрішніх стовпів, не характерна для візантійського зодчества, в майбутньому стане типовим елементом давньоруської архітектури. Такі храми називають *хрестово-купольними*.

Друга половина XI ст. характерна поширенням *культового* (церковного) кам'яного будівництва в багатьох давньоруських центрах. У цей час масово засновуються монастирі (першим був Києво-Печерський, що утворився в 1051 р.), у яких зводяться нові кам'яні храми. В Києві – це собори Дмитрівського (пізніше Михайлівського Золотоверхого), Михайлівського Видубицького, Печерського, Кловського монастирів. Був вироблений новий тип монастирського храму, який поширився згодом на всій Русі і став особливо характерним для XII ст. Першим його представником став Успенський храм Печерського монастиря (1078 р.). Він являв собою хрестовокупольну, шестистовпну спо-

руду, увінчану одним куполом. Зі сходу нефи завершувалися гранчастими *апсидами* (виступи споруд круглої, гранчастої або прямокутної форми у плані, перекриті півкуполами), з заходу знаходився *нартекс* – притвор, над яким розташовувались хори. Всередині храм був оздоблений фресками і мозаїками, різьбленими шиферними плитами, по фасаду – декором із плінфи і неглибокими нішами.

Масштабне монументальне будівництво в останніх десятиліттях XI ст. розгорнулось у Переяславській землі. Впливи київської архітектури помітні в будівництві князівсько-монастирських храмів XII ст. у Суздалі, Новгороді, Чернігові.

Починаючи з 30-х рр. XII ст. церковна архітектура Київської Русі набуває нових рис. У зв'язку з посиленням політичної ролі удільних князівств зростали їхні столиці. У кожній розгортається монументальне будівництво, що диктувалося як престижними міркуваннями, так і практичними. Кількість культових монументальних будов помітно збільшилась, але їх розміри зменшились, архітектура спростилась, а опорядження стало не таким вишуканим.

В кінці XII – на початку XIII ст. монументальна архітектура Русі розвивалась шляхом ускладнення зовнішніх форм. Будівлі цього часу мають висотні композиції, нагадують башти. Особливу увагу архітектори приділяли профільованим пілястрам, вертикальні лінії яких надають храмам незвичайної стрункості, а також порталам. В цих елементах, можливо, виявився вплив давньоруської дерев'яної архітектури. У цей час з'явилися храми Трьохсвятительський (1189 р.) у Києві, св. Василя (1190 р.) в Овручі, Апостолів (1197 р.) в Білгороді. Можливо, що будівничим, принаймні одним з них, був знаменитий київський архітектор Петро Мілоніг, який працював при дворі великого київського князя Рюрика Ростиславича. Він особливо прославився зведенням складної гідротехнічної споруди, яка мала запобігти руйнуванню дніпровськими водами церкви св. Михаїла Видубицького монастиря. Новий архітектурний стиль найбільш виразно проявився у П'ятницькій церкві (початок XIII ст.) Чернігова. Це чотиристовпна баштоподібна споруда з трилопастевим стрільчастим завершенням. Придніпровський архітектурний стиль кінця XII – початку XIII ст. справив помітний вплив на архітектуру Полоцька, Смоленська, інших центрів Русі. Цей новий стильовий напрям, на думку деяких фахівців, еквівалентний західноєвропейській готиці.

Види і жанри образотворчого мистецтва. Декоративно-ужиткове мистецтво. Образотворче мистецтво Київської Русі було представлене п'ятьма основними видами, а саме: фрескою, мозаїкою, іконописом, рельєфною скульптурою та книжковою мініатюрою. Як бачимо, перші чотири тісно пов'язані з культовою

архітектурою, оскільки були її безпосереднім опорядженням.

Мозаїка – вид монументального образотворчого мистецтва, що являє собою зображення, викладене на стіні чи підлозі з різнокольорових шматочків смальти (непрозорого скла).

Техніка мозаїки має свої витоки зі Стародавнього Єгипту. У Київську Русь вона прийшла з Візантії. Виконання мозаїчного зображення дуже копітке. За один день роботи досвічений майстер міг викласти мозаїкою не більше 3,5 кв. м площі. Грандіозні мозаїчні зображення були виконані у Софії Київській. Вони прикрашали головний вівтар і купол собору. Вгорі, в круглому медальйоні діаметром 4,1 м – поясне зображення Христа-Пантократора (Вседержителя) з піднятою десницею. На ньому пурпуровий із золотом хітон і голубий плащ. Фон медальйона золотавий. Довкола Христа – чотири ангели в одязі візантійських імператорів. В руках вони тримають знамена і уособлюють сторожу “небесного царя”. У міжвіконних простінках знаходяться зображення дванадцяти апостолів, а в парусах – чотирьох євангелістів. На стовпах передвівтарної арки – сцена Благовіщення, виконана смальтою золотавого, синього, білого, червоного кольорів. Прекрасний образ Марії – земний і реальний. В руках вона тримає веретено і пряжу. У великих очах смуток, ледь помітна посмішка на обличчі, що надає образу особливої широкості людяності.

В апсиді центрального вівтаря зображена велична постать Богородиці –Оранти (тобто у молитовній позі), яка відзначається вишуканістю ліній і монументальністю (висота 5.45 м), соковитістю фарб і незвичайною гармонією колориту. На Богоматері пурпуровий мафорій із золотими складками, синій хітон і червоні чобітки. З-під пояса звисає біла хусточка, світла пляма якої ніби підкреслює оригінальне кольорове вирішення всієї фігури. Широкий поміст, на якому стоїть Богоматір, має золотистий фон, прикрашений дорогоцінними каменями. У народі Богоматір Софії Київської вважали захисницею Києва і Русі і називали ще “нерушимою стіною”.

Під Богоматір’ю розташована багатофігурна композиція “Євхаристія” (причащення апостолів), а ще нижче – “святительський чин”, який є одним з кращих взірців давньоруського монументального живопису. Взагалі, мозаїчні панно Софії виконані на яскравому золотистому фоні і набрані із смальти 177 кольорових відтінків.

Фрески (від італ. “свіжий”, “вологий”) – вид монументального живопису, що являє собою малюнок на вогкій, щойно потинькованій стіні водяними фарбами. Зразки фресок тієї доби знову ж таки знаходимо у Софії Київській. Фрески покривали всі стіни собору. Стилестично вони близькі до мозаїк. На фрескових панно – три цикли зображень: євангельські (з життя Ісуса Христа), біблійні (на сюжети Біблії) та житійні (присвячені різним святым). Світський сюжетний живопис,

розміщений у західній частині храму, являє собою унікальне явище, не характерне для візантійських церковних канонів. Йдеться про урочисту композицію, яка зображує засновника Софії Ярослава Мудрого і його сім’ю на стінах середнього нефу. Особливий інтерес становлять сцени полювання; зображення константинопольського іподрому, на якому присутні візантійський імператор і київська княгиня Ольга. Особливою майстерністю відзначаються фрески Кирилівської церкви у Києві, серед яких слід виділити зображення на тему “Страшний суд”. Цікавою є композиція “Ангел звиває небо”. Грізний ангел переданий у русі. В руках у нього величезний згорток, що символізує небо. Драматизм події добре підкреслено кольоровим рішенням – рожева постать ангела виділяється на темно-синьому фоні.

На відміну від мозаїки, яка пережила короткотривалий розквіт у Київській Русі (останньою пам’яткою мозаїчного мистецтва стали зображення Михайлівського Золотоверхого собору), фресці у давньоруському мистецтві був накреслений тривалий шлях розвитку.

Поряд із стінним (монументальним) живописом значне місце на Русі посідало *іконописання* – різновид станкового живопису, твори якого присвячувалися зображенню біблійних героїв і виконувалися на дошках, вкритих особливим ґрунтом, до складу якого входили клей та крейда, темперними фарбами (тобто розведеними яєчним жовтком).

Твори давньоруського іконопису збереглися в поодиноких екземплярах, хоч мали значне розповсюдження. Ними прикрашали храми, каплиці, палаци, житла бояр, купців. Перші ікони на Русь привозили з Візантії і Болгарії, пізніше з’явилися і власні. Найвідомішою іконописною майстернею в кінці XI – на початку XII ст. була Печерська. Тут творив уже згадуваний Алімпій, який навчався у Константинополі. Рештки іконописних майстерень виявлено також під час розкопок на території Михайлівського Золотоверхого монастиря у Києві, а також у Новгороді.

Іконопис був підпорядкований суворим канонам. Не кожен художник мав право писати ікони. Митець мав спершу пройти спеціальну духовну підготовку, бути вірним послідовником православної віри, добре вивчити канони (правила) та символіку цього виду образотворчого мистецтва. Особливого значення іконописці надавали кольору: білий і золотий символізували світло, перемогу, радість; чорний – горе; червоний – муку, біль, пролиту кров; синій і блакитний – колір неба, святості, вічного плину часу; зелений – юність і силу. Символіка кольорів була розроблена християнськими мислителями і на багато століть стала правилом для іконописців. Давні українські майстри опанували мову кольорів і вміли тонко нею послуговуватися для вираження тих чи інших почуттів. Ще одним видом образотворчого мистецтва, що був тісно пов’язаний з архітектурою, вважається *рельєфна скульптура* (різьба по каменю). На відміну від католицької, право-

славна традиція не заохочувала скульптурних зображень святих (через об'ємність круглої скульптури, оскільки православний художній канон передбачав обов'язкову площинність зображення з метою підкреслення безтілесності біблійних образів). Тому кам'яне різьблення виконувало функції орнаментального оздоблення, у застосуванні якого стародавні майстри досягли великої вправності, творчо використовуючи тваринні й рослинні мотиви. Серед пам'яток художньої різьби по каменю, що прикрашали храми і палаци, найбільшу увагу привертають різьблені плити, виготовлені в техніці орнаментального і тематичного рельєфу. Одинадцять таких плит збереглося на хорах Софії Київської. Вони вкриті вишуканою художньою різьбою рослинно-геометричного орнаменту, доповнену геральдичними зображеннями орлів і риб. Цікавою пам'яткою давньоруської пластики є барельєф, на якому зображена Богоматір-Одигітрія (з дітям на руках). Його знайшли в руїнах Десятинної церкви, як вважають дослідники, він був виготовлений місцевим майстром додання її фасаду.

Осібним видом мистецтва Київської Русі була **книжкова мініатюра**, поява і розвиток якої пов'язані з поширенням писемності та книг. Цей вид живопису був прикрасою давньоруських рукописних книг. Книгу на Русі любили і шанували. Рукописні книги були дуже дорогими, їх переплітали в міцні оправки з металевими замками, прикрашали численними ініціалами, заставками, мініатюрами. До наших днів збереглося кілька рукописних книг XI–XII ст., переписаних та оздоблених київськими майстрами. Найдавніша з них – "Остромирове Євангеліє", написане у 1056–1057 рр. "Виконував" цю книгу диякон Григорій. Це урочистий, великий фоліант, написаний на пергаменті гарним урочистим шрифтом – так званим уставом. Переписано її з болгарського оригіналу, прикрашено численними ініціалами, заставками та трьома великими, на весь аркуш, мініатюрами із зображенням євангелістів Іоанна, Марка та Луки.

Запровадження християнства на Русі позитивно вплинуло на розвиток її культури. Воно зміцнило державну єдність, освятило владу великого князя, сприяло поширенню писемності, створенню перших шкіл і бібліотек.

Християнство на Русі справило великий вплив на розвиток кам'яної, архітектури. Першого кам'яного церквою на Русі була Десятинна церква, побудована у Києві в 989–996 рр.

Києво-Печерський монастир є чудовою пам'яткою архітектури, де поєднується візантійське і руське архітектурне мистецтво.

Давньоруський іконопис набув самостійного розвитку, традиції візантійської іконографії послаблювалися, створювалися самобутні, яскраві шедеври церковного живопису.

Осередками освіти в Київській Русі стали церкви та монастирі, які сприяли розвиткові літератури та мистецтва.

УДК 281.961

БУТИНСЬКИЙ В. Я.

м. Чернівці

ІСТОРИЧНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ АВТОКЕФАЛІЇ АЛБАНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

Період від скасування автокефалії Охридської архієпископії (1767) до канонічного дарування автокефалії Албанської Православної Церкви (1937) є найбільш дієвим в історії даної Церкви.

У даний період реорганізуються митрополії та єпископії, будуються нові храми. Видатною особистістю цієї епохи став св. Косма Етолійський, який з 1775 р. проповідував в Албанії, скінчивши свою місіонерську діяльність мучеництвом у 1779 р. у Бераті. Через 30 років інший святий, імовірно, з Спафії – Микита Албанський, проповідував Христа й постраждав у районі Сер і Драма (1809, пам. 19 лютого).

У XVIII–XIX ст. були спроби перекладу Священного Писання на албанську мову. Серед перекладачів першим згадується ієромонах Григорій Константинідіс, згодом митрополит Дірахаія, який перевів Старий і Новий Заповіт, використовуючи албанську графіку, проте цей переклад не зберігся. У XIX ст. Григорій Аргирокастрський (єп. Євбейський) опублікував переклад Нового Заповіту албанською мовою. Пізніше світ побачили переклади К. Христо-Форидіса на гегском (1869) і тоском (1879) діалектах грецькими літерами.

Даний період був означений діяльністю таких знаних ієрархів: митрополита Дірахаія, Григорія Константинідіса (1767–1772) і Хрисанф з Мадита (1821–1823); митрополити Дриинупольські Досіфей (1760–1799), Гаврило Сифносський (1799–1827), Іоаким Хіосський (1828–1835), що двічі сходив на Константинопольський Патріарший престол (1860–1863 і 1873–1878); Бєлиградські митрополити Іоасаф II (1802–1855) і Анфим Алексудіс (1855–1887).

У 1878–1881 рр. виник й здобув розвитку найбільший загальнонаціональний рух за автономію та територіальну цілісність Албанії, відомий під назвою Албанська ліга, або Ліга Призрена. Останній добився фактичної автономії Північної Албанії й Косова, Ліга в підсумку була розгромлена Туреччиною. Спроба відродити рух у 1899–1900 рр. (Ліга Пеї) була означена невдачею. Лише в результаті народних повстань 1909–1912 рр. стало можливим завоювання незалежності Албанії. 28 листопада 1912 р. у м. Влера була проголошена незалежність Албанії й утворений уряд на чолі з Ісмаїлом Кемалі – цей день відзначається як національне свято.

З моменту створення у 1912 році незалежної албанської держави починається новий період історії Православної Церкви Албанії. На цьому етапі виникає нагальна потреба у самостійності албанських релігійних громад. У вирішенні цього питання важливу

роль зіграла албанська діаспора в Америці та Європі. Значною була діяльність єп. Дурреса Фана Нулі (Феофан Стиліан Нулі), що виступав за автокефалію Албанської Церкви й демократичні перетворення в країні; він очолив антифеодальну революцію 1924 р. і став прем'єр-міністром демократичного уряду. Єпископ Фан Нулі переклав багато церковних текстів на албанську мову, наполягав на введенні албанської мови в богослужіння.

Перше проголошення автокефалії Албанської Православної Церкви відбулося на Бератському Соборі 10-12 вересня 1922 р. У 1937 р. автокефалія Албанської Православної Церкви була визнана Константинопольським Патріархатом.

У грудні 1924 р. в Албанії відбувся державний переворот – уряд єп. Фана Нулі було скинуто, і в країні встановився диктаторський режим полковника А. Зогу, який у 1925 р. стає президентом республіки, а вже у 1928р. – “королем усіх албанців”.

Після окупації у 1939 р. Албанія, була включена до складу Італії. Почалися спроби підпорядкування через унію православного населення під владу Римського понтифіка. З цією метою римо-католицькі місіонерські ордени стали заїжджати в південні райони країни. Після звільнення Албанії від загарбників, до влади в країні прийшли комуністи. У січні 1946 р. була проголошена Народна Республіка Албанія на чолі з генеральним секретарем Комуністичної партії Албанії Є. Ходж (1908-1985). Почалися політичні репресії, переслідування віруючих. 4 квітня 1967 р. була прийнята постанова Комуністичної партії Албанії, що забороняла будь-яке відправлення культу. Албанія була проголошена атеїстичною державою. Конституція 1976 р. містила статті про невизнання релігії державою (Ст. 36) і про заборону релігійних організацій, релігійної діяльності й пропаганди (Ст. 54). Гоніння прийняли масовий характер. Були зруйновані сотні храмів та більшість монастирів. Ті монастирі й храми, що вціліли були перетворені на майстерні, склади й т.п. Клірики були позбавлені сану, ув'язнені або відправлені у заслання, багато хто з них прийняли мученицьку смерть. Страчено було також архієпископа Віссаріона та вікарного єпископа Аполлонійського Іриней. Подібне гоніння мало місце по відношенню до усіх релігійних громад Албанії. Навесні 1991 р. було повалено комуністичний режим і в Албанії було встановлено багатопартійну систему. Відкрилися храми. Почалося відновлення православної Церкви та усього релігійного життя країни.

Оскільки єпископат Албанської Церкви у другій половині ХХ століття був повністю знищений, Константинопольським Патріархом було призначено у січні 1991 р. митрополита Настасія (Янулатоса) Патріаршим екзархом в Албанії. 24 червня 1992 року він був обраний Священним Синодом Албанської Православної Церкви архієпископом Тирани й усієї Албанії.

Канонічна територія цієї Церкви – Албанія. Єпископат Албанської Церкви нараховує чотири архієреї. Є Богословська академія Воскресіння Христового в Дурресі. До теперішнього часу Албанським першоієрархом було рукопокладено вже понад 144 кліриків. Практично “з нуля” довелося відновлювати й храми: за 21 рік побудовано 145 нових храмів, 75 відновлено як пам'ятки культури, 180 церков відремонтовано.

УДК 140.8

ГАНУСЕНКО М. В.

м. Луганськ

ФИЛОСОФСКОЕ МИРОВОЗЗРЕНИЕ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ И ПРОБЛЕМА АНТРОПОЛОГИЧЕСКОЙ ИДЕОЛОГИИ

Философское мировоззрение – это система наиболее общих представлений о мироздании с позиций определения места и роли человека. Данная тема актуальна в современном мире потому, что человечество впервые вступило в эпоху, когда его сила и могущество способны осуществить существенные перемены в мироздании. Если до середины 20 века человек осуществил скачок к возможности уничтожить всё живое на земле, сила его оружия была показателем его прогресса, что символизировали две мировые войны, то теперь его роль принимает планетарные масштабы. Готовится марсианская экспедиция. Человек получил возможность не только отправлять на другие планеты технические аппараты, но и колонизировать Вселенную. И в этом смысле особую значимость имеет вопрос о месте и роли человека во Вселенной, а также его человеческой сущности.

Поэтому вопрос о философском мировоззрении в современном мире приобретает особую актуальность. Современные исследования астробиологии подтвердили наличие бактерий в космических телах, прежде всего, в упавших метеоритах, что было гениально предвидено академиком Вернадским, создавшим теорию панспермии. С помощью особых приборов было установлено наличие воды на планетах в других звёздных систем, что позволяет предположить возможность жизни на них. Более того, была установлена возможность жизни на Марсе до прошедшей там планетарной катастрофы.

Всё это позволяет предполагать не только факт наличия жизни во Вселенной, но и её возможную эволюцию. А значит – на человечество Земли накладывается особая миссия: не только сохранять и продолжать эволюцию человеческой сущности на Земле, как и жизнь всего живого, но и перенести жизнь на другие планеты, а также, по возможности установить контакт с инопланетными формами жизни.

Данные перспективы с особой остротой ставят вопрос о человеке как планетарном явлении. Все мы знаем, что Вселенная расширяется, происходит энтропия, но человек показывает иной путь развития – антитропийный, т.е. по мере расширения Вселенной само человечество идёт по пути углубления, систематизации, иными словами человечество представляет Второй полюс развития Вселенной – полюс порядка. Человечество создаёт порядок из хаоса.

Сейчас человечество вступило в новую эпоху. Если раньше оно воспроизводило вещи как объекты и новую живую жизнь, то теперь оно перешло к производству информации и борьбе за продолжение жизни, что в перспективе ориентировано на идею бессмертия. Человек уже научился клонировать собственные органы, что может привести к полной замене человеческой телесности. В случае разгадки тайны человеческого мозга станет возможным перемещение сознания из одного объекта в другой с накопленным опытом человеческого существования. Человек знает, что может жить, но возникает вопрос: для чего? Ведь бесконечность существования во времени бессмысленна, если цель – просто жизнь, и обретает смысл, когда человек установит свою Вселенскую миссию. К сожалению, данные технические перспективы человечества не соответствуют темпам гуманитарного прогресса. Избыточное ресурсное потребление приводит к ситуации перенаселения планеты, что подрывает ресурсы биосферы. Мир стоит на краю термической катастрофы.

Человек на сегодняшний день, даже осознавая возможность этой катастрофы, не пытается реально её предотвратить. Личная выгода людей и отдельных стран затмевает идею прогресса человечества. В этом смысле особую миссию могут сыграть славянские страны, уровень гуманитарного прогресса в которых менее, чем в западной цивилизации, оторвался от уровня технического прогресса. Неориентированность на потребительские отношения может сделать славянский мир носителем гуманитарной идеи, и флагманом гуманитарного развития.

Именно в среде славянского мира в лице В. Вернадского был поставлен вопрос о человеке, как планетарном явлении. Мы полагаем, что здесь может быть создана новая идеология – идеология мировой человечности. Биологическая эволюция на Земле сменилась антропным развитием, человек создаёт человеческую среду и направление его действий и ресурсов на дальнейшую эволюцию этой среды и будет новой идеологией. Одномерный человек Европы, как человек потребляющий, должен уйти в прошлое, должна наступить эпоха многомерного (иномерного) человека, как человека живущего во имя человечества, планеты и Вселенной.

УДК 230.1

ДРИГА А.

Наук. керівник ШКІЛЬ С.О., к.філос.н.

м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ ТРИНІТАРНОЇ ДОГМАТИКИ У ПРАВОСЛАВНИХ ТАЇНСТВАХ

Куль у християнстві, як і в кожній релігійній системі, відіграє роль екстеріорного (зовнішнього), виявлення ре релігійності – як індивідуально, так і в колективних формах богослужіння. Будучи одним із основних видів релігійної діяльності, культ за уявленнями православних віруючих, є засобом встановлення і постійної підтримки істинного спілкування з Богом. Християнський культ визначається догматичними та віроповчальними особливостями цієї релігії. Незважаючи на відмінності в рамках напрямів та конфесій, основою його скрізь є поклоніння триєдиному Богові, Ісусу Христу, вшанування Христової спокутної жертви та чудесного воскресіння. Деякими напрямами визнається, крім того, поклоніння Діві Марії, як Богородиці, культ святих, вшанування священних предметів та священних місць. У структурі християнського культу виділяються: таїнства та обряди; система відправ, або богослужінь.

У християнстві таїнства – найважливіші культові дії, через які, згідно з ученням церкви, віруючому “невидимим чином” передається Божя Благодать. Ортодоксальна християнська традиція визнає сім таїнств: хрещення, причастя, покаяння, священство, миропомазання, шлюб, маслосвяття. Кожному з таїнств надається певний догматичний смисл, джерелом цього смислу, за церковним ученням, є сам Христос.

Хрещення знаменує акт прилучення людини до християнської релігії, прийняття її до лона церкви. Обрядовою формою цього таїнства в більшості християнських конфесій є трикратний контакт віруючого з водою, супроводжуваний тринітарною формулою, виголошеною священником, який здійснює хрещення.

Миропомазання, що складається з ритуалу помазування освяченою олією, пов’язане з таїнством хрещення, за церковним ученням завершує та посилює благодатну силу Святого Духа, отриману під час хрещення.

Причастя, або євхаристія – центральне таїнство християнського культу та організуючий центр церковного життя. Ритуал причастя складається із споживання віруючими спеціально приготовлених хліба і вина, які за церковним ученням, реально і містично перетворюються на Тіло і Кров Ісуса Христа.

Покаяння (Сповідь) полягає у визнанні віруючим власних гріхів, розкаянні й у відпущенні гріхів священником. Є необхідним етапом духовного очищення для участі в таїнстві євхаристії.

Таїнство шлюбу є містичним засобом освячення сімейного життя, його воцерковлення. Сім’я, за хрис-

тиянською доктриною, – “домашня церква”. Ритуальною формою цього таїнства є вінчання у храмі.

Маслосвяття знаменує собою духовне та тілесне зцілення, звільнення від не відпущених гріхів. Формою цього таїнства є ритуал помазання віруючого елеєм – освяченою олією.

Священство є таїнством посвячення нового слугителя християнського культу, яке здійснюється через містичне передання йому Благодаті Святого Духа іншими священниками. Головною ритуальною дією тут є хіротонія – покладання рук.

Єлеосвячення або соборування – помазання хворого освяченою олією – елеєм. Згідно з вченням православної церкви, єлеосвячення зцілює немочі духовні й тілесні – ті, які є наслідком гріхів.

Церковні свята своїми назвами зобов’язані дванадцяти місяцям року і належать до так званих великих свят, які православна церква відзначає урочистими богослужіннями. Основними з яких вважаються Різдво Христове та святкування Пасхи.

Православ’я в Україні складалося на протязі багатьох століть і є логічним продовженням київського християнства. Його специфіка у обрядово-культурній сфері, мистецькому оформленні церков, оригінальному трактуванні деяких канонів обумовила формування в ньому таких рис, як демократизм, соборно-правність, народність, віротерпимість, гуманізм.

Свій практичний вираз українське православ’я знайшло у русі за створення української автокефальної православної церкви та її визнання вселенським православ’ям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лубський В.І. Релігієзнавство– К.Вілбор, 1997-480с.
2. Гордиенко Н. С. Современная православная церковь. – Л., 2000-300с.
3. БеленькийЛ. С. О мифологии й философии Библии. – М., 1997.

УДК 323.21

ДЕНИСЮК С.Г.,к. політ. н.
м. Вінниця

ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗВОРОТНОГО ЗВ’ЯЗКУ У КОМУНІКАЦІЇ МІЖ ВЛАДОЮ І ГРОМАДЯНАМИ

В сучасному світі глобальної інформатизації політична комунікація постає в якості необхідного елемента взаємодії між владою і громадянами, у ході якої відбувається передача інформації, смислів, знаків, оцінок, цінностей, почуттів тощо. Така взаємодія відбувається як раціонально, так й ірраціонально, за допомогою вербальних і невербальних засобів тощо.

Проте актуальною є проблема зворотного зв’язку у взаємодії в системі “влада-громадяни”, оскільки від цього залежить розвиток, стабільність суспільства і демократизація всіх сфер життя. Взагалі така ознака, як ефективність, передбачає різні аспекти взаємин учасників політичної комунікації і механізми її реалізації: й розуміння позицій учасників взаємодії, й оцінку влади суспільством (що вона дає/може дати людям), й врахування суспільної думки в прийнятті рішень, й результативність діяльності влади (характеризується ступенем виконання нею своїх функцій, реалізацією очікувань і вимог громадян) тощо.

На думку автора, іманентна складова ефективності зворотного зв’язку в політичній комунікації – це формування певних поглядів, установок, побажань, які влада може реалізувати через взаємодію із громадськістю. З точки зору владної еліти, в кінцевому підсумку, під ефективністю мається на увазі вихід на певні гарантії того, що громадяни будуть розуміти і поділяти владні рішення, та, в цілому, підтримувати їх.

З точки зору соціуму – політична комунікація пов’язана з тими рішеннями влади, які виконують певні соціальні запити населення (покращення добробуту та ін.). Тому важливим є визначення складових, критеріїв цієї ефективності, пошук шляхів налагодження зворотного зв’язку між владою і громадянами для подальшої демократизації суспільства.

До різних аспектів сучасної політичної комунікації звертаються як науковці, так і політичні діячі. Як правило, розглядаються: вплив ЗМІ на взаємодію влади і населення, особливості процесу передачі політично важливої інформації, роль PR у формуванні громадської думки, прогнозування результатів взаємодії тощо. Тут варто відзначити праці Б. Барельсона, Д. Белла, Г. Блумера, Н. Вінера, М. Коттре, Г. Лассуелла, П. Лазарфельда, У. Ліпмана, Н. Лумана, Г. Маклюена, Л. Пайя, Т. Парсонса, К. Сайне, Р.-Ж. Шварценберга, К. Шеннона, Ю. Хабермаса та ін..

Сучасні вітчизняні науковці приділяють увагу питанням політичної комунікації та чинникам, що її формують (компетентності, політичній культурі і свідомості громадян). Зазначену проблему розглядають під різним кутом зору В. Бебик, М. Головатий, В. Горбатенко, О. Гриценко, С. Демченко, Т. Кадлубович, М. Карашук, В. Ковалевський, А. Костирев, В. Корнієнко, В. Недбай, Г. Почепцов, О. Ромашко, С. Телешун, Ю. Шайгородський та інші.

Не дивлячись на значний масив напрацьованих із зазначеної теми, недостатньо досліджений саме зворотний зв’язок між владою і громадянами, оскільки спостерігається розкол, неповага і непорозуміння у цих взаєминах. Тому метою дослідження є виклад авторського бачення зворотного зв’язку в системі “влада-громадяни”, сучасної політичної комунікації між владною елітою і громадянами, пошук шляхів підвищення його ефективності за сучасних умов.

Науковці по-різному тлумачать зміст поняття комунікації. Професор В. Бебик пропонує таке визначення: "Комунікація – це опосередкована і цілеспрямована взаємодія двох суб'єктів, яка може відбутися як в реальному, так і віртуальному просторі і часі" [1, с. 28].

Щодо політичної комунікації, то її можна визначити як процес і спосіб взаємодії, що охоплює політичну сферу життя людини, певний вид спілкування між органами влади, політичними партіями, громадськими організаціями і рухами, посадовими особами, виборцями, населенням. Сьогодні політичне повідомлення є ключовим аспектом політики, оскільки переважну частину інформації громадянин отримує через повідомлення, а не з власного досвіду [2].

За влучним зауваженням К. Берка: "більша частина нашої реальності формується вербально і лише незначну частину... ми пізнаємо шляхом безпосереднього досвіду, повна ж картина складається в системі символів. Щодо таких абстрактних понять, як "демократія", "справедливість" і ще низки політичних феноменів, то тут не існує емпіричної основи. Їх тлумачення цілком залежить від вербальних символів" [3].

Зрозуміло, що усе висловлене (написане, зображене тощо) має за мету бути зрозумілим саме так і в тій формі, в якій було висловлено. Не дивлячись на простоту, тут криється глибокий зміст: будь-яка висловлена думка певним чином розуміється адресатом, але не завжди є такою, якою її хотів би бачити комунікатор. Іншими словами, зміст висловленого часто не співпадає із сприйнятим.

Відправною точкою для моделювання процесів зворотного зв'язку та аналізу його ефективності можуть бути ідеї, висловлені американським психологом Ф. Хідером та іншими науковцями щодо вагомості такого фактору, як ступінь сумісності/несумісності у взаємодії учасників політичної комунікації з приводу третьої особи або певного об'єкта.

Згідно з Ф. Хідером, ця взаємодія в окремих моментах може бути "симетричною" (коли обидва учасника позитивно сприймають один одного й однаково позитивно/негативно ставляться до зовнішнього об'єкта), або "незбалансованою" (коли обидва учасника позитивно сприймають один одного й по-різному сприймають зовнішній об'єкт). Надалі, якщо ставлення виявляється "симетричним", кожен перешкоджатиме будь-яким змінам, які могли б порушити досягнуту згоду сторін. У разі відсутності спільного погляду робитимуться спроби відновити "когнітивний баланс" [4, с. 109].

Отже, комунікація виникає як відповідна реакція на "порушення симетрії", і, відповідно, в умовах невизначеності й нестійкості слід очікувати посилення комунікативної діяльності в різних проявах (пошук, передача інформації тощо). Виходячи з такої ситуації, існують такі основні способи вирішення "психологічного дискомфорту" в процесі політичної комунікації:

прагнення до консенсусу, формування нових взаємин, але з іншими людьми (пошук політичних однодумців), додаткове підтвердження наявних розбіжностей у поглядах та ін.

Звичайно, сприйняття адресатом смислу повідомлення не є цілком суб'єктивним, але й містить відбиток об'єктивності, що впливатиме на стан сфери політики в цілому (через наше сприйняття, вчинки, дії тощо). Іншими словами, процес розуміння стає самоорганізованим і самоспрямованим процесом, і тут включається рівень демократичності політичної культури і свідомості. Відповідно, політична комунікація буде самоорганізовуватись і самоспрямовуватись за допомогою зворотного зв'язку між її учасниками. Сприятли такому процесу покликані незалежні ЗМІ, коли подається точна інформація, і відбувається діалог між владою і громадянами на основі культурно-цивілізаційних цінностей.

Взагалі наявність ефективного дієвого зворотного зв'язку дає суспільству право вважати себе демократичним, і такий зв'язок у політичній комунікації стає механізмом само вироблення культури, визначає культурний меседж нових поколінь, змінюючи політичну культуру минулих.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бебик В. К проблеме коммуникации и ее функции в обществе / В. Бебик // Персонал. – 2004. – № 3. – С. 28–33.
2. Денисюк С. Г. Культурологічні виміри політичної комунікації; монографія / С. Г. Денисюк. – Вінниця; ВНТУ, 2012. – 396 с.
3. Deutsch K. W. The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control / K. W. Deutsch. – New York; Free Press, 1963. – 316 p.
4. Heider F. Attitudes and Cognitive Information / F. Heider // Journal of Psychology. – Vol. 1946. – P. 107–112.

УДК 327.39:297

ІВАНЧУК О. Л.

Наук. керівник: ШКІЛЬ С. О., к.філос.н.

м. Київ

ІНКОРПОРАЦІЯ ШИЇЗМУ В ІСЛАМСЬКІЙ ВІРІ

Дане конфесійне угруповання проголошує принцип спадкоємності духовної влади в ісламі. Законниками спадкоємцями Мухаммеда вважаються Алі і його нащадки. Алі – четвертий халіф і зять Мухаммеда. Згідно з шиїтською легендою, імам Мухаммед, убитий наприкінці IX ст., нібито був узятий на небо живим. У день страшного суду він як спаситель (махді) зійде на землю, щоб ствердити рівність і справедливість. Шиїти алегорично трактують ті місця в Корані, які можна використати для возвеличення Алі. Шиїти мають власний "священний переказ" під на-

звою ахбари. Шіїти практикують обряд "шахсей-вахсей", що здійснюється в пам'ять вбитого в бою Хусейна, сина першого імама. Шіїзм згодом відійшов від ортодоксального ісламу і використовується як опозиційна халіфатській владі сила. Відмінність між шіїтами і сунітами полягає в різному тлумаченні поняття "імамат". Для сунітів імам є духовний і світський глава, що обирається людьми, а серед шіїтів панують погляди, що імами – носії божественної субстанції, яка передається від одного імама до іншого. Протягом усієї історії ісламу шіїти вели збройну боротьбу за передачу влади нащадкам Алі. Більшість шіїтів проживають у країнах Близького Сходу.

Відтак, справу пророка Мухаммеда продовжили халіфи (від араб. – наступник). Вони очолювали халіфат (інститут влади, зосередження світської і духовної влади над мусульманською громадою в руках халіфа; назва держави на чолі з халіфом – Арабського халіфату, що сформувався впродовж мусульманських завоювань у VII ст. та існував до монгольської навали в XIII ст., коли він розпався на кілька незалежних держав). Першим халіфом належала релігійна і державна влада, потім (з X ст.) – тільки релігійна, але з великим впливом на владу державну. Посада халіфа перестала існувати формально у XX ст., проте багато сучасних ісламських політичних течій (наприклад "Брати-мусульмани") продовжують вважати відродження інституту халіфату умовою організації життя суспільства на істинно ісламських принципах. Першим халіфом (632–634) був найближчий радник і товариш Мухаммеда Абу Бакр (Абу Бекр), наступними – Омар (634–644), Осман (644–656), Алі (656–661). Цих перших чотирьох халіфів мусульмани вважають і шанують особливо, називають їх "праведними халіфами". За їх правління Арабський халіфат перетворився на величезну імперію, що охоплювала Близький Схід і північ Африки (у 661–760 рр. територія халіфату простягалася від річок Аму-Дар'ї та Інду на сході до Піренеїв і берегів Атлантичного океану на заході), а іслам став світовою релігією. Поступово, з розширенням сфери впливу раннього ісламу, перед халіфами виникли проблеми релігійного обґрунтування механізму управління величезною державою, взаємодії ісламу з іншими релігіями на території халіфату, укріплення верховної влади. Проблема влади виявилась головною. З перших халіфів найміцніше утримував її халіф Алі. Він був двоюрідним братом і зятем Мухаммеда (був одружений з донькою Мухаммеда Фатімою). У зв'язку з тим, що Алі доводився близьким родичем Мухаммеду, на верховну владу в ісламі і халіфаті згодом почали претендувати його нащадки і прибічники. Вони вважали, що халіфат має належати тільки нащадкам Алі. Вороги Алі доводили безпідставність претензій алідів на вищу владу через родинні зв'язки з Пророком і вважали, що халіфи та всі духовні особи мають обиратися. Результатом цього протистояння стало формування в ісламі двох основних напрямів: шіїзму і сунізму. Шіїти роз-

раховують на прихід месії. Це імам Махді. Він – один з дванадцяти "світлих імамів". Першим був Алі, останнім – Махді. Він зник в XI ст., але не помер. Махді – очікуваний безгрішний імам із роду Алі, продовжувач справи Пророка, повноправний правитель внаслідок "божественного визнання". Махді після свого повернення віддасть незаконно відібрані права обраному Богом роду Алі і відновить на Землі справедливість. Шіїти по-особливому ставляться до Корану, оскільки в ньому немає імені Алі. В них навіть є власна версія Корану з сурою "Два світила", в якій ідеться про рівність Мухаммеда й Алі. При цьому вони не ставлять під сумнів Коран, але вважають, що знають його лише імами. Решті мусульман зміст Корану відкриє месія Махді. Шіїти визнають Суну, але тільки ту її частину, де йдеться про алідів. Вони також поклоняються Хусейну – третьому імамові, онуку Пророка. Халіф Алі помер від ран, що були отримані ним у боях. Його син від Фатіми, доньки пророка Мухаммеда, Хасан (аль-Хасан ібн Алі) – другий шіїтський імам – був змушений відмовитись від посади халіфа Іраку і помер у 669 р. в Медині, будучи приватною особою. Після його смерті головою алідського роду став Хусейн – молодший син Алі і Фатіми. В одному з боїв Хусейн був позв'язаний вбитий, йому було нанесено кілька десятків колотих і рублених ран. Це сталося 10 мухаррама (першого місяця мусульманського місячного календаря) 680 р. Дата загибелі Хусейна відзначається всіма шіїтами як день жалоби. Щорічно, впродовж перших десяти днів цього місяця, вони влаштовують містерії, інсценують епізоди з історії загибелі Хусейна, проводять урочисті читання розповідей про нього, вивішують траурні прапори і гасла. На десятий день відбувається урочистий хід з голосінням за Хусейном. Деякі його учасники завдають собі ножових поранень, і всі разом голосно оплакують не тільки Хусейна, а й його брата Хасана. Центром таких жалобних урочистостей є місто Кербела, де, за переказами, поховано тіло імама. У них беруть участь паломники-шіїти з усіх кінців мусульманського світу.

Впродовж усієї історії ісламу шіїти з перемінним успіхом ведуть боротьбу за повернення влади нащадкам Алі. Найбільш енергійні серед них зейдити, імамі й ісмаїліти. Найчисленніша гілка шіїтського ісламу представлена імамітами (існашарити – дюжинники, дванадцятники), які визнають дванадцять імамів з роду Алі. Після смерті аль-Хасана аль-Аскарі, одинадцятого з них, імаміти оголосили своїм дванадцятим імамом його малолітнього сина Мухаммеда, який нині "зник", "ховається". Він у них – "прихований" імам і махді (месія), який повернеться і наповнить світ справедливістю (справедливістю по-мусульманськи у шіїтському тлумаченні).

Отже, шіїти – послідовники Алі – четвертого халіфа, двоюрідного брата і зятя пророка Мухаммеда. Вони визнають істинними охоронцями спадку Мухаммеда і тлумачами Корану лише деяких членів його

сім'ї, яких, згідно з їхнім вченням, Аллах обрав для управління справами громади на основі Божого Закону. Ці духовні лідери стали називатися імамами і вважаються безгрішними.

Сьогодні шиїтський іслам – офіційна релігія Ірану і форма ісламського вчення мусульманських громад в Ірані, Індії, Пакистані. Усі інші представники ісламського світу – від Індонезії до Африки, від Азії до арабських громад на Близькому Сході – наслідують сунітські традиції.

В Україні з повагою ставляться до релігійних переконань мусульман, але уважно стежать за діями представників різних напрямів, течій та угруповань у сучасному ісламі. Досвід історії, в тому числі недавньої, свідчить, що під стягом ісламу суспільство може консолідуватися. Але він свідчить і про те, що ісламськими гаслами інколи прикриваються реакційні, екстремістські і терористичні сили. Вся справа, отже, у тому, який реальний зміст має та чи інша течія, напрям, рух, що їх пропагує іслам.

УДК 378(73)

ИОНОВА А.

Науч. руководитель: ХОМЕНКО Т.В., ст. преподаватель м. Киев

СИСТЕМА ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В США

Образование является ключом к хорошему будущему. И школы являются первым шагом на этом пути. Они помогают молодым людям выбирать свою карьеру, подготовиться к получению высшего образования, дают учащимся возможность реализовать свой талант. В частности в США высокий уровень образования, как правило, гарантирует более высокий уровень доходов.

Система образования США очень децентрализована и школы сильно различаются от штата к штату. Есть три уровня субсидирования образования: федеральный, государственный и локальный. На федеральном уровне субсидии на уровне 3-5 %, около 20% на уровне государства и 70-80% на местном уровне. В США насчитывается около 115 тыс. школ, которые традиционно делятся на общественные и частные. Наиболее распространены общественные школы. Журнал *Christian Parenting Today* считает, что общественные школы имеют и плюсы и минусы. К плюсам стоит отнести то, что школы расположены неподалеку от дома, образование в них бесплатное. Многие школы имеют группы продленного дня, крайне полезные в случае, если родители задерживаются на работе. В таких школах детей из бедных семей кормят бесплатно. Однако эти школы ориентированы на средних учеников. Преподаватели, как правило, оставля-

ют вне особого внимания "двоечников" и "отличников". К институту общественных школ принадлежат также еще два типа учебных заведений для детей и подростков: школы специализированные и школы чартерные. Специализированные или школы-магниты (*magnet school*) предоставляют возможность получить углубленное образование в определенных областях знаний, например, в сфере математики или искусства. Чартерные школы, как правило, возникают на основе общественных школ и в общенациональной статистике отдельно не учитываются. Они получают лицензию на право оказания образовательных услуг, самостоятельного распоряжения выделяемыми им ресурсами и пр. – взамен они гарантируют более высокое качество преподавания и более разумное распоряжение школьными фондами.

Вторая и главная категория – частные школы (*private school*), которых в США около 30 тыс., причем по территории США они распространены неравномерно. Считается, например, что "столицей" частных школ страны является Нью-Йорк. Эти учебные заведения финансируются за счет платы, которую вносят родители. По данным журнала *Private School Review* в год родители должны заплатить от \$12 тыс. до \$30 тыс. То есть стоимость обучения достаточно высока и вполне сопоставима со стоимостью обучения в университете.

Американская система школьного образования базируется на следующем принципе: детей учат думать и искать необходимую для размышлений информацию, а не просто заучивать. Показательно, что в США не существует единых для всех школ и школьников стандартов знаний, даже в таких важнейших базовых дисциплинах, как чтение и арифметика. США – одна из немногих стран мира, где федеральные органы власти относительно мало влияют на школьные и университетские программы и процесс обучения. Деятельность американских школ регулируется с помощью набора законов и нормативных актов, изданных федеральными властями, штатами, графствами и образовательными округами, на которые разделены графства. В школах, расположенных всего в нескольких километрах друг от друга, но находящихся под различными юрисдикциями, программы отличаются кардинально – школьники изучают разные предметы, обязаны получать различный объем знаний и умений и т.д. Принято считать, что подобная гибкая и децентрализованная система позволяет педагогам проявлять большую гибкость и лучше реагировать на потребности детей. Проблемы, возникшие в одном образовательном округе, благодаря этому не вызывают "эпидемии" аналогичных трудностей в других. С другой стороны, местный контроль не позволяет быстро адаптировать удачные нововведения на общенациональном уровне. Еще одним недостатком американской системы считается то, что местные власти часто не в состоянии оценить долговременные перс-

пективы и не способны заниматься стратегическим планированием, например, изменяя школьные программы в расчете на будущее. Кроме того, из-за столь серьезных и иногда фундаментальных расхождений в школьных программах очень сложно определить, в каком образовательном округе или штате детей учат лучше или хуже.

Для определения качества знаний школьников используется система общенациональных тестов, впервые запущенная в конце 1960-х годов. Данная программа называется "Национальная Оценка Прогресса в Образовании". Лишь 24 из 50-ти штатов США ныне обязывают старшеклассников сдавать выпускные экзамены. 20 лет назад все американцы получали дипломы об окончании средней школы без прохождения подобного испытания. Год от года число штатов, которые вводят выпускные экзамены, увеличивается. По оценкам исследовательского Центра Политики в Области Образования (Center for Education Policy), очень многие старшеклассники не в состоянии сдать выпускные экзамены. В среднем 70% старшеклассников не в состоянии с первого раза сдать экзамен по математике, а 40% – экзамен по английскому языку. Циммерман: Американская система образования крайне децентрализована. Федеральное правительство финансирует лишь около 7% всего образовательного бюджета. Это значит, что школьные округа обладают правом если не тотального, то основного контроля, над тем, что преподается в школах. Ныне в США существует 15 тыс. школьных округов, заметьте, что столетие назад округов было намного больше. Существует конфликт между федеральными властями (Министерством Образования) и местными властями (школьными округами). В некоторых штатах власти штата имеют больше влияния на школы, в других, наоборот, меньше. Например, в Канзасе идут ярые споры о введении теории эволюции в школьный курс. Подобное обычно происходит там, где власти штатов имеют какие-то права в сфере регулирования учебных программ.

Американский ребенок приходит в школу в пятилетнем возрасте, а покидает ее через 12 лет. Мы предлагаем общий алгоритм образовательного процесса, на который опирается Министерство Образования США.

Начальная школа. Обучаются дети в возрасте от 6-ти до 11-ти лет. Процесс обучения, как правило, занимает 4–5 лет. Ребенок, закончивший эту школу, имеет "начальное образование" или "элементарное образование" (elementary education). В начальной школе в классе преподает только один учитель, причем состав классов обычно "перетасовывают" каждый год.

Средняя школа. Обучаются дети в возрасте от 11-ти до 14-ти лет. Процесс обучения занимает 3–4 года. В некоторых штатах начальные и средние школы объединены в первичные (Primary School). На этом уровне школьники начинают заниматься с учителями, пре-

подающими определенные предметы, например, математику или английский язык. Кроме того, в программу входит обязательный курс спортивной подготовки. В некоторых школах этой ступени создаются специальные классы для одаренных детей.

Высшая школа. Обучаются дети в возрасте от 14-ти до 18-ти лет. Процесс обучения рассчитан на 4 года. Подросток, закончивший эту школу, имеет "среднее образование" или "образование второй ступени" (secondary education). На этом этапе учащиеся многих школ получают возможность специализации – выбора предметов, лекции по которым они будут слушать (но выбор достаточно ограниченный).

ЛИТЕРАТУРА:

1. Журнал Christian Parenting Today
2. журнала Private School Review

УДК 261.6

ІСКРА С.І. к. мист.,
м. Вінниця

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ХРИСТІЯНСТВА І КУЛЬТУРИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Тотальна інформатизація і глобалізація людства, що виступають досягненнями сучасного суспільства, загострили і його глибинні проблеми, оголивши ознаки глибокої духовної кризи культури. На поверхні суспільного життя можна спостерігати лише драматичні "айсберги" проблеми: крах традиційних цінностей; переважаюча споживацька поведінка людини; нищівне використання природи, що призводить до екологічних катастроф; культу сексу, безладу й анархії у статевих стосунках; секуляризація усіх галузей життя тощо. Бездуховність, що криється у глибинах, все яскравіше проривається назовні не лише у життєвих, але й мистецьких формах, руйнуючи основи культури. Людська духовність – основа виявлення культури, якщо під цим поняттям розуміти всебічний розвиток особистості в усіх її духовних вимірах. Якщо культура – дери́ват людини, то особистість – первинне та головне явище культури.

У житті особистості і суспільства найбільше збагачує культуру релігія. Спроба знищення культури завжди становить загрозу для культури, яка формує духовний світ людини. Саме тому проблема взаємозв'язку релігії і культури завжди була предметом наукового інтересу. У теологічній концепції культури наголошується на спільності коренів слів "культ" і "культура", що засвідчує правдивість тези про те, що біля коліски стародавньої культури стоять релігійні обряди, а сама релігія є підставою культури. Різниця полягає у спрямованості цих явищ: культ звернений до Бога, а

культура – до людини. Мета культури – всебічний розвиток людини, а мета релігії – вдосконалення людини. Звідси можна зробити висновок, що культура душі є душею культури. Культура означає як формування самої людини, так і формування світу людиною, яка використовує при цьому свій розум та свободу. Проте ані мистецтво, ані культура взагалі не здатні замінити релігію. Культура означає контроль розуму і волі над первісними рухами природи. Вона є вищою від природи, адже у культурі голос моралі перевищує голос природи. Практична користь культури проявляється у удосконаленні особистості і суспільства.

У результаті осмислення історії релігії можна прийти до висновку, що всі мистецькі вияви людини сформувалися її культовими діями. Історія релігії (зокрема християнської) є значною мірою історією мистецтва. Так, стародавнє мистецтво, яке сьогодні можна визначити як живлюще духовне джерело, захоплює кафедральними соборами, храмами, великими багатствами музеїв. Сучасне мистецтво в такій ролі виступає значно рідше, воно виявляє певну відчуженість від Церкви, спричинену низкою факторів. Головним з них є духовна криза суспільства. Проявляється вона, на думку автора, у першу чергу, у відчуженості особистості від друкованого художнього слова. Починаючи з другої половини ХХ ст., розгортається процес витіснення книги на користь цивілізації аудіовізуальної. Престиж її занепадає. Тому кінець ХХ ст. став провісником кінця "цивілізації Гутенберга".

Занепад серйозної літератури в Україні поглиблюється ще й тим, що в українському суспільстві бракує досвіду визнання цінності і необхідності християнської літератури. Якщо такий пережиток радянських традицій, як висміювання християнського життя і християнських цінностей, практично подолано, то потреби у спілкуванні з духовною літературою до сих пір не виховано. Це ставить особливі завдання перед письменниками, які покликані допомогти зрозуміти сучаснику, що існує світ високих духовних цінностей, світ вертикальний, що сягає вглиб і у височинь. Адже у творах літератури відображається культура епохи і прогрес людського духу.

Очевидною є взаємодія християнства з музичним мистецтвом. Визнання магічної сили музичного мистецтва стверджується ще у міфологічну добу. Легенди про Аполлона, Пана, Орфея засвідчують, що архаїчна людина добре усвідомлювала священну силу музики. Християнські богослови релігійний сенс музики вбачали у піднесенні духу людини.

Християнство значно збагатило і жанрову систему музичного мистецтва. На переломі XVI – XVII ст. у західноєвропейській музичній практиці утвердилися ораторії, що виникли у руслі релігійної діяльності Конгрегації ораторіан, одним із засновників якої був палкий проповідник і суспільно-релігійний діяч Філіпо Нері. Авторами ораторій були Гендель, Бах, Мендельсон, Ліст. Жанри меси і пассіонів, що виникли як бо-

гослужбові, вже давно піддалися стійкій екстраполяції та стали вмістилищем високого морального змісту, втіленого в образах Нового Заповіту. Генеза жанру сучасного хорового концерту також міститься у надрах музики літургійної.

Кіно і телебачення можна назвати найпопулярнішими, а тому й найвпливовішими на суспільну свідомість видами мистецтва і засобами масової інформації. Звичайно, наслідками цього впливу є і позитивні, і негативні явища. Задовольняючи культурні запити сучасного суспільства та його потреби у розвагах, кіно і телебачення суттєво позначаються на психіці людини. Для підростаючого покоління вони часто стають чинниками впливу на його життєву позицію і вибір системи цінностей. Ці засоби масової інформації демонструють особистості найпростіший шлях до пізнання світу і самої себе.

Жанрові різновиди сучасних фільмів – освітні, документальні, художньо-публіцистичні, пригодницькі, бойовики, суспільно-побутові, психологічні, серіали тощо – засвідчують різноманітні функції сучасного кіномистецтва – від розважальних до виховних. Враховуючи здатність підростаючого покоління із нестабільною психікою і не сформованою в достатній мірі системою цінностей, негативний зміст деяких розважальних фільмів може стати зразком для наслідування. Насильство, жорстокість, вишуканий еротизм, різноманітні відверті сцени силою свого емоційного впливу можуть збуджувати й породжувати гвалтівні інстинкти.

Телевізійні програми і художні фільми, в основу яких закладені гуманістичні погляди, завдяки своїй експресивності сприяють формуванню високоморальної поведінки. Адже у справжньому мистецькому кінофільмі чи телевізійній програмі обов'язково присутній аналіз ставлення до життя. Тому, окрім почуттєвих сил, вони торкаються пізнавальних та аксіологічних, виховують оціночні уміння згідно з християнськими та загальнолюдськими критеріями.

Високоморальний зміст і християнську думку можуть нести навіть художні фільми, створені нехристиянами. Про це свідчать численні нагороди Римо-католицької церкви, присвоєні невірним режисерам. Водночас, переважаючи більшість сучасних телевізійних реаліті-шоу не завжди здатна дати плідне підґрунтя для роздумів, спонукати до критичної оцінки власної поведінки та зміни життя. Якщо ж телепрограми та кінофільми є справжнім мистецтвом, то вони завжди даватимуть духовну поживу, незалежно від обраної теми. Один з відомих католицьких святих брат Альберт, який був також і художником, стверджував, що сутністю мистецтва є душа, яка виражає себе у стилі.

Таким чином, Церква в усі часи визнавала, що мистецтво є дуже важливою сферою людського життя і культури, яка становить суттєву потребу людини. Краса мистецьких творів – орієнтир, який запровад-

жує людину на стежку до пізнання Бога. Спеціальне звернення до митців демонструє важливість для сучасного суспільства кожної неповторної індивідуальності самого митця, багатство його суб'єктивних переживань, рефлексій, які у своїй сукупності створюють духовність митця.

Часто в мистецтві домінує суб'єктивізм, в умовах якого автор художнього твору виражає виключно себе, свої вподобання, місце і час, в яких він живе. Проте, поруч з естетичними цінностями, мистецтво має також цінності пізнавальні й моральні. Якщо художник, письменник, композитор, режисер є віруючою людиною, то в його творах разом з естетичними завданнями, обов'язково містяться духовні шукання, прагнення до споглядання та пошуків трансцендентного. У такому мистецькому творі завжди є заряд філософичності та вікно у світ поза межами чуттєвого пізнання. Справжнє мистецтво завжди шукає трансценденції – дійсності вищої, ніж минуше сьогодні, на тлі якої воно виявляє вічне, де перетинаються фізичний та метафізичний світи.

Мистецтво і релігія, а ширше – культура і християнство перетинаються у своєму головному об'єкті, яким є людина, адже кожен у свій спосіб, намагаються дати відповідь на питання про сенс людського існування, призначення і долю людини, показати її місце у Всесвіті.

УДК 261(477)

КАСЯНЧУК Ю.

Наук. керівник: ШКІЛЬ С.О., к.філос.н.

м. Київ

ВПЛИВ АНДРІЯ ШЕПТИЦЬКОГО НА РЕЛІГІЙНО-НАЦІОНАЛЬНУ СВІДОМІСТЬ АДЕПТІВ УГКЦ

Для Андрія Шептицького Батьківщина, нація – це поняття насамперед про духовне і моральне, що перебувають в єдності як "тіло" і "душа" та творять єдиний живий організм. "Завдання українського народу буде в тому, щоб створити такі суспільно-християнські обставини, які запевнювали б громадянам правдиве й стале щастя та мали досить внутрішньої сили, щоб поборювати відосередні тенденції внутрішнього розкладу й успішно захищати межі від зовнішніх ворогів. Такою могутньою та запевнюючою щастя всім громадянам організацією може бути Батьківщина тільки тоді, коли не буде цілістю, зложеною штучно з різних і різнородних частин, а подібний до моноліта організм, себто тіло, оживлене духом, що з внутрішньої життєвої сили розвивається, доповнює внутрішні браки, та з природи є здоровий, сильний і свідомий своїх цілей; словом, коли це буде не тільки матеріальне, але і моральне тіло"[2;25].

Митрополит Шептицький був вшанований перш за все за свою жертвну поміч євреям у найтрагічніший час Голокосту. Ризикуючи власним життям, життям найдовірених помічників та "добробутом" своєї Церкви, митрополит врятував життя близько 150 євреїв – чоловіків, жінок, а здебільшого дітей. Більше того, непрямі докази, зокрема архівні джерела, вказують, що митрополит не тільки був поінформований про рятункову діяльність свого кліру, але й координував її.

Інтелектуальні зацікавлення єврейською історією й культурою, контакти з духовними лідерами єврейської спільноти, як і з єврейськими підприємцями та фінансовими фахівцями підштовхнули його зробити кардинальний висновок: в інтерв'ю єврейському журналістові на початку 1939 р. він заявив про прихильність до "ідеї відродження жидівського народу і реституції жидівської держави у Палестині. Сіонізм є реальною ідеєю, яка спирається на найвищу етику людську і через те заслуговує на повну підтримку".

Ставлення митрополита до єврейського населення його архієпархії під час німецької окупації було продиктоване передусім ідеєю милосердя – "возлюбити ближнього", а також засадничою ідеєю цінності людського життя. Його пастирське послання "Не убий!" (листопад 1942-го) стало не тільки закликком-осторогою до греко-католицьких вірних, але й таврувало насильницьке позбавлення життя будь-ким, будь-кого і з будь-яких мотивів. У цьому посланні немає прямих слів, безпосередньо не названо, хто чинить злочин і проти кого, бо будь-які, навіть неопосередковані альянзи викликали б заборону цензурних органів. Однак, засуджуючи людиновбивство як таке, Шептицький засуджував усіх, хто чинив злочин, тих, хто своїми ідеями призводив до нього, і тих, хто спонукав і скеровував на злочин.

Протягом свого життя Шептицький завжди був виразним антисоціалістом та антикомуністом. Він чудово бачив, що всі ліві ідеології, по-перше, є ворожими християнству, по-друге, загрожують вільному державному життю народів, а по-третє, нічим не кращі від лібералізму (капіталізму), оскільки так само, навіть більше, експлуатують людську працю.

Суспільно-політичний ідеал А. Шептицького був досить близьким до поглядів українських націоналістів (водночас Шептицький часто не розділяв методи діяльності ОУНівців, особливо в міжвоєнний період), він хотів бачити Україну християнською національною державою, в якій існує соціальний мир та плекаються традиційні цінності.

Він автор цілого циклу статей на релігійну тематику, які друкувалися в різних журналах. А останньо в 2012 році видав нову книгу в італійській мові "Il Metropolita Andrea Szeptyckyj nel suo incarico di visitatore apostolico (1920-1923)" (Тренто-Болzano 2012) на 254 сторінок. В цій останній книзі о. д-р А. Баб'як на архівних документах, до того часу неопублікованих, дослідив і опрацював цікаві матеріали, які пов'язані

зпереслідуваннями митрополита Андрея ворожими спецслужбами, для яких він чомусь видавався загрозливим.

Зрештою про митрополита Андрея все більше і більше появляється різних цінних публікацій. Митрополит не лише автор численних праць, але і активний діяч та захисник людських прав. Досить згадати, як різко виступив Митрополит проти польської пацифікації в Галичині в 1930 р., які були перепроваджувані каральними військовими загонами і в дикий спосіб руйнували культурно-освітні українські осередки, провідних українських діячів ув'язнювали, а навіть сот. Юліяна Головінського, без суду розстріляли. Більшість людей черпають і розуміють вчення Митрополита.

Серед тих, хто близько знав Митрополита і дожив до відродження УГКЦ та незалежної Української держави, був отець Йосиф Кладочний. Він упокоївся у Бозі в 1994 році, але перед відходом у вічність встиг розповісти багато цікавого журналістам та історикам.

Свідчення отця Кладочного важливі тим, що він був особисто присутній при кончині Митрополита, себто 31 жовтня і 1 листопада 1944 року. Його свідчення опублікував львівський історик Петро Шкраб'юк у книзі "Виноградник Господній". І власне, як згадує отець Йосиф, перед смертю Митрополит Шептицький сказав такі пророчі слова: "Наша Церква буде знищена, розгромлена більшовиками. Але держіться, не відступайте від віри, від святої Католицької Церкви. Тяжкий досвід, який впаде на нашу Церкву, є хвилиний. Я виджу відродження нашої Церкви. Вона буде гарніша, величавіша від давньої та буде обнімати цілий наш народ. Україна увільниться зі свого упадку та стане державою могутньою, з'єднаною, величавою, яка буде дорівнювати другим високо розвинутим і цивілізованим державам світу. Мир, добробут, щастя, висока культура, взаємна любов і згода будуть панувати в ній. Все те буде, як я кажу, тільки треба молитися, щоби Господь Бог і Мати Божа опікувалися все нашим народом, який стільки витерпів, і щоби ця опіка тривала вічно. Прощаюся з вами. Будьте сильні і стійкі у вірі, витривалі і ревні у служінні Господу Богу! І більше мого голосу не почуєте, аж на Страшному Суді"[1; 87].

ЛІТЕРАТУРА

1. Петро Шкраб'юк, "Виноградник Господній", Львів – Місіонер // – стор. 193.
2. Шептицький А. Наша програма // Твори Слуги Божого митрополита Андрея Шептицького. Пастирські листи. Т. I. – Торонто, 1965. – С. 25-26
3. Сапеляк А., єп. Київська Церква... – С. 106-108
4. Дванадцять листів о. Андрея Шептицького до матері / Упор. Г. Меріам-Лужницький. – Львів: Світ, 1994 – С. 60

УДК 271 (477)

КОМІНАР Ю. М.

Наук. керівник: ШКІЛЬ С. О., к.філос.н.

м. Київ

РЕЛІГІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАПОРІЗЬКИХ КОЗАКІВ У 16–18 СТ.

Дослідження козацької обрядовості, вірувань, стосунків запорожців з представниками різних національностей дозволило встановити, що у запорозького козацтва склалось оригінальне світосприймання, в якому тісно переплелися риси українського і російського розуміння православ'я. Характер церковного будівництва, управління духовною справою і, як наслідок, церковного устрою Запорозьких Вольностей великою мірою визначалися особливостями релігійності населення цього регіону.

Запорожжя знаходилося на перехресті трьох релігій і конфесій: ісламу, православ'я і католицизму. Чому ж козацтво традиційно дотримувалось саме православ'я? На Запорожжя приходили люди в основному з українських земель, що входили до складу Росії і Польщі. Для них, мало знайомих навіть з тонкощами православної релігії, іслам був зовсім чужим і незрозумілим. Крім того, історично склалося так, що представники ісламської віри татари і турки були ворогами як України, так Росії і Польщі. Вони здійснювали набіги на їхні землі і спричиняли значну шкоду населенню. Звичайно, що татари і турки, а разом з ними і їхня релігія не могли не сприйматися запорожцями вороже.

Несприйняття козацтвом католицизму має не такі глибокі історичні корені. До 1569 р., тобто до прийняття Люблінської унії, і навіть у перші роки існування Речі Посполитої віротерпимість була однією з характерних рис суспільного життя України. Лише боротьба запорозького козацтва з татарами і турками йшла під релігійними гаслами. З обранням королем Сигізмунда III ситуація значно змінилася. Уряд Речі Посполитої, а слідом за ним і польська шляхта стали вважати православ'я нижчою релігією, чинити перешкоди будівництву православних церков, культовим відправам. Це викликало опозиційну реакцію з боку православних священиків, письменників і полемістів. Але найбільшу небезпеку для уряду Речі Посполитої становило козацтво, для якого захист православ'я став означати захист тих прав і свобод, на які вела наступ польська шляхта.

Проте, варіант православ'я, що сповідався на Запорожжі, відрізнявся від догматичного, основні риси якого збереглися, зокрема, в Росії. Багато схожих рис козацька релігія мала з віруваннями і обрядовістю населення України. Причиною цього був тісний зв'язок населення Запорожжя з Лівобережною Україною. Саме з її території приходила значна кількість людей до військового товариства, на Лівобережній Україні в

багатьох з них залишилися родини, і тому взимку, в мирні часи козаки їздили до своїх домівок. Багато хто із запорожців за власним бажанням або за дорученням Коша відвідував київську консисторію, Межигірський та інші українські монастирі. Значна частина духовенства прибула до Запорозжя саме з Межигір'я, а запорозька старшина підтримувала досить тісні стосунки з українським духовенством. У XVIII ст. було поширене ходіння "мандрівних дяків" з Київської Академії до Запорозжя, які часто влаштовувались при козацьких церквах. Релігійна література до Запорозьких Вольностей надходила головним чином з Лівобережної України. Отже, між Лівобережною Україною і Запорозжям існував постійний тісний зв'язок, в тому числі і в релігійній сфері. Тому на території Запорозьких Вольностей православні обряди і традиції мали досить багато спільних рис з тими, що були поширені на Лівобережній Україні.

Особливості складу козацтва, історична традиція, геополітичні і природні умови його існування призвели до складання своєрідного світогляду запорожців, відмінного від будь якого іншого. Релігія в ті часи була основною формою світосприймання, і тому навіть атеїстичні ідеї носили форму релігійних сект. Національно визвольні рухи, політичні, військові конфлікти мали релігійний характер і форму. Релігія супроводжувала людину протягом всього її життя. Тому світогляд запорозького козацтва теж мав релігійний характер і ззовні він проявлявся в формі православ'я. Проте, існували розбіжності і в релігійному світосприйманні українців і запорожців, пов'язані з особливостями життя останніх. Вже зазначалось, що в силу багатьох політичних обставин, починаючи з середини XVII ст. Запорозжя почало "віддалятися" від Гетьманщини. Життя на його території значно відрізнялось від українського, тут існували оригінальні закони, система управління, військова організація, тощо. Козацтво бачило виправдання жорсткостям війни в постулаті про захист православної віри від мусульман і католиків. Часті походи примусили запорожців значно спростити релігійні обряди і навіть надати їм військового забарвлення. Прагнення Коша керувати всіма сферами життя Запорозжя, в тому складі і релігійною, призвело до зміни традиційної системи управління церквами.

В мемуарах та історичній літературі досить схоже переказується процедура прийняття новоприбулих до Війська. Прибулого до Січі звичайно приводили до кошового отамана, який питав: "А чи віруєш в Бога?" Новоприбулий відповідав: "Вірую". "І в Богородицю віруєш?" "І в Богородицю вірую". "А ну, перехрестись!" Людина хрестилася. Цим і обмежувалось з'ясування релігійної приналежності прибулих до Січі. У випадках, коли прибулий не був православним, перед вступом у Військо він був повинний охреститись у цю віру. В деяких випадках козаки привозили до Запорозжя малолітніх представників інших релігій і конфесій і хрестили їх. Так, в Балті запорожці викрали

з коліски поляка, привезли його до Січі і охрестили. В місці Хотині полковий осавул Василь Рецепттов викрав малолітнього єврея, привіз його на Запорозжя і охрестив, назвавши Семеном Чернявським. Кіш, керуючись економічними і політичними інтересами, дбав про збільшення контингенту Війська і кількості робочих рук на Запорозжі. Тому козаки, прийнявши до своїх лав ренегатів, не чинили їм ніяких утисків, і ті мали змогу отримати керівні посади у Війську. Запорозжці щиро вірили в Бога і проголошували свою відданість ідеалам православ'я. Але процедура виконання багатьох християнських обрядів на Запорозжі дещо відрізнялась від тієї, що була поширена в інших регіонах Російської держави. Козаки так часто використовували під час релігійних свят і виконання релігійних обрядів зброю, що можна казати про існування своєрідного "культу зброї". На Запорозжі існував звичай, згідно з яким під час хрещення хлопців, що народилися у запорозьких козаків, батько підсипав у купіль порох. Це робилось для того, щоб загартувати козака змалку. Зброя використовувалась козаками в день Богоявлення. На його святкування до Січі збирались навіть ті козаки, які мешкали по зимівниках. Вони разом з січовими козаками в повному озброєнні йшли до церкви, везучи з собою навіть гармати. Військо займало весь центральний майдан Січі, чекало, доки скінчиться літургія. Після того, як з церкви виходили, несучи хрест, євангеліє і ікони, настоятель і ієромонахи та йшли до ріки, запорожці направлялись за ними, везучи з собою артилерію і несучи розгорнуті знамена. По закінченні водохрещення настоятель занурював хрест у воду, і в цей момент козаки давали один залп з рушниць і гармат. Після того, як настоятель три рази занурював хрест, козаки починали "вже жарити во всі тяжкі, скільки кому завгодно". Постріли з рушниць і гармат супроводжували у запорожців і святкування урочистих подій. Велику роль відігравала зброя і в поховальному обряді запорозьких козаків. Померлий перед тим, як його клали в домовину, лежав на лавці в повному козацькому бойовому вбранні, поруч з ним стояла зброя піка і рушниця. Коли домовину з померлим запорожцем несли до церкви, за нею звичайно вели бойового коня в повному спорядженні з сідлом, пістолетами в кобурах, в'юками. На саму домовину клали шапку, козацьку шаблю і піку.

Не всі запорожці однаково ставились до виконання християнських обов'язків. Серед запорожців завжди знаходилося немало людей, які сумлінно виконували християнські обов'язки (щоправда, в варіанті, як їх розуміло козацтво). До таких осіб насамперед відносилося кошове керівництво і престарілі запорожці. В той же час частина козаків не відзначалась високою релігійністю. Таке неоднакове ставлення до виконання православних обов'язків досить чітко простежується в дотриманні запорожцями посту.

Для релігійності запорозького козацтва було притаманне шанобливе ставлення до деяких християнських

святих і до ікон. На Запорозжжі був дуже поширений культ Покрови. Згідно з легендою, що записана до "Життя Андрія Юродивого", під час наступу мусульман у Влахернському храмі з'явилася Богородиця в оточенні святих. Вона вийшла з царських воріт, зняла омфор і покрила ним присутніх, врятувавши від смертельної небезпеки. Ще задовго до заснування Нової Січі, в 1659 р. запорожці заснували на Чортомлицькій Січі церкву на честь Покрови Богородиці. Значно поширилось вшанування Покрови в період Нової Січі. Вже у 1734 р. на її честь було закладено січову церкву, а взагалі в 1734–1775 рр. на Запорозьких Вольностях існувало більше десяти релігійних споруд в ім'я Покрови Пресвятої Богородиці. На її честь козаки щорічно влаштовували свято на Січі. Покрова настільки шанувалася запорожцями, що на храмове свято вони збиралися до Січі навіть тоді, коли там була епідемія чуми.

Крім того, що на честь вищезгаданих святих на Запорозжжі споруджувались храми Божі, козаки щорічно влаштовували свята на їх честь. Зображення святих Миколи і архістратига Михаїла багато хто з козаків носив на грудях, особливо під час військових походів. Запорозжжі шанували й ікони з зображенням святих. У період Нової Січі однією з найбільш популярних серед козацтва була ікона Божої Матері, що знаходилась в Новокодацькій Свято Миколаївській церкві. В 1739 р. запорожці, мешканці Нового Кодаку, повернулися з під Перекопу і всім розповідали, що залишилися живими лише завдяки Божій Матері, перед іконою якої вони молились перед початком походу. Ці розповіді швидко поширилися на Запорозжжі, і невдовзі до Нового Кодаку на молитви перед іконою Божої Матері, яка стала вважатися чудотворною, почали приходити люди з найвіддаленіших кутків Запорозьких Вольностей. Козаки, сподіваючись на силу ікон і допомогу святих, в скрутних ситуаціях молились перед образами. В 1771–1772 рр., під час морової язви, населення Карнаухівки молилося про врятування від смерті перед іконою святої великомучениці Варвари, а коли небезпека минула, згідно зі своїм обітом влаштувало церкву на її честь. Вірячи в рятівну силу ікон, козаки прикрашали ними свої хати і курені. В останніх святі образа вішалися над місцем, де сидів курінний отаман. Ікони багато прикрашалися, під ними висіли лампади, які запалювались під час свят. Таке піклування про ікони, на думку ченця Леоніда, робило курені схожими на каплиці.

На деяких іконах, що знаходилися на Запорозжжі, були намальовані козаки. Так, на одній з ікон січової Покровської церкви були зображені, крім Божої Матері, патріарха, священнослужителів, царя і членів царської родини два запорожця. Ця ікона, певно, повинна була символізувати заступництво Богородиці за Військо Запорозьке. На іншій іконі, написаній на початку 70х рр. XVIII ст., зображена Богородиця, обабіч від якої стоять святий Микола і архістратиг

Михаїл, під ними намальовані дві групи козаків, серед яких були кошовий отаман П. І. Калнишевський і військовий писар І. Глоба. З уст кошового отамана, який підвів голову до Богородиці, виходять слова: "Молим, покрий нас чесним твоїм покровом і позбав нас від всякого зла...".

Щирість у молитвах, пошана до святих ікон поєднувалися у запорозьких козаків з вірою в характерників, чаклунів, знахарів. Досить поширеними серед населення Запорозьких Вольностей були розповіді про запорожців-характерників, чаклунів, які спілкувалися з нечистою силою і тому не відчували болю, не могли бути вбиті ні стрілою, ні кулею, ні шаблею. За повір'ям, характерники ні в огні не горіли, ні в воді не тонули, вміли відчиняти без ключів замки, плавали на човнах по підлозі, як по морю, переправлялись через ріки на циночках, брали голими руками розпечені ядра, мешкали на дні річок, вміли залазити і вилізати із зав'язаних торб, перетворюватись на котів, перетворювати людей в куці, вершників – у птахів, плавати у відрах під водою. На думку Яворницького, за допомогою таких розповідей козаки, між іншим,

Таким чином, можемо сказати, що дослідження козацької обрядовості, вірувань, стосунків запорожців з представниками різних національностей дозволило встановити, що у запорозького козацтва склалось оригінальне світосприймання, в якому тісно переплелися риси українського і російського розуміння православ'я. Крім того, у козацтва виробились своєрідні, характерні лише для нього способи задоволення релігійних потреб і виконання християнських обов'язків. Знаходячись на перехресті трьох конфесій і релігій (мусульманство, католицизм, православ'я), Запорозжжя з цілого ряду причин традиційно дотримувалось православної віри. З іншого боку, майже постійна загроза з боку сусідів, часте ведення бойових дій призвели до поширення на Запорозжжі використання зброї під час проведення багатьох релігійних обрядів, що дає підстави казати про своєрідний "культ зброї" у козацтва; призвели до вшанування в першу чергу тих святих, які були заступниками воїнів і мореплавців. З такої своєрідної релігійності запорозьких козаків випливало і їх ставлення до релігійних споруд і духовенства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович В. Три національні типи народності // Твори. Повне видання. К., 1932. Т. 1. С. 196211.
2. Антоноук В. І в козаків були екстрасенси // Я, ти, ми. 1991. N 11. С. 5.
3. Апанович О. М. В якого бога вірила Січ // Людина і світ. 1990. N 6. С. 211.
4. Апанович О. М. Розповіді про запорозьких козаків. К.: Дніпро, 1991. 334 с.
5. Георги И. Г. Описание всех обитающих в Российском государстве народов. Спб., 1799. Ч. III. 492 с.

УДК 331.522

КУБАНОВ Р. А., к. пед. н.
г. Луганск

КАЧЕСТВО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ ГЛАЗАМИ РАБОТОДАТЕЛЯ

Развитие всех сфер современного общества требует роста и приумножения высококвалифицированного кадрового, интеллектуального потенциала, что призваны делать системы образования, и в частности вузы. Вместе с тем в условиях непрерывного роста потока информации, темпа жизни, все увеличивающегося дефицита времени и быстро меняющихся технологий изменяются требования к качеству специалистов, и следовательно, к системе их подготовки в школе, средних и высших учебных заведениях. Для этого необходимо создать концепции повышения качества обучения и качества подготовки специалистов в вузе, которые явились бы основой для разработки технологий, методов и форм обучения, обеспечивающих качество подготовки специалистов и развитие их творческого потенциала в образовательном процессе.

Цель статьи – высветить взгляды потенциальных работодателей на проблему качества высшего образования с целью оценки процесса согласования компетентностных характеристик выпускников и требований предприятий-работодателей.

В современных рыночных условиях определяющим для получения конкурентного преимущества образовательной организации становится соотношение “цена-качество”, в связи с чем качество образования становится важнейшим показателем, характеризующим деятельность ВУЗа.

Что же представляет собой качество образования? В литературе существует множество подходов к этому понятию, некоторые представлены в таблице 1.

Разумеется часть из предложенных подходов перекликаются друг с другом, но тем не менее налицо многообразие подходов к понятию качество образования. Мы разделяем позицию М. П. Карпенко, что применительно к высшему образованию понятие качество должно определяться как его соответствие требованиям потребителей, которыми для высшего образования являются студенты и их родители (во многих случаях оплачивающие это образование), работодатели и общество в целом [1, с. 14].

С точки зрения высшего образования, как социального института, наиболее подходящим представляется социально-интегрирующий подход. После предстоящего, по-видимому, перевода государственных ВУЗов из категории государственных образовательных учреждений в категорию государственных автономных некоммерческих организаций, ВУЗы должны будут бороться за наилучшее удовлетворение потребностей потребителей-личности и общества.

Удовлетворение потребностей общества необходимо для получения госзаказа с бюджетным финансированием. При этом общество в лице государства устанавливает критерии качества – государственные экзамены, типовые учебные планы, типовые программы курсов и т.д. и путем проведения процедуры аккредитации контролирует выполнение установленных критериев.

Иные требования к качеству образования у частных потребителей образовательных услуг. Получение высшего образования в этом случае рассматривается как первая ступень к получению престижной высокооплачиваемой работы. Тем самым с этой точки зрения дать качественное образование – значит, выпустить на рынок труда востребованного высококвалифицированного специалиста. Следовательно, качество образования начинается с предложения абитуриенту набора специальностей, которые будут

Таблица 1

Качество образования: анализ научных подходов

№	Подходы	Основание
1	Интуитивно-эмпирический	Опыт и интуиция человека
2	Формально-отчетный	Уровень успеваемости
3	Психологический	Уровень развития познавательных процессов и степень проявления психических новообразований личности
4	Педагогический	Уровень воспитанности и обученности
5	Процессуальный	Оценка состояния образовательного процесса
6	Результатирующий	Оценка результата педагогической деятельности образовательного учреждения
7	Комплексный	Внешняя экспертиза (материальная база, кадровый состав, программы, формы и методы работы и т.д.)
8	Многопараметрический	Оценка деятельности образовательного учреждения на основе внутрисистемных параметров
9	Методологический	Соотношение результата с операционально-заданными целями
10	Интегрирующий	Введение категорий, носящих интегральный характер (компетентность, грамотность, образованность)
11	Лично-ориентированный	Личностное развитие обучаемого
12	Социальный	Степень удовлетворения индивидуального и общественного потребителя

востребованы на рынке труда к моменту окончания его образования. Очевидно, что решение этой задачи упрощается при сокращении сроков образования и система бакалавр – магистр является в этом случае более гибкой и рыночно ориентированной, чем подготовка специалистов.

Другой аспект – высококвалифицированность – понятие заменившее требование высокообразованности, что нашло свое отражение в компетентном подходе, зафиксированном в документах по Болонскому процессу. Это связано с тем, что успешность выпускника определяется наличием у него целого ряда компетенций – научной, социально-личностной, коммуникативной и т.д. То есть помимо солидного багажа знаний, наличие которых можно проверить отчасти и тестированием остаточных знаний, выпускник должен обладать и целым рядом личностных характеристик – настойчивостью, активностью, целеустремленностью, коммуникабельностью, творческим подходом, умением работать в группе и иметь задатки лидерства и т.д. Развитие всех этих качеств не может быть обеспечено только наличием хорошо налаженного учебного процесса. Здесь необходима и развитая внеучебная компонента образовательного процесса, в том числе научно-исследовательская работа, самоуправление студентов и т.п. Ясно, что проверить наличие такого рода квалификаций у выпускников ВУЗа задача неизмеримо более сложная, чем проведение тестирования остаточных знаний. Но здесь нам на помощь может прийти хорошо известное выражение: практика – критерии истины.

Именно успешность выпускников ВУЗа должна стать основным критерием качества образования. И хотя ее, естественно, трудно измерить в баллах и процентах, но необходимо разрабатывать механизмы и подходы к получению такой оценки. Необходимо также разработать механизм обеспечения качества образования, например, на основе создания всеобщей системы управления качеством.

Нельзя не согласиться с мнением авторов коллективной монографии "Мониторинг студентов и выпускников вуза как инструмент системы управления востребованностью молодых специалистов на рынке труда", что все стороны процесса (личности, работодатели, вузы, общество и государство) заинтересованы в формировании профессиональных компетенций молодых специалистов, но конечные цели у них разные, хотя и взаимосвязанные [2, с. 39].

Например, чтобы занять достойное положение в обществе, личности требуется получить от высшего образования:

- набор теоретических знаний и практических умений, навыков, необходимых для принятия управленческих решений в будущей деятельности, получения дохода и принесения общественной пользы;
- развитые личностные и профессиональные качества: кругозор; уровень интеллекта (умение

решать сложные задачи различного характера, абстрактное мышление); личностно-психологические характеристики (организаторские способности, самостоятельность в принятии решений, чувство ответственности за свои действия и т. д.), необходимые для успешной профессиональной и общественной деятельности (жизни); здоровье и физические навыки, обеспечивающие высокую работоспособность;

- высокий уровень воспитания и культуры.

С точки зрения работодателя, выпускники вузов должны обладать:

- достаточными практическими и теоретическими знаниями и навыками, для того чтобы обеспечить высокую производительность труда, снизить непроизводительные затраты предприятия на дополнительное обучение и переподготовку кадров или оправдать затраты средств на подготовку специалистов (при заключении договоров с вузами);
- развитыми профессиональными качествами, необходимыми для выполняемой ими работы (инициативность, организаторские способности, способность принимать управленческие решения и т. д.);
- высокой работоспособностью, что предполагает наличие крепкого здоровья и высокой физической выносливости.

Исследования, проводимые кадровыми агентствами Луганской области, фиксируют 30–50% безработных среди молодых специалистов с высшим образованием, что показывает несоответствие профессиональных и квалификационных параметров молодых специалистов требованиям работодателей. Работодатели не имеют материальных и организационных возможностей активно развивать профессиональную подготовку специалистов. Отсутствует также практика инвестирования высшей школы со стороны реального сектора экономики. В то же время требования к выпускникам по различным группам специальностей становятся все более жесткими.

Подавляющее число объявлений о наборе сотрудников включает в качестве основных требований:

- наличие высшего образования – 90% от общего числа,
- знание ПК на уровне не ниже уверенного пользователя – 95%,
- знания как минимум одного иностранного языка – 50%,
- наличие опыта работы по специальности (в среднем от 2-х лет) – 50%.
- обращает на себя внимание, что спрос работодателей в основном адресован мужчинам.

Таким образом, информируя о перспективах будущей специальности абитуриентов, вуз практически определяет решение задачи эффективного трудоустройства выпускника. Выпускник вуза, не нашед-

ший применения полученным знаниям, пополняет армию безработных. Если найденное рабочее место не предполагает работу по специальности, в этом случае целенаправленные вложения государства или частного лица затрачены впустую. Трудоустройство не по специальности, то есть невостребованность выпускника, означает и то, что неоправданными оказываются и ожидания потенциальных работодателей. Изучение проблемы позволяет констатировать, что дисбаланс на рынке труда выпускников обусловлен особенностями подготовки специалистов в системе профессионального образования и несогласованным развитием рынка труда и образовательных услуг.

Экономические и социальные изменения, происходящие в украинском обществе, формирование инновационной направленности экономики, интеграция в мировое экономическое пространство ставят перед системой высшего образования государства новые приоритеты и задачи, в числе которых наиболее актуальной является качество подготовки специалистов. Актуальность этой проблемы повышается в связи с новой парадигмой обеспечения конкурентоспособности государства, согласно которой экономический рост и конкурентоспособность все в большей степени определяется "экономикой знаний" и в меньшей степени "экономикой производства".

ЛИТЕРАТУРА

1. Качество высшего образования; монография; под ред. М. П. Карпенко. – М.; Изд-во СГУ, 2012. – 291 с.
2. Мониторинг студентов и выпускников вуза как инструмент системы управления востребованностью молодых специалистов на рынке труда; монография; под ред. проф. М.А. Боровской. – Таганрог: Изд-во ГТИ ЮФУ, 2008. – 336 с.

УДК 331.524:36.34

ЛЕСЬ А.

Наук. керівник: КУЧЕРЕНКО С.М., к. е. н.
м.Умань

ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДИХ ЄВРОПЕЙЦІВ

В сьогоденних умовах дипломи багатьох випускників не затребувані, і вони вимушені відпрацьовувати садівниками, офіціантами, різноробочими. Вони згодні на будь-яку роботу, якби тільки платили заробітну платню, і мають надію працевлаштуватись в іншій країні ЄС. Відсутність практичного досвіду зводить їх сподівання до мінімуму. Проходить час і молоді люди витрачають сили на пошук малокваліфікованої та мало-оплатної роботи, єдиної котру сьогодні пропонує їм ринок [1].

В Іспанії на сьогодні не затребувані більше 90% випускників вузів різних напрямків. Подібна ситуація і в інших країнах ЄС. Згідно з даними Євростату, 22%,

15–24 річних європейців сьогодні без роботи, 42% молоді працюють по тимчасовим контрактах [2].

На жаль, ринок праці в повному занепаді. Все більше молоді спеціалісти влаштовуються на таку роботу, яка не відповідає їх спеціалізації. Відсутність попиту на молодих спеціалістів не єдина проблема випускників. Більшість брали крупні кредити на освіту, і тепер, на жаль, половина вчорашніх студентів не в змозі погасити борги. Так, у Великобританії позичальники винні \$174 млн. В середньому кожен бувший студент заборгував по такому кредиту біля \$25тис. Протягом року п'ята частина випускників цієї країни не може знайти роботу, як для Британії так і інших європейських країн, це може завершитись ще одним кредитним провалом, тепер на ринковому просторі освітніх послуг, тому, що тимчасові вакансії не здатні покрити студентські борги. В більшості причиною відмови в тривалому контракті – нездатність компаній забезпечити працівника соціальним пакетом. Не має впевненості і тому хто влаштувався на постійну роботу, немає гарантій в тому, що завтра його не попросять з роботи.

Тому більшість кожен день шукає ліпшу вакансію, проте молоді пропонують лише тимчасове співробітництво. Частина підлаштовує своє резюме, щоб у роботодавця не склалася думка, що претендент на місце – людина досвідчена і відповідно розраховує на гідну зарплатню. Підприємства не хочуть платити за кваліфікацію, досвід та диплом.

Інша проблема європейського ринку праці – перенасиченість престижними спеціальностями. В усіх країнах ЄС мало професіоналів технічного напрямку і перенасиченість в гуманітарному [3].

Крім того, переважає думка, що тільки вища освіта забезпечує гідне життя. В результаті система профосвіти виявилась поза попитом. І тепер, наприклад, Польща відчуває відсутність спеціалістів технічного профілю, наданню послуг, – проте перенасиченість юристів, менеджерів, маркетингологів, психологів. Хоча існує сегмент стабільного попиту – медичний профіль, аналітики комп'ютерних систем, фітнес-тренерів, інженери і спеціалісти по рекламі. Актуальні в країнах Західної Європи вакансії по хімії, фізиці, біотехнологіями.

Разом з тим, в Європейському Союзі діють програми допомоги молодим спеціалістам в пошуку роботи наприклад проект "Європа – 2020". Своєю метою визначає забезпечення робочими місцями 75% працездатного населення, віком від 20–64 років. Максимальний термін пошуку роботи для молоді чотири місяці [2].

Іншими програмами, які фінансують ЄС намагаються підвищити кваліфікацію молодих спеціалістів чи отримати стажування в іншій країні. Також проводять тренінги з пошуку роботи та підвищення своїх можливостей на працевлаштування. Одночасно існує протилежна проблема – низький рівень підготовки випускників, який виникає внаслідок відсутності практичного досвіду у студента. Наприклад, в Німеччині

30% кампаній пропонують студентам постійне стажування, а у Великобританії – тільки 8%. В країнах соціально орієнтованих, де більш-менш розвинута промисловість, – там система вищої освіти більш тісно пов'язана з виробництвом – це Норвегія, Швеція, Фінляндія. Для кожного випускника існує індивідуальна програма стажування або кваліфікації, що дає кожному реальний шанс на працевлаштування.

Отже, проблеми працевлаштування молодих європейців подібні з українськими і вирішення їх можливе через реальний сектор економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аносова А. Диплом чи досвід // Урядовий кур'єр. – 2013.- 27.03(№57).- С.1, 6
2. Седова Я. Диплом не предлагать // Фокус.- 2013.-№7.- С.34-35.
3. Филипповский В. Не у дел // Фокус.- 2013.- №7.- С.38

УДК 261.2(477)

ЛУКАШУК К.М.

Наук. керівник: ШКІЛЬ С.О., к.філос.н.

м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ РІДНОВІРСТВА В УКРАЇНСЬКОМУ НЕОЯЗИЧНИЦТВІ

Серед релігійних течій дуже цікавим явищем мені здалось язичництво, що в наш час на теренах України відроджується у неязичницьких релігійних течіях таких як РУНВіра, Рідна Віра, Ладовіра, Ягновіра, Великого Вогню та ін. Позиціонуючи себе, як новітні релігійні рухи, в основу віровчення і культу якого покладено фрагменти давніх (народних) вірувань і обрядів сучасні науковці неоязичників поділяють на дві категорії: ті, які зберегли вірність пантеїзму, і ті, які на основі модернізації ви токового українського язичництва сповідують монотеїзм.

Так, у неоязичників метою є – зберегти або відродити первинну "природну" духовність і самобутність за умов впливу тотальної модернізації. Світова статистика уже нараховує кілька мільйонів послідовників неоязичництва, які прагнуть пробуджувати національну самосвідомість, консолідувати свою націю, стимулювати соціально-культурну активність через глибинне усвідомлення власного самобутнього коріння, неприйняття індустріальної цивілізації з її споживачьким ставленням до природи, людини, релігії.

Необхідно зауважити, що язичництво – це релігія, що була сконструйована насамперед у 70-і – 90-і роки на основі вірувань, пантеону божеств, символів, практик та інших елементів древніх релігій.

Неоязичництво поширене в багатьох країнах світу. Серед європейських держав дохристиянські вірування відроджуються, наприклад, в Англії (друїдизм, рух чаклунів), Греції (шанувальники різних давньогрець-

ких богів і богинь), Німеччині (арійський рух), Україні (РУН-віра, Собор рідної української віри, Центр священної Ради ОСІДУ РУН-віри тощо), Литві, Латвії, США (релігії індіанців), Індії (ведизм), у мусульманському світі (тенгріанство) тощо. Сучасні послідовники язичницьких вірувань об'єднані у Всесвітню спілку етнічних релігій, яка провела вже декілька з'їздів (у Литві, Німеччині).

У західних (північно-американських) дослідженнях неоязичництво найчастіше кваліфікується як релігія (сектантський рух, релігійний напрямок), близький до сатанізму чи близький до нього.

Досить поширене змішування неоязичництва із сатанізмом і в християнських фундаменталістів. Неоязичництво, з одного боку, визнається рухом самостійним, але, з іншого боку, що має загальні формальні ознаки і точки дотику із сатанізмом.

Узагалі, у західних дослідженнях класифікація релігійних культів дуже нечітка і навіть хаотична, що, ймовірно, обумовлено об'єктивною причиною: немає критеріїв оцінки релігійних об'єднань ні з формальної, ні зі змістовної точок зору.

На мій погляд, дехто схильний сатанізм включати в число язичницьких груп. Велика частина неоязичників заперечує зв'язок із сатанізмом з тієї причини, що сатаністи не визнають існування божеств, їхня релігія егоцентрична і вони нерідко практикують чорну (принносячу шкоду) магію.

Неоязичники ж звичайно вірять у Богиню (богинь) і Бога (богів), велику частину їхніх ритуалів складає зцілювальна практика, і їм особливо заборонено відправляти чорну магію.

Найпоширеніша думка говорить, що неоязичники – не більш ніж самостійні групи віруючих. Але, говорячи про слов'янське неоязичництво, то слов'янський нативізм (чи неоязичництво) – це реконструкція дохристиянських язичницьких вірувань древніх слов'ян, повернення до боговшанування Перуна, Велеса, Макоші та ін. на основі деяких історичних відомостей та власних уявлень із запозиченням з вчень і обрядів політеїстичних вірувань інших народів і окультизму.

Також мені хочеться зазначити, що корені слов'янського неязичницького руху в країнах СНД лежать у колах дисидентів (самвидавський журнал "Віче" (70-і рр.), Костянтин Васильєв, Анатолій Іванов (Скуратов), Валерій Ємельянов, дисидент Олексій Добровольський (Доброслав)), у середовищі яких воно стало у свій час однією з форм ідеологічного протесту проти комуністичного режиму. Саме тоді нативізм набув націоналістичний, фашистський тон.

Відтак, необхідно зробити наголос, що прихильники означеного вірування в Україні та сучасні неоязичницькі утворення намагаються триматися осторонь від сатаністів та інших напіврелігійних містичних культів. Відрізняються вони і від "традиціоналістських" напіврелігійних зібранівок та "єруанців". По суті, неоязичництво утворилося на межі треш-руху, пізнього

панку та андеграундських груп. Прикладом неоязичницького утворення є київський клуб "Відродження віри", який виник 1994 року (лідери Ю.Данилович, А.Тарковенко та Р.Сирінський).

На півдні України намагалися пропагувати свої ідеї прихильники культу, заснованого на поєднанні містики кельтів та слов'янської міфології. Були повідомлення про діяльність перенесеного на український ґрунт культу Вуду і т. ін. Ці течії та культу не мали популярності серед молоді і потонули в морі розмаїття неформальної молодіжної ініціативи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калінін Ю., Харьковщенко Є. Релігієзнавство. –К.: Наукова думка, 1995.
2. Лубський В.І. Релігієзнавство. –К.: Вілбор, 1997.
3. Релігієзнавство / За ред. Рибачука. –К.: Освіта, 1997.
4. Релігієзнавство / За ред. Бублика. –К.: Юрінком Інтер, 1998.

УДК 342.55

МАЗУР В.Г. аспірант
м. Київ

УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

Дослідження комунікативних процесів у державному управлінні – одна з актуальних наукових проблем, оскільки в сучасних умовах комунікація є невід'ємною складовою будь-яких форм суспільних відносин, зокрема у встановленні партнерської взаємодії між місцевими органами влади та громадськістю.

В умовах адміністративних перетворень в Україні відбуваються значні зміни у державному управлінні і відносинах держави та громадянського суспільства, в яких органи влади виступають як адміністративні структури, що надають послуги, а громадськість – як клієнт, що їх отримує. Запровадження нової парадигми функціонування органів державної виконавчої влади й органів місцевого самоврядування потребує переорієнтації форм і методів їхньої діяльності на задоволення потреб споживачів публічних послуг, переосмислення концепції управління суспільною інформацією та забезпечення надійного зворотного зв'язку з громадськістю.

Таким чином, нині необхідним є обґрунтування напрямів удосконалення механізму комунікативної діяльності місцевих органів влади.

Державне управління не може існувати без комунікації, як форми взаємодії різноманітних суб'єктів і об'єктів управління, оскільки демократичний режим потребує погодження позицій у постійному діалозі між владою і громадськістю. Комунікації інформують

населення і владні структури та інститути громадянського суспільства, дозволяють видавати накази, ухвалювати законодавчі акти, переконувати людей.

Особливо актуальні проблеми комунікації на рівні місцевих органів влади (МОВ), тому що саме на місцях має забезпечуватися конституційне право громадян на інформацію. Саме тут відбувається налагодження контактів влади з цільовими аудиторіями населення, узгодження надання публічних послуг з потребами громадян, здійснення контролю якості цих послуг та оперативне реагування на зміни в інформаційному просторі.

Одне з головних завдань МОВ – надання публічних (громадських, муніципальних, соціальних, адміністративних, управлінських та ін.) послуг населенню з метою забезпечення задоволення його потреб у різноманітних сферах життєдіяльності. Реалізація зазначених завдань, в свою чергу, потребує відповідного комунікативного забезпечення. Саме інформація і комунікація виступають основою процесу надання послуг [2].

Вважаємо, що механізм комунікативної діяльності МОВ доцільно розглядати як послідовну реалізацію комплексу правових та організаційних дій, що базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації та використанні відповідних методів управління, спрямованих на задоволення інформаційно-комунікативних потреб населення і організації діяльності структурних підрозділів МОВ. У структурі механізму комунікативної діяльності можна виділити чотири основних блоки: правовий, ресурсний, інформаційний, організаційний (зокрема, цілі управління, елементи об'єкта, методи впливу – принципи).

Слід зазначити, що керуюча система управління комунікативної діяльності МОВ складається з: безпосередньо органів управління на місцях (МДА, територіальні підрозділи ЦОВВ, ОМС, державні службовці та посадовці місцевого самоврядування), а також опосередковано – громадськості (населення, бізнесових структур, громадських організацій, соціальних груп, здатних суттєво впливати на процес прийняття управлінських рішень).

Відповідно до Закону України "Про інформацію" до спеціальних принципів інформаційної діяльності мають бути віднесені: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації та свобода її обміну; об'єктивність, вірогідність інформації; повнота і точність інформації; законність одержання, використання, поширення та зберігання інформації [1].

Правове забезпечення комунікативної діяльності МОВ передбачає: всебічне використання засобів і форм юридичного впливу на об'єкт управління з метою підвищення ефективності комунікації (зокрема, опрацювання нормативних актів, що регулюють функціональні і правові відносини у процесі задоволення інформаційно-комунікативних потреб населення і самих МОВ, сукупність правових норм, втілених у

внутрішні документи); державне регулювання і державну підтримку комунікативної діяльності МОВ [2].

Організаційний блок включає упорядкування, формування організаційної структури підрозділів МОВ з інформаційно-комунікативної діяльності, безпосереднє внутріорганізаційне управління шляхом реалізації функцій прогнозування, планування, організації, мотивації, контролю, координації.

До елементів інформаційного блоку відповідно до ст.14 Закону України "Про інформацію" можуть бути віднесені: одержання, використання, поширення, зберігання інформації.

Ресурсне забезпечення комунікативної діяльності МОВ включає кадрове, технічне забезпечення та науково-методичне забезпечення, форми, методи, технології взаємодії з оточуючими, добір, розстановку, просування кадрів, їх професійне навчання, фінансування програм розвитку комунікації, інформаційні ресурси (засоби, програми, технології).

Отже, важливими складовими комунікативної діяльності МОВ є: керівна система – суб'єкт управління, керована система – об'єкт управління, мета, принципи, правове забезпечення (блок нормативних актів, щодо комунікативної діяльності МОВ), організаційне забезпечення (організаційна структура управління, функції прогнозування, планування, мотивації, контролю); інформаційний процес (збір, обробка, поширення та зберігання інформації), ресурсне забезпечення (кадри, техніка, науково-методичне забезпечення, форми, методи, технології).

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про інформацію" // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
2. Терещенко Д.А. Організаційно-правове забезпечення комунікативної діяльності місцевих органів влади; дис... канд наук з державного управління: 25.00.02 / Діна Акрамівна Терещенко; Харківський РІДУ. – Харків, 2009. – 207 с.

УДК 008

МАЦЬОХА Т.О.

Наук. керівник: САМАРСЬКИЙ А.Ю., ст.вукл.

м. Київ

КУЛЬТУРА ЗМІН І ЗМІНА КУЛЬТУРИ

Що саме ми розуміємо під словом культура? Сучасні довідники дають визначення: "Культура – сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людством протягом його історії". Ж.Ж. Руссо сказав ще простіше: культура – це все, що не натура. Та насправді культура – це щось більш суттєве; невід'ємна ланка людських відносин, яка навчає нас гуманізму, чуттєвості, істинній красі, служінню високим ідеалам та моралі.

Сучасна культура бачиться нам як у тумані, в якому складно вирізнити деталі та побачити картину в цілому.

Суспільству складно зрозуміти, де воно знаходиться на даному етапі розвитку й куди йому прямувати далі.

Світ змінюється, нас оточує багато речей. Вони кричать з прилавків про те, які вони гарні та чудові, про те, як вони нам потрібні. Суспільство зробило цей світ таким, яким ми бачимо його сьогодні. Світ, в якому гроші та речі здатні замінити будь-який наш недолік чи ваду. Устрій, в якому, через надлишок речей, людям стає занадто тісно, бо для них не залишилося вільного місця. Скільки нових речей створюється щодня, а скільки викидається на смітник. У нашому сьогоденні товарно-грошових відносин людина вже давно перетворилася на річ, яку можна купити, обміняти, продати або просто викинути, як старі консерви, в яких закінчився термін придатності.

Ще Ж.П. Сартр та А. Камю говорили про те, що до сучасних атрибутів людського буття вже дано увійшли такі слова, як сум, нудьга, байдужість та абсурд. Та раніше такого не було. Складно уявити, щоб Ф. Бекону було сумно, а Локк вважав би, що життя безглузде, що нудьга оволоділа б Гегелем або Фейербахом, проте в наш час це стає можливим. Здається, що почуття XIX століття були яскравіше сучасних.

Багато філософів говорять про певні сторони сучасного відчуження, А. Камю – про божевільні забави, Е. Фром – про несамовите бажання володіти, проте вони, зазвичай, не дивляться в корінь, причину даних змін. Чому успішна людина в самому центрі Європи може почувати себе самотньою та непотрібною? Що являється причиною таких почуттів?

В культуру XX століття цей стан увійшов під назвою "відчуження". Сучасна філософія, культура та мистецтво розмірковують над проблемою відчуження. Хоча поняття "відчуження людини" увійшло до філософії ще в XIX столітті, проте насправді актуальним воно стало зараз.

За К. Марксом корінь усіх форм відчуження полягає у відчуженій праці, що з'являється з виникненням приватної власності. Відчуження проявляється у тому, що існування належить іншому, що предмет бажання знаходиться в недоступному володінні. Врешті-решт це призвело до того, що над світом панує нелюдська сила. "Відчужена праця, – вказує Маркс, – спочатку відчужує від людини її життєдіяльність, а як наслідок її рід: вона перетворює для людини родове життя в засіб підтримки індивідуального життя" [1, с. 92]. Далі він уточнює, що людина тим самим, свою сутність перетворює лише на засіб для підтримки свого існування. Інакше кажучи, праця у відчуженому стані виявляється засобом, а їжа, питво і розмноження – метою існування людини.

Що ж відбувається з почуттями сучасної людини? Невже наше відчуження набуло таких масштабів, що ми вже не спроможні на справжні почуття? Байдужість та жорстокість заповнили наш світ. Вони нагадують про себе з моніторів комп'ютера, з плакатів на вулиці, з реклами по телевізору.

Часом здається, що все занадто песимістично, бо людям притаманно надавати всім кольорам темні відтінки. Та, можливо, нам варто поглянути на цей світ очима таких людей, як Руссо, Маркс, Фром, Гьєнков, які вже давно передбачали таке майбутнє і писали про це, намагаючись застерегти суспільство від краху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маркс К. Экономическо-философские рукописи 1844 года // К. Маркс, Ф. Энгельс. Сочинения, 2-е изд., Т.42 – М.; Политиздат, 1974. – с.41-174.

УДК 297

НАКОНЕЧНА Н.

Наук. керівник: ШКІЛЬ С.О., к.філос.н.
м. Київ

СУНІЗМ, ЯК НАЙПОМІРКОВАНІША ТЕЧІЯ В ІСЛАМІ

Іслам, який виник значно пізніше, ніж іудаїзм, християнство, буддизм, можна вважати релігією, яка подала як певне протиставлення існуючим віруванням. На Близькому Сході на момент виникнення ісламу вже існували досить могутні релігійні течії, однак всі вони були відкинуті, і прийняте нове, “найбільш правильне” вчення. Мусульмани визнають себе такими, що вірять найбільш вірно і поклоняються тому ж Богу, який у свій час надав можливість і їудеям, і християнам виконати ту місію, якої наділив їх Всевишній. Здавалось би прихильники Мухаммеда – “печатки пророків”, першого проповідника ісламу – не повинні були мати протиріч у своєму середовищі, але тільки незначний час іслам був єдиною, безконфліктною релігією, хоча з самого початку в її руслі існували різні спроби тлумачення сур Корану. Пізніше ці протиріччя стали більш помітними і в кінці кінців призвели до розділення ісламу на дві головних течії – шиїзм та сунізм. Але й вони з плином часу почали розділяти на більш дрібні секти.

Сунізм – це найбільш ортодоксальний (правовірний) напрям ісламу. Його прихильники визнають не тільки Коран, а й Суну, називають себе “ахль асуна” (люди Суни), вважають, що саме вони дотримуються традицій Пророка. Формально сунітом вважають того, хто визнає перших чотирьох халіфів, достовірність Суни, дотримується її ритуальних, побутових, соціальних правил. Суна, будучи Священним переказом ісламу, є другим після Корану джерелом віровчення. (Більшість мусульман світу – 90% є сунітами.) Викладена вона у формі висловлювань Мухаммеда та оповідей (хадисів) його діянь людьми, які близько знали пророка.

Інформація про вислови і вчинки пророка, про обставини, що супроводжували ту або іншу ситуа-

цію, склали самостійний розділ арабської літератури. Кожне повідомлення супроводжувалося існадом – посиланням на безперервний ланцюг людей, передававших цю інформацію. Як правило це були люди з найближчого оточення Мухаммеда – Абу Бакр, Умар, Айша, Алі, Абу Хурайра і ін. Відповідно до сталої традиції, чим гіднішим був передавач, особливо останній в ланцюзі існаду (тобто найраніший), тим більше безперечною вважалася достовірність тексту (матн), що слідував за існадом. Найбільш достовірними хадисами були ті, які можна було прослідкувати по декількох ланцюжках передавачів.

Приблизно за два з гаком сторіччя число хадисів досягло астрономічних цифр: більше мільйона.

Ісламська сунна включає норми державного, кримінального, майнового, сімейного права, а також пропонує стереотипи поведінки мусульманина в побуті. Як було сказано вище, спочатку за основу була узятая сунна Мухаммеда, що включає вчинки (фіал) і вислови (каул) пророка, зафіксовані його послідовниками у вигляді хадисів (хадис, множина ахадис – повідомлення, розповідь). Поява і подальше використання хадисів була обумовлена тим, що “божественних встановлень”, викладених в Корані, опинилося недостатньо для вирішення безлічі питань, що вставали перед новими поколіннями мусульман. Важливим джерелом стали перекази про вчинки, мови, ради і рекомендації Мухаммеда його сучасникам. Ідеальний образ пророка, вождя, засновника держави, спочатку бідної і гнаної, але такої, що не побоялося виступити проти помилок своїх одноплемінників, людини, яку вибрав для своїх послань Аллах, викликав пошану і захоплення мусульман. Це був образ, по якому кожен міг звіряти свої вчинки. Тому вчення про пророка Мухаммеда, його слова і справи, стало важливою складовою частиною ісламу, увійшло до символу віри, в право, в богослів'я, історіографію і літературу.

Певний час сунізм був офіційною релігією арабського халіфату. На відміну від шиїзму, він не визнає будь-якого посередництва між Аллахом та людьми, крім Мухаммеда, заперечує тезу про особливу природу Алі та особливе право його нащадків на імамат.

Імамат – інститут верховного керівництва мусульманською релігійною громадою, який зосереджує світську і духовну влади.

Суніти наполягають на тому, що саме вони точно слідують Корану, вказівкам Мухаммеда і його сподвижників. Оголосивши себе послідовниками “істинної віри”, суніти розглядають всіх іновірців як “заблудлих”. Сунізм поділяється на чотири релігійно-правові школи (мазхаби): ханіфіти, шафіїти, малікіти і ханбаліти. Всі сунітські мазхаби вважаються правовірними, рівноправними, і тому мусульмани можуть дотримуватися кожного з них.

Після становлення великої кількості передавачів почалася письмова фіксація хадисів. Від початкового етапу нічого не збереглося, але в другій половині 9 ст.

існувало вже шість збірок хадисів, які надовго і міцно завоювали авторитет і переписувалися у великій кількості екземплярів. Серед сунітів найбільший авторитет мали шість збірок: Аль-Джамі ас-Сахіх аль-Бухарі (810–870); ас-сахіх Мусліма ан-нішапурі (817–875). Меншу популярність мають Суннан Ібн Мажда (помер 886); Суннан Абу Дауда ас-Сиджістані (помер 888); Аль-Джамі аль-Кабір Мухаммада ат-тірмізі (помер 892); Суннан ан-Нісаї (помер. 915).

Проте найавторитетнішою збіркою хадисів вважається Аль-Джамі ас-Сахіх, укладачем якого був Мухаммад аль-Бухарі. Він відібрав 7400 хадисів. Ас-Сахіх визнаний мусульманами видатним керівництвом по фікху (комплекс правил поведінки мусульманина). У інших збірках інтерес укладачів був зосереджений навколо тих або інших правил і норм побуту. Детально розглядається що дозволене (мандуб) і що заборонене (макрух), як відноситися до ритуалу, їжі, одягу, взаємин між людьми, до укладення договорів про купівлі-продажу тощо.

В цілому на базі хадисів була розроблена система стереотипів поведінки мусульманина, де всі вчинки людини розглядалися через призму п'яти понять: ваджіб або фард – “обов'язкові”, мандуб – що “рекомендуються”, мубах або джаїз – “дозволені” (але не припускаючи схвалення або нагороди), макрух – “не схвалювані” (але що не забороняються) і махзур – “заборонені”. Згодом на основі хадисів була створена сера – біографія (життя) пророка Мухаммада, що так само прокламує його життєві принципи.

У 9–10 ст. ісламські богослови обговорювали питання про допустимість використання як “Усуль ад-Дін” (основ релігії) інших джерел, проте більшість їх відкинула таку можливість. Сунна є складовою частиною ісламської богословської освіти. При підготовці імаму і факихів (богословів-законознавців) знання сунни пророка є однією з необхідних умов авторитету релігійного діяча. У богослів'ї існує ряд дисциплін, які безпосередньо засновані на сунні, по ній звіряються всі нововведення, інакше вони оголошуються бід'а (непотрібним нововведенням).

Сунізм поширений у Середній Азії, Закавказзі, Поволжі, Сибіру, на Уралі, в Малій Азії, в Єгипті, Північній Африці. Він охоплює різноманітні школи, течії, секти, серед яких існує значна відмінність щодо тлумачення свят, елементів молитов та інших ритуальних обрядів, молитовних установ, структури релігійних об'єднань, духовенства тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Релігієзнавство / За ред. В.І. Лубського. – К., 2000.
2. Релігієзнавство – Сидоренко О.П.
3. Васильєв А. М. Історія Саудівської Аравії / А. М. Васильєв. – М.: Східна література РАН, 1998.
4. Абу Аля Ал-Маудуді. Принципи Ісламу. – Львів, Логос, 1995. – 112с.
5. Егорин А. З. Современная Ливия / А. З. Егорин. – М.: Институт изучения Израиля и Ближнего Востока РАН.

6. Кимелев Ю.А. Философия религии: Сист. очерк. – М., Nota Bene, 1998. – 424 с.

7. Релігієзнавство / За ред. М.М. Заковича. – К.: Академвидав, 2002.

8. Піотровський М. Б. Державна влада і суспільно-політична структура в арабських країнах / М. Б. Піотровський. – М.: Наука, 1984.

УДК 261.8 (477)

НАУМЕЦЬ Г.

Наук. керівник: ШКІЛЬ С.О., к.філос.н.

м. Київ

УКРАЇНЬСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА КИЇВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ

Українська Православна Церква – Київський Патріархат – православна Церква в Україні із резиденцією Патріарха в Києві. УПЦ-КП створено в червні 1992 року внаслідок об'єднання двох церковних груп, що обстоювали незалежність від Російської православної церкви: частини вірних та єпископату УПЦ-МП на чолі із Митрополитом Київським і всієї України Філаретом (Денисенком) та Української Автокефальної Православної Церкви. За чисельністю вірян станом на кінець 2011 року – найбільша в Україні, за даними Центра Разумкова станом на лютий 2011 року, була другою; за чисельністю парафій та священнослужителів (за даними Держкомнацрелігій) – друга. Є канонічно ізольованою та не має євхаристійного спілкування з іншими помісними православними церквами.

Історично Українська Православна Церква від Хрещення Руси-України була Митрополією Константинопольського Патріархату.

Що це за організація, котра має дивну назву “Українська православна церква – Київський патріархат”? Чому її представники служать у православних храмах і називають себе православними священиками, а Українську Православну Церкву – московською і окупантською?

Деякі найбільш консервативно налаштовані богослови називають цю спільноту “тоталітарною неопротестантською сектою з зовнішньою православною обрядовістю”. “Тоталітарною”, бо вона ґрунтується на жорсткому управлінні з необмеженою владою лідера – Філарета, чиє слово сильніше за людський і Божий закон. “Протестанською”, бо з'явилась як протест проти канонічної Церкви, відокремила себе від Православного Світу і стала цілком самодостатньою релігійною організацією, якій непотрібне нічیه визнання – на зразок баптистів чи п'ятидесятників. Існують інші, більш м'які, оцінки – “протестанти східного обряду”, “розкольники”, “самочинне зборище”. Але в одному богослові та ієрархи всіх п'ятнадцяти Православних Церков, що утворюють Вселенське Право-

слав'я, сходяться – ця організація не є православною і перебуває за огорожею Церкви. Тому всі таїнства, які тут здійснюються, є лицедійством, театральною виставою. Тут "хрестять" дітей, але вони залишаються нехрещеними, "сповідають" без відпущення гріхів, "причащають" – а насправді лише дають скуштувати вино з хлібом.

Чому ж ця організація користується таким авторитетом в очах багатьох людей в Україні і, особливо, в очах влади та засобів масової інформації? Чому позицію офіційної Української Православної Церкви так рідко вдається почути? Причина банальна і проста – організація спекулює на патріотичних почуттях українців, має яскраво виражений політичний характер. Власне, є не стільки релігійною спільнотою, як політичною – за ідеологією наближається до правих та правоцентристських партій. Через що доволі популярна на Західній та Центральній Україні.

Як же виникла ця організація? Плутаність її появи зумовлена темними часами розвалу СРСР та початку становлення незалежної України. У цей період в нашій країні з'явилися більшість різноманітних сект і єресеї. Ця плутаність часто дозволяє лідерам цієї спільноти вводити в оману простих людей.

1299 року митрополит Максим переніс митрополічу столицю до Володимира-на-Клязьмі. З того часу й до 1461 року митрополити, що жили у Володимирі, мали титул "Київські та всієї Русі". З 1352 року кафедра митрополита переноситься до Москви.

1448 року від Київської Митрополії відокремилася Московська єпархія. Лише за 141 рік (1589 року) вона отримала визнання Константинопольського Патріархату.

Як свідчать грецькі історики, 1684 року (за часів лівобережного гетьмана Івана Самойловича) Московська Патріархія звернулася до Константинопольського патріарха Якова з проханням підпорядкувати їй Київську Митрополію (тобто отримати право рукоположення Київських митрополитів), але отримала відмову. Це не завадило таємно висвятити в Москві у сан Київського митрополита єпископа Гедеона Святополк-Четвертинського.

1686 року Константинопольський Патріарх Діонісій погодився на підпорядкування Московській Патріархії Української Церкви, але вже за рік (1687) саме за це його було засуджено на Царгородському патріаршому соборі та позбавлено сану, а підпорядкування визнано актом хабарництва та скасовано.

1689 р. встановлено заборону Києво-Печерській лаврі друкувати будь-які книжки без дозволу Московського патріарха. Наступного 1690 р. Московський собор піддав анафемі "киевские новые книги", тобто книжки Петра Могили, Кирила Ставровського, Іоанікія Галятовського, Лазаря Барановича, Антона Радивиловського, Єпіфанія Славинецького та інших, написані тодішньою українською літературною мовою. 1693 р. впроваджено нову заборону Московського патріарха на ввезення до Москви українських книжок.

Зважаючи на історичний хід подій та становище України в ті часи, Українська Православна Церква не змогла набути адміністративної самостійності від Російської Православної Церкви.

1924 р. ухвалено декрет (томос) Вселенської Патріархії, підписаний патріархом Григорієм VII та 12 митрополитами про неканоничність передачі Київської Митрополії Москві.

Ухвалою Архієрейського Собору РПЦ 25–27 жовтня 1990 року, у відповідь на звернення українського єпископату до Святішого Патріарха Московського і всієї Русі Алексія II і всього єпископату РПЦ, за Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України Філарета (саме такий титул було надано Митрополитові України 1990 року), Українській Православній Церкві було надано незалежність і самостійність в урядванні та права широкій автономії.

1992 року Митрополита Київського і всієї України Філарета (Денисенка) Архієрейський Собор УПЦ (за його відсутності) усунув з посади і обрав нового предстоятеля УПЦ (МП) – Володимира (Сабодана), що був на той час митрополитом Ростовським і Новочеркаським (РПЦ).

1997 року за поданням єпископату УПЦ (МП) Архієрейський Собор РПЦ видав "Акт про відлучення від Церкви монаха Філарета (Денисенка)" (сану митрополита його було позбавлено 1992 року) за "розкольницьку діяльність".

Під час офіційної зустрічі делегації Вселенського патріархату з Президентом України Віктором Ющенком 24 березня 2005 р., голова делегації архієпископ Скопельський Всеволод (Майданський) передав послання патріархату: "Материнська Церква, Константинопольський Патріархат, вважає, що її донька – Московський Патріархат – має ту канонічну територію, яка існувала в неї до 1686 року. Підпорядкування Київської Митрополії Московській Церкві було здійснено Патріархом Діонісієм без згоди та затвердження Святим і Священим Синодом Великої Церкви Христової".

Свято-Володимирський собор у Києві є Кафедральним Патріаршим собором (роки спорудження – 1870–1882). Для живописного розпису 1885 р. були запрошені кращі митці: В. М. Васнецов, М. В. Нестеров, П. А. Сведомський, В. А. Котарбінський, а потім до них приєдналися М. К. Пимоненко, А. С. Мамонов та ін.

Згідно з опитуванням Українського Центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, здійсненим у 2000 р., більшість опитуваних (66%) вважає себе належними до православ'я, причому третина з них (21,8% опитаних) визнає себе вірними УПЦ-КП, яка посідає таким чином перше місце серед українських церков за чисельністю симпатиків. Кількість активних вірян підрахувати неможливо, оскільки участь у церковному житті в опитуваннях не враховується. 2004 року Всеукраїнська соціологічна

служба здійснила опитування, що свідчить: 50,44 відсотка респондентів асоціювали себе з УПЦ КП, тоді як 26,13% – з УПЦ МП. У грудні 2006 р. у столиці України Києві 52% опитаних вважають себе належними до Київського Патріархату і тільки 8% – до Московського Патріархату.

УПЦ-КП добре представлена в центрі та на заході України, але має дуже слабкий вплив на переважно російськомовних сході та півдні. Як і УАПЦ, вона вважає себе українською автокефальною церквою, але досі не визнається (не має євхаристійного спілкування) з жодною іншою Помісною Православною Церквою, зокрема Всесвітнім Константинопольським чи Московським патріархатами, і не входить до Вселенської Православної Церкви (сукупності Помісних Церков, що перебувають між собою в євхаристійному спілкуванні).

За даними державного комітету в справах національностей та релігій станом на 1 січня 2007 року УПЦ-КП мала: 3882 громади, 43 монастирі з 165 ченцями (для порівняння: в УПЦ(МП) 4399 ченців, в УГКЦ – 1235), 2867 священнослужителів, 16 навчальних закладів з 1162 слухачами, 1174 недільні школи, 35 періодичних видань.

Українська православна церква Київського Патріархату є домінантна конфесія на території країни за кількістю парафій (громад) та культових споруд у власності чи користуванні. Її релігійна мережа є має найшвидше зростання серед усіх конфесій України (200–300 парафій та інших структур на рік).

Загалом за словами Святійшого Патріарха Київського і Русі України Філарета Українська православна церква (Київський, Московський Патріархат разом з УАПЦ) є найбільшою православною церквою світу, однак на сьогоднішній день Українська православна церква Московського Патріархату не є повністю незалежною від Російської православної церкви, яка намагається будь що зберегти юрисдикцію над УПЦ-МП.

Найвизначніші патріархи УПЦ Київського патріархату:

Святіший Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет (в миру: Михайло Антонович Денисенко; * 23 січня 1929, Благодатне, Амвросіївський район, Донецька область) – предстоятель Української православної церкви Київського Патріархату. Після прийняття рішення Верховною Радою України 24 серпня 1991 року про проголошення України незалежною державою, митрополит Філарет 1-3 листопада 1991 року скликав Помісний Собор УПЦ, який одногосно прийняв рішення про повну канонічну незалежність, тобто автокефалію Української Православної Церкви. Собор звернувся до патріарха Алексія II і єпископату РПЦ з цим рішенням, але Архієрейський Собор РПЦ 1-2 квітня 1992 року фактично відмовив надати Українській Православній Церкві автокефалію.

Патріарх Алексій II вирішив неканонічним засобом усунути митрополита Філарета з поста Предсто-

ятеля Української Православної Церкви і поставити на його місце свого ставленика. 26 червня 1992 року у порушення канонів, Устава УПЦ і постанов Архієрейського Собору РПЦ про самостійність і незалежність в управлінні УПЦ, – і за вказівкою Патріарха Алексія II – у Харкові був скликаний собор, який обрав ще одного митрополита Київського: ним став митрополит Володимир (Сабодан) – тоді Керуючий справами Московської Патріархії (РПЦ).

Архієрейський собор РПЦ таким чином вирішив покарати митрополита Філарета за його намір відділитися від Російської Православної Церкви для утворення Помісної Української Православної Церкви. 11 червня 1992 року Собор РПЦ засудив його, але митрополит Філарет не визнав за собою вини і не підкорився рішення Собора, вважаючи його неканонічним і незаконним.

25 червня 1992 року відбувся Всеукраїнський Православний Собор, на якому відбулося об'єднання Української Православної Церкви і Української Автокефальної Православної Церкви в єдину Українську Православну Церкву – Київський Патріархат. Собор визнав незаконним рішення Архієрейського собору РПЦ – і Митрополита Філарета обрано Заступником Патріарха Київського і всієї Руси-України.

Митрополит Філарет попри всі нападки та інтриги продовжує боротися за створення в Україні Помісної Православної Церкви Київського Патріархату.

Церковна і громадська діяльність митрополита Філарета відзначена багатьма високими нагородами Російської Православної та інших Церков, а також орденами Трудового Червоного Прапора та Дружби народів.

День інтронізації – 22 жовтня 1995 р. На Всеукраїнському Помісному Соборі митрополита Філарета обрано Патріархом Київським і всієї Руси-України. З того часу плідно працює над розбудовою Помісної Православної Церкви в Україні, роблячи чимало і для об'єднання православних віруючих України в лоні Української Православної Церкви Київського Патріархату.

У 1997 році за поданням єпископату УПЦ (МП) Архієрейський Собор РПЦ видав "Акт про відлучення від Церкви монаха Філарета (Денисенка)" (сану митрополита його було позбавлено на Соборі УПЦ (МП) в 1992), мотивує це "продовженням розкольніцької діяльності". Апеляцію Філарета Вселенський Патріархат та інші Помісні Православні Церкви не розглянули.

Святіший Патріарх Київський і всієї Руси-України Володимир (у миру Василь Омелянович Романюк (*9 грудня 1925, Химчин – †14 липня 1995, Київ) – український православний релігійний діяч, богослов, Патріарх Київський і всієї Руси-України УПЦ-КП (1993–1995). Одним із фундаторів УПЦ-Київського Патріархату (заснована у червні 1992).

17 лютого 1993 року призначений архієпископом Львівським і Сокальським.

Після смерті Патріарха Мстислава став місценаглядцем Патріаршого престолу (14 червня 1993 року) із возведенням у сан митрополита.

На Всеукраїнському Православному Соборі 21 жовтня 1993 року обраний Патріархом (інтронізований 24 жовтня у Софійському соборі).

Виступав з численними проповідями й статтями на богословські, патріотичні й державницькі теми.

Помер від четвертого інфаркту – з дев'ятнадцяти місяців свого патріаршества майже сім провів у лікарні (наслідок 17 років ув'язнення в радянських концтаборах). Згідно деяких джерел знайдений мертвим 14 липня 1995 року за нез'ясованих обставин.

18 липня 1995 року спроба поховати тіло у Софійському соборі наштовхнулася на опір з боку духовенства УПЦ Московського Патріархату та силові дії з боку загонів спеціального призначення МВС України.

В день похорон Патріарха Володимира у Києві "за старшого" залишили щойно призначеного віце-прем'єром з економічних питань Романа Шпека, який не міг вирішувати питання, що не входило до його компетенції – питання полягало у виділенні місця під поховання патріарха. Священний Синод і Вища Церковна Рада УПЦ КП звернулися до КМУ України з проханням поховати Патріарха на території Видубицького монастиря та забезпечити супроводження траурної процесії до цього місця. Уряд не задовольнив прохання Церкви і запропонував місце на Байковому кладовищі, тим самим, на думку багатьох, демонструючи свою зневагу щодо Української Церкви і її вірних.

18 липня, об 11 годині, після літургії у Володимирському соборі, Синод УПЦ КП прийняв рішення про поховання Патріарха на території собору святої Софії. Траурна процесія з тілом Патріарха вирушила вздовж бульвару Шевченка, щоби повернути на вул. Володимирську в напрямку Софійського майдану. Проте Володимирська була перекрита щільними рядами міліції, які ніяк не реагували на прохання церковних ієрархів та народних депутатів пропустити процесію. Тільки завдяки втручання УНА-УНСО вдалося прорвати міліцейський ланцюг. При цьому працівники "Беркуту" використовували спецзасоби – сльозогінний газ і гумові кийки. Підійшовши до стін Собору св. Софії, учасники процесії побачили, що вхід до собору зачинений, а всередині повно міліції. В цей час народні депутати гарячково намагалися когось знайти з керівництва держави, щоби переконати в необхідності поховання Патріарха в соборі св. Софії, враховуючи його заслуги перед українським народом. Проте все було марно. О 16 годині 30 хвилин учасники похоронної процесії: народні депутати, священники, члени УНА-УНСО розпочали копати яму на тротуарі, праворуч брами дзвіниці Софійського собору. Цього від них ніхто не чекав, міліція була не готовою до такого повороту подій і чекала вказівок від свого керівництва, а те, в свою чергу, шукало виходу на керівників

держави. Не відомо, хто дав наказ бити учасників похоронної процесії, але такий наказ було надано -оскільки без відповідних вказівок у таких ситуаціях міліція не діє.

О 19:20, коли могилу було викопано, перший заступник начальника ГУ МВС в м. Києві В. Будніков дав розпорядження загонам "Беркуту" розігнати процесію. Хтось скомандував: "Натовп бити – унсовців калічити!" Відчинилась брама дзвіниці і з неї вискочило кілька сот "беркутівців". Деякий час стрільці УНСО разом зі священниками своїми тілами стримували натиск "Беркуту", поки інші намагалися засипати землею могилу. За короткий період площу заповнила міліція, яка добивала гумовими кийками лежачих та шматувала українські державні прапори, дісталось і народним депутатам. Внаслідок дій міліції багато людей отримали серйозні травми. Близько 22 години працівники міліції зняли кордон навколо могили. Учасники похорону засипали її землею і відслужили молебень.

Святіший Патріарх Київський і всієї Руси-України Мстислав (у миру Степан Іванович Скрипник; 10 квітня 1898, Полтава – 11 червня 1993, Грімсбі, Канада) – визначний український церковний діяч, патріарх УАПЦ, Почесний громадянин Тернополя.

На Всеукраїнському Православному Соборі в Києві 6 червня 1990 року, за участю більш як 700 делегатів з усієї України (серед яких було 7 єпископів і понад 200 священників), Собором затверджено факт утворення УАПЦ і обрано його Патріархом Київським і всієї України. 20 жовтня 1990 після 49-річної розлуки прибув в Україну митрополит Мстислав (Скрипник) (Літературна Україна, 1990, 25 жовтня). Вже 27 жовтня відбув з душпастирським візитом до Львова.

А вже 18 листопада 1990 року в Соборі святої Софії в Києві відбулася його інтронізація: став першим Патріархом УАПЦ. Після створення 1992 р. УПЦ КП, проголошений її Предстоятелем з титулом Патріарха.

Українська Православна Церква Київський Патріархат є Помісною Православною Церквою, яка звершує своє служіння в Україні для віруючих усіх національностей. На сьогодні єпископат УПЦ Київського Патріархату налічує близько 40 архієреїв, в Україні діють понад 4000 парафій, об'єднаних у 29 єпархій у всіх областях нашої держави. Плідно функціонують Київська і Львівська Православні Богословські Академії, семінарії у Луцьку та Рівному, Богословський інститут в Івано-Франківську, Теологічне відділення Філософсько-Теологічного факультету Чернівецького Національного Університету. За соціологічними опитуваннями Київський Патріархат користується підтримкою понад 10 мільйонів чоловік дорослого населення України (для порівняння – Московський Патріархат в Україні підтримують близько 5 мільйонів чоловік). У грудні 2006 р. в столиці України Києві 52% опитаних віднесли себе до Київського Патріархату і тільки 8% – до Московського Патріархату.

УДК 291.62

НЕЧИПОРЕНКО О.

Наук. керівник: ШКІЛЬ С.О., к.філос.н.

м. Київ

ТИПОЛОГІЧНІ РИСИ ШАМАНІЗМУ

Шаманізм (від евен. шаман, саман – знахар) – віра в можливість спілкування перших служителів культу, шаманів, із духами.

В основі поширення та заснування шаманізму було уявлення давніх людей про існування зв'язку між шаманом і духами, що допомогало битися з іншими, ворожими людині силами. Відтак, першим духом-заступником вважався родовий або сімейний тотем. У багатьох народів душу шамана уособлювала тварина, з якою вона була злита в єдине ціле. Потім образ "матері-тварини" набув вигляду духа-пращура самого шамана, а згодом він перетворився на духа-помічника шамана, людиноподібного.

Споконвічно давні люди вважали, що саме духи встановлюють зв'язок з майбутнім шаманом. Наочним свідченням цього була т.зв. "шаманська хвороба", що вражала людину звичайно в дитячому або юнацькому віці. Симптоми цієї хвороби могли бути найрізноманітнішими, але майже завжди така людина виглядала в очах оточення божевільною. Вона робила незрозумілі вчинки, могла годинами сидіти в стані заціпеніння, іноді тікала з дому і по кілька днів на самоті блукала лісом. Хворий подовгу не вставав з ліжка, відчуваючи у всьому тілі страшний біль, у сні часто марив і розмовляв сам із собою. Вважалося, що хвору на "шаманку" людину відвідували духи й пропонували стати їх обранцем. Наштовхнувшись на відмову, духи починали примушувати кандидата в шамани, загрожували йому, а потім відверто переслідували і застосовували "методи фізичного впливу". Після того як людина погоджувалася стати шаманом, починався тривалий і хворобливий процес її "переробки", загартування, формування в ній надприродних якостей. Духи змінювали кістки й внутрішні органи людини, переливали їй кров і безцеремонно вторгалися в її розум.

Інакше кажучи, перебіг шаманської хвороби цілком збігався з циклом ініціації: страждання, смерть і наступне воскресіння. Рано чи пізно шаманська хвороба минала, людина, яка її перенесла, вже перетворювалася на "обранця духів", котрий перевершував своїми можливостями всіх смертних. Тільки на досить пізніх стадіях розвитку первісної релігії люди почали допускати можливість того, що сам шаман може вибрати собі помічників і заступників серед духів.

Шаманський культ неможна уявити собі без особливого "шаманського реквізиту" (фартух, головний убор, барабан або бубен). Він широко розмальовувався стилізованими зображеннями духів-заступників і духів-помічників, космічними символами, численни-

ми підвісками, що також уособлювали духів. В релігійному відношенні сам факт переодягання шамана в особливий одяг був дуже значущим, він символізував переборення шаманом мирського простору та свідчив про його готовність увійти в контакт зі світом духів.

Звичний ритуал дії шамана – це так зване камлання – пляс зі співом, ударами в барабан або бубен, громом залізних підвісок тощо. Камлання розглядається як засіб спілкування з духами, що досягається двома шляхами: або духи вселяються в тіло шамана (або в його бубен), або, навпаки, душа шамана відправляється в подорож у царство духів.

Шаманський Всесвіт складається з трьох частин: Верхнього Світу (Неба), Середнього Світу (Землі), де живуть люди та Нижнього Світу (Підземелля). Всі три частини Всесвіту з'єднувала воедино Світова Ось, яка символізувалася Світовим деревом, горою і стовпами. У Верхньому або Нижньому Світі шаман зустрічався з духами, домовлявся з ними про допомогу в різних справах, розпитував про те, що не міг знати ніхто (наприклад, про життя людини, що зникла). Тобто дії шамана під час камлання були ні чим іншим, як розповіддю про його неймовірну подорож. Але сенс камлання – у гіпнозі оточуючих та в самогіпнозі, завдяки якому шаман не тільки примушує глядачів вірити в свої надприродні здібності, але й вірить у них сам, а під час камлання переживає галюцинації. На думку дослідників, шаманське камлання дуже нагадує істеричний припадок, та й самі шамани дуже нервові, істеричні люди.

З переходом від первинності до цивілізації архаїчні форми релігії не зникли, а стали складовою частиною більш розвинутих релігій або народної культури. Як свідчить релігійна статистика, що на рубежі ХХ–ХХІ ст. різні форми первісних релігій сповідувало не менш 100 млн. людей: 80% від цього числа приходилося на Африку, 18% – на Азію та Латинську Америку, 2% – на Австралію та Океанію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічне релігієзнавство. Підручник. За науковою редакцією професора А. Колодного. – К.: Світ Знань, 2000. – 862 с.
2. Калінін Ю. А., Харьковщенко Є. А. Релігієзнавство: Підручник. – К: Наукова думка, 2000. – 352 с.
3. Кислюк К. В., Кучер О. Н. Религиоведение: Учебное пособие для высших учебных заведений. – Х.: Торсинг, 2002. – 496 с.
4. Титов В. Д., Качурова С. В., Барабаш О. В. Релігієзнавство: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. – Х.: Право, 2004. – 272 с.
5. Токарев С. А. Ранние формы религии. – М.: Политиздат, 1990. – 622 с.
6. Элиаде М. Священные тексты народов мира / Пер. с англ. В. Федори-на. – М.: КРОН-ПРЕС, 1998. – 624 с.
7. Яблоков И. Н. История религии. В 2-х томах. – М.: 2002.

УДК 395.6(410)

ОСІПЧУК Г.В.

Наук. керівник: ХОМЕНКО Т.В., ст. викладач

м. Київ

**FEATURES OF CONDUCTING
BUSINESS NEGOTIATIONS
IN GREAT BRITAIN
(ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ДІЛОВИХ
ПЕРЕГОВОРІВ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ)**

Whilst younger, junior employees are perfectly capable of conducting negotiations at a distance, it is always desirable to send older, senior representatives to the United Kingdom for face-to-face discussions. This is not to say that British businessmen believe young people are incapable of performing the task, but there is an element of distrust of whizz-kids straight of business school with a gleaming MBA. This is particularly true of the manufacturing and financial sectors where many senior managers and even executives may have relatively few formal educational or professional qualifications but have worked their way up from the bottom. Attitudes are changing gradually but there remains a strong tradition in the UK of learning your trade 'on the job' and valuing experience more than certificates. Consequently, older people are often better able to assume the air of dignified authority that is respected in British business culture.

Similarly there are industries, notably manufacturing, in which there are comparatively few women in senior managerial positions even though women make up a higher percentage of the total workforce than in other EU countries. Sex discrimination is, of course, unlawful but many companies – particularly outside London and the major cities – are still be dominated by somewhat unreconstructed older males. In order to command respect and to assure counterparts of her competence, the travelling businesswoman should maintain a professional demeanour, display a detailed knowledge of her field and dress conservatively at all times. Regrettably, some of this advice is also relevant for non-whites.

In keeping with their undemonstrative nature, British businessmen approach their work in a detached way that regards objective facts and solid evidence as the only legitimate forms of persuasion; feelings and personal relationships are usually irrelevant.

Thorough preparation is important: you should bring a plentiful supply of business cards [which are normally exchanged at the end of a meeting] and ensure that you have the proper materials for making effective presentations.

Meetings can sometimes appear rather anarchic with little apparent structure or direction. This is in keeping with Britain's proud democratic tradition that allows everyone his or her say, but it can also be misleading. Whilst teamwork is important, British business culture remains essentially hierarchical. A wide range of input is

valued and a consensus may be reached but the final decision still rests with the most powerful (usually, but not always, the most senior) individual who may or may not be chairing any given meeting.

Nevertheless, despite this traditional view of British business as a hierarchical, pyramidal structure with a vertical chain of command, notions of a quasi-military organisation are increasingly out-of-date. Whilst it is true that in the past the British did have a rigid respect for authority, they have never really liked systems and modern practice prefers a more fluid approach that respects individuals as valuable members of the team. Organigrams are rarely clearly defined and job descriptions often bear little relation to functional reality, which reflects the British preference for "muddling through" without a conceptual template.

Senior executives continue to make the "big" decisions, sometimes unilaterally, but there is greater scope for input from junior staff. At the same time the "younger generation" (under 40-45 years of age) is simply less respectful of their elders whom they no longer regard as necessarily their betters. This does not mean that the boss is a more approachable "friend"; managers still manage, especially in the older industries where there is minimal delegation of real responsibility. The British work well as a team and reach team decisions but the boss remains somewhat apart from the team.

Modern British business is driven much more by results than by the application of strict process. This is largely the product of the "Thatcherite" reforms of the 1980s that brought about a market-led shake-up of received wisdom and practices, encouraging a "can do" mentality that cuts through bureaucratic inertia.

Although British businessmen tend to emphasise short-term results rather than long-range objectives, they are generally interested in long-term relationships rather than quick deals.

Precedent plays an important part in decision-making. The British tend to follow established rules and practices and company policy is the primary authority at all levels of the organisation. A proposal stands a better chance of success if it conforms to the way things have been done in the past. Decision-making can be a slow, deliberate process and rushing or putting pressure on the decision-maker is usually counterproductive; in the end, the Managing Director (the most senior executive in the majority of British companies) will reach a final decision that may be unilateral and is effectively irrevocable.

Attitudes to change and time tend to vary according to an age-industry matrix. Some older industries have the agility of a dinosaur and can bury new ideas in red tape for weeks if not months; on the other hand, younger enterprises can arrive at a plan of action for immediate implementation when the management team meets around a table. "Now" means "now", but "I'll put it in the post" or "I'll get back to you" may mean a long delay and maybe "never" (rather like "we must have lunch some time").

Agreements lead to contracts; if the British businessman is really serious, the lawyers will set to work instantly. On the other hand, delivery may still not be as rapid as hoped or even agreed.

During initial meetings, facial expressions are kept to a minimum and it may be difficult to perceive what the other participants are thinking but you can be sure that they are observing intently even when they appear to be doodling absent-mindedly. Thus, as always, it is important to remain guarded and professional even when a meeting seems to slip into informality, and to give your British counterparts the necessary time to make a full assessment of you as an individual, as well as of your proposal and your company. In turn, you should also note how the participants interact and try to ascertain who are the key players for the success of your project. The British are relatively taciturn by nature and it may be that the quietest person around the table actually wields the most influence and/or power.

Be aware in your dealings that the British are masters of understatement and that irony is a favourite weapon. Direct questions may encounter evasive responses and other typically British ploys are to avoid stating the obvious and to imply the opposite of what is actually said. Tone of voice or facial expression may sometimes hint at what is really meant but not always and it is equally important to pay attention to what is not said.

Humour also plays an important role in business discussions; having a repertoire of jokes and anecdotes can be an asset and good raconteurs should make the most of their talent. In any case you should not be surprised by any seemingly inappropriate levity. On the other hand, the British are prone to using sarcasm, particularly the one-line jibe, to ridicule an adversary or to register disagreement or even contempt. This may be hurtful at the time but the British do not harbour long-term grudges for the most part.

Aggressive techniques such as the 'hard sell' or denigrating another company's product or service will not be well received. Nor should you give unsolicited praise since it is rarely welcome. And do not gush – the British "stiff upper lip" does not appreciate excessive enthusiasm.

Finally, once they decide that they want to do business with you, the British can be blunt, direct, and probably will not hesitate to speak their minds. They certainly will not be slow to say 'no' (however politely or obliquely).

Small talk is the beginning and the conclusion of negotiations. Small talk can be a big challenge, but a little preparation and confidence is all you need. As a skilled small talker you will come across as a more open and friendly person, compared to someone who doesn't say much during social situations. Just don't overdo it because then people will find you annoying and too chatty.

Welcome topics of conversation:

- the weather (always a safe starting point);
- sport (particularly football/soccer);
- animals (usually safe – though beware vegetarians if you like to eat them);
- British history, culture, literature, art, and popular music;
- current affairs;
- your immediate surroundings and positive experiences in the UK;
- how good the food is (things have changed in recent years!);
- real ale (i.e. traditional British beer).

Topics to avoid:

- Northern Ireland;
- religion (especially if you are in Northern Ireland, Glasgow or Liverpool);
- the monarchy and the Royal Family;
- partisan politics;
- the European Union, 'Brussels' and the euro;
- the Middle East;
- personal questions about a person's background, religion, occupation, etc.;
- class and the class system;
- race and immigration;
- sex (particularly homosexuality).

LITERATURE:

- Simon Fanshawe. *The Done Thing*. – Century, 2005.
- Paul Norbury. *Britain: a quick guide to customs and etiquette*. – Kuperard, 2003.
- John Morgan. "The Times" *Book of Modern Manners*. – Times Books, 2000.
- John Morgan. *Debrett's New Guide to Etiquette and Modern Manners*. – Headline, 1999.
- Life in Britain Multikulti <http://www.multikulti.org.uk/en>
- Great British Life <http://www.greatbritishlife.co.uk>
- Tourist information Visit Britain <http://www.visitbritain.com/en/GB>
- Tourist safety Metropolitan Police <http://www.met.police.uk/tourist/english.htm>
- London Transport for London <http://www.tfl.gov.uk>
- Message boards Gumtree <http://www.gumtree.com>
- Language exchange eTandem <http://www.slf.ruhr-uni-bochum.de/etandem/etpartner-en.html>
- Culture exchange HOST UK <http://www.hostuk.org>
- UK news / radio / TV BBC World Service <http://www.bbc.co.uk/worldservice>
- Learning English BBC Learning English <http://www.bbc.co.uk/worldservice/learningenglish>
- EnglishClub <http://www.englishclub.com>
- UK online directory Lifestyle.co.uk <http://www.lifestyle.co.uk>
- British restaurants in London London Eating <http://www.london-eating.co.uk/cuisines/british.asp>
- Modern British restaurants in London London Eating <http://www.london-eating.co.uk/cuisines/modern-british.asp>
- Culture All Info About English Culture <http://englishculture.allinfoabout.com>
- Woodlands Junior School <http://www.projectbritain.com>

УДК 130.2:930.9

ОСОВСКАЯ К. А.

Науч. руководитель: КУБАНОВ Р. А., к. пед. н.
г. Луганск

ЧЕЛОВЕК В ФИЛОСОФИИ И КУЛЬТУРЕ ДРЕВНЕГО ВОСТОКА

Характер взаимоотношений первобытного человека с природой вызывал ощущение неразрывной связности: силы природы персонифицированы в образах богов (человек испытывал на себе их могущество и ощущал бессилие в противостоянии им), люди и боги живут как бы общей жизнью, обладают общими чертами и даже пороками. Боги не только всемогущи, но и капризны, зловредны, мстительны, любвеобильны и тому подобное, в то время как герои мифов наделены фантастическими способностями в преодолении зла, в борьбе с врагами. То, что Гегель в свое время писал о взаимоотношении богов и героев Гомера, вполне приложимо к мифам народов Востока: “Все содержание, приписываемое богам, должно оказаться вместе с тем собственной внутренней сущностью индивидов, так что, с одной стороны, господствующие силы представляются индивидуализированными сами по себе, а с другой стороны, это внешнее для человека начало оказывается имманентным его духу и характеру”.

Постепенно упорядочение хаоса и организация мироздания начинают приписываться “первочеловеку”. В ведических мифах это тысячеглавый, тысячеглазый, тысяченогий Пуруша, ум или дух которого породил луну, глаза – солнце, уста – огонь, дыхание – ветер и т.д. Пуруша – это не только модель космоса, но и человеческого сообщества с самой ранней социальной иерархией, проявлявшейся в делении на “варны”: из рта Пуруши возникли жрецы (брахманы), из рук – воинское сословие (кшатрии), из бедер – торговый люд (вайшья), из ступней – все остальные (шудры). Аналогичным образом в китайских мифах происхождение мира связывается со сверхъестественным человеком по имени Паньгу, из вздоха которого появились ветер и облака, из головы – гром, из левого глаза – солнце, из правого – луна, из туловища с руками и ногами – четыре страны света, из крови – реки, из пота – дождь и роса, из блеска глаз – молния и т.д.

Переходя к рассудочному осмыслению причинности мира в разнообразных проявлениях его постоянства и изменчивости, человек должен был по-новому увидеть и свое место, предназначение в нем. Он по-прежнему ощущал себя в неразрывности с космосом в целом, но уже задумывался о существовании первопричины, первоосновы бытия, некоего абсолюта. Взаимосвязь человека с абсолютом складывается как бы по двум моделям, в которых отражены одновременно особенности психологического склада восточных народов, и специфика общественного уклада

древнеазиатского общества. Два столпа его составляют: централизованный деспотизм, основанный на государственном владении землей и водой, и сельская община. Практически безграничная власть восточного монарха преломилась в сознании как всемогущество единого, обретшего атрибуты главного божества.

В Китае единое – “великое начало, способное родить, наделить и погубить” человека, обожествлено в небе – “Тянь”. В “Ши цзине” (“Канон стихов”) небо – всеобщий прародитель и великий управитель: рождает на свет человеческий род и дает ему правило жизни. Упоминание правил жизни не случайно. Освещение общественных устоев, их сохранение и поддержание – важнейшая социальная функция культа Тянь. Примечательно, что складывающееся несколько позже представление о человеческом совершенстве предполагает “гуманность”, которое включало в качестве первостепенных принципов добродетельности уважение и строгое подчинение сложившемуся разделению социальных ролей: государь должен быть государем, сановник – сановником, отец – отцом, сын – сыном.

Конфуцианство, заложившее с древности идеологический фундамент китайского общества, выдвинуло в качестве краеугольного камня социальной организации – “ли”, что означало норму, правило, церемониал. “Ли” предполагало поддержание навечно рангово-иерархических различий. Согласно каноническому трактату “Ли цзы”, Конфуций говорил, что без “ли” не может быть порядка, а следовательно, и процветания в государстве.

Аналогичным образом в Индии “образующий реальное и нереальное” Брахма не только “вечный творец существ”, но и определяющий для всех имена, род деятельности (карму) и особое положение. Ему приписывается установление кастового деления и требование безусловного его соблюдения. Согласно исходящим от Брахмы “Законам Ману” (сложившимся в VI–V вв. до н. э.), высшее положение в обществе занимают жрецы – брахманы, служение которым оценивается как “лучшее дело” для простолюдина – шудры. Последний же не должен накапливать богатств, даже имея возможность (сделать это), так как, приобретая богатства, притесняет брахманов.

Обожествленное единое выступало, таким образом, как сила, довлеющая над человеком, упорядочивающая его мирские отношения, регулирующая и направляющая все его действия и поступки, тем самым лишаящая какой-либо свободы выбора и волеизъявления. Такое представление о едином соответствовало системе восточной деспотии, где человек был лишен личностной индивидуальности. В то же время в азиатском обществе централизованный деспотизм сочетался с автономностью земледельческих общин. Строй последних отличался, по словам К. Маркса, “дуализмом”, который мог служить для общины “источником большой жизненной силы”.

Освободив от уз кровного родства, община прочно сплотила людей воедино общей собственностью на землю и воду, но одновременно она оставила дом и двор в индивидуальном владении семьи: "...парцеллярное хозяйство и частное присвоение его плодов способствуют развитию личности, несовместимому с организмом более древних общин".

"Дуализм" социальной организации своеобразно преломился и в общественном сознании: в рамках одной и той же культуры, наряду с представлениями, объективно способствовавшими подавлению индивидуальности, беспрекословному подчинению единовластию, существовали и противоборствовали воззрения, стимулировавшие развитие индивида. Так, в Древнем Китае рядом с этической концепцией конфуцианства, ориентированной на поддержание гармонии человека с социумом посредством соблюдения выработанных обществом нормативов, существовал даосский идеал гармонизации человека с космосом. В трактате "Чжуан-цзы" говорится будто Конфуций утверждал, что сам он "странствует в человеческом", в то время как даосы "странствуют за пределами человеческого". Даосский "выход" за пределы социума в космос отражал стремление личности вырваться из замкнутости "земного" круга, ощутить себя не винтиком мощного государственного механизма, но микрокосмом, структурно тождественным космическому универсуму.

В индийской реальности "земной круг", замкнутый на санкционированную священными Ведами кастовую систему, настолько жестко детерминировал жизнь человека, что не оставлял каких-либо надежд на возможность избавления от страданий иным путем, чем путем разрыва "сансары" – цепи перерождений, выхода за ее пределы: если нельзя было изменить карму, надо было освободиться от нее.

"Индивидуалистическая" модель совершенного человека отличалась от нормативной "социальной" тем, что не находилась в прямой зависимости от критериев благочестия, принятых в обществе. Совершенство определялось не сравнением с достоинствами других людей, а соотношением с абсолютом, степенью близости к нему. "Тяжелая работа" по совершенствованию – многоступенчатый путь. Он начинается с соблюдения общечеловеческих норм морали, по существу включенных в кодекс поведения, предусмотренный каждым из вероучений. Далее следуют отречения от земных страстей, искушений, аскетический образ жизни. Отвлеченность от мирских дел позволяет сосредоточить все физические и психические силы на созерцании, на углубленном как бы взглядывании в себя, позволяющем в конечном счете ощутить свое "единение" с Истиной.

Восхождение по пути совершенствования в буддизме завершается состоянием нирваны. Понятие нирваны получало уточнение и развитие по мере ро-

ста влияния учения Гаутамы. Но именно потому, по-видимому, что это некая идеальная цель, желаемая, но практически вообще недостижимая, оно фактически так и не было никогда уточнено до такой степени, чтобы его оказалось возможным выразить какой-либо одной дефиницией. Значение полифонично: затухание, остывание, несуществование и т.д.

В неопределенности конечной цели (будь то нирвана в буддизме или дао в даосизме) огромный позитивный смысл: путь совершенствования бесконечен, он побуждает к универсальному развитию всех человеческих сил как таковых, безотносительно к какому бы то ни было заранее установленному масштабу.

Таким образом, колебание между двумя крайностями: обоснованием общественного статуса морали за счет принижения реального индивида или утверждением конкретного индивида за счет игнорирования социальной сути морали было универсальной характеристикой античной эпохи. Однако особенности социального бытия древнеазиатского общества не могли не сказаться на перевесе колебаний в сторону неблагоприятную для дальнейшего развития свободной личности. Это, в свою очередь, определило судьбу развития философской мысли, которая на протяжении веков, оставаясь в замкнутом пространстве традиционных мыслительных структур, занята была преимущественно их комментированием и истолкованием.

УДК 271(477)

ПАЛАМАРЧУК К.

Наук. керівник: ЛИСА О.І., к. іст. н.

м. Вінниця

СВЯТА РІВНОПОСТОЛЬНА КНЯГИНЯ ОЛЬГА – ПЕРША ХРИСТІЯНКА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

*Ольга Блаженна, як зоря в землі Руській,
темрявою ідолобісства потьмареній,
перед зорею пресвітлого Дня Святої Віри,
освітленого Сонцем Христовим.*

Святитель Димитрій Ростовський

На небосхилі Святих Христової Церкви, наче зорі, сяють різні Святі. Поміж них особливим світлом Святості ясніє Княгиня Ольга. Сама Блаженна походила з знатного роду. Щодо її ім'я, то воно запозичене з скандинавських мов і походить від імені Хельга, яке означає "Свята". Це і підтвердила Своїм життям і діяльністю Свята Рівноапостольна Велика Княгиня Ольга.

Імовірно, народилась майбутня Свята 890 року в селі Либуті поблизу Пскова. Її вважають засновницею цього міста. Батьками Княгині Ольги були Олег – онук данського правителя Гельги та Олена – донька східнослов'янського князя Будимира. Саме вони змалечку прищепили доньці правила чинного, розумного і ви-

важеного життя та відповідальне ставлення до усіх справ. Прадід майбутньої Княгині, Гостомисл, правив у Великому Новгороді до того часу, аж поки, за його порадою не було закликано сюди на князівство від варягів Рюрика з братами. Помираючи, останній залишив після себе малолітнього сина Ігоря (в майбутньому – Святий Князь), до Якого був приставлений опікуном далекий родич Олег (в майбутньому також Святий Князь), Які також зробили багато для Духовного життя і розквіту Київської Русі.

У 903 році Князь Ігор одружився з Княгинєю Ольгою. Невдовзі у Них народився син Святослав, який був дідом Святого Благовірного Князя Ярослава Мудрого і батьком Святого Рівноапостольного Великого Князя Володимира – Хрестителя Київської Русі.

На історичну арену Велика Княгиня Ольга вийшла у 945 році після загибелі Свого Чоловіка. За тодішнім правом спадкування державної влади Його наступником мав стати син Святослав. Але йому тоді було приблизно 8 років. Тому Княгиня Ольга взяла на себе опіку над малолітнім сином (стала його регентом), приймаючи в Свої руки управління Київською Руссю аж до його повноліття. Так на чолі нашої Держави стала Жінка, та ще й не слов'янка. Але це не зашкодило Духовному розквіту та розбудові Русі. Ставши фактичною володаркою Країни, перші роки Велика Княгиня присвячує державному авторитету Києва, що похитнувся після бунту древлян, які жили на півночі Київщини та Житомирщини. Ідесь у 947–948 роках у Державі було встановлено лад.

У той час важливим аспектом життя є вплив Християнства, яке було відоме ще з Апостольських часів, на свідомість народу. Свідченням цього є те, що Княгиня Ольга і Князь Ігор були прихильні до Християнських місіонерів. За переданнями, найближчим дорадником Великої Княгині був слов'янський Священик Григорій.

У Києві вже тоді існувала Церква Пророка Іллі. Ймовірніше за все, там у 954 році Охрестили Княгиню Ольгу. Поряд з цим, є оповідь про Її Хрещення у столиці Візантійської Імперії Константинополі або Царгороді, як його називають Давньоруські Літописи, у 957 році. Велика Княгиня Ольга була Однією з Перших Руських Прочанок, яка здійснила туди подорож у червні вище зазначеного року. Цісар не відразу Її прийняв. Вона деякий час мусила чекати у Царгородській пристані Суді, і була з цього невдоволена. Проте прийняли Княгиню Ольгу з таким пишним церемоніалом, як сирійських купців. Джерела не дають нам вичерпної відповіді про зміст переговорів. Але найбільш вірогідно, що Вона вела переговори про Хрещення Русі і просила прислати Єпископа для Держави, мудро вбачаючи в прийнятті Християнства шлях до розвитку зв'язків з найрозвинутішими країнами світу. Крім цього, у 959 році Княгиня Ольга послала послів до німецького короля Оттона I з проханням прислати на Русь Єпископа і Священиків.

Що ж до Свого Хрещення, то Це Таїнство над Великою Княгинєю Ольгою здійснив Патріарх Константинопольських Феоділакт. У Хрещенні Вона отримала ім'я Олена на честь Рівноапостольної Княгині, Матері Святого Костянтина, Яка віднайшла Чесне Древо Хреста Господня.

Християнська Віра дуже сильно вплинула на особисте життя Блаженної Княгині Ольги та Її оточення. Вона на вернула до Християнства не лише жителів Києва, а населення інших міст Київської Русі. Крім того, Велика Княгиня збудувала Першу Церкву в ім'я Святого Миколая над Могилою Святого Аскольда, а над Могилою Святого Діра – Софійський Собор, у Якому є фреска з Її зображенням. Також Вона дала кошти на будівництво Церкви Святої Трійці у Пскові і побудувала Храм Благовіщення у Вітебську.

З Християнським смиренням зносила Княгиня Ольга всі негаразди й біди та намагалась підтримати Свого сина у державних і військових турботах, незважаючи на те, що Її старання повернути його на Християнську віру не увінчалися успіхом. Справу навернення Святослава Вона віддала вповні на Волю Божу. Але, поряд з цим, вплив Великої Княгині на Свого сина був великий. Свідченням цього є його толерантне ставлення до християн. Крім розходжень у вірі, в інших справах він був добрим і відданим сином і лояльно ставився до Неї як Матері.

Коли ж у 968 році печеніги вперше прийшли на Русь, а Святослав перебував у Переяславці на Дунаї, Княгині Ользі з малолітніми онуками довелося організувати оборону Києва.

Померла Свята Рівноапостольна Княгиня Ольга 11 липня за старим (24 липня за новим) стилем 969 року у віці 75 років. Тоді ж вшановується Її пам'ять. За Нею плакали не лише син та онуки, а й усе населення Київської Русі. Ще одним підтвердженням Християнського Життя Княгині Ольги є те, що Вона просить поховати Себе за Християнським звичаєм і на Гробі не справляти поганської тризни. Її остання воля була виконана.

Бог прославив Святу Трудівницю Православ'я, “Начальницю Віри” в Київській Землі чудесами і Нетлінням Мощей. Їх перенесення було здійснено Онукком Великої Княгині Рівноапостольним Князем Володимиром разом з Митрополитом Леонтієм в Десятинний Храм Успіння Пресвятої Богородиці і покладено до спеціального саркофагу. Це Святе Дійство супроводжувалось урочистим співом. Над Гробницею Блаженної Ольги в Церковній стіні було віконечко і якщо хто з твердою вірою приходив до Чесних Мощей Святої, віконце саме по собі відкривалось, і той, хто стояв ззовні, чітко бачив через нього Святі Мощі. А особливо достойні бачили і чудесне сяйво, яке йшло від Них. Ті, хто мав віру, зцілювався від недугів. А для тих, хто приходив з маловір'ям, віконце закривалось і вони бачили лише Гріб.

Поряд з Мощами Святої Рівноапостольної Княгині Ольги сюди були перенесенні Святі Нетлінні Мощі

попередніх Князів та Княгинь і Першого Київського Митрополита Михайла, Який заснував у Києві Михайлівський Монастир на місті язичницького бованна.

Щодо подальшої долі Десятинного Храму Успіння Пресвятої Богородиці, то Він був зруйнований у 1240 році під час нападу монголо-татар. Нетлінні Мощі Святої Рівноапостольної Княгині Ольги були сховані під його руїнами. Також під уламками Церкви загинули й останні захисники Києва. Вже у 1635 році Святитель Петро Могила, відбудовуючи невелику Церкву на місці Десятинного Храму, знайшов Святі Мощі. Вони зберігались там до XVII ст. А згідно з рішенням Синоду Російської Православної Церкви їх перепоховали, але місце перепоховання, на жаль, до сьогодні не відоме.

Таким чином, Свята Рівноапостольна Княгиня Ольга жила, померла і була похована як Християнка. Вона була Святою духом і тілом, напрочуд розумною, мудрою, привабливою, а також мала світлий характер і поряд з цим сильну волю. Тому сучасники Святого Рівноапостольного Великого Князя Володимира називали Її "наймудрішою серед чоловіків". А сам Князь Володимир, висловлюючи вдячність Богу, в День Хрещення Русі про Свою Бабусю, Яка доклала багато зусиль для Його Духовного виховання, сказав такі прекрасні слова: "Благословити Тя хотят сынове рустии, и в последний род внук Твоих".

Пам'ять про Блаженну Княгиню Ольгу, Яка піднесла авторитет Своєї Особи і Київської Русі та стоїть на перехресті Її Релігійної та культурної історії, Слава Богу, не згасає. Зокрема, у Царській Росії була встановлена Відзнака Святої Рівноапостольної Княгині Ольги. На Її честь була названа також і Одна з Дочок Царських Мучеників. У Синоді Російської Православної Церкви існує Орден Святої Рівноапостольної Княгині Ольги. А з 1997 року державною нагородою України є Орден Княгині Ольги I, II, III ступенів. Крім того, на Її честь названо Храми, Каплиці, вулиці, набережні, споруджено пам'ятники тощо не лише в Україні, а й за її межами.

УДК 286.3

ПАЩЕНКО О.

Наук. керівник: ШКІЛЬ С.О., к.філос.н.

м. Київ

ОЗНАКИ ДОКТРИНАЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ КЛАСИЧНОГО ПРОТЕСТАНТИЗМУ У ВІРОВЧЕННІ АДВЕНТИСТІВ СЬОМОГО ДНЯ

Адвентисти сьомого дня є одним з напрямків пізнього протестантизму, що виник у 30-роках XIX століття у США шляхом відокремлення від баптизму. Його засновником вважається Вільям Міллер (1782-

1849). Найхарактернішими відмінними рисами даного віровчення вважається переконання adeptів АСД у необхідності додержання усіх Десяти заповідей (в тому числі буквального додержання заповіді про суботу) й віра у близьке Друге пришествя Ісуса Христа.

Доктринальна позиція сучасних ортодоксальних адвентистів була успадкована від більш раннього протестантизму та міститься в тому, що виправдання людини перед Богом надається тільки єдиним даром – благодаттю, а також лише вірою в Ісуса Христа (у Його жертву на Голгофському хресті).

Добрі справи у віровченні сучасних адвентистів розглядаються як плоди духу та уособлюють в собі любов, радість, мир, терпіння, милосердя, віру, скромність та утримання.

Відтак, Адвентисти сьомого дня – це протестантська церква, яка спирається на Біблію як єдине правило віри і життя, вірить в близькість Другого пришествя Христа, дотримує сьомий день тижня (суботу) як день спокою і відпочинку, у виконання божественної заповіді (Ісх 20:8–11). Назва "адвентисти" походить від латинського слова "adventus" – пришествя. Адвентисти сьомого дня є найбільшим самостійним об'єднанням усередині адвентистського руху.

У січні 1845 року Вільям Міллер та його послідовники утворили самостійну релігійну організацію адвентистів.

Учення адвентистів призвело до безлічі єретичних думок. У 1845–1846 році під впливом вчення Рахілі Престон багато адвентистів стали вимагати, щоб днем відпочинку замість неділі оголосити суботу. Дуже сильно на адвентистів вплинула візіонерка Гелен Вайт. За свідченням Лафборо, – шанувальника Гелен, – у одному з "видінь" їй явився ангел, що повів її на Небеса, увів у Скінію і показав Ковчег заповіту. Скрижалі "провидиці" показав Сам Христос. Гелен побачила, що скрижаль з четвертою заповіддю "Пам'ятай день суботній..." (Вих. 20, 8) потемніла. Ангел пояснив, що це відбулось тому, що люди на землі не дотримуються цієї заповіді. Багато з сектантів, легковірно прийнявши байки Вайт, почали святкувати замість неділі суботу.

У 1860 році адвентисти поділились на два табори. Ті з них, хто визнав святом день суботній, стали називатися адвентистами сьомого дня, або суботниками.

Згодом адвентисти перенесли свій центр у Німеччину, у Гамбург. Адвентисти видають безліч книг та брошур на різних мовах.

Адвентисти сьомого дня проголошують основою віровчення виключно Святе Письмо (принцип "Sola Scriptura"). Церква АСД також визнає у якості авторитету віровчення праці Єлени Вайт, яку шанують як Божого пророка ("вісницю Божу").

Головними відмінностями своєї церкви адвентисти сьомого дня вважають додержання усіх заповідей Десятислів'я (в тому числі заповіді про суботу) і наявність "духу пророцтва" – дару вищих одкровенень. За їхнім вченням, саме це є основними ознаками істин-

ної Церкви останніх днів перед Другим пришестям Христа. Для віровчення АСД характерна також віра у служіння Ісуса Христа у небесному храмі (святитищі), а також віра у Святу Трійцю (Триєдність Бога – Отця, Сина і Святого Духа), вчення про повну правонаступність новозаповітної Церкви від старозаповітного Ізраїлю ("народу Божого").

Адвентисти сьомого дня заперечують вчення про безсмертя душі й вічні муки для невірних. Адвентисти сьомого дня вірять, що під час другого пришестя Ісуса Христа відбудеться перше воскресіння померлих для вічного життя, решта ж, хто відкинув благодать Божу, воскреснуть після Тисячолітнього царства для засудження й будуть покарані за гріх – смерть, будуть цілковито знищені вогнем. Таке положення віровчення адвентистів є ересю з точки зору ортодоксального християнського богослов'я.

Передусім адвентисти сьомого дня знайомлять людину із сенсом віри; вона усвідомлює, що їй потрібен Ісус Христос та звертається до Ісуса, який робить перемену у його житті. Нарешті, людина обирає Його своїм Господом, засвідчивши це актом хрещення. Хрещенню надається глибоке значення: подібне до того, як Ісус Христос помер і третього дня воскрес, людина, поринаючи у воду, "поховається", потім воскресає для нового життя з Ісусом Христом, тим самим залишає позаду усі свої гріхи, починаючи нове життя – чисте і безгрішне. Тому адвентисти сьомого дня здійснюють хрещення повним зануренням у воду.

Засновники адвентистського руху закликали бути прибічниками пацифізму – повного утримання від участі у війнах та добровільної служби у різних силових структурах, багато хто виступав за релігійну свободу – принцип відокремлення церкви від держави, світського державного устрою та політики невтручання церкви до справ держави і навпаки; те саме й нині сповідають багато адвентистів. Нині відмова від служби в армії та силових структурах у ортодоксальних адвентистів стала "добровільною справою" совісті кожного окремого члена церкви. Кожен член церкви ортодоксальних АСД тепер вирішує сам для себе, як йому вчинити[2]. У церквах адвентистів реформаційних рухів за добровільну контрактну службу у лавах збройних сил передбачено виключення з громади, а у громадах ортодоксальних адвентистів цього немає.

Виключення з громади належить за серйозні гріхи члена церкви, релігійного чи морального плану (ересь, негідна поведінка, необґрунтоване розлучення, недодержання суботи тощо). Виключення зі списків громади передбачено також для тих, хто давно не відвідував (зазвичай більше двох років) богослужбні зібрання громади чи тих, хто перейшов до іншого віровчення, притому таке рішення приймається голосуванням на засіданні членів громади. Виключення з громади не означає анафему, що відрізняє АСД від низки інших конфесій, де практикується не виключення, а "відлучення".

Як і в інших протестантських віросповіданнях, у віровченні адвентистів відсутній догмат про безгрішність церкви та її предстоятелів, а визнається священство усіх віруючих. Окрім визнання загального священства усіх членів громад адвентистів є рукопокладені священнослужителі; вищий сан при рукопокладенні – проповідник; служитель у цьому званні може займати будь-яку посаду у церковній ієрархії.

Джерелом вчення адвентисти визнають лише Святе Письмо, а Святе Передання відкидають. Головна ознака їхнього віровчення – очікування близького другого пришестя Христа для Страшного Суду. Вони вчать, що всі пророцтва про друге пришестя Христа на землю вже збулись і тому найближчим часом необхідно чекати кінця нинішнього світу і другого пришестя Спасителя. Після провалу з "пришестям" у 1844, адвентисти стали чекати його у 1912–1913, а деякі з них у 1932 році.

Адвентисти відкидають церковну обрядовість, шанування хреста, ікон та мощей, молитви до свв. угодників Божих і можливість для останніх заступництва на небі за живих.

Релігійні збори адвентистів складаються з читання книг Св. Письма, проповіді, імпровізованих молитов та співання баптистських гімнів і псалмів. Допускається також гра на фісгармонії. Здійснюється у них також переломлювання хлібу, якому передують мочіння ніг, а також хрещення дорослих через занурення. Хрещення немовлят вони відкидають.

Адвентисти сьомого дня, як і давні талмудисти, очікують тисячолітнього царства з Христом і при цьому відкидають безсмертя грішних душ. За їх вченням про загробну долю людини, душа помирає разом з тілом, або, як вони люблять висловлюватись, засинає, знаходиться у несвідомому стані, і в такому вигляді залишається до другого пришестя Христа.

Праведники, до яких себе залічують адвентисти, будуть насолоджуватись у тисячолітньому царстві Христа, будуть разом з ним керувати світом і судити усіх людей, що коли-небудь жили, а грішники після короточасних сильних мук будуть цілковито знищені. Вічність мук адвентисти заперечують.

ЛІТЕРАТУРА

1. Черній А. М. Релігієзнавство: [посібник] / А. М. Черній. – К.; Академвидав, 2003. – С. 212–235.
2. Релігієзнавство: [навчально-методичний посібник] / автор-укладач: В. В. Білецький. – Донецьк: Східний видавничий дім, Донецьке відділення НТШ, 2012. – 220 с.
3. Докаш В. І. Загальне релігієзнавство; [навч. посібник] / В. І. Докаш, В. Ю. Лешан. – Чернівці: Книги – XXI, 2005.
4. Булгаков С. В. Справочник по ересям, сектам и расколам (<http://lib.eparhia-saratov.ru/books/02b/bulgakov/handbook/11.html>)
5. Головина Е. Почему ошибаются Адвентисты седьмого дня (<http://archiv.orthodoxy.org.ua/page-1425.html>)
6. Офіційний сайт Адвентистів сьомого дня в Україні (<http://www.adventist.org.ua>)
7. "В начале было Слово... Основы вероучения христиан адвентистов седьмого дня." Заокский, 1993.

УДК 291.2

САВРАНСЬКА

Наук. керівник: ШКІЛЬ С.О., к.філос.н.

м. Київ

РЕЛІГІЯ ДАВНЬОГО ЄГИПТУ

Держава Давній Єгипет сформувалася в II тис. до н.е. в долині р. Ніл. Приблизно на той час припадає зародження давньоєгипетської релігії.

Релігія Стародавнього Єгипту – релігійні вірування і ритуали, що практикувалися в Стародавньому Єгипті, починаючи з до династичного періоду і до прийняття християнства. За свою багато тисячолітню історію стародавньоєгипетська релігія пройшла через різні етапи розвитку: від Раннього, Древнього, Середнього і Нового царств до пізнього і грекоримського періоду.

Поступове об'єднання номів у IV ст. до н.е. привело до утворення двох царств: Нижнього Єгипту і Верхнього Єгипту. Десь у 3000 р. до н.е. цар Манес об'єднав усю країну. Створюється велика, добре організована держава, починається династична епоха, коли влада належала фараонам. Історія Єгипту налічує 30 династій фараонів. Ця епоха закінчилась у 341 р. до н.е. завоюванням Єгипту персами.

В архаїчний період існувало Раннє царство, під час якого правили I і II династії. Це було від 3000 до 2800 р. до н.е. В цей час у кожному номі були свої місцеві боги, які були, по суті, племінними богами. Це ще була майже первісна релігія. Номові боги мали зооантропоморфний вигляд. У Нехені, що став згодом центром об'єднання Південного Єгипту, вклонялися богині-шуліці, а в центрі Північного Єгипту – Буто – священній змії. Цілком можливо, що це були залишки первісного тотемізму.

Архаїчний період змінило Стародавнє царство III–VI династій. Його відкрив засновник III династії фараон Джосер (2780–2760 рр. до н.е.). Відбулося завершення об'єднання Верхнього і Нижнього Єгипту в класичну деспотію зі столицею в місті Мемфісі. Настав сталий мир, країна прогресувала. У цей час з'явилися загальноєгипетські боги. Ними звичайно були боги міст-держав, що ставали центром об'єднання I та II династії, ще в кінці IV тис. до н.е. таким богом зробили бога-сокола Гора, що став богом Сонця. А коли столицею держави став Мемфіс, загальноєгипетським богом став мемфіський бот Птах.

Близько 2700 р. до н.е. владу успадкувала V династія з міста Геліополя. Головним богом став бог цього міста Атум (Ра).

Наприкінці цього періоду загострилися соціальні суперечності, які завершилися народним повстанням. Настав другий розпад Єгипту, період правління XIV–XVII династій, під час якого до країни через Суецький перешийок з Передньої Азії вдерлися завойовники чікмоси. Через 120 років вони відійшли до Палестини і зникли. Єгипетська цивілізація була настільки стійкою,

що після захоплення країни чужинцями вона поглинала завойовників і швидко поновлювала культурну рівновагу. З 1580 р. до н.е. почалося Нове царство, XVIII–XX династії були при владі до 1070 чи 1090 р. до н.е. В цей час зміцнюється рабовласництво, розширюються межі держави, відбувається завоювання Сирії і Палестини. Релігія продовжує видозмінюватися. Аменхотеп IV (1414–бл. 1406 рр. до н.е.) розпочинає реформи. Він оголосив себе сином єдиного бога Сонця Атона і взяв собі нове ім'я Ехнатон. Це була спроба встановлення монотеїзму, так потрібного єдиній державі. Проте ця спроба була невдалою.

На згадку про цю революційну епоху в історії давньоєгипетської релігії нам залишилася пишна гробниця фараона Тутанхамона (бл. 1400–1392 рр. до н.е.). Після смерті Ехнатона жерці і знать поновили давню релігію старих богів, значно послабили владу фараона, а за часів фараона Рамзеса III в 1070 р. до н.е. влада взагалі перейшла до верховного жерця Херіхора. Почався період Пізнього царства.

В період Пізнього царства (бл. 1070–332 рр. до н.е.) йде подальше вдосконалення господарства, розвивається інтенсивне зрошувальне землеробство, застосовуються залізні знаряддя праці. Зникає колишня ізольованість країни. А разом з тим виникає загроза іноземного вторгнення. В середині VIII ст. до н.е. в Єгипет вторглися війська Куша, в VII ст. – Ассирії. В 525 р. до н.е. за часів фараона Псамметиха III (XXXVI Саїська династія) Єгипет був завойований перським царем Камбізом. Правда, це поширювало зв'язки Єгипту а навколишнім світом, що й позначалося на розвитку культури.

У VI ст. до н.е. Єгипет завойовує Александр Македонський. У 332 р. до н.е. у мемфіському храмі бога Птаха він прийняв подвійну – білу і червону – корону Верхнього і Нижнього Єгипту. Місто Александрія стала столицею країни і центром елліністичної культури. Почалася історія елліністичного Єгипту (332–30 рр. до н.е.). Потім Єгипет перейшов під владу Риму (30–395 рр.) і Візантії (395–642 рр.). Це був кінець давньоєгипетської релігії, її змінили релігійні культури завойовників. В Єгипті з'явився іслам, він був державною релігією, швидко вкоренився і досі є основною релігією Єгипту.

Отже можна сказати, що релігійні уявлення Стародавнього Єгипту склалися ще в номах, де в культурах номових богів переважали тотемізм і магія. Пережитки тотемізму залишилися і у загальноєгипетській релігії, яка складалася внаслідок державного об'єднання номів. В одному з тогочасних документів згадується до тисячі богів і богинь. До числа найбільш авторитетних тварин, що обожнювалися, відносилися бик Апіс, корова Ісіда, баран Хнум, крокодил Себек, кішка Баст, шакал Анубіс, соколи Гор, Ібіс, Тот. Пізніше єгипетські божества стали набувати антропоморфних рис, але зооморфізм не був повністю відкинутий і, наприклад, богиня Баст зображувалася у вигляді жінки з головою кішки, а бог Тот – у вигляді чоловіка з головою Ібіса.

Кожне поселення, мало своє божество (предмет захоплення і шанування) у формі матеріального фетиша. Це були схрещені стріли і лук – символ богині війни і полювання, води і моря Нейт (м. Саїс); дерев'яний предмет у формі засува – символ бога Міна, який вважався таємничим господарем джерела мудрості. Особливо в пошані була р. Ніл, як і вода загалом. Обожнення її становило основу культового ритуалу обливань та очищень, які мусили виконувати всі жерці й навіть фараон.

Із тотемних вірувань поширеним був культ тварин, яких єгиптяни дуже шанували. Навіть своїх богів вони зображали у вигляді тварин, а царя – найчастіше у вигляді лева з головою людини (сфінкса). Зображували богів й у вигляді людини з головою тварини. Іменами священних тварин називали сузір'я. Особливим був ритуал поховання священних тварин: у живіт мумій крокодилів зашивали папіруси із священними текстами; на честь биків будували храми, їх мумії клали у саркофаги, а в храмах ставили золоті статуї (біблійне "поклоніння золотому тельцю" походить від цього звичаю).

Можна також сказати, щобагато ідей давньоєгипетської релігії увійшли до Біблії: уявлення про Бога, який створює світ за допомогою слова, існування потойбічного життя тощо. Простежуються вони в книзі Еклезіастовій, лейтмотивом якої є розчарування: "все є суєта та томління духу". До біблійних текстів увійшло багато моральних сентенцій.

Неоціненним є вплив давньоєгипетської релігії на християнство, особливо на його символіку, догматичні та моральні конструкції. Деякі єгипетські релігійні уявлення проникли через Рим у християнську релігію Британії, Галлії тощо. У Франції довго зберігався образ богині Ісиди: її статуя стояла на південній стіні абатства Сен-Жермен де-Пре до 1514 р. Сприймали її як іпостась християнської богородиці. Окремі давньоєгипетські релігійні елементи побутують у християнстві майже незавульовано, інші – у видозміненій формі.

УДК 811.111

САМАРЕЦЬ А.

Наук. керівник: ХОМЕНКО Т.В., ст. викладач
м. Київ

THE FUTURE OF ENGLISH

Have you ever wondered how many people there are who speak English? It's quite a number! The exact figure is impossible to tell but it is around 400 millions people.

Geographically English is the most widespread language on earth and it is second only to Chinese in the number of people who speak it. It is spoken in the British Isles? the USA, Australia and much of Canada and South Africa.

English is also a second language of other 300 million people living in more than 60 countries.

If you add to this the enormous number of people who learn to understand and speak English you will realize that English is indeed a world language.

How it all began. In Shakespeare's time only a few million people spoke English. All of them lived in that is now Great Britain. Through the centuries as a result of various historical events English spread throughout the world. Five hundred years ago they didn't speak English in Canada, the aborigines in Australia and the Maoris in New Zealand. The English arrived and set up their colonies.

Insatiable borrower. English is mixing with and marrying other languages around the world. It is probably the most insatiable borrower. Words newly coined or in vogue in one language are very often added to English as well. There are words from 120 languages in its vocabulary, including Arabic, French, German, Greek, Italian, Russian, and Spanish.

English is a crazy language. Have you got problems with English? Does it sometimes seem too difficult or illogical? Listen what American linguist Richard Lederer writes about his native language.

Let's face it – English is a crazy language, the most lunatic of all languages.

In the crazy English language, blackboards can be green or blue, and blackberries are green and then red before they are ripe.

There is no egg in eggplant, no grape in grapefruit, neither mush nor room in mushroom, neither pine nor apple in pineapple, and no ham in hamburger.

In this unreliable English tongue, greyhounds aren't always grey, panda bears and koala bears aren't bears, and a guinea pig is neither a pig nor from Guinea.

Language is like the air we breath – we take it for granted. But when we take the time to listen to what we say, we find that hot dogs can be cold, homework can be done at school, nightmares can take place at broad daylight while daydreaming can take place at night, hours – especially rush hours – often last longer then sixty minutes, and most bathrooms don't have any bath in them. In fact, a dog can go to the bathroom under the tree.

Why is it that a king rules a kingdom but a queen doesn't rule a queenom?

And why is it that writers write but fingers don't fing, grocers don't groce and hammers don't ham?

If the plural of tooth is teeth, shouldn't the plural of booth be beeth ?

If you write a letter today and wrote a letter yesterday, why don't we say that you bite your tongue today and bote it yesterday? If the teacher taught, why isn't it also true that the preacher praught? Why is it that the sun shone yesterday while I shined my shoes?

If olive oil is made from olives, what do they make baby oil from?

If hard is the opposite of soft, why is hardly not opposite of softy? If harmless action are the opposite of harmful action, why are shameful and shameless behavior are the same and pricey objects less expensive than priceless ones?

Why is it that when the sun or the moon or the stars are out, they are invisible?

English users are constantly standing meaning on its head. Let's look at a number of familiar English words and phrases:

A non-stop flight. Never get on one of these. You'll never get down.

A hot cup of coffee. Who cares if the cup is hot. Surely we mean a cup of hot coffee.

I want to have my cake and eat it too. Shouldn't it be (I want you eat my cake and have it too)

Watch your head ! You can often see this sing on low doorways, but how can you follow the instruction? Trying to watch your head is like trying to bite your teeth!

There're head over heels in love. That's nice, but all of us do almost everything head over heels. Why don't we say (they're heels over head in love).

They do things behind my back. You want they should do things in front of your back.

And in what other language can your nose run.

If the truth be told, all languages are a little crazy. That's because language is created by people, not computers. That's why six, seven, eight, nine chance to sixty, seventy, eighty and ninety, but two three four and five do not become twoty, threety, forty and fivety. That's why we wear a pair of pants but, expect on very cold days, not a pair of shirts. That's why when I wind up my watch I start it but when I wind up this essay, I end it.

ЛІТЕРАТУРА:

1. <http://rense.com/general95/englishcrazy.html>
2. <http://www.goodreads.com/quotes/622763-let-s-face-it---english-is-a-crazy-language-there>
3. журнал: Speak out 2004 р.
4. Підручник: Blockbaster 4, Headway.

УДК 316.613.43

СЕМЕНЧУК В. В.

Наук. керівник: ДЕНИСЮК С. Г. к.політ. н.

м. Вінниця

ПРОБЛЕМА ПОЛІТИЧНОЇ АПАТІЇ СЕРЕД СТУДІОЮЧОЇ МОЛОДІ

Сьогодні значна кількість політологів висловлює обурення стосовно політичної апатії молоді, що спостерігається в нашій країні. Величезна кількість студентів перебуває поза контурів політичного життя, фактично, їх залучають тільки під час виборчих компаній або мітингів опозиції, тобто тільки тоді, коли це комуся

вигідно. Але це як раз прогресивна і активна частка молоді.

Під політичною апатією ми маємо на увазі форму неприйняття політичної системи, відмову від будь-яких форм співробітництва з нею. Може бути результатом насадження політичної системи насильницьким шляхом – придушенням масових соціальних і політичних рухів тощо.

Звернення останнім часом до проблем політичної апатії молоді зумовлене низкою важливих обставин. По-перше, трансформація цінностей та ідеалів в суспільстві викликає модифікації глибинних взаємовідносин людини з державою, владою, політикою і призводить до значних змін у перебігу та формах становлення політичної культури особистості. По-друге, у молодіжному середовищі останнім часом спостерігається переоцінка суспільних та культурних цінностей попередніх поколінь, переривання послідовності в передачі соціокультурного та політичного досвіду, що призводить до загальної ціннісно- нормативної кризи та ідеологічного вакууму.

Усе це висувує підвищені вимоги до молоді людини як суб'єкта політики, тому виникає потреба в створенні нових моделей поведінки та власної системи цінностей.

Нині в Україні проживає 11 мільйонів молодих громадян, які становлять 22,6 відсотка населення країни. Практично кожен четвертий з них навчається і 2 мільйони 600 тисяч – у вищих навчальних закладах. Молодь як соціально-демографічна група характеризується не лише віковими ознаками, а й специфікою соціального становлення, особливим місцем у структурі суспільства. Саме тому для України одним із найважливіших завдань є громадянське, національно-патріотичне виховання дітей і молоді, їх залучення до соціально-політичних та економічних перетворень, процесу інтеграції України до світової спільноти.

Сьогодні в країні немає жовтенят, піонерів, комсомольців, і, практично, немає ніякої організації, яка об'єднувала б студентську молодь для участі в політичних питаннях. Кращий час проведення для студентів – це нічні клуби, розваги тощо. У студентів немає політичної довіри до влади, а значить немає можливості і сенсу брати участь у політичному житті.

Проте насправді нам є чим пишатися, але на жаль патріотичний дух студентів України вже не той, що був в епоху соціалізму. Незважаючи на те, що спадщина минулого покоління, була в цьому відношенні багатою, ми не встигли черпнути з неї велику частку. У нас залишилася лише ненависть до минулого, байдужість до цього і невіра в майбутнє.

Для того, щоб вирішити проблему політичної апатії, – її потрібно поставити правильно. На наш погляд, найголовніша причина – занепад цінностей на всіх рівнях: сімі, товаришів, студентського колективу, всього суспільства.

Складовою цієї причини є *падіння патріотизму молоді*. Ми знаємо, що людина – це істота, в першу

чергу, духовна, моральна та психологічна, а тільки потім політична. В житті однієї людини відбувається багато потрясень і змін, які роблять свій внесок у духовний розвиток людини. Духовне ж безумовно пов'язане з моральним, а моральне із психологічним світом людини. І лише потім ці три фактори формують людину як політична істота. Виходячи із цього, молода людина поводить певним чином.

Сьогодні молоді люди не впевнені в майбутньому, не бачать можливості впливати на прийняття політичних рішень досить часто переслідують тих студентів, які приймають участь в акціях протесту.

Друга причина виходить з того, що відсутнє розвинене громадянське суспільство, яке могло показати приклад молодим людям усвідомленої участі громадян в ролі суб'єктів державного розвитку і самобутності. І щоб це відбулось потрібна основа, тобто ідея навколо якої могла б організуватися думка, і з думки відродилося справа – справа великої України.

Нажаль немає національної ідеї і кожен зацікавлений в особистій вигоді, немає товариства та солідарності, є тільки конкуренція – і це різнить молодих людей.

Відносини між молоддю і державою сьогодні нагадують замкнене коло, в якому одна складова не піклується про іншу. Якщо держава незабаром не проявить своєї ініціативи, зацікавленості у житті молоді, то державу чекає або вимирання, або перехід ініціативи в "погані руки".

Політично пасивній молоді нікуди спрямовувати свою енергію. Цим завжди вміла користуватися опозиція, і це ні для кого не секрет. В опозиції є своя перевага – вона вміє виявляти і показувати недоліки, розумна держава завжди користується цією функцією опозиції, але якщо недоліків занадто багато – це явний шанс для підтримки опозиції молоддю.

Які шляхи вирішення проблеми політичної апатії студіюючої молоді? По-перше, покращити рівень освіти і залучати молодь до громадських організацій, різних ініціатив. На всіх рівнях: на заняттях, на культурних заходах, в ЗМІ повинна лунати інформація, що покликана відроджувати почуття патріотизму, щоб молода людина знала про свої обов'язки перед Батьківщиною. Важливо відродити цінності українського суспільства. Істотним фактором оптимізації розвитку соціальної активності студентства виступає характер міжособистісного спілкування не тільки в студентському середовищі, але й між викладачами і студентами, що впливає на інтелектуальне й емоційне збагачення особистості.

По-друге, необхідно активно впливати на політиків, змушуючи їх виконувати свої обов'язки з подальшим звітуванням перед громадянами. Оскільки для сучасної України характерна глибока недовіра людей одне до одного, до колективних дій і суспільних інститутів, включаючи інститути влади.

По-третє, держава повинна піклується про молодь, кожна реформа повинна бути ретельно продуманою,

обговореною в студентському середовищі, і лише потім реалізована.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України "Про Державний бюджет України на 2010 рік" від 09.07 2010 року № 2478 – VI.
2. Невінчаний І. С. Основні шляхи подолання бюджетного дефіциту в Україні / І. С. Невінчаний // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – № 6. – С. 98-101.
3. Павлова Л. П. Економічна характеристика бюджетного дефіциту // Фінанси України. – 2008. – № 3. – С. 15-20.

УДК 283/289(477)

ТКАЧУК М.

Наук. керівник: ШКІЛЬ С.О., к.філос.н.

м. Київ

ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Довгий час наша країна була атеїстичною державою. З початку встановлення радянської влади і до розвалу Радянського Союзу церква і держава були два антагоніста. Декретом ради народних комісарів від 23 січня 1918 р було встановлено, що: "Церква відділяється від держави. Школа відокремлюється від церкви".

Церковні та релігійні товариства позбавлялися прав юридичної особи та прав володіння власністю. Якщо в роки громадянської війни вбивства священнослужителів носили неорганізований характер, то в 20–39 рр. їх переслідування прийняло форми контрольованих кампаній. Русійський удар по церкві було завдано на початку 20-их років, коли її звинуватили в саботажі державних постанов про вилучення церковних цінностей на користь голодуючих Поволжя. В дійсності Церква не відмовлялася від допомоги і протестувала тільки проти розграбування храмів під пристойними приводами і проти наруги над святинями.

Влада Радянського Союзу змінили своє ставлення до Церкви лише тоді, коли під загрозою опинилося існування країни. Під час Великої Вітчизняної війни ряд обмежень на релігійну діяльність був знятий, прями гоніння затихли.

У програмі Комуністичної партії Радянського Союзу було закладено атеїстичні виховання радянських людей. На перший план висувалося атеїстичне виховання громадян. Атеїзм являє собою специфічну область філософського матеріалістичного знання. Однак сам по собі атеїзм, як голе заперечення релігії, нічого не представляє і тому сам є релігією. Замість релігійної моралі, громадянам стали проповідувати комуністичну мораль, а саме "Моральний кодекс будівників комунізму". Науковий атеїзм був релігією правлячої партії.

Протягом двох з половиною століть після введення християнства церковне життя переважно розвива-

лося навколо свого київського центру й безперешкодно утверджувалося на Подніпров'ї та Західній Русі, ведучи боротьбу з сильними залишками язичництва в північних (Володимиро-Суздальській і Новгородській) землях. Цей перший період історії православної церкви в Україні – період київського християнства завершується татарською навалою й знищенням Києва. В Галицько-Волинськiм князівствi він тривав ще майже століття до втрати державної незалежності в середині XIV століття.

Період київського християнства характерний тим, що на українській землі, поряд з православ'ям, були й інші релігії – католицизм (ще в дотатарські навали в Києві проводили місіонерську діяльність чернечі католицькі ордени – францисканці, домініканці), вірмено-григоріанська церква, іудаїзм, караїмська релігія.

Період середньовічного християнства ще більше урізноманітнює конфесійну ситуацію в Україні. Протягом трьох століть Православна церква в Україні існувала в умовах литовсько-польської державності, зберігаючи релігійну, культурну, національну ідентичність українського народу, підтримуючи його в боротьбі проти денационалізації і цілковитого виродження, дотримуючись традиційного східного обряду.

У цьому періоді Православна церква опинилася в кризовому стані. У XV–XVI ст. триває посилення переходу провідних верств українського народу на латинський обряд, що спричиняє вичерпання і втрату інтелектуальних сил України. Починаючи з середини XVI ст., від часів Реформації, Україна стає батьківщиною різних протестантських течій. Перехід частини української шляхти на протестантизм зупиняє латинізацію (окатоличення), але посилює полонізацію. Проте в цей період, зокрема за часів митрополита Петра Могили, українська церква зазнала й небувалого ренесансу. З відновленням своєї ієрархії в 20-х роках XVII ст., в складній політичній і релігійній ситуації в Україні і довкола неї Православна церква реформується, відновлює свою соборність і соборноправність, збагачує свій духовний та освітній потенціал, відіграє важливу роль у становленні української державності часів козащини, Запорізької Січі, Гетьманської України. То був справжній ренесанс Української православної церкви після 400-річного небуття української державності. То був яскравий і незаперечний урок того, що вільна церква й незалежна держава – явища нерозривні, що розквіт першої і стабільність другої – процеси взаємопов'язані й взаємодоповнюючі.

Період релігійного життя в Україні часів колоніальної неволі багатий на складнощі й колізії. Перебуваючи з кінця XVII ст. в складі Російської православної церкви, Українська православна церква майже до середини XVIII ст. збагачує своїми кадрами ієрархів і богословським науковим потенціалом Московську патріархію. Разом з тим вона поступово й неухильно втрачає свою інституційну самостійність, традиційну соборність, властиву їй українськiсть, натомість уніфі-

кується на московський кшталт. Відбуваються складні міжконфесійні процеси на Правобережній Україні, вкрай загострюються й періодично драматизуються відносини між римо-католиками і греко-католиками, з одного боку, і православними – з другого, на фоні геополітичного втручання в ці процеси державної влади католицької Польщі й православної Росії. Водночас друга хвиля протестантизму на українських землях в кінці XVIII ст. сприяє відродженню євангелістських конфесій так званого штундо-баптизму, а в кінці XIX – на початку XX ст. – адвентизму, п'ятидесятників, Свідків Ієгови.

Релігійно-церковні процеси періоду радянського тоталітаризму засвідчують, що більшовицький уряд щодо українських церков-як православної, так і греко-католицької – застосовував імперську тактику царської Росії. Деякий час (1920–1930 рр.) частина Православної церкви українізується, виборює автокефалію, що й лякає Москву. Вона підбурює більшовицький уряд в Україні до акцій геноциду проти українських церков-української автокефальної православної церкви (скасована в 1930 р.) і Української греко-католицької церкви (заборонена в 1946 р.). В цілому до мінімуму звужується вплив будь-якої релігії у сфері духовного, культурного життя, етико-моральних відносин у суспільстві, сім'ї. Таке ж гоніння спіткало й римсько-католицьку церкву в Україні: напередодні другої світової війни залишався діючим лише один на всю Україну костел в Одесі. Жорстоко переслідуються протестантські конфесії – баптисти, адвентисти, п'ятидесятники, Свідки Ієгови. Свідки Ієгови протягом усього періоду радянської влади були заборонені. Релігійно-церковне життя в демократичній Україні після здобуття нею незалежності характеризується як очевидним і динамічним його відродженням, так і напластуванням старих проблем та нових труднощів і міжконфесійних конфліктів. Відродження українського православ'я супроводжується водночас і внутрішньо-православними колізіями, кризою православ'я, його розколом на три ворогуючі між собою православні церкви – УПЦ Київського патріархату, УПЦ, яка перебуває в канонічному й молитовному єднанні з Московським патріархатом, і Українську автокефальну православну церкву. Український греко-католицизм після 45-річної заборони і "катакомбного стану" став важливим чинником національного й духовного оновлення, переважно в Галичині, і все ширше просувається на теренах всієї України. Однак і в Українській греко-католицькій церкві є досить багато проблем як внутрішньо-церковних, так і у відносинах з православними церквами й Апостольською Столицею, під юрисдикцією котрої ця церква уже 400 років.

Нині маємо досить різнобарвну конфесійну карту України. Активно діють тут протестантські церкви, традиційні для України, баптистська, адвентистська, п'ятидесятницькі, Свідки Ієгови. Це не становить, як дехто схильний робити висновки, загрозу історичним церк-

вам України – православним і католицьким. І не тому, що протестанти є незначною частиною української християнської спільноти, а насамперед тому, що всі християнські й нехристиянські конфесії в Україні мають гарантовану Конституцією України можливість розвиватися динамічно і паралельно на засадах взаємоповаги та взаємодоповнюваності, співпраці в здійсненні значущих соціальних і євангелізаційних проєктів у річницю національного й духовного відродження України.

В Україні пускають коріння, знаходять прихильників і послідовників нові (досі невідомі для України) християнські й нехристиянські течії, відгалуження, місії, іноді досить для нас екзотичні, далекі від національної традиції і культури. Серед них, зокрема, громади харизматичного напрямку, церкви повного Євангелія, Новоапостольської церкви, Церква Ісуса Христа святих останніх днів (мормонів), а також Товариство свідомості Крішні, буддисти. Функціонують різні течії неоязичництва. Крім того, в Україні діє більше як 200 малочисельних об'єднань віруючих 46 різних релігійних напрямів.

За останні п'ять років в Україні значно зросла кількість мусульманських громад. Проте єдиної структури ця конфесія не набула. На початок 1999 р. офіційно діяли чотири зареєстровані самостійні центри мусульман. Три керівні центри має в Україні також іудаїзм.

У правовій державі, демократичному суспільстві гарантується вільний світоглядний, віросповідний вибір, якщо він не виходить за межі загальнонародської етики, не перешкоджає утвердженню сутнісних сил, інтелектуальному, моральному розвитку людини, цивілізованому співжиттю громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кислюк К.В., Кучер О.В. Релігієзнавство. – К., 2004.
2. Титов В., Качурова С., Барабаш О. Релігієзнавство. – Харків, 2004.
3. Черній А.М. Релігієзнавство. – К., 2003.
4. Яроцький П.Л. Релігієзнавство. – К., 2003.

УДК 261(477)

ТОМЧУК Я. П.

Наук. керівник: ШКІЛЬ С.О., к.філос.н.

м. Київ

РОЛЬ ПАТРІАРХА МСТИСЛАВА У ВСТАНОВЛЕНІ УАПЦ

Народився 10 квітня 1898 Племінник і ад'ютант Пеллори. До Другої світової війни проживав у Польщі. У 1930 р. депутат польського сейму. З 1941 р. представник Рейхміністерства зайнятих східних територій при групі армій "Південь" та довірена особа з питань цивільного управління на окупованій Україні. Прийняв чернецтво (1941). Єпископ Переяславський (1942)

в юрисдикції Української Автокефальної Православної Церкви, заснованої митрополитом Полікарпом (Сікорським). У 1944 р. евакуювався до Варшави, потім в Бреслау. Окормляє східних робітників в Судетах. У 1947 р. переїхав до Канади. Архієпископ Вінніпезький і Канадський (1947). У 1971 р. на 7-му Соборі Української Автокефальної Православної Церкви в США (УАПЦ в США), що проходив у м. Філадельфія, обраний митрополитом Філадельфійським і главою УАПЦ в США. У 1990 р. (за іншими даними, в 1991 р.) був зведений в Києві в патріарше достоїнство. Помер у 1993 р. Похований у Києві.

З проголошенням у Радянському Союзі у кінці 1980-х років політики перебудови та гласності почався рух за національне та культурне відродження українського народу, а за ним і рух за створення національної Церкви, що охопив усю Україну.

У лютому 1989 р. у Києві було створено ініціативний комітет, який поставив собі за мету легалізацію Української Автокефальної Православної Церкви. Комітету не вдалося надати цій справі характеру народного руху. Він діяв в основному серед віруючих Російської Православної Церкви.

Парафіяльна церква св. Апостолів Петра і Павла у Львові 19 серпня 1989р. започаткувала рух за вихід з РПЦ і за оголошення громади парафією УАПЦ. У відповідь на прохання українських православних правозахисників митрополит Мстислав, користуючись своїми повноваженнями, взяв відроджену УАПЦ під свою духовну опіку.

Всеукраїнський Собор відновленої УАПЦ, який відбувся у Києві 5–6 червня 1990 р., постановив піднести УАПЦ до рівня патріархату і обрав Митрополита Мстислава першим Патріархом Київським і всієї України.

Ставши Патріархом, Мстислав намагався налагодити добрі сусідські стосунки з патріархатом Російської Православної Церкви. Коли Архієрейський Собор обрав патріархом Московським Олексія II, він надіслав йому вітальну телеграму, але відповіді не одержав. "Мабуть, Московський патріарх не знайомий з правилами етики, засадами чесної дипломатії", – з сумом відзначив Патріарх Мстислав.

20 жовтня 1990 р. Патріарх УАПЦ Мстислав прибув до Києва. Його прибуття викликало занепокоєння у Московській патріархії та Українському Екзархаті УПЦ. 25–27 жовтня 1990 р. у Свято – Андріївському монастирі в Москві зібрався Собор Російської Православної Церкви, який визнав самостійність УПЦ. Але ця самостійність зводилась до того, що настоятель УПЦ обирається українським єпископом, але "благословляється святішим патріархом московським і всієї Русі".

Релігієзнавці наводять дані, чому не треба було обирати Мстислава на патріарха в такий складний і переломний період історії України:

1) він не мав ні українського, ні радянського громадянства;

2) він був громадянином країни, яка, згідно з думкою переважної більшості людей, вороже ставилася до України та інших республік і країн радянського блоку;

3) він був племінником Симона Петлюри, постать якого багаторічна радянська пропаганда робила пугалом, очорнювала найчорнішими фарбами;

4) він не був "природженим монахом", з яких звичайно формується ієрархія будь-якої православної Церкви, а прийшов до єпископства з секулярного середовища, з активної політичної діяльності.

Завдяки митрополиту Мстиславу Церква майже чудом спромоглася придбати маєток недалеко від Нью-Йорку, у місцевості Саут-Баунд-Брук, де було збудовано церковно-меморіальний комплекс, у якому розмістилися Консисторія, друкарня, бібліотека, музей, духовна семінарія Святої Софії, церква-пам'ятник мученикам за свободу України, редакція журналу "Українське Православне Слово".

Згодом, Патріарх УАПЦ Дмитрій порівняв роль і вагу Патріарха Мстислава із значенням для української Церкви митрополита Петра Могили, як великого душпастиря і патріота, що був перейнятий ідеєю служіння людям. У своєму "Заповіті" Патріарх Мстислав захищав гідність УАПЦ, українських християн для нього найголовнішим був духовний зміст церковного життя.

Також на церковно-релігійній сфері позначилася Національно-визвольна боротьба за державність кінця 1980-х рр. В Україні розпочався рух за легалізацію Української Православної Автокефальної Церкви, в який активно включився і Патріарх Мстислав. Уся діяльність Патріарха в цей час була спрямована на збереження єдності між православними конфесіями в Україні, недопущення міжконфесійного протистояння. Екуменічні погляди Патріарх поєднував з високим рівнем національної свідомості. Мстислав Скрипник був справжнім Патріархом України, котрий щиро вболівав за національну державність і автокефалію української Церкви. Нажаль, в наш час немає особи, яка б змогла зрівнятися з постаттю Мстислава Скрипника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієвський В., Троїцький В. Кар'єра Петлюрівського ад'ютанта (Про митрополита УАПЦ Мстислава) // Радянська Україна. – 1990. – 4 листопада. – С.4.
2. Драч І. Патріарх Мстислав – сучасна легенда (до 100-річчя з дня народження) // Вісті з України. – 1998. – 9 квітня. – С.2.
3. Волошин Ю. "Найбільш важлива духовна персона в Києві..." До 100-річчя з дня народження патріарха УАПЦ Мстислава.
4. Жуковський А. Стан Православної Церкви в Україні // Відомості митрополії УАПЦ в діаспорі. – 1998. – №2 – С.14-15.
5. Сверсток Є. Святійший Патріарх Київський і всієї України Мстислав // Людина і світ. – 1990. – №12. – С. 10-14.
6. Спадщина Святителя: Митрополити України // Слов'янське віче. – 1999. – №1. – с. 184-188.
7. Степовий Д. Незабутні зустрічі // Пам'ять століть. – 1998. – №2. – С. 33-39.
8. Феллер Мартен. Про наших великих духом. – Львів, 2001 – 71с.

УДК 271.5

ТУРЧИН Н.

Наук. керівник: ШКІЛЬ С.О., к.філос.н.

м. Київ

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОЇ ЛАВРИ

Протягом багатьох сторіч височить на правому березі Дніпра неповторний ансамбль Києво-Печерської лаври. Цей славетний монастир – духовну святиню України, уособлення потягу людини до Бога, визнана святиня православного світу, центр християнського подвижництва та культури.

Ще в давнину Києво-Печерський монастир посів два високі пагорби на схилах Дніпра, де згодом були побудовані величні храми, дзвіниці, десятки житлових і господарських споруд. Первісно діставши регулярне планування й забудову, Печерський монастир загалом зберіг свою структуру.

За літописними даними, Печерський монастир Успіння Пресвятої Богородиці заснований 1051 року поблизу села Берестового – заміської резиденції київських великих князів. Монастир цей поступово став найбільшим і найвідомішим релігійним центром Київської Русі. Назву "Печерський" він дістав від печер, де селилися перші ченці. За літописами. В цій місцевості до приходу перших ченців уже були стародавні печери, зокрема так звана Варязька. Київський священник Іларіон, майбутній митрополит і автор "Слова про закон і благодать" неподалік села Берестового, якраз на місці майбутнього монастиря, викопав собі малу печерку, в якій усамітнювався для молитви, проте це не дає підстави вважати його засновником Печерського монастиря. Засновником є Преподобний Антоній, справу якого продовжив Феодосій. З середини XII століття цей монастир, як найбільший і найшановніший на Русі, почали називати лаврою. Юридичне підтвердження назви лаври Печерський монастир отримав 1688 року.

Монастир займає два високі пагорби правого берега Дніпра й улоговину між ними. Перші ченці селилися на дальньому пагорбі, що згодом почали називати Дальніми печерами. Перша монастирська церква Різдва Богородиці була підземною. Згодом на Дальніх печерах з'явилися наземні дерев'яні будівлі.

Центральне місце в монастирському ансамблі посів Успенський собор. Заснований 1073 року, будувався з 1075 по 1078 роки. Освячено його 1089 року. Спочатку він був хрестовокупольним, шестистопним, тринавовим, з однією центральною сферичною банею на циліндричному підбаннику. Існує досить переконлива версія про те, що собор первісно був п'ятибанним. Собор зведено технікою "opus mixtum": з плінфи та каміння на цем'янковому розчині. Стіни собору в інтер'єрі прикрашали фрески та мозаїка. Підлога у вівтарі була частково мозаїчною, а частково викладена червоними шиферними плитами. Успен-

ський собор став взірцем, за яким на Русі упродовж кількох століть зводилися міські й монастирські собори.

Давня київська легенда з "Печерського Патерика" розповідає про чудеса, пов'язані з заснуванням і будівництвом собору. Варяг Шимон, якого вигнали з батьківщини, плыв на кораблі через море на Русь. Раптом знялася буря і Шимон побачив на небі образ великої церкви й почув голос: "Ось церква, яку буде поставлено в ім'я Богородиці, і в якій ти будеш похований". Пізніше Шимон мав ще кілька видінь. Він розповів про них Преподобному Антонію. На виконання Божої волі збудувати в Печерському монастирі мурований соборний храм. Майстрів – будівничих викликали з Візантії. Ті привезли з собою план і зображення майбутнього храму, в якому Шимон упізнав церкву зі своїх видінь. Візантійські майстри, які плывли до Києва по Дніпру, кілька разів хотіли повернути назад, але Пресвята Богородиця їх не пускала, і корабель сам плыв проти течії. Місце для спорудження храму було вказано Божим чудом: там випала роса тоді, коли навколо її не було. Варяг Шимон пожертвував на собор свій золотий пояс, яким і було розмірено план собору. Сам Великий князь Київський Ізяслав копав рови для закладення соборних підмурків. Майстри – будівничі привезли в Печерський монастир і чудотворну ікону Успіння Богородиці, яку їм вручила сама Богородиця у Влахернському храмі Константинополя.

В добу Київської Русі в монастирі велося інтенсивне муроване будівництво: у 1106 – 1108 роках зведено Троїцьку надбрамну церкву, у 1108 році – трапезну, а в кінці XII століття територію монастиря огорожено мурованими фортечними стінами.

У перші століття свого існування монастир відіграв важливу роль у розвитку давньоруської культури, був центром літописання. В монастирі працювали й поховані в печерах преподобні літописці Никон, Нестор, іконописці Алімпій та Григорій, лікар Агапіт.

Києво-Печерський монастир, починаючи з середини XI століття, дав найбільше святих Православній Церкві. З них найвідоміші Преподобні Антоній і Феодосій Печерські.

З перших подвижників монастиря вийшло багато єпископів, яких було проголошено святими. Першим серед них був святий Леонтій, єпископ Ростовський.

Про кількість прославлених святих, ченців Києво-Печерського монастиря, свідчить той факт, що в Ближніх (Антонієвих) печерах його спочили 73 мощей святих, а в Дальніх (Феодосієвих) – 45.

Більшість Печерських святих жили в XI – XIV століттях. До цієї кількості треба ще додати певну кількість святих угодників, які спочатку перебували в монастирі, а потім були висвячені на єпископів, і їхні мощі спочивають деінде, а також деяких Печерських святих, мощі яких не збереглися.

Зі святих, що жили в XV столітті, вславився чернечими подвигами в Києво-Печерському монастирі Федір, князь Острозький, у чернецтві Феодосій.

Перший ігумен Печерський Преподобний Варлаам походив з визначної київської родини.

Одним з найближчих соратників Преподобного Антонія Печерського був Никон, який прийшов у печеру як священник. Тут він жив суворим чернечим життям. У 1078 році братія обрала його ігуменом. Саме за його ігуменства закінчили будувати мурований Успенський собор, прикрасивши його мозаїками, фресками та іншими мистецькими витворами візантійських майстрів.

Преподобного Никона вважають автором одного з перших на Русі літописів. Цю його працю продовжив Нестор Літописець. За доручення ігумена Івана в 1091 році відкопав мощі Феодосія Печерського.

Нестор Літописець належав до найосвіченіших людей на Русі. Упокоївся Преподобний Нестор Літописець у 1114 році.

Преподобного іконописця Олімпія ще замолоду батьки віддали в науку іконного малярства. Він допомагав грецьким художникам, які оздоблювали інтер'єр Успенського собору. Був свідком чуда сходження Святого Духа на ікони Спасителя й Богородиці в іконостасі Успенського собору. Після постриження в ченці Печерського монастиря писав і поновлював ікони, зовсім не відчуваючи втоми. Днями він працював, а вночі молився.

Сьогодні Лавра має своїх сантехніків, слюсарів, теслярів, архітекторів, кравців, садівників, бджолярів, пекарів, кухарів і навіть фельдшера. Ведуться сільськогосподарські роботи. При монастирі працює екскурсійне бюро. В іконній та швацькій майстернях виробляють чудові твори церковного мистецтва. І на всіх цих ділянках роботи не обходиться без допомоги мирян, які з радістю допомагають братії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Археологічні дослідження стародавнього Києва/ За ред. П.П. Толочка та ін. – К.: Наук. Думка. 1976. -160 с.
2. Болховитинов Е. Описание Киево-Печерской лавры. – К.: Тип. Киево-Печер. Лавры. 1826. – 230 с.
3. Колессо С.К. Киево-Печерская лавра. – М.: Искусство, 1975. – 144 с. – (Памятники архитектуры и искусства).
4. Лебединцев П. Г. Киево Печерская лавра с еепрошедшем и ныннешнем состоянии // Киев. старина. – 1886. – Т. 16. – С. 620-652.
5. Лашкарев П.А. Киевская архитектура X – XIII вв. – К.: Тип. С.В. Кульженко, 1875. – 38 с.

УДК 372.46:78

ФЕДОРАС М.О.

Наук. керівник: БОБРУК А.М., ст. викладач
м. Вінниця

МУЗИКА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЧИННИК У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Протягом століть люди вивчали вплив музики на свій організм, самопочуття. Перші дослідження були зроблені Авіценою, який почав лікування неврологічних захворювань музикою. На відміну від інших видів мистецтва, музика відрізняється надзвичайно сильним психофізіологічним впливом та емоційною реакцією, яка нею викликається. П.В. Симонов стверджує, що емоції приймають найбезпосереднішу особисту участь у процесах навчання дітей і розвитку пам'яті [1, с. 144]. Тому, враховуючи це, сучасні вчені рекомендують використовувати музику в навчанні.

Відома досить велика кількість наукових досліджень щодо впливу музики на процес навчання. Серед них є як роботи іноземних вчених: Еріксон М., Купер Л., Симонов П., так і українських: Борисова О., Новаков А., Лозанов Г. та інші. Тим не менш вплив музики на альтернативний процес вивчення різних предметів, особливо іноземної мови є досить актуальним та потребує досліджень.

Отже, музика робить вивчення іноземної мови більш ефективним, і не тільки тому, що вона викликає емоції. Вчені з'ясували, що музичний слух, увага тісно пов'язане з розвитком артикуляційного апарату. Розуміння і виконання коротких, нескладних по мелодійному малюнку, але з чітким ритмом, з частими повторами пісень допомагають швидше і надовго запам'ятати артикуляцію, наголоси, вимова звуків і слів. Завдяки використанню музики і ритму психологічний клімат класу значно поліпшується, зникає напруга, підвищується емоційний тонус в учнів, підтримується інтерес до предмету. Навіть учні, які не проявляли високих досягнень, почувають себе більш впевнено і комфортно.

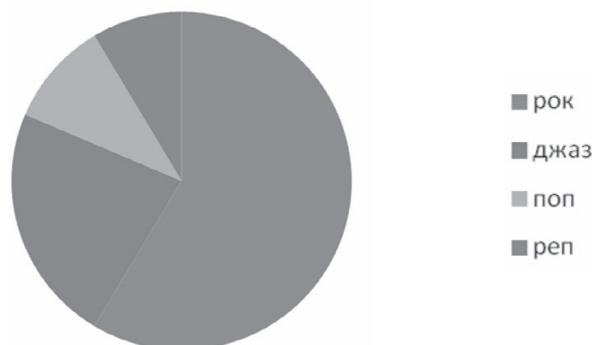
Не менш цікавими й переконливими виявилися результати тестування, проведеного вченими Центру нейробіології Каліфорнійського університету в Ірвіні з метою визначення рівня інтелектуального розвитку учнів. Протягом десяти хвилин 36 учням із різних коледжів було надано можливість прослухати Сонату В. Моцарта для двох фортепіано C-dur. Індекс інтелектуального розвитку IQ після прослуховування збільшився в середньому на 8-9 балів. Один із відомих дослідників впливу музики Гордон Шоу висловив гіпотезу про те, що музика певним чином підживлює і ті відділи мозку, які відповідають за абстрактне мислення і прямого відношення до сприйняття музики не мають [2].

У цьому сенсі дуже цікавою і ефективною при оволодінні англійською, а також розмовною американським мовою є авторська джазова методика

Carolyn Graham (Керолін Грем), професора Нью-Йоркського університету, що викладає в американському Лінгвістичному інституті в Гарварді. Треба зауважити, що Керолін, крім цього, сама є видатною піаністкою і джазовою співачкою, а всі її "chants" (наспіви) озвучені всесвітньо відомими музикантами, такими як Дік Хайман, секстет Джека Джефферс та ін. Керолін Грем є автором таких цікавих підручників як Jazz chants, Jazz chants for children, Jazz chant fairytales. Це казки, вірші, пісні, покладені на джазову музику для дітей та підлітків. Надзвичайним подією з точки зору новаторства у викладанні англійської став її збірка "Small Talk or More Jazz Chants" для дорослих, з прекрасним музичним оформленням. Правду кажучи, це не просто музика, пісні, римування англійською. І це зовсім не пісні. Просто ідея методики та техніки вивчення англійської та американської мови лежить в музичній джазовій основі. Small Talk (невеликі діалоги) Керолін Грем – це найкраща колекція Jazz Chants (джазових наспівів). Такі розмовні тренувальні вправи, монологи, діалоги, фрази, що повторюються багато разів під джазову музику в різному темпі і ритмі. Така техніка і методика, яка побудована на джазових ритмах, які збігаються з ритмікою мови, дає швидкий і стійкий результат. Такі культурно-музичні тренування допомагають учням, студентам, слухачам курсів засвоїти важку звукову систему розмови, вимови і просто мови. Необхідні в житті складні фрази, які сам не побудуєш і не переведеш (кліше, які просто необхідно вивчити, знати і використовувати), запам'ятовуються під ритмічну музику швидко і легко, і легко згадуються (почув чи згадав музику – згадав фразу). Тобто, пам'ять активізується музичним ритмом. Ця методика дозволяє тренувати і слух, і відчуття ритму, музичні, танцювальні, рухові здібності [3, с. 83].

Цікавим є також факт, що пісні, написані під музику легко запам'ятовуються. Було проведено дослідження стосовно жанру музики, який сприяє навчанню, результати якого ми бачимо в діаграмі. Опитано 10 підлітків, слова яких жанрів вони запам'ятовують найчастіше. червоним кольором позначена джаз музика, це 3 людини з десяти. синім – музика ритмів рок. 4 з десяти. Зелений – популярна, або поп музика – 2 з 10, і фіолетовий – реп музика. Одна людина з десяти.

яку музику обирають

Отже, музика має значний вплив на процеси навчання та розвитку пам'яті. Вона допомагає підвищити емоційний стан студентів, що також призводить до покращення процесу навчання. Слова та вирази запам'ятовуються під ритмічну музику швидко і легко, і легко згадуються. Тобто, пам'ять активізується музичним ритмом. Тому, сучасні методисти та викладачі застосовують музику на уроках іноземної мови, що дає можливість зробити навчання ефективнішим та цікавішим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Симонов П.В. Эмоциональный мозг[текст] / П.Симонов – М., 1981-346с.
2. Романчук П. Современная музыка в современном мире[текст] // Романчук П. Искусство в школе. – 2005. – №2.
3. Carolyn Graham. English for students of English as a second language[текст]// Graham C.- Oxford; Oxford university press., 2003-213с.

УДК 327.39:297

ЦИМБАЛЮК І.О.

Наук. керівник: ШКІЛЬ С.О., к.філос.н.

м. Київ

СУЧАСНИЙ ФУНДАМЕНТАЛІЗМ ТА ЙОГО ПРОЯВ В ІСЛАМСЬКОМУ СВІТІ

Ісламський фундаменталізм є однією з течій, поряд з ісламським традиціоналізмом і ісламським модернізмом.

Початково фундаменталізм був течією у християнстві, після Іранської революції цей термін стали вживати також щодо радикальних течій в ісламі. До таких течій належить, зокрема, ваххабізм – офіційна ідеологія Саудівської Аравії. Ісламський фундаменталізм має яскраво виражений антизахідний, антиамериканський характер. На відміну від християнського фундаменталізму представники ісламського фундаменталізму свою ідеологію так не називають.

Ісламський фундаменталізм характеризується поверненням до первинної "чистоти" ісламу, очищенням від нашарувань, що увібрав у себе іслам протягом історії (саме це відрізняє фундаменталістів від традиціоналістів, адже останні притримуються захисту багатьох пізніших звичаїв) і проголошує відновлення конкретних соціальних і політичних інститутів і норм, що мали місце за часів пророка Мухаммада і перших чотирьох пророків.

У загальному розумінні фундаменталізм – це "громадські ідеологічні релігійні рухи, які проголошують свою відданість вихідним ідеям, приписам, цінностям певних учень, доктрин, які висувають вимоги подолання перекозень, ухилів, ересей, що з'явилися в ході їх розвитку, а також "повернення до джерел". У філо-

софській енциклопедії під релігійним фундаменталізмом розуміється тенденція, яка "виражає негативну реакцію консервативних релігійних кіл (XIX–XX ст.) на секуляризацію науки, культури і суспільного життя, що стало причиною маргіналізації останньої".

Ісламський фундаменталізм – релігійно-політичний рух, прибічники якого обстоюють суворе дотримання Корану та поширення ісламу на всій Землі.

Теоретично ісламський фундаменталізм відтворює у сучасній інтерпретації ідеологію панісламізму (від араб. – всі й іслам) – солідарності всіх мусульман (незалежно від їхньої державної, расової, національної і соціальної належності) під гаслом "рівності" всіх "перед ім'ям Аллаха", об'єднання всіх мусульман в єдину теократичну державу. Доктрина панісламізму була запропонована на початку 70-х років XIX ст. турецьким просвітителем, членом товариства "Нових османів" Намік Кемалем. В її основу були покладені тези про керівну роль ісламу в духовному і суспільному житті в цілому та про халіфа як проводиря мусульман усього світу. Ідеї панісламізму набули розвитку у творах Джа-маля ад-Діна аль-Афгані, а практичну реалізацію – у кривавих злодіяннях багатьох бойових організацій ісламу. Серед них, наприклад, створений у 1975 р. "Ісламський джихад", який налічує у своїх лавах тисячі бойовиків, що здійснив численні терористичні акції проти мирного населення Ізраїлю. Лідер – Рамадан Шаллах. У 1987 р. утворився ХАМАС (Ісламський рух опору) – найпотужніша військова бойова організація на Близькому Сході. 28 вересня 2000 р. виникла Бригада мучеників "Аль-Акси" (у зв'язку з відвіданням прем'єр-міністром Ізраїлю Шароном мечеті "Аль-Акса" в Єрусалимі), на рахунку якої більше 1500 терористичних акцій в Ізраїлі. З 1928 р. в різних країнах світу діє релігійно-політична ісламська асоціація "Брати-мусульмани", створена в Ісмаїлії (Єгипет) шейхом Хасаном аль-Банном. Сьогодні в асоціації існують поміркований, правоекстремістський і демократичний напрями, а також численні угруповання і політичні партії (Партія ісламського визволення, "Ісламські демократи", "Джамаат-і-ісламі" та ін.). Теоретики асоціації виступають з ідеями "ісламського шляху розвитку", побудови "справедливого ісламського суспільства" на принципах первісного, "чистого" ісламу як єдиного джерела ідеології, законодавства і моралі мусульман.

Фундаменталісти проголошують своєю метою відновлення в сучасному житті мусульман конкретних інститутів і норм раннього ісламу, тобто ісламу часів пророка Мухамеда і перших халіфів. Саме в ранньо-ісламській громаді вони вбачають ідеальне об'єднання віруючих на основі рівності і справедливості.

Прихильники фундаменталізму закликають очистити іслам від пізніших нашарувань, відновити його в первісній чистоті. В цьому вони відрізняються від консерваторів, які вважають, що треба залишити іслам таким, який він є, та від модерністів, котрі прагнуть

змінити його, поставити на службу модернізованим секуляристським системам, як аргументацію їх легітимності, шляхом додавання нових положень до релігійних догм і перетлумачення старих. Сутність фундаменталістської ідеї зводиться до твердження, що іслам – це всеохопна світова доктрина, єдиний шлях порятунку для всього людства. Сутність фундаменталізму полягає в тому, що для розуму основи віри є недосяжні. Головне завдання фундаменталізму – захист віри, тому він і асоціюється з необхідністю виконання цього обов'язку.

Російський дослідник К. Поляков зазначає: "Слід визнати, що в останній чверті ХХ ст. ісламським фундаменталістам вдалося використати невдоволення частини населення для розширення свого ідеологічного впливу. Їхня соціальна база сформувалася багато в чому завдяки специфічній ролі ісламської релігії в політичному житті Сходу".

Причини сьогоденної популярності цієї течії багато в чому збігаються з причинами виникнення і популярності ісламського радикалізму, зокрема, Джон Еспозіто у своїй праці "Ісламська загроза: міф чи реальність", говорить, що "...вдихнути життя в мусульманські правлячі установи та в суспільство, можна лише одним способом: знову затвердити ісламський закон, зробити його основою держави і суспільства, які повинні керуватися ісламом і спиратися на соціальну справедливість... Слабкість і підлегле становище мусульманських держав – це наслідок безбожництва мусульман, які ухилялися від шляху, накресленого Богом, і вважали за краще йому світські, матеріалістичні ідеології та цінності Заходу або Сходу – капіталізм чи марксизм...", а отже треба повертатися до тих норм та цінностей, а також, в першу чергу соціальних інститутів, що були в перші десятиріччя існування ісламу.

Слід зазначити, що в сучасному світі складно знайти цілісні культури, які можна було б віднести до винятково фундаменталістських, скоріше йдеться про певні субкультури. Отже, явище ісламського фундаменталізму не становить єдиної світоглядної системи, а є переважно конгломератом різних теорій, які поєднуються спільністю деяких первісних настанов і спільними поглядами на сучасний світ

Підбиваючи підсумок, можна сказати, що поява сучасного ісламського фундаменталізму зумовлена сукупністю історичних, ідеологічних і культурних факторів. Вихід ісламських фундаменталістів на міжнародну політичну арену, який супроводжувався встановленням домінуючого ідеологічного впливу на мусульманське суспільство, був спричинений, в основному, дією соціально-економічних чинників. Напружена економічна ситуація дала змогу радикальним ісламським угрупованням отримати симпатії найбільш вразливих верств населення. Основою фундаменталістських рухів спочатку були борці за чистоту ісламу, які вимагали соціальної рівності і справедливості

для мусульманського суспільства. Зростання ролі політичного ісламу пов'язане з перетворенням лідерів фундаменталістської доктрини на виразників інтересів соціальних верств, невдоволених впливом Заходу в цілому та результатами західної модернізації зокрема.

УДК 82*04:94(4)

ШЕРСТОК В.

Наук. керівник ШКІПЬ С.О., к.філос.н.

м. Київ

ХРОНОГРАФІЇ ХРЕСТОВИХ ПОХОДІВ У ЛАТИНСЬКІЙ ТА ДАВНЬОРУСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Актуальністю даної теми є розкриття змісту Хрестових походів та підведення підсумків за цей період. Хрестомві походи – військово-релігійні походи західно-європейського лицарства і цивільних осіб до країн Близького Сходу протягом майже двох століть, починаючи з 1096 до 1291 під гаслом боротьби за визволення Гробу Господнього та Святої Землі від "невірних". В них брали участь феодалі, міщани, селяни, купці, навіть діти. Благословляв їх на битви Папа Римський.

До першого Хрестового походу на Церковному соборі у Клермоні 1095 року закликав Папа Римський Урбан II.

Весною 1096 року, не дочекавшись лицарів, у похід рушили загоми селян Франції, Німеччини і Італії. У першому ж бою під столицею Нікейського султанату їхню армію знищили турки. Тільки десята частина врятувалася втечею.

Весною 1097 року в столиці Візантії зосередилися загоми лицарів-хрестоносців. Головну роль в Першому Хрестовому поході грали феодалі Південної Франції – граф Раймонд Тулузький, граф Роберт Фландрський, син нормандського герцога Вільгельма (завойовника Англії) Роберт, єпископ Адемар та ін. Лицарі під проводом досвіченого нормана Боемунда Тарентського зібралися восени 1097 року та наступного року захопили Нікею, Едессу, а пізніше Кілікію і Єрусалим (1099). Вони заснували Єрусалимське королівство, а також Антіохійське князівство, Едеське і Триполійське графства. Крім того, тут були організовані чернечо-лицарські ордени іоанітів, тамплієрів і Тевтонський орден.

А вже в другому Хрестовому поході який тривав 1147–1149 рр. використовуючи ідеї священної війни проти невірних ("джихаду"), мусульманський емір Імад ад-Дін Зенгі у 1137 р. розгромив війська графства Триполі і почав загрожувати захопленням прикордонних держав королівства, зокрема Едеського графства. Провівши розвідку, Зенгі розпочав облогу Едесси, яка тривала 28 днів і Едесса була захоплена 25 грудня 1144 року.

Успіх джихаду становив загрозу існуванню усіх держав хрестоносців. Після смерті свого батька Зенгі Махмуд Нур ад-Дін (Нуреддін) (1146–1179) об'єднав ворогуючих сирійських емірів на боротьбу проти хрестоносців, також використовуючи гасла джихаду.

Проти Саладіна в Європі був організований новий, третій хрестовий похід (1189-1192). В ньому брали участь три європейські володарі: французький, англійський і німецький. Німецьким імператором був знаменитий Фрідріх I Барбаросса з династії Штауфенів, Але Барбаросса не дійшов до Палестини, потонувши в 1190 р. при переправі через одну гірську сирійську річку. Два інших короля – французький Пилип II Август і англійський Ричард I Левове Серце – були давніми ворогами один одного. Дії їх в Палестині були малоузгодженими. Кожний з них не довіряв іншому.

Найактивнішим у війні на Сході показав себе Ричард I, який перш за все зумів захопити великий острів Кіпр, після чого англійські війська разом з французькими обложили важливу фортецю Акру (1191) на півострові Середземного моря. Акра була взята союзниками. В битві при Яффі (серпень 1192 р.) Ричард завдав Саладіну серйозної поразки. Але Єрусалиму йому взяти не вдалося. Він зміг лише укласти з Саладіном договір, яким європейським паломникам надавався вільний доступ в священні для християн міста – Єрусалим, Віфлеєм, Назарет та ін.

Найважливішим результатом третього походу було згадане вище завоювання західноєвропейцями острова Кіпру. Кіпрське королівство виявилось найміцнішим зі всіх володінь хрестоносців. Воно проіснувало до другої половини XV ст., тобто понад 250 років.

Четвертий хрестовий похід був організований проти православної Візантійської імперії. Учасниками походу були: Папа Інокентій III, Дожа Енріко Дандоло – голова Венеціанської республіки, Ісаака II Ангелата ін. Результатом четвертого походу (1202-1204) були узурпація влади імператора у Константинополі та заснування латинянами на Заході своїх володінь, які називали Латинською Романією, а історики згодом називали Латинською імперією.

У 1212 році окремо був організований похід дітей (близько 50 000 дітей), що як безгрішні мали відвоювати Єрусалим. Похід закінчився ганебно. Діти частково не витримали труднощів походу, а частково були продані в рабство.

Зрештою відбулося ще чотири хрестові походи – усі невдали (1217–1221, 1228–1229, 1248–1254, 1270). А 1291 року Палестина була завойована султаном Єгипту.

На Першому та Другому Ліонському соборі за ініціативи Папи Римського активно обговорювалось питання організації Дев'ятого хрестового походу проти монголо-татар. На I Ліонському соборі був присутній митрополит Київський Петро Акеревич, що розповів про татарську навалу та закликав європейських князів до організації походу. За рішенням Собору

до Києва та Золотої орди було відправлено посольство Платона Карпіні.

На другому Ліонському соборі було знову піднято питання щодо організації хрестового походу проти монголо-татар. Проте розмови щодо Дев'ятого хрестового походу, незважаючи на всі зусилля папи Григорія X, не втілилися в життя. Похід передбачалося здійснити проти Золотої Орди в союзі з ільханідом Абаком, представник якого на соборі в знак серйозності намірів хана прийняв хрещення.

Як висновок можна сказати, що Хрестові походи як військові експедиції з метою визволення Святої Землі зазнали краху. Вони спричинили значні людські втрати як серед населення країн Сходу, так і серед самих учасників. Під час походів було знищено багато пам'яток культури, бібліотек, палаців. У результаті Четвертого Хрестового походу було зруйновано Константинополь – центр східної християнської культури. Хрестові походи спричинилися до погіршення відносин між Європою і країнами Сходу, християнським та ісламським світами.

ЛІТЕРАТУРА

1. История крестовых походов в документах и материалах. - Заборов М.А. – М., 1977.
2. История средних веков / Под ред. С.П. Карпова. – М., 2000. – Т. 1.
3. История средних веков / Под ред. С.П. Карпова. – М., 2000. – Т. 2.
4. История средних веков. Европа. – Минск, 2000.
5. Власть и политическая культура в средневековой Европе. – М., 1992.
6. Идеино-политическая борьба в средневековом обществе. – М., 1984.

УДК 271.4/5

ШКІЛЬ С.О., к. філос. н.
м. Київ

ФОРМУВАННЯ КАТОЛИКОСАТІВ СХІДНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я, В ЯКОСТІ ОРГАНІВ ЦЕРКОВНОГО УПРАВЛІННЯ

Існування з давніх часів християнських громад, мало місце і за східними межами Римської єпархії. Очоловалися вони єпископами, серед яких першість належала єпископу Селевкії Вавілонської. У якості першого єпископа церкви в межах Персії він титулувався католикосом. Саме тоді вперше титул католикоса згадується у документі, що датується 410 роком.

Очолований католикосом Селивкії, католикосат не мав автокефального статусу та був залежним від Антіохійського архієпископа, що згодом здобув статус патріарха, проте був залежним від Антіохійського архієпископа та мав широку автономію. Після прийнят-

тя католикосатами несторіанської ересі католикоси Селевкії Вавилонської встановили собі титул патріархів, прагнучи повної автокефалії. Зокрема, католикосами стали титулуватися першоієрархи Вірменської Церкви, що залишилися після Халкідонського Собору поза Вселенською Православною Церквою.

Вірменська апостольська церква, як відомо була однією з найдавніших дохалкідонських церков. Перші відомості про розповсюдження християнства у Вірменії сягають апостольських часів, бо вважається, що Євангеліє на цю землю принесли апостоли Фадей і Варфоломій. Через постійні війни кафедра католикоса безліч разів територіально переміщала, проте з 1441 року вона незмінно перебувати в Єчміадзині. З 1842 року поруч католикоса діє священний Синод до компетенції якого входить, зокрема, висування кандидатур на першосвятительський ступінь. Вірменська апостольська церква включає в себе два патріархати та два католикосати. Каталикос усіх вірменів в Єчміадзині є духовним главою абсолютно всіх віруючих вірменів і має першість честі в силу історичних традицій. З 1999 року Католикосом усіх вірменів є Гарегин II (Нарсесян). У його юрисдикції знаходяться п'ять єпархій, діють духовна семінарія та академія.

Грузинська православна церква, де також мали місце католикосати, є однією із прадавніх автокефальних православних церков, джерела її походження пов'язують із проповіддю християнства на території Грузії святими апостолами Андрієм Первозваним і Симоном Кананитом. Одними з перших у східному причорномор'ї сан католикоса запровадили саме грузинські першосвятителі. Історія Грузинської Церкви сягає IV ст., коли, завдяки апостольському подвигу святої Ніни, грузинський народ був освічений навчанням Христа. Під її впливом нову віру прийняв грузинський цар Міріан. Необхідно зауважити, що матір'ю Грузинської Церкви була Антіохійська Церква. У 467р., предстоятель Іверської Церкви, кафедра якого перебувала в Мцхеті, одержав від Антіохійського престолу титул католикоса. Із середини VIII ст. Грузинська Церква стала фактично самостійною, хоча її автокефалію не визнавали у Константинополі та Антіохії.

У XIV сторіччі у Західній Грузії було утворено новий католикосат з резиденцією спочатку у Бічвінте (Піцунда), а потім у Кутаїсі. Останній Абхазко-Імеритинський католикос Максим наприкінці XVIII ст. відійшов на спочинок у Київ. На початку XIX ст. Грузинська Церква втратила свою автокефалію й була включена до складу Російської Церкви в статусі Екзархату. Початок цьому процесу поклав висновок у 1783р. при імператриці Катерині Великій та царі Іраклії II Георгіївського трактату у зв'язку з тим, що існуванню Грузинського царства загрожувала смертельна небезпека зі сторони сусідніх мусульманських держав, Туреччини й Ірану. Цим трактатом Грузія визнавала над собою російський протекторат. У нього було включено наступне положення: " Про керування ж Гру-

зинських церков у відношенні, яке повинне до Синоду Російського, про той складеться особливий артикул" (Георгіївський тракт, 8-й артикул, с.74); і далі: "Імператорська величність вимагає, щоб католикос або начальницький архієпископ їх полягав місцем у числі російських архієреїв у восьмому ступені, саме після Тобольського, даруючи йому назавжди титул Святійшого Синоду члена" (георгіївський трактат, 8-й артикул, с.74). Таким чином, вже у 1783р. католикос-патріарх Антоній II, що за походженням належав до царської династії Багратіонів і який після кончини останнього католикоса Абхазького Максима у 1795 році розповсюдив свою юрисдикцію також і на Західну Грузію – Імеретію, Гурію, Сванетію й Абхазію, – був включений до складу Російського Святійшого Синоду, що стало початком багатоступінчастого процесу включення Грузинської Церкви до складу Російської Православної Церкви.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цыпин В. Каноническое право / В. Цыпин. – М., 2009. – 863 с.
2. Писания мужей апостольских/ М., 1862. – 432 с.
3. Остроумов М. Очерк православного церковного права. / М. Остроумов. – Харьков, 1893. –732 с.
4. Религиоведение / Энциклопедический словарь. – М.: Академический Проект, 2006. – 1256 с.
5. Религиоведение / Энциклопедический словарь. – М.: Академический Проект, 2006. – 1256 с.

УДК 271:28

ШКРІБЛЯК М.

м. Чернівці

ПРАВОСЛАВНО-КАТОЛИЦЬКИЙ ДІАЛОГ КІНЦЯ XVI – ПОЧАТКУ XVII СТ.: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ РЕФЛЕКСІЇ

Православно-католицький діалог Руської Церкви (Київської митрополії) і Апостольського Престолу кінця XVI – початку XVII ст. у його українському вияві має гідну подиву історію, специфічний розвиток та суспільно-релігійний резонанс. Його результати виявилися доволі значущими і, водночас, драматичними, а надто ж, коли йдеться про формулювання та формування ідейно-еклезіологічних пріоритетів українського народу на шляху до його релігійно-культурного і національного самовизначення. А тому, поза будь-яким сумнівом, хоча б головні його сегменти заслуговують на глибоке наукове витлумачення та об'єктивний аналіз.

Актуальність православно-католицького діалогу, зі всіма його наслідками, детермінована ще й тим, що з відродженням Української Греко-Католицької Церкви, її кількісним і якісним зростанням активізується і сам

процес повернення цієї релігійної інституції у її природне суспільне лоно, з якого вона свого часу була брутально виштовхнута. У наш час УГКЦ фактично завершила формування й навіть розширення власної церковно-релігійної інфраструктури. Прикметною рисою у цьому процесі є не лише перенесення осідку її Глави до Києва (на лівий берег Дніпра), що дає змогу говорити про початок перетворення УГКЦ на загальнонаціональний феномен. Але не варто думати, що всеукраїнський статус УГКЦ виявляється лише в цьому: він полягає передусім у її значущій для суспільства діяльності (духовно-виховній, просвітницькій, соціально-благодійній), котру греко-католицькі чинники намагаються відповідно спрямовувати. А тому ця, здавалося б, пасіонарна актуальність міжцерковного діалогу знову набуває статусу історичної нагальності.

Насправді ж церковні історики, світські вчені та громадсько-культурні діячі упродовж тривалого часу всебічно висвітлювали проблему православно-католицьких взаємин кінця XVI – початку XVII ст. В результаті їхнього наукового пошуку було створено два діаметрально протилежних за теоретико-методологічними підходами напрями дослідження цієї проблематики. Один з яких цілковито улягає у православно-ідеологічну традицію, що заперечує церковно-релігійну та суспільно-політичну доцільність міжцерковного діалогу, що завершився церковною унією Київської Митрополії з Римом, а інший – зумовлений богословсько-еклезіологічною логікою східної унійної політики Римо-Католицької Церкви, прихильники якого культивують протилежну думку.

Як не дивно, але першість у налагодженні та активізації міжцерковного діалогу, що припадає на останню чверть XVI ст., належить чи не найвпливовішому в Речі Посполитій магнату і князю Костянтину Острозькому. Аналізуючи історіографію проблеми, виявляємо, що одні дослідники ставлять його на перше місце в генезі Берестейської унії як ініціатора [16, с. 39], а інші, навпаки, замовчують першість князя в церковно-релігійних змаганнях і позиціонують його як ревного противника “затії Рима” та “польської інтриги” [2, с. 21]. Найбільш вдалий висновок щодо участі Костянтина Острозького в унійному діалозі XVI ст. роблять сучасні українські дослідники, зокрема О. Крижанівський та С. Плохій, які стверджують, що дії князя в тогочасних церковно-релігійних змаганнях скоріше за все “нагадували легенду про випробування віри старокиївським князем Володимиром” [8, с. 18].

Справжній сумбур у православно-католицькому церковно-релігійному діалозі починається тоді, коли до нього, крім К. Острозького та католицько-єзуїтських пропагандистів, долучилися духовний провід Руської православної церкви та церковні братства. Тим часом Варшава і Рим активізували незворотну ідейно зорієнтовану прокатолицьку пропаганду. Для цього Папська курія, на запрошення кардинала Станіслава Гозія [14, с. 151], спровадила до Речі Посполитої добре

вишколений, ідеологічно підкований і духовно озброєний чернечий чин – орден єзуїтів, а польський король призначав на найвищі церковні і монастирські посади своїх ставлеників, які здебільшого були далекими від церковно-релігійного життя, віри і благочестя. Одні, під виглядом боротьби з протестантськими ересями, наповнювали релігійну атмосферу антиправославною агітацією, а інші – своїм церковно-релігійним невіглаством і моральним занепадом руйнували Руську Церкву зсередини.

Визначним представником єзуїтського руху, а водночас й ідеологом церковного поєднання, був Бенедикт Гербест. Згодом їхню діяльність підсилив католицький місіонер Петро Аркудій. Однак першим католицьким полемістом вважається Ян Сакран [13, с. 43]. Його діяльність припадає на перше десятиліття XVI ст., а тому до неї ми майже не апелюємо. Б. Гербест, зокрема, є автором двох праць, у яких насправді чи не найчіткіше виражено тогочасну церковно-релігійну ідеологію та унійну політику Речі Посполитої й Апостольської столиці. Перша – “Окреслення шляху” – вийшла у Кракові 1567 р., а друга – “Виклад віри Римської Церкви та історія грецького небажання єдності” – з’явилася 1586 р. тут же [3, с. 112]. У ній автор піддає нищівній критиці православних. Називаючи їх невігласами, єзуїт пише: “Не мають вони ні пам’яті, щоб уміти прочитати “Отчеша” і “Вірую”, ні розуму, щоб побачити спасенні речі, ні доброї волі, щоб належно жити. Також, що стосується Таїнств, – убивають душі малих дітей, не мають єпископського миропомазання, навіть не відають, що то є справжнє розршення” [13, с. 43].

Не менш значимою була діяльність інших двох єзуїтів і пропагаторів католицизму в Речі Посполитій – Петра Скарги (1536 – 1612 рр.) та Антоніо Поссевіно. П. Скарга – один з найвідоміших тогочасних релігійних філософів, церковних і культурно-просвітних діячів. Він справляв великий вплив на польського короля і навіть був його офіційним духовним наставником [5, с. 10.], а Антоніо Поссевіно – єзуїтський ємісар папи Григорія XIII, який мав особливу дипломатичну місію на Сході. Об’єднавши власні зусилля у справі пропаганди навернення православних, саме вони намагалися розвинути та підвести до кульмінаційного моменту ідею об’єднання Руської Церкви з Римо-Католицькою. Папські пропагандисти унійних ідей вважали, що злиття Церков має відбутися на засадах Тридентського собору та Флорентійської унії [4, с. 32]. Унаочнюючи жахливу картину занепаду Православ’я загалом і Києво-руського зокрема, католицькі полемісти, однак, найбільше уваги приділяли обґрунтуванню необхідності унії з Римом, розкриваючи при цьому не лише її ідейно-еклезіологічний зміст, а й вказуючи на конкретні шляхи і механізми реалізації унійного проекту. Полемізуючи з православними, П. Скарга говорив, що “справа не в церемоніях, не в обрядовій стороні, без цього віра може залишитися

чистою і неушкодженою; справа не у співі алілуя, не в усталених звичаях, не в короткочасних чи довготривалих постах і, нарешті, не у бороді, що може бути короткою чи довгою, – а вся суть у вірі, яка веде нас до спасіння. Однак у сучасних греків віра далеко не та, що була раніше, коли вони ще перебували з нами в єдності; тепер вони створили собі іншу віру, а нас називають еретиками” [10].

Місіонерська діяльність та ідеологічна боротьба згаданих вище католицьких полемістів, ревних прихильників східної релігійної політики Апостольського Престолу на теренах Речі Посполитої та ідейних натхненників унії, видається доволі ефективною. Її результатом стало те, що впродовж XVI століття суспільно-релігійна думка в Польщі еволюціонувала в напрямі від визнання рівності католицької та православної церков... до заперечення самої можливості спасіння вірних у православ'ї”. Однак цими ідеями переймалися хіба що високоосвічені русини. На нашу думку, для широкого загалу вони не могли мати особливого значення, а отже не можуть розглядатися як такі, що неминуче вели до усвідомлення православними вірянами необхідності єднання з Римо-Католицькою Церквою. Тим паче, за умов формування активної і певною мірою ефективною полемічної боротьби, представленої православним табором, сплеск її, щоправда, припадає на поунійний, постберестейський період.

Відтепер головним осередком полемічної боротьби з єзуїтським ідеологічним наступом на православних стає Острозька школа (колегіум). Цей духовно-культурний осередок на той час був і політичною, і релігійною столицею України-Руси. Саме звідти виходять перші антиунійні полемічні твори, спочатку “Апокрисис” Христофора Філалета, “Лист” Клірика Острозького, а пізніше й твори Герасима Смотрицького, Василя Сурожського і його учня Івана Вишенського. Їхні трактати – це унікальні пам'ятки, які не лише рельєфно увиразнюють провідні тенденції православно-католицького діалогу, а свідчать про високий рівень освіченості й церковно-релігійної культури православних оборонців своєї віри. Так, в “Апокрисисі” унія трактується не як єдність, а як розділення і збаламучення людей, що може розхитати основи державності й самої Речі Посполитої [6, с. 400-405].

Герасим Смотрицький належить до тих не багатьох постатей тогочасного православно-католицького діалогу, які проявили себе не лише як активні борці з унією, а й як такі, що визначили її ідейно-еклезіологічну спрямованість. Загальну позицію від імені князя Острозького і православних посполитих Смотрицький вперше виклав не будь-де, а в передмові до Острозької Біблії, що вийшла друком 1581 р. [15, с. 266-270]. Однак це була така собі своєрідна розминка, справжнім полемічним твором Смотрицького став “Ключ до Царства Небесного” (1587 р.). У цій праці він не лише полемізує з католиками, а висловлює глибоку стурбованість тим, що й самими ж православними

нехтуються євангельські заповіді Ісуса Христа. “Браття, ми – сильні, – підбадьорював паству Г. Смотрицький, – а тому мусимо нести немочі безсильних і не собі догоджати, а хитких у вірі вірою укріплювати” [11, с. 218]. Іншим визначним острозьким полемістом був Василь Сурожський (Василь Малюшицький). Його перу приписують дві праці, що вийшли у світ з тієї ж острозької друкарні 1588 р. (одна – під назвою “Про віру у походження Всесвятого Духа”, а інша – “Про єдину істинну православну віру й святу соборну й апостольську Церкву”). У цих творах В. Сурожський, актуалізував найбільш очевидні проблеми католицько-православних доктринальних і літургійних розбіжностей. У них ідеться про природу та місію Церкви, про духовну владу та уділення таїнств, про піст і звершення божественної Літургії під час Великопостних седмиць, про свята та іконошанування. Отже, твори В. Сурожського цілком відповідали потребам і вимогам часу. “Ставлячи проблему єдиної істинної віри, – пише В. Уляновський, – він показував, що перешкоджає єдності, а потім розглядав ряд канонічно-літургійних та обрядових розходжень” [13, с. 40-41]. Характерною рисою полемічного дискурсу В. Сурожського є те, що він був адресований як католикам, так і протестантам Речі Посполитої, чого не можна сказати про інших полемістів Острозької духовної школи.

До активних учасників православно-католицького полемічного діалогу прийнято зараховувати й Мелетія Смотрицького. Йому належить пам'ятка полемічної літератури початку XVII ст. “Тренос” або “Плач” (1610 р.). Сучасний дослідник Л. Квасюк твір М. Смотрицького відносить до “найвидатніших полемічних пам'яток з боку православних” початку XVII ст. [6, с. 404]. Загальноприйнятим в історіографії є визнання Мелетія Смотрицького як видатного діяча православної ієрархії, який “став відомий завдяки полемічним писанням, спрямованим проти прихильників Берестейської унії” [23, с. 34]. Однак у нас є небезпідставні застереження щодо таких категоричних суджень і вагомих причини сумніватися у щирості переживань, закликів і антиунійної кампанії цього ієрарха-полеміста. Адже Мелетій Смотрицький був чи не єдиним ієрархом, який у тих складних умовах переходив з одного релігійного табору до іншого (за відступництво у вірі й перехід на унію, 1628 р. його навіть було відлучено від Православ'я). Це по-перше, а по-друге, – сам твір, який, здається, був адресований православним українцям-русинам, він чомусь написав чужою і незрозумілою їм мовою, тобто мовою полонізатора і церковно-релігійного асимілятора.

Отже, як видно із викладеного вище, полемічна боротьба між католиками і православними у Речі Посполитій почалася задовго до Берестейської унії. Першість у ній належить ордену єзуїтів і полякам-католикам, які мали власні релігійно експансіоністські плани. Нового імпульсу у полемічний дискурс католиків і православних вносить активізація унійних про-

цесів наприкінці XVI ст. і відхід від унійних напрацювань К. Острозького.

На зламі двох століть – XVI та XVII – як унійні натхненники, так і опоненти були добре ідеологічно озброєні та навчені полемізувати. Це були гострі суперечки, що стосувалися релігійної та національно-культурної самоідентифікації українського народу за умов бездержавності, колонізації та релігійного експансіонізму, що випливали зі східної політики Апостольського Престолу. Проте, сила і перевага прокатолицьки зорієнтованих учасників міжцерковного діалогу полягала в тому, що вони пропагували ідеї кращих соціальних стандартів, наголошуючи на соціологічній ексклюзивності у лоні католицизму; вони декларували входження українців-русинів у загальноєвропейський культурний простір і процес.

Водночас усвідомлення цих перспектив відбувалося здебільшого на рівні шляхти та освічених верств населення, що якраз і визначило долю та уможливило реалізацію унійного проекту на практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архив Юго-Западной России, издаваемый комиссией для разбора древних актов. – К., 1914. – Ч. 1. – Т. VIII: Памятники литературной полемики православных съ протестантами и латино-униатами въ Западной Руси за XVI и XVII столетия.
2. Григоренко О. Унія в історії України–Русі: короткий історичний нарис. – Житомир, 1995.
3. Гудзяк Б. Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії / Пер. з англ. – Львів, 2000.
4. Дорошенко. Д. Православна Церква в минулому й сучасному житті українського народу. – Берлін, 1940.
5. Іванишев І.Д. Сведения о начале унии, извлеченные из актов Киевского центрального архива. – М., 1858.
6. Квасюк Л. Полеміка щодо Берестейської унії в українській літературі кінця XVI – початку XVII століть // Україна і Ватикан. Серія збірників наук. праць. – Вип. 1: Українсько-Ватиканські відносини в контексті суспільних і міжконфесійних проблем. – Івано-Франківськ – Київ, 2008.
7. Когут А. Князь Костянтин Острозький в польській історіографії // Український історичний журнал. – 1996. – № 4.
8. Крижанівський О., Плохій С. Історія Церкви та релігійної думки в Україні. – К., 1994. – Кн.3.
9. Сенік С. Українська Церква в XVII ст. – Ковчег / Збірник статей з церковної історії. – Львів, 1993. – Ч. 1.
10. Скарга П. О единствѣ Церкви Божіей подь однимъ пастыремъ и о греческомъ отъ этого единства отступленіи // Русская историческая библиотека. – СПб., 1882. – Т. VII. – Кн. 2.
11. Смотрицький Г.Д. Ключ царства небесного // Українська література XIV – XVI ст. – К., 1988.
12. Стельмашенко М.А. Политическая деятельность Петра Скарги // Университетские известия. – К., 1903. – № 2.
13. Уляновський В. Історія Церкви та релігійної думки в Україні: у 3-х кн. – Кн. 2. Середина XV – кінець XVI століття. – К., 1994.
14. Федорів Ю. Історія Церкви в Україні. – Репринтне видання. – Львів, 2001.
15. Шевченко В. Православно-католицька полеміка та проблеми унійності в житті Русі-України доберестейського періоду. – К., 2002.

УДК 327.412

ЮШМАНОВ В.В.

Науч. руководитель: ХОМЕНКО Т.В., ст.преподаватель м. Киев

МЕТОД ЧТЕНИЯ ИЛЬИ ФРАНКА

Илья Михайлович Франк родился в Москве в 1963 году.

С 2001 года начинают выходить книги на иностранных языках, адаптированные по методу чтения Ильи Франка.

На август 2012 года насчитывается 237 книжек по 36 языкам, постоянно выходят новые книги и расширяется круг языков. Илья Франк координирует работу переводчиков и редактирует эти книги.

Представляю вам краткое описание метода Франка его же словами: "Мой метод чтения – это специальный способ адаптации текста, который способствует пассивному освоению языка. Его можно использовать либо в качестве поддержки, дополнения к разговорной практике, либо просто для пассивного освоения языка (если цель, например, научиться читать книги на том или ином языке). Как построены такие тексты? Вот, например, книга "Путешествия Гулливера". Если открыть любую страницу этой книги, то можно увидеть, что текст повести разбит на небольшие отрывки. Сначала идет адаптированный отрывок – текст с вкрапленным в него дословным русским переводом и небольшим лексико-грамматическим комментарием. Затем следует тот же текст, но уже неадаптированный, без подсказок." [2]

Например "I must have slept for more than nine hours (я, вероятно, проспал более девяти часов; to sleep) because when I woke up (потому что, когда я проснулся; to wake up) it was daylight (было совсем светло; daylight – дневной свет; день, светлое время суток). I tried to get up (я попробовал встать), but I couldn't move (но не мог двигаться = пошевелиться). I was lying on my back (я лежал на спине). My arms and legs were tightly fastened to the ground on each side (мои руки и ноги были крепко прикреплены/привязаны с каждой стороны = с обеих сторон к земле). My long, thick hair was tied down in the same way (мои длинные и густые волосы были точно так же: "таким же образом/способом" привязаны /к земле/; thick – толстый; густой, частый; way – дорога; путь; метод, способ). I also felt several fine threads across my body from my arms to my legs (также я почувствовал несколько тонких нитей /протянутых/ поперек моего тела от рук до ног; to feel). I heard noises around me (я слышал вокруг себя /какие-то/ звуки; to hear; noise – шум, гам; звук /обычно неприятный/), but from where I lay I could see nothing but sky (но с /места/ где я лежал, я не мог видеть ничего, кроме неба).

daylight ["dellaɪt], fastened ["fɑːsənd], threads [ˈtredz]

I must have slept for more than nine hours because when I woke up it was daylight. I tried to get up, but I couldn't move. I was lying on my back. My arms and legs were tightly fastened to the ground on each side. My long, thick hair was tied down in the same way. I also felt several fine threads across my body from my arms to my legs. I heard noises around me, but from where I lay I could see nothing but sky. "[1, ст. 7-8]

"Те, кто только начал осваивать, например, английский язык, сначала может читать текст с подсказками, затем – тот же текст без подсказок. Если при этом он забыл значение какого-либо слова, но в целом все понятно, то необязательно искать это слово в отрывке с подсказками. Оно еще встретится, и не раз. Смысл неадаптированного текста в том, что какое-то время (пусть короткое) читающий на чужом языке "плывет без доски". После того, как он прочитает неадаптированный текст, нужно читать следующий адаптированный. И так далее. Возвращаться назад (с целью повторения) не нужно. Следует просто продолжать читать дальше.

Конечно, сначала на читателя хлынет поток неизвестных слов и форм. Он не должен этого бояться: никто никого по ним не экзаменует. По мере чтения (пусть это произойдет хоть в середине или даже в конце книги) все "утрясется", и читатель будет, пожалуй, удивляться: "Ну зачем опять дается перевод, зачем опять приводится исходная форма слова, все ведь и так понятно!" Когда наступает такой момент, когда "и так понятно", ему стоит уже читать наоборот: сначала неадаптированную часть, а потом заглядывать в адаптированную. (Этот же способ чтения можно рекомендовать и тем, кто осваивает язык не с нуля.)"[2]

Так же этому человеку принадлежат прекрасные слова, на которых, по сути, и работает весь метод изучения:

"Язык по своей природе – средство, а не цель, поэтому он лучше всего усваивается не тогда, когда его специально учат, а когда им естественно пользуются – либо в живом общении, либо погрузившись в занимательное чтение. Тогда он осваивается сам собой, подспудно.

Наша память тесно связана с тем, что мы чувствуем в какой-либо конкретный момент, зависит от нашего внутреннего состояния, а не от того, например, сколько раз мы повторим какую-нибудь фразу или сколько выполним упражнений."[2]

Мое личное мнение: этот метод действительно помогает с изучением английского языка и других 35 языков (этим методом также изучают украинский (уже написано 3 книги). Главное его преимущество это то, как ты незаметно набираешь словарный запас.

Так же в плюсах значится то, какие именно книги выбирает автор. В основном это действительно интересные истории, которые являются культовыми в стране, язык которой ты изучаешь. Например в английском это истории про Шерлока Холмса, веселая книга

Джерома Кей Джерома "Трое в лодке не считая собаки", в украинском это "Кайдашева Сім'я", в немецком – "Сказки братьев Гримм" и т.д.

Есть, разумеется, и минусы. Главный, который я нашел, это то, что никто не следит за правильностью произношения ваших слов. Вы можете благодаря этому методу знать очень много слов, но, если вы не знаете правил произношения, вы, скорее всего, будете произносить эти слова совсем не как истинный англичанин. Конечно, после каждого адаптированного отрезка текста есть транскрипция пары слов, но этого явно не достаточно.

Иногда книги кажутся настолько интересными, что ты злишься от того, что придется повторять уже прочитанный кусок текста, а ждать развязку лишние пару минут не хочется. Можете даже начать пропускать неадаптированный (или адаптированный, зависит от знаний) текст.

Так же не стоит бросать чтение на полпути, вы можете забыть то, что учили. Чем быстрее вы прочитаете книгу, тем выше будет эффект обучения. Я убедился в этом сам, но так же про это говорят в инструкции:

"Для запоминания нужна не сонная, механическая зубрежка или выработка каких-то навыков, а новизна впечатлений. Чем несколько раз повторить слово, лучше повстречать его в разных сочетаниях и в разных смысловых контекстах. Основная масса общеупотребительной лексики при чтении по моему методу запоминается без зубрежки, естественно – за счет повторяемости слов. Поэтому, прочитав текст, не нужно стараться заучить слова из него. "Пока не усвою, не пойду дальше" – этот принцип здесь не подходит. Чем интенсивнее человек будет читать, чем быстрее бежать вперед – тем лучше. В данном случае, как ни странно, чем поверхностнее, чем расслабленнее, тем лучше. И тогда объем материала делает свое дело, количество переходит в качество. Таким образом, все, что требуется от читателя, это просто почитать, думая не об иностранном языке, который по каким-либо причинам приходится учить, а о содержании книги.

Кто-то, возможно, скажет: "Для меня это не подходит. Я так ничего не запомню". Поверьте, что если вы действительно будете читать эту книгу интенсивно, то метод сработает. Если же вы будете читать ее несколько месяцев, то тогда действительно ничего не выйдет. Ведь вы в этом случае будете использовать вещь, нарушая инструкцию"[2].

ЛИТЕРАТУРА:

1. "Английский язык с Джонатаном Свифтом "Путешествия Гулливера", автор адаптированного теста: Алексей Шипулин. BookID: Eng070. – "Восток-Запад". 253 с.
2. <http://www.franklang.ru>.

ЗМІСТ

**ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ
(КАФЕДРАЛЬНИЙ ПІДХІД)**

Андреев М.В., д.ф-м.н. Збурені процеси ризику та їх застосування в задачах страхування (м. Київ)	3
Астафова Н., Попова І.А., к.е.н. Тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності України (м. Луганськ)	4
Бернацька В.А., Селезньова Р.В., к.т.н. Статистика ринкової економіки (м. Вінниця)	7
Бондар О.С. Інформаційні технології для моделювання бізнес-процесів (м. Біла Церква)	8
Васильченко Д., Акчуріна Ю.М., к.е.н. Особливості управління вітчизняним підприємством малого бізнесу (м. Запоріжжя)	9
Гавриліна І., Попова І.А., к.е.н. Регіональні особливості зовнішньоекономічної діяльності (на прикладі Луганської області) (м. Луганськ)	10
Горєва Н., Нестеренко Н.В. Теоретичні аспекти дослідження рентабельності підприємства (м. Запоріжжя)	13
Городецька М.О., к.е.н. Причини і наслідки доларизації економіки України (м. Ніжин)	13
Камишова Т., Нестеренко Н.В. Дослідження інструментів діагностики загроз та ризиків фінансового стану підприємства (м. Запоріжжя)	15
Климович Д., Волик Н.Г., к.е.н. Інноваційне інвестування в системі макроекономічних факторів економічного розвитку (м. Запоріжжя)	16
Кордон В., Пилявець В.М. Лізінг в Україні: проблеми становлення та перспективи розвитку (м. Вінниця)	17
Кушнер О., Селезньова Р.В. Статистика активних операцій банку (м. Вінниця)	18
Мельниченко Я., Мельниченко О.П., к.с-г.н. Кореляційно-регресійний аналіз впливу виробничих ресурсів на розвиток певних галузей сільського господарства (м. Біла Церква)	19
Миленька Н., Пилявець В.М. Зовнішня торгівля України аграрною продукцією та її вплив на торговельний баланс (м. Вінниця)	20
Могилевська К.В., Нестеренко Н.В. Дослідження механізму управління фінансовою рівновагою підприємства (м. Запоріжжя)	22
Нікітіна О., Семенюк Л.І. Проблема ціноутворення в аграрному секторі України в ринкових умовах господарювання (м. Вінниця)	23
Полонський В.Г., к.тех.н. Кадрова політика в умовах вступу України до СОТ	24
Рябіщук А., Селезньова Р.В., к.т.н. Статистика ринку (м. Вінниця)	26
Самборський М., Пилявець В.М. Кредитування реального сектору економіки (на прикладі підприємств АПК України) (м. Вінниця)	27
Семенчук В., Мартинюк В.В., ст. викладач. Управління людськими ресурсами у бізнес-організаціях (м. Вінниця)	28
Тукіна І., Нестеренко Н.В. Управління фінансовою стійкістю вітчизняних підприємств (м. Запоріжжя)	29
Фокіна І., Афанасьєва І.І., к.е.н. Особливості обліку зовнішньоекономічної діяльності на конкурентноспроможному підприємстві (м. Луганськ)	30

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЦТВОМ

Абрамова М., Акчуріна Ю.М., к.е.н. Особливості управління персоналом на вітчизняних підприємствах (м. Запоріжжя)	32
Александров О.О., Ігнатов Л.М. Конкуренція як фактор зовнішнього середовища організації (м. Вінниця)	33

Безпалій О.В. Вибір моделі стратегії підприємства (м. Ніжин)	34
Безсмертна Н.Б., Ігнатів Л.М., к.е.н. Пріоритетність в менеджменті: вступ до теорії пріоритетності (м. Вінниця)	35
Виссал І.М. Суть та особливості управління інноваційними процесами на підприємстві (м. Ніжин)	36
Горгодзе Т., Ігнатів Л.М. Актуальність управління людськими ресурсами (м. Вінниця)	37
Ігнатів Л.М., к.е.н. Пріоритетність як універсальний принцип менеджменту (м. Вінниця)	38
Каверіна А., Білюк А.В., к.держ.упр. Дослідження конкурентоспроможності фармацевтичної галузі України (м. Запоріжжя)	40
Кардаш В., Акчуріна Ю.М., к.е.н. Необхідність вдосконалення системи управління персоналом підприємств (м. Запоріжжя)	41
Кодак Н.Л. Методи стратегічного планування (м. Ніжин)	42
Кушнір О.М. Розробка антикризових стратегій (м. Ніжин)	43
Мала С.І., к.е.н. Щодо стимулювання інноваторів виробництва в Україні (м. Київ)	45
Нікітіна О., Ігнатів Л.М. Баланс повноважень і відповідальності як важливий принцип менеджменту (м. Вінниця)	47
Нікітіна О., Ігнатів Л.М., к.е.н. Система мотивування праці в менеджменті тов. "Автобудсервіс" та напрямки її вдосконалення (м. Вінниця)	49
Омельчук В., Ігнатів Л.М., к.е.н. Характеристика сутності та змісту принципу "повноваження та відповідальність" (м. Вінниця)	50
Пилявець В.М. Механізм регулювання розвитку оліє жирового підкомплексу України (м. Вінниця)	52
Плакуща Н., Акчуріна Ю.М., к.е.н. Особливості управління мотивацією (м. Запоріжжя)	53
Примушко Н.О., к.ф.н. Основні правила поведінки менеджера під час виконання службових обов'язків (м. Ніжин)	54
Руденко Д., Тютюнник О.В. Дослідження управління плинністю кадрів на підприємствах України (м. Запоріжжя)	56
Садковська Н., Мартинюк В.В. Оптимізація трудового потенціалу в системі менеджменту (м. Вінниця)	56
Семенчук В., Черняхів І.А., к.е.н. Проблема інтернаціоналізації підприємницької діяльності (м. Вінниця)	58
Стерлева Л.Л., Афанасьєва І.І., к.е.н. Деякі питання впровадження контролінгу на промислових підприємствах України (м. Луганськ)	59
Хлібик О.В. Концептуальні підходи до розвитку теорії управління (м. Ніжин)	60
Шумакова А., Акчуріна Ю.М., к.е.н. Ризик-менеджмент на вітчизняних підприємствах (м. Запоріжжя)	62

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА: МІКРО- ТА МАКРОРІВНІ

Андрієвський В. Психологічні особливості егоцентризму у підлітковому віці (м. Київ)	63
Артюх Т., Самарський А.Ю. Проблема досконалості та штучне мислення (м. Київ)	64
Бомбар Т., Гридковець Л.М., к. психол.н. Психологічний фактор у підготовці хворого до операції (м. Київ)	65
Бородай В. Соціально-психологічні причини виникнення конформної та толерантної поведінки особистості (м. Київ)	67
Вострова О., Гридковець Л.М., к. психол.н. "Дитина індіго" як штучно створена середовищем руху "Нью ейдж" структура культової особистості (м. Київ)	68

Горобець О., Гридковець Л.М., к. психол.н. Рефлексія психолога як запорука запобігання проєкційним деформаціям у взаємодії з клієнтом (м. Київ)	71
Грабар Т., Комар Т.А. Казка, як чудовий інструмент усвідомлення (м. Вінниця)	73
Гридковець Л.М., к. психол.н. Психологічна культура особистості як простір смислового прояву її життєдіяльності (м. Київ)	75
Драчук Ю.З., Снітко Є.О., Філіпов В.В. Щодо стимулювання творчої активності студентів ВНЗ (м. Луганськ)	77
Зозуля Н., Доморослий В.І., к.і.н. До проблеми теорії конфліктів у суспільстві та їх вирішення (м. Умань)	78
Каверина А., Кубанов Р.А., к. пед.н. Гендерная психология: новый взгляд на социальную проблему (м. Луганськ)	79
Купріянова О., Гридковець Л.М., к. психол.н. Умови психологічного впливу родини на погіршення стану дитини при ДЦП (м. Київ)	81
Лиса О.І., к.і.н. Психологічний клімат колективу як фактор формування особистості студента ВНЗ (м. Вінниця)	83
Лисак І.В. Вплив тривожності особистості на професійне становлення (м. Вінниця)	84
Ляшенко К., Гридковець Л.М., к. психол.н. Формування комунікативної компетентності підлітка засобами сімейного медіа культурного простору (м. Київ)	85
Мазаненко О., Романова О. Особливості боротьби за лідерство дітей з багатодітних родин у тимчасовому дитячому колективі (м. Луганськ)	87
Меркулова Т., Гридковець Л.М., к. психол.н. Гендерні особливості стресостійкості менеджерів з продажу (м. Київ)	89
Неприлюк І., Денисюк С.Г., д.п.н. Взаємозв'язок психологічного клімату сім'ї і психічного розвитку дитини (м. Вінниця)	90
Панфилов Д. Когнитивно-экзистенциальный подход, как перспективное направление в психологических тренингах (г. Киев)	92
Самарський А.Ю. Проблема всебічно розвинутої особистості в філософії освіти (м. Київ)	95
Світлична О., Гридковець Л.М., к. психол.н. Профорієнтаційні засади діяльності психолога в роботі зі старшокласниками (м. Київ)	96
Суворова Т., Гридковець Л.М., к. психол.н. Розвиток творчих здібностей у дітей дошкільного віку в процесі психотерапевтичної гри (м. Київ)	98
Сумішин О., Гридковець Л.М., к. психол.н. Психічне здоров'я особистості як категорія людського буття (м. Київ)	99
Тимошенко Ж. Особливості розвитку соціальної зрілості студентів в системі професійного навчання (м. Київ)	100
Шелестова О. Коррекция и реабилитация функциональных взаимодействий в структуре головного мозга личности (м. Київ)	102
Шкретбієнко Л.П. Особливості флотування емоційно-почуттєвої сфери дітей дошкільного віку (м. Київ)	105
Яновська Л., Гридковець Л.М., к. психол.н. Актуальность работы психолога в больнице: проблематика и поиск решений (м. Київ)	107

ДУХОВНИЙ ТА КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Бабій М., Іскра С.І., к.мист. Лірники та кобзарі як носії ярмаркової культури (м. Вінниця)	110
Блажевська Л.В., Селезньова Р.В. Дозвілля студентської молоді (м. Вінниця)	112
Блажевська Л., Сірко А.В. Молодіжне безробіття в Україні (м. Вінниця)	112

Бойко А., Заплотинський Г.С. Политическая реформа 2004 года и ее последствия для Украины (м. Київ)	113
Борох Ю., Шкіль С.О., к.філос.н. Вплив християнства на культуру Київської Русі (м. Київ)	115
Бутинський В.Я. Історичні умови становлення автокефалії Албанської Православної Церкви (м. Чернівці)	118
Ганусенко М.В., Титаренко С.А., д.філос.н. Философское мировоззрение в современном мире и проблема антропологической идеологии (м. Луганськ)	119
Дрига А., Шкіль С.О., к.філос.н. Особливості відображення тринітарної догматики у православних таїнствах (м. Київ)	120
Денисюк С.Г., к.політ.н. Проблема ефективності зворотнього зв'язку у комунікації між владою і громадськістю (м. Вінниця)	121
Іванчук О., Шкіль С.О., к.філос.н. Інкорпорація шиїзму в ісламській вірі (м. Київ)	122
Йонова А., Хоменко Т.В. Система школьного образования в США (м. Київ)	124
Іскра С.І., к.мист. Деякі аспекти взаємодії християнства і культура сучасного суспільства (м. Вінниця)	125
Касянчук Ю. Шкіль С.О., к.філос.н. Вплив Андрія Шептицького на релігійно-національну свідомість адептів УГКЦ (м. Київ)	127
Комінар Ю., Шкіль С.О., к.філос.н. Релігійна діяльність запорізьких козаків у 16–18 ст. (м. Київ)	128
Кубанов Р.А., к.пед.н. Качество образования глазами работодателя (м. Луганськ)	131
Лесь А., Кучеренко С.М., к.е.н. Проблема працевлаштування молодих європейців (м. Умань)	133
Лукашук К., Шкіль С.О., к. філос. н. Особливості рідновірства в Українському неоязичництві (м. Київ)	134
Мазур В.Г. Удосконалення комунікативної діяльності місцевих органів влади (м. Київ)	135
Мацьоха Т., Самарський А.Ю., ст.викл. Культура змін і зміна культури (м. Київ)	136
Наконечна Н., Шкіль С.О., к. філос. н. Сунізм як найпоміркованіша течія в Ісламі (м. Київ)	137
Наумець Г., Шкіль С.О., к.філ.н. Українська православна церква Київського патріархату (м. Київ)	138
Нечипоренко О.А., Шкіль С.О., к.філос.н. Типологічні риси шаманізму (м. Київ)	142
Осіпчук Г.В., Хоменко Т.В. Features of conduction business negotiation in Great Britain (м. Київ)	143
Осовская К., Кубанов Р.А., к.пед.н. Человек в философии и культуре Древнено Востока (м. Луганськ)	145
Паламарчук К.С., Лиса О.І. Свята рівноапостольна княгиня Ольга – перша християнка Київської Русі (м. Вінниця)	146
Пашенко О., Шкіль С.О., к.філос.н. Ознаки доктринальної трансформації класичного протестантизму у віровченні адвентистів сьомого дня (м. Київ)	148
Савранська О., Шкіль С.О., к.філос.н. Релігія давнього Єгипту (м. Київ)	150
Самарець А., Хоменко Т.В. The future of English (м. Київ)	151
Семенчук В., Денисюк С.Г., д.п.н. Проблема політичної апатії серед студіюючої молоді (м. Вінниця)	152
Ткачук М., Шкіль С.О., к.філос.н. Історія та сучасний стан релігійних організацій в Україні (м. Київ)	153
Томчук Я., Шкіль С.О., к.філос.н. Роль патріарха Мстислава у встановленні УАПЦ (м. Київ)	155
Турчин Н., Шкіль С.О., к.філос.н. Історія Києво-Печерської лаври (м. Київ)	156
Федорас М., Бобрук А.М. Музыка як ефективний інструмент у вивченні іноземної мови (м. Вінниця)	158

Цимбалюк І., Шкіль С.О., к.філос.н. Сучасний фундаменталізм та його прояви в ісламському світі (м. Київ)	159
Шерстюк В., Шкіль С.О., к.філос.н. Хронографія Хрестових походів у латинській та давньоруській літературі (м. Київ)	160
Шкіль С.О. Формування католикосатів східного Причорномор’я в якості органів церковного управління (м. Київ)	161
Шкрібляк М. Православно-католицький діалог кінця XVI – початку XVII ст.: історико-філософські рефлексії (м. Чернівці)	162
Юшманов В., Хоменко Т.В. Метод изучения английского Ильи Франка (м. Київ)	165

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ

Київський інститут бізнесу та технологій запрошує 23 травня 2013 р. взяти участь у роботі традиційної науково-практичної конференції

СТЕДЕНТ-ДОСЛІДИК-ФАХІВЕЦЬ

та надіслати тези доповідей для друку у спеціалізованому Віснику КІБІТ.

Орієнтовна тематика доповідей:

- Економіка України;
- Світова економіка
- Проблеми менеджменту та маркетингу;
- Галузевий менеджмент;
- Туристичний менеджмент;
- Системи технологій та новітні інформаційні технології;
- Психологія;
- Філософський світогляд сучасної людини;
- Освіта та управління.

Робочі мови конференції: українська, російська, англійська.

Умови участі у конференції:

- Участь у конференції беруть як викладачі, так і студенти КІБІТ та інших навчальних закладів всіх курсів навчання;
- До 15 квітня 2013 р. надіслати тези доповідей на електронну адресу: vestnik@kibit.edu.ua
- Довідки можна отримати за телефонами: 044-430-15-77 (Язвиніна Раїса Олександрівна) або 067-396-40-57 (Заплотинський Григорій Станіславович). Електронна адреса для довідок – vestnik@kibit.edu.ua

*Вимоги до оформлення матеріалів, які подаються до "ВІСНИКА"
Київського інституту бізнесу та технологій*

Обсяг тез доповіді: 3–5 сторінок друкованого тексту.

Тези доповіді готуються у текстовому редакторі Microsoft Word у такому порядку:

- 1) ініціали, прізвище автора (авторів), місто (правий верхній кут, курсив, жирний шрифт);
- 2) назва доповіді (посередині, великими літерами, жирний шрифт);
- 3) сам текст;
- 4) Список літератури (при його наявності).

Оформлення тез доповіді:

- 1) Поля: зверху, знизу, зліва, справа – 2 см.
- 2) Шрифт – Times New Roman, розмір 14 пт., міжрядковий інтервал – 1,5.
- 3) при цитуванні – кінцеві посилання (в тексті посилання оформити наступним чином: [1, с.50].

ВПЕВНЕНІСТЬ І ДОВІРА

III-IV РІВЕНЬ АКРЕДИТАЦІЇ

KiBiT
КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ БІЗНЕСУ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

WWW.KIBIT.EDU.UA

- ЕКОНОМІКА
та ПІДПРИЄМНИЦТВО
- МЕНЕДЖМЕНТ
і АДМІНІСТРУВАННЯ
- ПСИХОЛОГІЯ

- ПІДГОТОВКА
ДО ЗОВНІШНЬОГО
НЕЗАЛЕЖНОГО
ОЦІНЮВАННЯ

(044) 430 1577
(044) 353 4242

ВИПУСКНИКИ КУРСІВ ЗАРАХОВУЮТЬСЯ до КІБІТ НА ПІЛЬГОВИХ УМОВАХ

WWW.KIBIT.EDU.UA